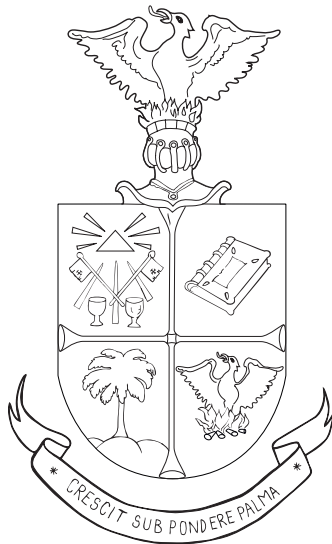

**A TECHNOLÓGIA FEJLŐDÉS TÁRSADALMI
KIHÍVÁSAI ÉS HATÁSA A JOGI SZABÁLYOZÁSRA**

A TECHNOLÓGIA FEJLŐDÉS TÁRSADALMI KIHÍVÁSAI ÉS HATÁSA A JOGI SZABÁLYOZÁSRA

Budapest, 2022

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Kutatásvezető:

Homicskó Árpád Olivér

A kötet szerzői:

Birher Nándor – Boóc Ádám – Csáki-Hatalovics Gyula Balázs
– Domokos Andrea – Homicskó Árpád Olivér – Kovács Róbert
Kun Attila – Miskolczi Bodnár Péter – Molnár Péter – Tóth András

Szerkesztette:

Homicskó Árpád Olivér

Olvasószerkesztő:

Nagy Lenke

© Szerzők, 2022

A tanulmányok lezárásának időpontja 2022. május 17.

ISSN 2063-4757

ISBN 978-615-5961-84-7

A kötet az Igazságügyi Minisztérium „jogszképzés színvonalának emelését célzó programok” keretében valósult meg.

Kiadja a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara

Felelős kiadó: Prof. Dr. Miskolczi Bodnár Péter, dékán

A kiadvány nyomdai munkálatait előkészítette:
Patrocinium Kiadó

TARTALOMJEGYZÉK

Homicskó Árpád Olivér

Előszó 7

Birher Nándor

Szabályozás a gyakorlatban. A jog és más normák mint a folyamatszabályozás eszközei 11

Boóc Ádám

A választottbíráskodás és a digitalizáció egyes aktuális kérdései 33

Csáki-Hatalovics Gyula Balázs – Molnár Péter

A közösségi média és a közigazgatás kapcsolata napjainkban 51

Domokos Andrea

Gyermekáldozatok védelme az online világban 71

Homicskó Árpád Olivér

Kihívások a szociális ellátások területén a 21. században 89

Kovács Róbert

Az okos város politika mérése és ösztönzése 115

Kun Attila

A „munkahelyi demokrácia” új társadalmi és jogi kihívásai a modern technológiák korában Európai Unió munkajogi perspektívából 139

Miskolczi Bodnár Péter

A kereskedelmet segítő jogintézmények változása 159

Tóth András

A figyelem alapú piacok káros hatásainak szabályozási

csökkentése 183

ELŐSZÓ

2022. május 17-én a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán „*A technológia fejlődés társadalmi kihívásai és hatása a jogi szabályozásra*” címmel konferenciára került sor, amely az Igazságügyi Minisztérium „*A jogászképzés színvonalának emelését célzó programok*” keretében valósult meg.

A modern technológiák jogának kutatása immár ötödik alkalommal valósult meg a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán. Ezek a kutatások körüljárták az „*Egyes modern technológiák etikai, jogi és szabályozási kihívásai*” témakört, a „*Technológiai kihívások az egyes jogterületeken*” témakört, „*A digitalizáció hatása az egyes jogterületeken*” témakört, a „*Modern technológiák a jog egyes részterületein*” témakört, valamint most megvalósult „*A technológia fejlődés társadalmi kihívásai és hatása a jogi szabályozásra*” témakört. Fontosnak tartom annak szükségességét hangsúlyozni, hogy minél szélesebb körben, minél több aspektusból kell a modern technológiáknak a jogra gyakorolt hatását megvizsgálni a jogi szabályozást érintő kérdésekben. Az Igazságügyi Minisztérium immár 2016 óta folyamatosan támogatja a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának kutatási programját, amiért ez úton is köszönetet mondok. A most lezárult kutatási időszakban az egyes tanulmányok szerzői beszámoltak a tanulmánykötetben is megjelenő kutatási területükről és ismertették az eredményeiket:

- **Gyermekáldozatok védelme az online világban.** Prof. Dr. Domokos Andrea intézetvezető egyetemi tanár (Bűnügyi Tudományok Intézete)
- **Szabályozás a gyakorlatban, a célok elérése érdekében. A jog és más normák, mint a folyamatszabályozás eszközei.** Dr. habil. Birher Nándor egyetemi docens (Jogtörténeti, Jogelméleti és Egyházjogi Tanszék)
- **Digitalizáció és választottbíráskodás.** Prof. Dr. Boóc Ádám tanszékvezető egyetemi tanár (Polgári Jogi és Római Jogi Tanszék)

- **A közösségi média és a közigazgatás kapcsolata napjainkban.** Dr. Csáki-Hatalovics Gyula Balázs PhD, egyetemi docens (Közigazgatási Jogi Tanszék)
- **Kihívások a szociális ellátások területén a XXI. században.** Dr. habil. Homicskó Árpád Olivér dékánhelyettes, egyetemi docens (Munkajogi és Szociális Jogi Tanszék)
- **Az Okos Város politika mérése és ösztönzése.** Dr. habil. Kovács Róbert intézetvezető egyetemi docens (Gazdaság- és Vezetéstudományi Intézet)
- **A „munkahelyi demokrácia” új társadalmi és jogi kihívásai a modern technológiák korában, Európai Uniói munkajogi perspektívából.** Prof. Dr. Kun Attila tanszékvezető egyetemi tanár (Munkajogi és Szociális Jogi Tanszék)
- **A kereskedelmet segítő jogintézmények változása.** Prof. Dr. Miskolczi-Bodnár Péter dékán, tanszékvezető egyetemi tanár (Kereskedelmi Jogi és Pénzügyi Jogi Tanszék)
- **A figyelem alapú piacok káros hatásainak szabályozási csökkenése.** Dr. Tóth András PhD, egyetemi docens (Infokommunikációs Jogi Tanszék)

A technológiai fejlődés társadalmi kihívásai és hatása a jogi szabályozásra megfogalmazás – első hallásra talán még a szakemberek számára is kissé komplikáltnak, de minimum összetettnek tűnik. De legalábbis, elgondolkodtatónak... A bizonytalanul lecsengő korona-vírus járvány után, a szomszédunkban dúló háború közepén, mit mondhatunk mi, szakemberek – jogászokként, kutatókként az imént idézett meghatározásra? Egészen pontosan, érdemes-e ilyesmivel foglalkozni, a XXI. század első negyedében, amikor egyéni és közösségi gondjaink is sokkal súlyosabbnak tűnnek, vagy legalábbis akként éljük meg – mint bármennemű jogi szabályozás?!

Elkalandozott gondolati világunkból, a költő hoz vissza bennünket a cselekvés színpadára:

„Csak tedd a dolgod s itt tegyed. A vállon
marék hazánk világnyi súlya fekszik.
Itt szabja napjaink parányi tettét

– hol hittel, hol meg erővel az észben –
a milliókra osztott hősiesség,
még akkor is, ha régen észrevétlen.
A világ ránk tekintve arra számít,
hogy vállalunk gondjából egy hazányit.”

Köszönöm az Igazságügyi Minisztérium támogatását, hogy a fentiekben ismertetett kutatásunk a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán megvalósulhatott, és remélem, hogy a mind a tudományos, mind a gyakorlati jogászság talál olyan témát, amellyel munkáját segíthették.

Dr. habil. Homicskó Árpád Olivér
kutatásvezető

Birher Nándor¹

SZABÁLYOZÁS A GYAKORLATBAN

A JOG ÉS MÁS NORMÁK MINT A FOLYAMATSZABÁLYOZÁS ESZKÖZEI

Bevezetés

A tanulmány célja, hogy a társadalmi szabályozók közötti összefüggésrendszerre felhívja a figyelmet. Bemutatja, hogy az emberi közösségi élet szabályozása során részben vissza kell nyúlni a jogrendszeren túltekintve, a „klasszikus” szabályozókhoz, úgymint az etikához és a valláshoz (spiritualitáshoz), másrészt pedig figyelembe kell venni az új, jellemzően az ember-gép együttműködés során előtérbe kerülő szabályozókat, a szabványokat, protokollokat, algoritmusokat. A szabályozás ezen összességét szabályozáskomplexitásnak nevezzük. A szabályozás összetettségének tudatosítása nem csak a társadalom együttélésének szabályozása során, hanem a piac, a termelés, a folyamatszabályozás során is lényeges.

Manapság sokat beszélünk az etikáról. Arról is beszélünk, hogy a vallási szokások milyen mértékben változnak a világban. Nagy jelentősége van a jognak és a jogállamiság kérdéseinek is. Sokat beszélünk arról is, hogyan kellene működniük a gépeket irányító algoritmusoknak. De szinte senki sem beszél arról, hogy a szabályok összessége egy összekapcsolt rendszer, egy hálózat. Ez a komplexitás nagy jelentőségű a közjog a magánjog és a termelésben alkalmazott folyamatszabályozás területén egyaránt.

A társadalom életét, az ember és a gép kapcsolatát nem ez vagy az a fajta szabály, hanem a szabályozók komplex összekapcsolódása szabályozza. Amíg nem értjük ennek a szabályozási összefonódásnak a részleteit, addig nem fogjuk tudni megérteni, hogyan találjuk meg az arany középutat egy mindig ugyanazon elv szerint döntő algoritmus és egy olyan jogi szabályozás

---

1 Egyetemi docens (KRE ÁJK, Jogtörténeti, Jogelméleti és Egyházjogi Tanszék)

között, amely egyre gyorsabban alkalmazkodik a politikai környezetéhez. A „summum ius summa iniuria” ősi elv szerint, azaz egy szabály csak következetes alkalmazása (ahogyan például az algoritmikus szabályozás teszi) nem az igazságossághoz, hanem az igazágtalansághoz vezet. Az ember számára ugyanis elengedhetetlen, hogy egyéni helyzetekben egyéni döntéseket hozhasson. Ezt nevezzük igazságosságnak (equity). De ennek a méltányosságon alapuló igazságosságnak kulturális-etikai alapja van.

A kérdés persze tovább bonyolítható: hogyan kapcsolódnak össze az algoritmusok, a normák, a protokollok, a jog, az erkölcs és a vallás, akár a nemzetközi vagy globális vállalati térben is, ami túlmutat a nemzetek jogi szabályozásán? Lehetséges-e olyan megfelelési rendszert kialakítani, amely mindezt figyelembe veszi, és ha létezne ilyen rendszer, hogyan kapcsolódna a nemzeti jogszabályokhoz?

Az biztos, hogy a globális hatalom megértéséhez azok kerülnek a legközelebb, akik képesek lesznek a szabályozási komplexitást a lehető legteljesebben leírni és a szabályozókat (szabályrendszereket) egységesen kezelni. Ebben a folyamatban a klasszikus szabályozási rendszerek (pl. vallás, erkölcs) ugyanolyan fontos szerepet fognak játszani, mint az újabb matematikai alapú szabályozás, például az AI és a big data analitika.

Anélkül, hogy mélyebben belemennénk a civilizáció vagy a kultúra kérdésébe, megállapíthatjuk, hogy a civilizációk kialakulásában a normák és azok viszonya döntő szerepet játszik. Ha a nyugati civilizációnak lehet még jövője, az minden bizonnyal abban testesül meg, hogy a nyugati emberek hogyan találják meg a normák közötti fenntartható kapcsolatot.

Ahogy a vesztfáliai béke előzményeiből megtanulhattuk, a vallás önmagában nem lehet civilizációt szervező erő, ahogy önmagában az erkölcs sem, hiszen a kizárólag erkölcsre, mint normarendre épített, moralizáló politikák a liberalizmus vagy kommunizmus ideológiáihoz vettek. Ma már bebizonyosodott az is, hogy a jog kizárólagosnak tekintése sem vezet eredményre, a jogállamiság, mint pozitív jogra épülő ideológia, történelmi léptékben nem hoz létre fenntartható közösséget. Huntingtonnal egyetértve megállapíthatjuk, hogy a jövő civilizációi a technológia fejlődését tisztelőben tartó, urbanizált, vallásos emberekre épülnek majd. Könnyen lehet, hogy ezek a civilizációk átveszik a nyugati civilizáció vezető helyét.

A jövőben a szolidaritás elvei mentén a jogi, erkölcsi és vallási normák együttes alkalmazására van szükség. A szabályozáskomplexitás megértésével megteremthetjük azt a szabályozási környezetet, amely lehetővé teszi, hogy valóban szolidárisak legyünk a környezetünkkel és a többi emberrel.

Felmerül a kérdés, hogy a világ jelenlegi helyzetében milyen elvek alapján lehetne a normák imént felvázolt viszonyát, kapcsolati rendszerét kialakítani? Napjainkban a következő tények válnak egyre világosabbá és hangsúlyosabbá:

- a modernitás gondolkodása a technológiákból fakadó végtelen lelkesedésétől a fenntarthatatlanság tapasztalata felé mozdult el, ami mind a környezeti fenntarthatatlanságban, mind a jólét kirívóan egyenlőtlen elosztásából eredő társadalmi igazságtalanságban tükröződik;
- a pusztító világjárvány, ill. aktuálisan a háború európai tapasztalata, megmutatta a társadalmak globális sorsát és azt a tényt, hogy mind az egyén, mind a tudományos közösség végső soron tehetetlen az élet végességével szemben, akkor is, ha jól látszik, a tudományos kutatás jelentős részmegoldásokra adhat lehetőséget;
- világossá vált, hogy a vallási identitás egyre nagyobb teret követel magának, hiszen a vallásos életképesebb a hitetlenekkel szemben, a liberális és materialista ideológiák pedig természetüknél fogva önző, individualista és önpusztításra ítélt ideológiák.

Korunk e szeizmikus változásai mindenkitől új gondolkodásmódot követelnek. Ennek az új gondolkodásmódnak a kiindulópontja az az új tény, hogy az emberek nem egyszerűen „magukhoz zsugorították a Földet”, hanem valóban megkérdőjelezhetetlen sorsközösséget alkotnak a kapcsolataikban.

Ebben az összekapcsoltságban elengedhetetlen olyan új normatív rendek kialakítása, amelyek a korábbi időszakokban nem voltak, és amelyek képesek hatékonyan irányítani az egész emberi közösség életét.

Világossá vált, hogy a demokratikus, nemzetállami alapú jogrend önmagában nem alkalmas a globális szabályozásra. Részben azért, mert a nemzeti jogszabályok alapvetően nemzeti jellegűek, részben pedig azért, mert a globális szabályozók gyakran nem jogi előírásokon, hanem inkább szokásokon, vagy éppen szabályzatokon, kódexeken, esetleg szabványokon

és protokollokon alapulnak. A de lege lata, megtörténet eseteket kezelni igyekvő tételes jogi szabályozás helyét egyre inkább átveszi a de lege ferenda, azaz a jövőre, a kitűzött célok megvalósíthatóságára koncentráló, a folyamatokban való gondolkodást előtérbe helyező szabályozás.

A részletek elemzése mellett azonban sokkal fontosabb kérdés, hogy lehet-e olyan vezérelvet, kollektív célt találni, amely minden további szabályozás alapja lehet. Ez persze általános elvként utópia, hiszen sem „világvallás, sem világetika, sem világjog” nem valósítható meg – legalábbis a jelenlegi tapasztalatok alapján. Lehetséges lehet azonban a vallások, az erkölcs és a jog összekapcsolása egy közös vezérelv, a szolidaritás mentén.

A következőkben megvizsgáljuk, milyen módokon juthatunk el a komplex szabályozási rendszerekig, ill. azok hogyan alapozhatnak meg egy átfogóbb szolidaritást, akár a karitatív szervezetek menedzsmentjén keresztül.

1. A preventív jogtól a proaktív jogon át a komplex szabályozási rendszerekig

A preventív jog és a proaktív jog fogalma szorosan kapcsolódott egymáshoz, a szakirodalomban leginkább a 1990-2012 közötti időszak az, amikor sok publikáció jelent meg a témában. Míg a preventív jog inkább a gyakorlati kockázatkezelési elveket ültette át a jog területére, addig a proaktív jog – a Nordic School of Practice Law² jogi iskolához kötődően – elméletibb jellegű volt.

---

2 „3.8 Így összegezhető a jelen saját kezdeményezésű vélemény háttere, amely a proaktív jogalkotás észak-európai iskolája (Nordic School of Proactive Law) és annak előfutárai továbbá Helena Haapio (szerk.): *A Proactive Approach to Contracting and Law* (A szerződéskötés és a jog proaktív megközelítése), Turku 2008; valamint Peter Wahlgren & Cecilia Magnusson Sjöberg (szerk.): *A Proactive Approach* (Proaktív megközelítés), *Scandinavian Studies in Law*, Stockholm 2006., 49. kötet; ld. <http://www.cenneth.com/sisl/tom.php?choice=volumes&page=49.html>. által képviselt innovatív jogfelfogás hangsúlyozására törekszik, illetve azt vizsgálja, mennyiben jelenthet e megközelítés újabb előrelépést a jobb közösségi szintű szabályozás felé.” (2009/C 175/05).

A preventív jog – már nevéből is érthetően – arra törekszik, hogy megelőzze a jogvitákat. Ilyen értelemben a *de lege lata* szemlélet helyét a *de lege ferenda*, azaz a jövőbeli helyzetek elemzése szempontjainak kívánta átadni. Ez a jövőbetekintés egyébként a proaktív jog jellemzője is.

A prevenció a gyakorlatban, a szervezetek szerződéskötési technikáiban ill. belső szabályozásában tud a leghatékonyabban érvényesülni. A cél természetesen minden esetben a várható jogi kockázatok minimalizálása. Ennek a szemléletnek a háttérében az áll, hogy az egyes szervezetek célja egyre kevésbé a jog „utasításainak, előírásainak” való formális megfelelés, hanem sokkal inkább az a fajta „önértékelés: tervezés és visszacsatolás”, amelynek segítségével tevékenységüket a lehető leghatékonyabban tudják végezni, a jogot alkalmazók.³ A folyamatszabályozás alapelvei a jog szabályozási területein is megjelennek.

Mindezzel együtt egy nagyon fontos új elem jelent meg a modern jogi gondolkodásban: a lobbitevékenység is tudatosan tervezetté vált a multinacionális szervezetek stratégiáiban. Ez azt is jelentette, hogy az egyes nemzeti jogrendek nem egyszerűen „adottságok”, hanem alakítható, a szervezet „környezeteként” megjelenő rendszerek lettek a gazdasági társaságok, nemzetközi civil szervezetek szemében.

A jog, mint a „szervezetek rendszerkörnyezete” felfogás egy teljesen új jogalkalmazó magatartást vetített előre. A nagyobb tudatosság elvezetett a proaktivitás, majd a szabályozáskomplexitás tudatos kialakításának irányába.

A preventív jogi gondolkodás egyszerre veszi figyelembe a belső szabályozást, politikákat, irányítási és működési gyakorlatokat, a kapcsolódó pénzügyi szabályozási kérdéseket, a szerződéses partnerekkel való jogviszonyokat, a különböző szintű jogalkotást (helyitől a nemzetközi szintig), a jogalkotás tervezeteit (jogszabályalkotás folyamatát), a mérhető kockázatokat.

Ilyen módon a preventív jog megtette az első lépést annak érdekében, hogy ne csak a múltbéli kérdéseket szabályozza, hanem a jövőbeli kihívásokat is figyelembe vegye.

3 „6.12.7 Végezetül a jogalkotáson belül a „modelljogszabályokra” összpontosító megközelítést („28. rendszer”) a túl részletes és szükségtelen teljes harmonizáció helyett, adott esetben jelentős és megfelelő teret hagyva az ön- és együttsszabályozásnak.” (2009/C 175/05).

Ehhez képest a proaktív jog tovább ment még egy lépéssel és aktívan kezelni igyekezett a kihívásokat. A szabályozáskomplexitás pedig egy szinttel feljebb emelte az értelmezés horizontját, ugyanis a szabályozás célját is pontosítani kívánja, azaz a szabályozás egészét a rendszer működésének céljához kívánta igazítani. A főbb különbségeket az alábbi táblázatban gyűjtöttük össze:

Preventív jog	Proaktív jog	Szabályozáskomplexitás
Konfliktus és problémakezelés	A problémák okainak vizsgálata és megszüntetése, fenntarthatóságra való törekvés	A fenntarthatóság jelentésének meghatározása, globális kontextusba helyezése, folyamatszabályozás
Kockázatkezelés	Eredmény és kockázat súlyozása, a célok és elérésük költségei egyensúlyban tartása	A célok megalapozottságának elemzése, szabályozása
Professzionális jogalkalmazás	Jogász-megrendelő kooperáció, folyamatos egyeztetés – nem csak jogvita esetén.	Jogász-megrendelő-társadalmi elvárások összehangolása
Költség és veszteség minimalizálás	Értékteremtés az érdekelték kapcsolati rendszerében	Az értékek meghatározása és megalapozása
Jogi kockázatok és viták megelőzése	A siker biztosítása és az adott helyzetben a kitűzött célok elérésének lehetővé tétele	A sikeresség hosszútávú és fenntartható kritériumrendszerének kialakítása, normakonfliktusok megelőzése

1. tábla: Főbb különbségek a preventív és a proaktív jog között⁴

---

4 Gerlinde Berger-Walliser, *The Past and Future of Proactive Law: An Overview of the Development of the Proactive Law Movement*, 2012, https://www.researchgate.net/publication/273440662_The_Past_and_Future_of_Proactive_Law_An_Overview_of_the_Proactive_Law_Movement. letöltve: 2022. 04. 04. 19,

2. A proaktív jog

A proaktív szabályozás kérdéskörében 2008-ban az Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleményt fogalmazott meg „A proaktív jogalkotásra irányuló megközelítés – újabb lépés a jobb közösségi szintű szabályozás felé” címmel.⁵ (2009/C 175/05) A vélemény igazából a szakirodalomban nem hozott akkora áttörést, amelyik a mai napig éreztette volna a hatását. Ellenben azt látjuk, hogy a szakirodalmon kívül, a gyakorlatban egyre nagyobb a szerepe a proaktív szabályozásnak, sőt az elmúlt években a szabályozás komplexitásának tudatosítása, elvezetett a szabályozáskomplexitás gyakorlati alkalmazásáig.

Nem kerülhetjük meg, hogy magából a hivatkozott bizottsági véleményből ne idézzünk részleteket, mivel azok kiválóan illusztrálják annak a ténynek a felismerését, hogy a szabályozás túlmutat az eddig megszokott jogi szabályozás keretein. A nemzeti jogalkotás kereteit áttörte a nemzetközi, nemzetek feletti érdekek szempontja.⁶

„1.1 A vélemény abból a feltevésből indul ki, hogy nem a jogi szakértők által kidolgozott jogalkotás, hanem inkább a maga a jog tükrözi azt a magatartásformát, amit egy adott társadalom elfogad, és a társadalmi rend előfeltételeként megkövetel; a jog nem örökké érvényes és köbe vésett formális koncepciókból áll, hanem – írott és íratlan – szabályokból és elvekből, amelyek a történelem egy adott időpontjában minden egyes polgár kollektív, törvényes érdekeit tükrözik.”

Ez az elmélet viszonylag idegen a római jogon szocializálódott jogászok számára, azonban pontosan a skandináv jogi realizmusnak⁸ a római jogot

---

5 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008IE1905&from=EN>, letöltve: 2022. 04. 19.

6 Sajátos, hogy ezzel analóg jelenséggel a római jog történetében is találkozunk. A nagyon merev, kötött római jog nehezen volt alkalmazható a peregrinusok vonatkozásában, ezért számukra egy célorientáltabb, rugalmasabb rendszert kellett biztosítani. Jakab Éva, Iustitia mérlege, Polgárok és peregrinusok a helytartó bírói fóruma előtt, Szeged 2020, 95-112.

7 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008IE1905&from=EN>, letöltve: 2022. 04. 19.

8 <http://www.juridicum.su.se/proactivelaw/main/> letöltve: 2022. 04. 23.

javarészt nélkülöző világlátásának megfelelően. Abban viszont minden bizonnyal egyet kell értenünk ezzel a nézettel, hogy önmagában a jog elégtelen a társadalmi együttélés szabályozására.

„1.2 Minden jogi rendszerben a jogalkotók hagyományos feladata a társadalom kollektív érdekeinek értelmezése, annak – amennyiben szükséges, jogszabályok útján történő – meghatározása, hogy mi a törvényes magatartás, és az ilyen magatartást sértő gyakorlatok szankcionálása. Az már régóta elismert tény, hogy az ily módon életbe léptetett jogszabályoknak nemcsak igazságosaknak és méltányosaknak kell lenniük, hanem érthetőeknek, hozzáférhetőeknek, elfogadhatóknak és érvényre juttathatóknak is. Mai társadalmunkban ez azonban már nem elég.”

Az utolsó mondat jelentősége abban áll, hogy a korábbi klasszikus jogfogalmat nem tartja elégségesnek. Ugyan a méltányosság és igazságosság fogalmait még mindig vitatottak, ugyanúgy, ahogy a szankció kérdése is a jog definíciójában. A vélemény mégsem ezeknek a kérdéseknek az elemzésével foglalkozik, hanem azon túllépve teljesen új szempontokat hoz. Ezek az új szempontok pedig a jog, mint adaptív rendszer felfogása irányába mutatnak. Ezen szempontok szerint a jogalkotás és jogalkalmazás szintjei felett létezik a szabályozásnak egy jogi jellegű, de a korábbi alrendszereken túlmutató, a tényleges problémákra fókuszáló, a jövőben felvetődő nehézségeket már előre megoldó, logikus, pragmatikus szintje is. Erről szól a harmadik bevezető fejezet:

„1.3 A jogalkotói tevékenység túl sokáig csak a múltat tartotta szem előtt. A jogalkotók és a bíróságok hiányosságokkal, vitákkal, elmulasztott határidőkkel és jogsértésekkel foglalkoztak, megoldást és jogorvoslatot keresve. A jogszabályok érvényre juttatása érdekében folytatott viták, perek és jogorvoslatok túlságosan sokba kerülnek. Ezeket a költségeket nem lehet kizárólag csak pénzben mérni.”^{9,10}

Eszerint az elmélet szerint a jogrend önmagában keveset ér. Az értékét az adja meg, ha képes a felhasználói érdekeit kiszolgálni. A jog akkor tölti be feladatát, ha a jogot „használók” céljait segíti elő. (1.6). Nem elégséges például önmagában a jogalkotás vagy igazságszolgáltatás zökkenőmentes

---

9 Uo.

10 Uo.

működésének a biztosítása, szükség van arra is, hogy ez a zökkenőmentes működés az érdekeltek céljai szerint történjen. Emiatt a korábban zárt rendszereket adaptívvá, kooperatívává kell tenni. (Részben ennek egyik módja a törvénytervezetek társadalmi vitája is, bár jól látszik az is, hogy mindennek mennyi gyakorlati haszna van.) Az egyes rendszerek szabályozásának célja a szabályozáskomplexitás kérdéskörében válik majd lényegessé. Ez a cél határozza meg ugyanis az egyes normarendek közti együttműködést.

„1.8 Az EGSZB úgy véli, hogy az egységes piacnak nagymértékben előnyére szolgálhat, ha a közösségi jog és annak kidolgozói – a jogalkotók és ügyintézők a szó legtágabb értelmében – figyelmüket belülről, a jogrendszer, szabályok és intézmények felől, kifelé, a jog felhasználói felé fordítják: a társadalom, polgárok és vállalatok felé, amelyeket a jogrendszer kiszolgálni igyekszik.”¹¹

Tartunk tőle, hogy ez az elméleti céltételezés nem annyira az egyének, a polgárok igényeit, mint inkább a nemzetek feletti érdekszervezetek igényeit elégíti ki. Jól látható tehát, hogy valóban szükséges lenne áttörni a nemzeti szabályozás zártságán egy globálisan működő gazdaságban, azonban mindennek úgy kellene megtörténnie, hogy az egyes nemzeti értékek (pl. vallás vagy erkölcs) ne íródjanak felül. Ezekkel a problémákkal az adaptív jog nem tud mit kezdeni. Ez okozza részben a kezdeményezés irodalomból való eltűnését, részben pedig az adaptivitás új szintjeinek megjelenését a szabályozáskomplexitás rendszerében.

Ezzel együtt még mindig érvényesnek tekinthetjük az ajánlás felhívását:

„2.1 A jobbiztonság a jól működő társadalom egyik alapfeltétele. A jog felhasználóinak ismerniük és érteniük kell a jogszabályokat azok érvényre juttatása érdekében. Ebben az összefüggésben hívja fel az EGSZB a figyelmet a proaktív jogalkotásra irányuló megközelítésre. Egy olyan jövőorientált megközelítésről van szó, amelynek célja, hogy ösztönözze az elérni érdemes célokat, és már előre (ex ante) maximalizálja a lehetőségeket, a problémák és kockázatok egyidejű minimalizálása mellett.”¹²

A kérdés mindössze csak annyi, hogy hogyan tud ez megtörténni a gyakorlatban? Az ajánlás az érdekeltek fokozottabb bevonását nevezi meg elsődleges célként. Ez a gyakorlatban a már említett lobbisták egyre

---

11 Uo.

12 Uo.

erősödő megjelenését (a puszta konzultáción túlmenően) jelenti a jogalkotásban. Ezen túlmenően cél a „modellszerű” szabályozás, ami inkább iránymutatásokat, mint előírásokat jelent, továbbá nagyobb szerepet kellene biztosítani az önkéntességnek, önértékelésnek, célszerűségnek és belső szabályozásoknak is.

A proaktív jogalkotás a kudarcok helyett a sikerre összpontosít. A proaktív jogalkotás gyökerei a proaktív szerződéskötés koncepciójára nyúlnak vissza, amelynek során a napi szerződéskötések során együtt kezelik a szerződéskötési, jogi, projektvezetési, minőségbiztosítási és kockázatkezelési gyakorlatokat.¹³

3. Szabályozáskomplexitás egyes jogterületeken

A korábbi jogfejlődés világossá tette, hogy a jogot mint preventív ill. adaptív rendszert kell értelmeznünk. Ezek a felfogások azonban nem vették figyelembe, hogy van egy ennél jóval összetettebb kérdés is, azaz, hogy a jog hogyan illeszkedik bele a társadalom szövetébe, hogyan képes más normarendekkel kooperálva a szabályozás valós célját elérni? A következőkben a szabályozáskomplexitás¹⁴ kérdéseit a környezetvédelem példáján keresztül mutatjuk be.

Egyre világosabbá válik,¹⁵ hogy a normák által szervezett társadalmi jelenségek nagy részét – így például a környezet és természetvédelmet is – nagy komplexitású, adaptív rendszerként kell kezelnünk (CAS). A komplexitás (C-Complex) nagyszámú kapcsolatot jelent az elemek széles halmaza között. Az alkalmazkodóképesség (A- Adaptive) a változás vagy változtatás képességére utal, arra, hogy a tapasztalatokból tudunk tanulni. A rendszer (S- System) összekapcsolt, de önállóan hatni tudó és egyúttal egymástól függő elemek (ágens) összessége. Az ágens – a rendszer elemeként – lehet egy személy (alkalmazott), szervezet, szervezeti egység stb.

---

13 Uo. 5.4 pont.

14 Homicskó, Árpád Olivér, (szerk.): Modern technológiák a jog egyes részterületein, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest 2021.

15 Jelen fejezet átdolgozott formában megjelenés alatt áll a Domokos Andrea (ed.) A természet, környezet büntetőjogi védelme, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest 2022, kötet részeként.

Az ágensek a helyi feltételek és tudás alapján cselekszenek. Cselekvésüket nem, vagy nem csak egy központi szabályozó irányítja. A komplex adaptív rendszerben, az ágensek sűrűn összekapcsolt hálózatát találjuk, amelyek kölcsönhatásba lépnek egymással. Az egész rendszer a kölcsönhatások sűrű mintázatából jön létre. A sokféleség elengedhetetlen a CAS fenntarthatóságához. Ebben a sokféleségben keletkeznek a rendszer kimeneti eredményei, amelyek pontos előállítási körülményeit nem ismerjük, és nem is tudjuk sohasem pontosan megismerni. Az egyetlen lehetőség a rendszer működésével kapcsolatban az alkalmazkodási képességek javítása. Maguk a komplex adaptív rendszerek sokfélesége is a növekvő alkalmazkodás eredménye. A sokféleség csökkentése csökkenti a jövőbeli alkalmazkodási lehetőségeket. A sokféleséget a szervezetek hosszú távú fenntarthatóságának és innovációjának kulcsának tekintik.¹⁶ Az ágensek szerveződésének a motorja nem egy egyszerű külső (hierarchikus) szabályzó elv, hanem valamilyen, a kooperációból fakadó közös érdek (cél).

A környezetvédelem területén elsődleges lenne ennek a közös érdeknek a gyakorlati azonosítása és megvalósítása. Jelenleg ilyen eszközzel nem rendelkezünk, a jogi szabályozás – beleértve a büntető jogot is – sorra csődöt mond, vagy mindössze látszateredményeket ér el. A természet és környezetvédelem szempontjait emelik ki akár a jogi szabályozáson túlmutatóan is, részben a politikusaink, részben pedig a vallási vezetőink. Látható, hogy a közös cél érdekében fontos lenne ezeknek a szabályozási módoknak a megfelelő összehangolása.

A következőkben röviden rámutatunk, hogy a két megközelítésmód között jelentős eltérések vannak. Abonyi János¹⁷ szövegelemzéssel vizsgálta az ENSZ környezetvédelemre vonatkozó dokumentumainak,¹⁸ ill. Ferenc

---

16 Dragoljub ŠarovićIvan, TsanovIvan Tsanov, WHY AND HOW TO DEAL WITH COMPLEXITY? https://www.researchgate.net/publication/356266969_WHY_AND_HOW_TO_DEAL_WITH_COMPLEXITY [accessed Nov 19 2021]. DOI: 10.13140/RG.2.2.31927.44961

17 Abonyi János, Automated Analysis of the Interactions Between Sustainable Development Goals Extracted from Models and Texts of Sustainability Science, DOI: 10.3303/CET1870131, letöltve: 2021. 11. 13.

18 Sustainable Development Goals of the United Nations (UN_SDG) (UN General Assembly, 2015).

pápa *Laudato si'* enciklikájának szókészletét. A kulcsszavakat elemezve megállapította, hogy lényeges eltérés van a két halmaz között. Az ENSZ dokumentum kulcsszavai a fenntartható – ország – globális – gazdaság szavak, míg a *Laudato si'* kulcsszavai: emberi – világ – társadalmi – élet

A két dokumentum közös szavai a természet és a fejlődés. Jól látható, hogy a természet és a fejlődés kérdésében az erkölcs/vallás szintjein a reakció az emberre és az emberi közösségre fókuszál, a nemzetközi politika inkább a globális gazdaságra irányítja a figyelmet. Világos, hogy a szempontok mindegyikét szem előtt kell tartani. Nem lehet csak az egyik, vagy csak a másik érvelési módot előtérbe helyezni. A szabályozások összetett rendszerében kell a helyes utat megtalálni, amelyhez mindegyik normarend szókészletére, érvelésmódjára szükség van.

A képet tovább színesíti az iszlám joggyakorlat, amelyik a *qiyas* (analógia), *maslahah* (közjó), *maqasid* (a jog céljai) és *ijtihad* (a személyes észérvek gyakorlása) segítségével igyeckszik az újabb és újabb kihívásokhoz „adaptálódni”. Az iszlám megközelítés szerint a jogalkalmazás az a rendszer, amelyik folyamatos változásokra képes, sőt magának az erkölcsnek is az alapja.¹⁹

Jól látható, hogy egy konkrét cél, a környezet védelme is milyen sokféle szabályozási és terminológiai szinten tud megjelenni. Olyan szabályozási módot kell kialakítani, amelyik alkalmas a sokféleség kezelésére, eltűrésére, és maga is képes a minél gyorsabb adaptációra az ágensek által megvalósított közös érdekérvényesítés elősegítése céljából.

Meg kell állapítanunk, hogy a környezetvédelem területén a büntetőjog a jognak az a területe, amelyik a tényállásszerűség évezredes kritériuma miatt a legkevésbé képes arra, hogy a sokféleséget kezelje (*nullum crimen*) és maga is adaptív (*nulla poena*) legyen. Hiszen nincs bűncselekmény törvény nélkül, és nincs büntetés sem törvény nélkül. A bűncselekmények pedig egyre színesebb köntösben bújnak elő a komplex rendszereinkből, a büntetéseknek pedig a legkülönbözőbb eseményekhez kellene alkalmazkodniuk²⁰

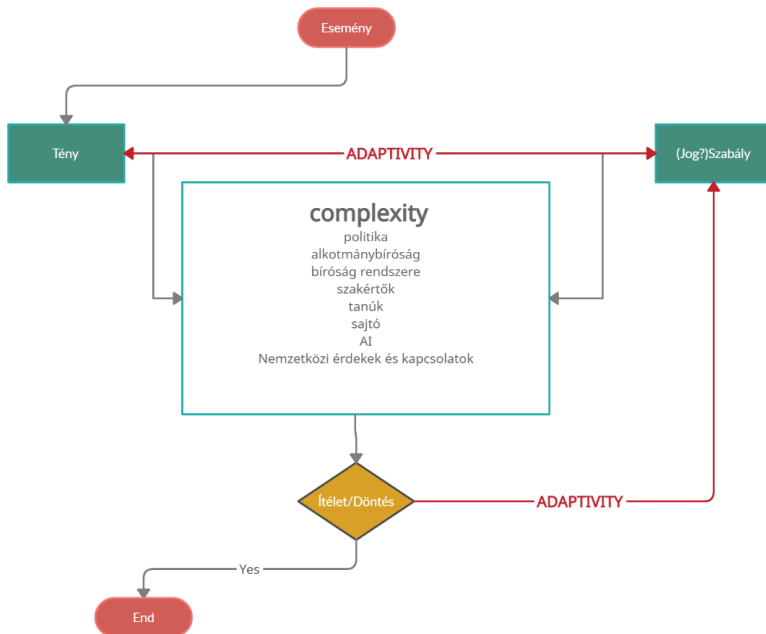
---

19 Willis Jenkins, *Islamic law and environmental ethics: how jurisprudence (usul al-fiqh) mobilizes practical reform*, <https://www.jstor.org/stable/43809311>, letöltve: 2021. 11. 24.

20 Knoll-Cséte Edit – Dr. Varga Norbert: *OLVADÓ JÉGMEZŐK, TERJESZKEDŐ SIVATAGOK – Gazdasági jellegű bűncselekmények változásai magyar, németországi és Európai Uniói példák alapján*, <https://www.>

például a virtuális (meta) térben, vagy a mesterséges intelligencia világában.

Mi segíthet hát? Komplex rendszerekre a szabályozáskomplexitás lehet a válasz. Amíg korábban a jog az egyes eseményeket a nyelv segítségével tényekké alakította, és azokat ha-akkor viszonyban értelmezte, szankcionálta, addig napjainkra a tevékenységek bonyolult rendszerének szabályozására van igény. Ehhez a folyamatszabályozás eszközeire van szükség, a bemenetek és kinemetek vizsgálatára, a cél érdekében történő tervezett beavatkozásokra. Emiatt a jognak is egy tágabb szabályozási környezetben kell értelmeznie a saját szabályozó szerepét. A következő ábrán illusztráljuk az adaptivitás és komplexitás megjelenését a jogalkalmazás folyamatában.

1. ábra: a jogalkalmazás működésének, mint nagy komplexitású adaptív rendszer a ténymegállapítás és a jogalkotás rendszerkörnyezetében, vázlat

Az 1. ábra bemutatja, hogy az „események” tényekké való átalakítása és a jogalkotás rendszereire alakító hatással kell lennie a jogalkalmazásnak is. A világban megjelenő bonyolult eseményeket a jog a saját nyelve szerint tényekké alakítja (pl. jegyzőkönyvekben, szakértői véleményekben jogi nyelvre transzformálja). A transzformáció eljárási szabályok mentén történik, amit a jog, ill. szabályrendszerek írnak le. A tények alakítják a szabályokat, a szabályok pedig a tényeket. Attól függően, hogy mi történik a tények világában, változnak a szabályok, ill. a szabályok határozzák meg, hogy mit és hogyan tekinthetünk ténynek. Ez a kölcsönhatás a jogban egy komplex rendszer formájában történik, amelyben együttműködnek a politika szereplői, a bírák, alkotmánybírók, szakértők, a közvélemény és lobbisták, hogy csak néhány fontos szereplőt említsünk. Ennek a komplex rendszer működésnek lesz a kimeneti eredménye az ítélet vagy döntés, amelyik természetesen a jog ill. szabályok szerint zajlik, ill. amelyik például bírósági határozatok formájában visszahat a szabályalkotás folyamatára is.

A jogalkalmazás nem kezelhető egy teljes egészében kiszámítható, mechanikusan alkalmazható döntési mechanizmusként. A „complexity” megnevezés alatt leírtak olyan paramétereknek tekinthetők, amelyek súlyozása a complex rendszer saját feladata. (Pl. milyen súlyt ad a bíró a szakértői véleménynek, vagy milyen módon hat rá a „perlési politizálás”).

Az pedig már egy második szintű kérdés, hogy a rendszer működésének mi is a célja? Például a környezetvédelem szabályozásával mit kívánunk elérni. Ezen a szinten jelennek majd meg meghatározó módon az erkölcsi és esetleg a vallási normatétélezések.

Természetesen nem csak a környezetvédelem területén, hanem más jogterületeken is láthatunk gyakorlati példákat arra, hogy a különböző normarendek hogyan működnek együtt. A multinacionális vállalatokat jól jellemző munkajogi kérdések vizsgálatára érdemes egy pillantást vetnünk a szabályozás komplexitásának bemutatása érdekében. Kun Attila rámutat arra, hogy a munkajog területén is, elsődlegesen az önkéntesen vállalt CSR és RBC alapelvek miatt (Corporate Social Responsibility, Responsible Business Controll) megjelenik az egyre felelősebb, a tételes jogon túlmutató szabályozás és szabálykövetés.²¹ Ugyanígy Hajdú József

---

21 Haapio, Helena, Business Success and Problem Prevention Through Pro-

is kiemeli a proaktivitás jelentőségét a munkajog területén, a 60 éves Európai Szociális Karta vonatkozásában.²²

Megállapítható, hogy mind ILO, OECD, ENSZ iránymutatások ezt az új szabályozási irányt tartják szem előtt. „2011-től egy új, innovatív – etikai bázisú, ám jogi karakterű – elvet igyekeznek becsatornázni e szabályozási szférába, nevezetesen az emberi jogi due diligence (kellő gondosság) elvét.”²³

„A Bizottság az alábbi új meghatározást javasolja a vállalati társadalmi felelősségvállalásra: „a vállalkozásoknak a társadalomra gyakorolt hatásuk iránti felelőssége.” E kötelezettségvállalás teljesítésének előfeltétele az alkalmazandó jogszabályok betartása, illetve a szociális partnerek között létrejött kollektív megállapodások tiszteletben tartása. Ahhoz, hogy a vállalkozások teljes mértékben eleget tudjanak tenni társadalmi felelősségvállalásuknak, az érintett területeket képviselő érdekelt felek szoros bevonása mellett ki kell alakítaniuk a társadalmi, környezeti, etikai, emberi jogi és fogyasztói kérdések üzleti tevékenységükbe és alapstratégiájukba való beépítését szolgáló folyamatot a következő céllal:

- a tulajdonosaik/résztvényeseik és a többi érdekelt fél, valamint tágabb értelemben véve a társadalom számára a lehető legtöbb közös érték előállítása,*
- a tevékenységük révén felmerülő lehetséges negatív hatások felismerése, megelőzése és enyhítése.”²⁴*

---

active Contracting (2006). In Peter Wahlgren (Ed.): A Proactive Approach, Scandinavian Studies in Law, Vol. 49, Stockholm Institute for Scandinavian Law, Stockholm 2006, pp. 149–194, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2624979>

- 22 Hajdú, J. (2021). A 60 éves Európai Szociális Karta néhány proaktív dilemmája. Pro Futuro, 11(2), 29–42. <https://doi.org/10.26521/profuturo/2021/2/10245>
- 23 Kun Attila, Az alternatív vitarendezés perspektívái a transznacionális munkajogi térben, különös tekintettel az OECD Nemzeti Kapcsolattartó Pontok szerepére, in Birher Nándor, Miskolczi-Bodnár Péter, Nagy Péter, Tóth J. Zoltán, 70 Studia in honorem István Stipta, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest 2022, 276.
- 24 Brüsszel, 2011.10.25. COM(2011) 681 végleges A BIZOTTSÁG KÖZLEMÉNYE AZ EURÓPAI PARLAMENTNEK, A TANÁCSNAK, A GAZDASÁGI ÉS SZOCIÁLIS BIZOTTSÁGNAK ÉS A RÉGIÓK

A hivatkozott példában jól látható, hogyan kapcsolódik össze egységese szabályozási rendszerré a jogi és egyéb szabályozások komplexitása, egy folyamatot alkotva. A következőkben egy teljesen gyakorlati példán, a Caritas Internationalis működési elvein keresztül mutatjuk be a szabályok komplexitását egy kiemelt területen.

4. Gyakorlati példák

Caritas management standards

A Caritas Internationalis 162 nemzeti tagszervezetből álló hálózat, amelynek küldetése „a szegények szolgálata, kísérése és védelme” – írja bemutatkozásában a szervezet.²⁵

A 162 nemzeti tagszervezet foglalkoztatottjainak és önkénteseinek létszáma meghaladja a legtöbb multinacionális vállalat létszámait. Elég, ha csak arra gondolunk, hogy a szervezet a Római Katolikus Egyház szervezete, amely egyház tagjainak száma az 1,4 milliárdhoz közelít. Hogyan lehet hatékonyan működtetni egy ilyen globális szervezetet a különböző típusú normák (magartatási előírások) segítségével? Mindenekelőtt kulcskérdés a szervezet céljának világos meghatározása, ami nem más, mint „a szenvedés enyhítése és a remény helyreállítása a rászorulóknak számára”.

A cél részletesebb kifejtése a következő: a Caritas szervezeteinek és munkatársainak kötelessége, hogy azt a lehető legjobb szolgáltatást nyújtsák, amelyet a legszegényebbek megérdemelnek, és amelynek nyújtására képesek. Ráadásul már a célkitűzés szintjén is megjelenik egy, a formális megfelelésen túlmutató elvárás: „Emberi lényekkel van dolgunk, és az emberi lényeknek mindig többre van szükségük, mint a technikailag megfelelő gondozásra. Emberiességre van szükségük”.

A Caritas Internationalis menedzsment sztenderdjeit 2015-ben kísér-

---

BIZOTTSÁGÁNAK A vállalati társadalmi felelősségvállalásra vonatkozó megújult uniós stratégia (2011–2014), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0681&from=EN>, letöltve: 2022. 04. 19.

25 <https://www.caritas.org/who-we-are/management-standards/> letöltve: 2022. 04. 23.

leti jelleggel fogadták el, 2019. január 1. óta pedig a szervezeti értékelés hivatalos és állandó eszközeként szolgálnak, azzal a céllal, hogy minden egyes tagszervezetnek és az egész szervezetnek közös keretet biztosítsanak az intézmény- és kapacitásfejlesztéshez. 2020-ban a Képviselők Tanácsa elfogadta a vezetési standardok felülvizsgált változatát, amelybe bevezetésre került egy, a védelemre vonatkozó standard. A felülvizsgált szabványok 2021. január 1-jén léptek hatályba.

Az alapvetően technikai szabályok, amelyek érintik a belső szabályozók, a jog és az erkölcs szintjeit egyaránt,²⁶ egy vallási alapelvre épülnek, amelyet Ferenc pápa a Caritashoz intézett 2015. októberi üzenetében definiált a menedzsment sztenderdekkel kapcsolatban: *„Ezeket az eszközöket alkalmazni kell a Caritas átláthatóságának és hitelességének megerősítése érdekében. Ne feledjük, hogy felelősek vagyunk Istennek, az egyháznak, az adományozóknak és különösen a szegényeknek, akikkel az Úr azonosítja magát. Azzal, hogy alázattal, odaadással, önmegtartózkodással és szakszerűséggel szolgáljuk őket, előmozdítjuk az Egyház küldetését, hogy egy emberi családot alkossunk, gondoskodva a teremtésről.”*²⁷

A következőkben bemutatjuk a szabályozás különböző szintjeit. A sztenderdek öt csoportra tagolódnak:

- MS 1 Jog és etikai kódexek
- MS 2 Irányítás és szervezet
- MS 3 Programok és pénzügyi elszámoltathatóság
- MS 4 Az érdekeltek bevonása
- MS 5 Biztonság

A felépítésből jól látszik, hogy a szervezet a működése során a szabályozási környezetet teljeskörűen figyelembe veszi. Ennek a környezetnek felelteti meg az irányítást, ill. ennek fényében jelöli ki a konkrét programjait. Azaz nem egyszerűen arról van szó, hogy proaktív módon érvényesíti a jog ill. szabályalkotásra vonatkozó érdekeit, hanem első

---

26 Miskolczi Bodnár Péter, Erkölcsi követelmények beépülése az egyházi intézmények gyakorlatába, etikai kódexek elfogadása és alkalmazása, In: Birher, Nándor; Homicskó, Árpád Olivér (szerk.) Az egyházi intézmények működtetésének etikai alapjai, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar 2019, 117-134.

27 Uo.

lépésben világosan rögzíti ezeket az érdekeket, és ahogy látni fogjuk alá is támasztja azokat megfelelő etikai és vallási alapokkal is. Ezt követő lépésben foglalkozik a szabályok tényleges betartásával, a jogi szabályozásnak való tényleges megfeleléssel, ill. az érdekelt elvárásaival. A teljes rendszer biztosítására pedig egy önálló, az MS5 pontban meghatározott biztonsági kontrollrendszert működtet.

A szabályozásnak ez a komplexitása kifejezetten ritka, viszont rámutathat arra, hogy a különböző normák a vallástól a szabványokig hogyan képesek egy egységesen működő komplex szabályozási rendszert létrehozni.

A következőkben megvizsgáljuk röviden az egyes fejezetek tartalmát is.

A jog és etikai kódexek fejezet (MS1) – bizonyos értelemben a címmel ellentétben – nem jogi, hanem vallási szabályozással kezdődik. Ugyan ezeket a vallási szabályokat egyházi törvényeknek nevezi a sztenderd, de valójában ezek vallási szabályok, amelyek meghatározzák a katolikus identitást. Ennek értelmében a szervezet katolikus karitatív szervezetként azonosítja magát, követi a katolikus társadalmi tanítást és betartja az egyházi törvényeket.

A következő szint az állami jogszabályok szintje. A szervezet és szervezeti egységei olyan jogszabályi előírásoknak megfelelően fejt ki a tevékenységüket, amelyek abban az országban érvényesek, ahol be vannak jegyezve.

Ezt követik a belső etikai szabályrendek (etikai kódexek), továbbá az egyes sajátos etikai elvárások, mint a humanitárius etika és a környezetvédelmi etika. Érdekes, hogy a szabályozásnak jelentős részét adják az egyes gyakorlati etikai területek, nem pedig az általános értelemben vett etika, vagy azon belül valamely érték-, vagy érénytika.

Az irányítás és szervezet (MS2) fejezet a klasszikus vállalatirányítási elvekre fókuszál, felismerve, ha a vezetés nem elkötelezett az adott cél szerinti működésre, nem sok értelme marad a sztenderdek formális elvárásainak. Éppen ezért ebben a fejezetben előírják, hogy a szervezetnek legyen világos célképzete (Alkotmány), az irányítás legyen felelős és tudatos, rögzítse a szükséges stratégiai irányokat, minőségpolitikát. Kiemelt feladata a vezetésnek, hogy különös figyelmet fordítson a humánerőforrás gazdálkodásra, hiszen az ember a központi érték.

A koncepció a folyamatszabályozás alapelemeire épít, így nagy jelentősége van a kockázatkezelésnek és a szervezeti tanulásnak (visszacsatolás) egyaránt.

A felelős vezetés és irányítás lehetővé teszi az egyes tevékenységek hatékony elvégzését, azaz a programok meghatározását és lebonyolítását. Ennek részletszabályairól szól az MS3 pont. A programtervezés és végrehajtás ill. a kapcsolódó pénzügyi elszámoltathatóság szorosan összetartoznak. Természetesen itt a személyes felelősség a legfontosabb, a projektmenedzsmenten keresztül a szervezet biztosítja, hogy minden projekt összhangban legyen a jövőképevel. A gyakorlati megvalósítás során a sztenderdek minőségbiztosítási követelményrendszerek alkalmazását írják elő.

Kiemelten fontos a pénzügyi tervezés, irányítás, beszerzési politika és vagyongazdálkodás egyaránt. A pénzügyi transzparencia biztosítása elengedhetetlen, akár a könyvvizsgálat szabályainak alkalmazásán keresztül.

A szervezet tevékenysége nem öncélú – ahogy azt már a célkitűzések során láthattuk. Éppen ezért különös figyelmet kell fordítani az érdekeltekre (stakeholder) is. Az MS4 ennek részleteit írja elő. Az érdekeltek szempontjait a sztenderdek leginkább az átláthatóságon keresztül kívánják érvényesíteni. (Ami egyébként kissé elmaradottnak tűnik, bár a katolikus egyház menedzsmentfilozófiája számára mindenképp nagy előrelépést jelent.) A sztenderdek szerint kiemelt figyelmet kell fordítani a gyermekek és veszélyeztetett felnőttek védelmére az átlátható és elszámoltatható pénzkezelésre egyaránt. A sztenderd ezen a ponton szabályozza a lobbitevékenységet és a hálózatépítési tevékenységet is.

Ezekhez kapcsolódóan felhívja a figyelmet az információmegosztás és adatvédelem rendjére is.

Az utolsó fejezet az eddig szabályozott tevékenységek biztonságos ellátásának megteremtésére koncentrál, megismételve és pontosítva a korábbi elvárásokat a következő területeken:

- előírja az etikai kódexek szabályainak a megtartását;
- előírja a panaszkezelési eljárás bevezetését;
- előírja a felelős, világosan szabályozott, humánerőforrás gazdálkodás alkalmazását;
- előírja a kockázat kezelési rendszer alkalmazását;
- előírja a projektmenedzsmentre vonatkozó szabályok alkalmazását;
- előírja a kiszolgáltattak különös védelmének biztosítását;
- előírja a transzparencia és adatvédelem biztosítását.

Jól látható, hogy a nemzetközi térben tevékenységet kifejtő Caritas milyen hatékonyan próbálja a különböző normákat összehangolni, és ezzel a tevékenységének minőségét növelni annak érdekében, hogy a céljait minél jobban el tudja érni. További sajátosság, hogy a menedzsment standardok elvárásai egybeesnek az Európai Bizottság által, az 5.0 Ipar vonatkozásában meghatározott célokkal, azaz az emberközpontúsággal, a fenntarthatósággal és a külső kihívásokkal szembeni ellenállóképességgel.²⁸

5. A mesterséges intelligenciára vonatkozó harmonizált szabályok

A mesterséges intelligencia szabályozása egyre égetőbb kérdéssé válik, hiszen a közeljövőben a nyelvi fordítóprogramok fejlődését követően egyre nagyobb lehetőség nyílik arra, hogy az emberek és a gépek egymással, az emberek nyelvén kommunikáljanak. Mindez jónéhány szabályozási – etikai kérdést is felvet. Az Európai Bizottság a „Proposal for a REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL LAYING DOWN HARMONISED RULES ON ARTIFICIAL INTELLIGENCE (ARTIFICIAL INTELLIGENCE ACT) AND AMENDING CERTAIN UNION LEGISLATIVE ACTS COM/2021/206 final” dokumentumban tételesen elemzi a mesterséges intelligenciával kapcsolatos alapvető szabályozási kérdéseket, kiemelve a kockázatkezelés, kockázati besorolás fontosságát. A jogalkotó belátja, hogy ezt a területet – pontosan a hihetetlen sebességű adaptivitása miatt – nem képes kizárólag a jog normarendjén keresztül szabályozni, ezért a szabályozás egy jelentős területeként visszautal az etikai alapelvekre, de még ennél is hangsúlyosabban felhívja a figyelmet a megfeleléség (CE jelzet alkalmazása) tanúsítására és a minőségbiztosítási rendszerek működtetésére. A normaszöveg egyértelművé teszi, hogy megfelelő folyamatszabályozás, minőségbiztosítás nélkül nem lehet a kockázatos kategóriába sorolt mesterséges intelligenciát forgalomba hozni.

Számunkra mindez azért érdekes, mert itt válik világossá, hogy az egyes szabályozási módszereknek a korábban megszokottnál jóval szorosabban

---

28 https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/research-area/industrial-research-and-innovation/industry-50_en letöltve: 2022. 04. 23.

kell kooperálniuk. Ami azt is jelenti, hogy képesnek kell lenniük egymás működési szabályainak dekódolására is. Azaz például a jogásznak ismernie kell mind az etika, mind a folyamatszabályozás nyelvét. A mérnöknek szintén tisztában kell lennie a jogi, etikai fogalmakkal is.

Mindez a jövő képzési rendszereinek fontos feladata lesz!

Végül röviden bemutatjuk, hogy a normajavaslat szerint melyek a tiltott, és melyek a kockázatos MI alkalmazások:

Tiltottak azok az MI-rendszerek, amelyek használata elfogadhatatlannak minősül, mert ellentmond az uniós értékeknek, például az alapvető jogok megsértése miatt. Ilyenek például azokra a gyakorlatok, amelyek képesek öntudatlanul, szubliminális technikák alkalmazásával nagymértékben manipulálni a személyeket, vagy kihasználni bizonyos veszélyeztetett csoportok, például a gyermekek vagy a fogyatékossgal élő személyek sebezhetőségét, továbbá a „valós idejű” távoli biometrikus azonosító rendszerek nyilvánosság számára hozzáférhető helyeken történő, bűnüldözési célú használata eltekintve bizonyos korlátozott kivételektől.

A 6. cikk (2) bekezdése szerinti nagy kockázatú MI-rendszerek az alábbi területek valamelyikén felsorolt MI-rendszerek (a felsorolás a fejezetcímeket tartalmazza, azok részletes kifejtésem megtalálható a normajavaslat szövegében):

1. Természetes személyek biometrikus azonosítása és kategorizálása;
2. Oktatás és szakképzés;
3. Foglalkoztatás, a munkavállalók irányítása és az önfoglalkoztatáshoz való hozzáférés;
4. Az alapvető magánszolgáltatásokhoz, valamint a közszolgáltatásokhoz és előnyökhöz való hozzáférés és ezek igénybevétele;
5. Bűnüldözés;
6. Migráció, menekültügy és határellenőrzés;
7. Igazságszolgáltatás és demokratikus folyamatok.

Összegzés

Munkánkban bemutattuk, hogy működő szervezetek esetén nem egyszerűen a jogi előírások szabályozzák a tevékenységet, hanem egy nagyon bonyolult rendszer elemeinek együttes működése határozza meg, hogy

a tevékenységek hogyan szerveződnek folyamatokká, és a folyamatok hogyan képesek a szervezet céljait megvalósítani. Természetesen ezzel máris megnyílik egy újabb kérdés: a szervezet hogyan határozza meg a céljait? De ez már egy másik folyamat lesz.

Elmondhatjuk, hogy a szabályozók megfelelő kialakítása és alkalmazása valójában egy optimalizációs folyamat. Ennek értelmében egy teljesen újfajta gondolkodás jelenik meg, amelyben a szabályozási, – beleértve a jogalkotást is – feladat úgy kerül megfogalmazásra, hogy kimaradtak belőle az egyes lépések, mindössze a kívánt célok kerülnek megfogalmazásra, nem pedig valamely elvárt eredmény. Hiszen az optimalizációs feladatokban gyakran egynél több jó megoldást is találhatunk (többmodálisak). Ráadásul ezek lehetnek globális optimumok, vagy lehetnek helyi és globális optimumok keverékei. A feladat, hogy képesek legyünk megtalálni valamelyiket, a célok ismeretében. Azaz, már nem a (jog)szabály önmagáért, vagy a szankciótól való félelem miatti betartása a lényeg, hanem az, hogy a különböző normarendek összehangolása során képesek legyünk egy élhetőbb világot teremteni. Mindenben komoly segítséget nyújthat a mesterséges intelligencia. Az igazán lényeges, hogy tisztában legyünk a céljainkkal. A becsületes céljainkkal, amelyek nem az önzésre, hanem az emberiség javára vannak. Arisztotelész Politikájára utalva elmondhatjuk, mindegy, hogy milyen formában vezetik az államot, a lényeg, hogy a vezetők ne a saját, hanem a közösség céljait, érdekeit tartásák szem előtt.

Kulcsszavak: szabályozás, jog, etika, algoritmusok, kulturális alapok, globális szolidaritás, társadalom, mesterséges intelligencia, összekapcsolhatóság.

Boóc Ádám¹

A VÁLASZTOTTBÍRÁSKODÁS ÉS A DIGITALIZÁCIÓ EGYES AKTUÁLIS KÉRDÉSEI

1. Bevezetés

A koronavírus, a COVID-19 mint tényleges pandémia, azaz az epidémiából kifejlődő világvárvány az emberiség számára egy *újszerű*, eddig ebben a formájában lényegében ismeretlen veszélyhelyzetet teremtett meg.

2020. 03. 11. napján jelentette be Tedrosz Adamon Gebrejeszus, az Egészségügyi Világszervezet (WHO) főigazgatója Genfben, hogy világvárvány szintjére lépett a COVID-19 vírushatározás.² Erre is figyelemmel jelen tanulmányban azt a kérdést vizsgálom, hogy a választottbíráskodás jogát az elmúlt körülbelül két esztendőben miként befolyásolta a COVID-19, és mindennek a választottbíráskodás jövőjére nézve milyen kihatása lehet.

Közismert tény, hogy a választottbírási eljárások lényeges eleme a gyors vitarendezés.³ Nem meglepő tehát, hogy a COVID-19 világvárvánnyá válását követően az egyes választottbírási intézmények igen gyorsan reagáltak, annak érdekében, hogy a vitarendezést a lehetőségek szerint a megváltozott körülményekhez igazíthassák. 2020 novemberében – tehát alig, több mint hat hónappal a világvárvány kitörését követően – egy angol nyelvű jogösszehasonlító átfogó kézikönyv jelent meg neves szerzők tollából a nemzetközi Kluwer kiadó gondozásában arról, hogy a COVID-19 világvárvány a nemzetközi választottbíráskodás számára

---

1 Tanszékvezető egyetemi tanár (KRE ÁJK, Polgári Jogi és Római Jogi Tanszék)

2 Lásd ezzel kapcsolatban: <https://www.pharmindex-online.hu/hirek-cikk-ek/who-vilagjarvany-szintjere-lepett-a-covid-19-virusfertozes> (a letöltés ideje: 2022. 06. 09.)

3 Lásd ezzel kapcsolatban: GELLÉRT Gy.: *Új törvény a választottbíráskodásról*. Magyar Jog 45 (1995). 451 – 452. o.

milyen új kihívásokkal jár.⁴ A munka egyik megállapítása az, hogy a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás a koronavírus által okozott krízishez sikeresen alkalmazkodott és a vitarendezés egyes módjai között még szignifikánsabbá és meghatározóbbá vált.⁵

Az *International Bar Association* (IBA) vizsgálata szerint a legjelentősebb választottbíróági intézmények – lényegében az összes kontinensen – aránylag gyorsan mind hoztak olyan intézkedéseket, melyekkel a választottbíróági vitarendezés folytonosságát kívánták biztosítani a lényegesen megváltozott körülmények között.⁶ Az intézkedések talán egyik legfontosabb közös sajátossága az volt, hogy a választottbíróági eljárások online lebonyolítását kívánták megteremteni, illetve – amennyiben annak előzményei megvoltak – még inkább előtérbe helyezni, azok további egyes részleteit kidolgozni. Ezt az összegző megállapítást teszi Kim M. Rooney, a *Dispute Resolution International* szerkesztője is a 2020 októberében megjelent, a koronavírusnak a különböző államokban a polgári peres eljárásokra, választottbíróági eljárásokra gyakorolt hatását elemző tanulmányában: „... *to date the impact of the pandemic on the conduct of arbitration appears primarily to have been to accelerate a move to online proceedings that was already under way before the pandemic in many jurisdictions, particularly for cross-border arbitration. There appear to be differing approaches as to whether parties may be required by a tribunal to participate in online evidentiary hearings (particularly as regards cross-examination of witnesses).*”⁷

Rooney kiemeli, hogy az online választottbíráskodás (*online arbitration*) már a pandémia-helyzet előtt is ismeretes és használatos volt, elsődlegesen

---

4 Lásd: M. I. SCHERER – N. BASSIRI – M. S. A. WAHAB: *International Arbitration and the COVID – 19 Revolution*. The Hague, Kluwer, 2020.

5 Lásd: <http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2020/10/08/international-arbitration-and-the-covid-19-revolution-part-1-of-2/> (a letöltés ideje: 2022. 05. 17.)

6 Lásd: <https://www.ibanet.org/Article/NewDetail.aspx?ArticleUid=f304dd60-c20d-4e0d-8040-d34d5850a9aa> (a letöltés ideje: 2022. 05. 30.)

7 Lásd K. M. ROONEY: *The Global Impact of the Covid-19 Pandemic on Commercial Dispute Resolution in the First Seven Months* <https://www.ibanet.org/Article/NewDetail.aspx?ArticleUid=bd404ce3-3886-48a8-98f6-38eaaccd5f53> (a letöltés ideje: 2022. 05. 03.)

a határokon átnyúló választottbíráskodás tekintetében. Említést érdemel, hogy a magyar szakirodalomban Csehi Zoltán azonos álláspontot foglal el ebben a kérdésben: „*A választottbíráskodási eljárásra vonatkozó szabályok is alapvetően diszpozitív jellegűek, a felek az eljárás előtt vagy annak során eljárási kérdésekben is megegyezhetnek, némi kivétellel. Ez a szabadabb jogi környezet kedvez az új modern technológiák alkalmazásának is, az elektronikus kommunikáció, a digitális technika, a mesterséges intelligencia legújabb fejleményei már megjelentek a választottbíráskodásban, illetve az online választottbíráskodás is ismert már. Ez a nagyfokú flexibilitás a hely jelentőségét erősen csökkenti, hiszen a digitális kommunikáció és adatátvitel elszakítja a konkrét államtól ezeket a cselekményeket, és magát az eljárást is.*”⁸

Ezzel függ össze a Szöuli Jegyzőkönyv a nemzetközi választottbíráskodásban alkalmazandó videokonferencia egyes kérdéseiről (*Seoul Protocol on Video Conference in International Arbitration*). A Szöuli Jegyzőkönyvet a Koreai Kereskedelmi Választottbíráskodási Testület (*Korean Commercial Arbitration Board*) bocsátotta ki 2020. március 18-án.⁹ Bár a jegyzőkönyv kibocsátásának dátuma éppen a világjárvány kitörésének dátumára esett, a jegyzőkönyv előkészületi munkálatai hosszabb időre nyúlnak vissza. A Szöulban, 2018. november 5-6. napján megtartott *Asia Pacific ADR* konferencián került elhatározásra a jegyzőkönyv megalkotása, melyet egy választottbíráskodási gyakorló szakemberekből álló csoport készített el a Szöuli Nemzetközi Vitarendezési Központ (*Seoul International Dispute Resolution Center*) ellenőrzése mellett.

A Szöuli Jegyzőkönyv célja, hogy a nemzetközi választottbíráskodási eljárásban a videokonferenciák tervezése, tesztelése és használata kapcsán a lehető legjobb tanácsokat foglalja össze. A kilenc cikkből és egy mellékletből álló jegyzőkönyv egyrészt tartalmaz a videokonferenciával összefüggő technikai jellegű – például az ideálisnak tekintett sávszélességre vonatkozó – információkat, másrészt egyebek mellett a tanúkihallgatással kapcsolatban is fontos javaslatokat fogalmaz meg. A jegyzőkönyv első

---

8 Lásd: CSEHI Z.: *A nemzetközi választottbíráskodás helye – fikció vagy valóság*. Polgári Jog, 2019/ 9-10. o.

9 A Szöuli Jegyzőkönyv szövegét lásd: http://www.kcabinternational.or.kr/static_root/userUpload/2020/03/18/1584509782805DD02R.pdf (a letöltés ideje: 2022. 06. 02.)

cikkelye ebben a körben azt rögzíti, hogy videokonferencia használatával történő tanúkihallgatás során a képernyőn nem csupán a tanúnak kell – jól felismerhetően – látszódnia, hanem mutatni szükséges annak a helyiségnek a nagy részét is, ahol a tanú tartózkodik.

A jegyzőkönyv garanciális jellegű rendelkezése az, hogy a videokonferencia rögzítését követő 24 órán belül a rögzített anyagot a választottbírószági testület és a felek számára továbbítani szükséges, és a rögzítésre természetesen a választottbírószági testület jóváhagyását követően kerülhet sor. A Szöuli Jegyzőkönyv értelemszerűen a COVID-19 által okozott pandémia ideje alatt jól alkalmazható a választottbírószági eljárásokban, de minden bizonnyal a járványhelyzet megszűnését követően is a videokonferencia segítségével lebonyolításra kerülő tárgyalások során fontos szerephez juthat.¹⁰

A COVID-19 által okozott járvány következtében, a járvány kitörését követően megjelent nemzetközi ajánlások között vannak olyanok is, amelyek teljesen praktikus intézkedési terveket tartalmaznak, mint például amennyiben mégis személyes tárgyalásra kerül sor, akkor milyen egészségügyi intézkedéseket kell alkalmazni, egyáltalán melyek azok a kritériumok, amelyek alapján el lehet azt dönteni, hogy az ügyben – az éppen az adott államban érvényes járványügyi rendelkezésektől függetlenül – lehet-e személyes tárgyalást tartani.¹¹

Habár ezen kérdések első hallásra ténylegesen technikai jellegűeknek tűnhetnek, megítélésem szerint lehetnek kihatással az ügy érdemi elbírálására, az eljárás jövőbeni sorsára.

10 A Szöuli Jegyzőkönyv vonatkozásában lásd különösen: J. HONG – Jong Ho HWANG: *Safeguarding the Future of Arbitration – Seoul Protocol Tackles the Risks of Videoconferencing*. <http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2020/04/06/safeguarding-the-future-of-arbitration-seoul-protocol-tackles-the-risks-of-videoconferencing/> (a letöltés ideje: 2022. 05. 25.); Alexander FAWKE: *Conducting arbitration remotely in the wake of COVID-19: the Seoul Protocol on Video Conferencing in International Arbitration* <https://www.linklaters.com/en/insights/blogs/arbitrationlinks/2020/march/conducting-arbitration-remotely-in-the-wake-of-covid19> (a letöltés ideje: 2022. 06. 02.).

11 Ezzel kapcsolatban a párizsi székhelyű nemzetközi választottbírószági intézet, a Delos által készített checklistre utalunk: <https://delosdr.org/wp-content/uploads/2020/03/Delos-checklist-on-holding-hearings-in-times-of-COVID-19-v2-as-of-20-March-2020.pdf> (a letöltés ideje: 2022. 06. 08.)

A választottbíráskodás és a digitalizáció egyes aktuális kérdései

---

Az ICC Választottbírósga készített még 2020 áprilisában egy, a vírusjárványnak a választottbíráskodásra gyakorolt hatásait elemző, illetve annak káros befolyásának csökkentésére törekvő útmutatást *ICC Guidance Note on Possible Measures Aimed at Mitigating the Effects of the COVID-19 Pandemic* címmel.¹² Ez az iránymutatás túlmenően azon, hogy egyebek mellett például jelentős teret szentel a videokonferencia útján, online módon megtartott tárgyalások etikettjének, azaz magatartási szabályokat fogalmaz meg eme tárgyalások tekintetében, nagy hangsúlyt fektet a pandémiás helyzetben az előkészítő egyeztetésekre is (*case-management conference*): „*To ensure continued effective case management, Article 24(3) of the Rules provides that the tribunal may adopt appropriate procedural measures or modify the procedural timetable by means of a further case management conference or otherwise.*” Ebből a rendelkezésből az a felfogás olvasható ki, hogy a világjárvány okozta krízishelyzetben a választottbírósgai eljárások hatékony intézés céljából a megfelelő módon lefolytatásra kerülő előkészítő egyeztetéseknek kiemelkedően fontos szerep juthat.

Érdeemes arra is rámutatni, hogy egyes államokban a járvány tavaszi kitörésekor a COVID-19 sok tekintetben mint egyfajta elismerten *vis maior* esemény került megítélésre eljárásjogi vonatkozásban. Erre jó példa a járvány első hulláma által nagyon jelentős mértékben sújtott Olaszország. Miként azt Patrizia Sangalli egy 2020 nyarán megjelent tanulmányában bemutatja, a COVID-19 által okozott pandémiát 2020 tavaszán az olaszországi választottbírósgai eljárásokban lényegében *vis maior* eseménynek tekintették.¹³

Említést érdemel, hogy az AFSA (*The Arbitration Foundation of South Africa*) szintén elkészítette és közzétette a távoli tárgyalásokra (*remote hearing*) vonatkozó eljárási ajánlását (*Remote Hearing Protocol*).¹⁴ Ez az ajánlás is figyelemmel van arra, hogy az online tárgyalás esetében is

---

12 Lásd: <https://iccwbo.org/content/uploads/sites/3/2020/04/guidance-note-possible-measures-mitigating-effects-covid-19-english.pdf> (a letöltés ideje: 2022. 05. 31.)

13 Lásd P. SANGALLI: *The COVID-19 Pandemic as a Force Majeure Event in Italy. Impact on Arbitration Proceedings*. Romanian Arbitration Journal 2 (2020). 93 – 95. o.

14 Lásd: <https://arbitration.co.za/wp-content/uploads/2020/10/Remote-Hearing-Protocol.pdf> (a letöltés ideje: 2022. 06. 08.)

bizonyos eljárási elveket mindenképp felett tiszteletben kell tartani (pl. pártatlanság elve, felek egyenlő bánásmódban történő részesítése, stb.), ugyanakkor tekintetbe vesz néhány technikainak tűnő, de az eljárás egésze szempontjából lényeges részletkérdést is, például előírja, hogy az eljárás iratanyagát képező dokumentumoknak pdf formátumban kell lenniük, illetve tartalmaz az online tárgyalás megtartása során követendő illem-szabályokat is. Ezek közé tartozik egyebek mellett az is, hogy a résztvevő feleknek az online tárgyalás esetén különlegesen kell figyelniük arra, hogy ne beszéljenek egyszerre, illetve, hogy aki éppen nem beszél, az a zajok kiszűrése érdekében halkítsa le mindenképpen a mikrofonját. Jól látható, hogy az eljárási – garanciális és a technikai jellegű rendelkezések sajátos elegyével találkozhatunk, amelyet a pandémia által teremtett különleges helyzet egyértelműen indokoltá tesz.

2. A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett működő Állandó Választottbíróság reakciója a pandémiára

A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett működő Állandó Választottbíróság – mely a választottbíráskodásról szóló 2017. évi LX. törvény által szintén jelentős mértékben megújításra és átalakításra került – a koronavírus által okozott magyarországi veszélyhelyzetre igen gyorsan reagált.¹⁵

A magyarországi polgári peres eljárások tekintetében a járvány első, tavaszi hulláma idején (2020) a 45/2020. (III. 14.) Kormányrendelet 1. §-ával rendkívüli törvénykezési szünet elrendelésére került sor.¹⁶ A veszélyhelyzet 2020 nyári megszűnését követően a rendkívüli ítélkezési

---

15 Az MKIK Választottbírósága átalakításáról a 2017. év LX. törvény kapcsán lásd különösen: BURAI – KOVÁCS J.: *A Kereskedelmi Állandó Választottbíróság szervezete és ügyrendje, az első lépések a Választottbíróság versenyképességének fokozása érdekében*. In: Tanulmánykötet a kereskedelmi választottbíráskodásról. (szerk.: BODZÁSI B.) Budapest, 2018. 35 – 41. o.

16 A koronavírus – világjárvány okán az egyes államok által bevezetett különleges szabályok összehasonlító áttekintését lásd: UNGVÁRI Á. – HOJNYÁK D.: *Az Európai Unió egyes tagállamainak koronavírus-járványra adott válasza, különös tekintettel a vizsgált államok által bevezetett különleges jogrendi szabályozásra*. Miskolci Jogi Szemle 1/2020. 122 – 138.o.

szünet is véget ért, és a koronavírus második hulláma okán kihirdetett őszi veszélyhelyzet során ismételen nem került bevezetésre.

A fentiekben említett törvénykezési szünet a választottbíróági eljárásokat már a tavaszi veszélyhelyzet ideje alatt sem érintette, ott az eljárási határidők ugyanúgy tovább folytak – tehát az eljárás félbeszakadásáról nem lehetett beszélni. A 2020. március 16. napján kelt elnökségi tájékoztató is kiemelte, hogy a választottbíróági eljárásokban ítélezési szünet elrendelésére nem került sor, a peres feleknek az írásbeli beadványaikat a megszabott határidőben kell benyújtaniuk. Ez a tájékoztató utalt az Eljárási Szabályzat 3. § (1) bekezdésére, mely szerint, ha a Választottbíróshoz az előírt példányszámú beadvány beérkezik, akkor a beadvány korábbi, elektronikus úton (e-mailen) történt beérkezésének időpontját kell a beadás időpontjának tekinteni.

A választottbíróági tárgyalások már a tavaszi veszélyhelyzet alatt is adott esetben online felületek igénybe vételével kerültek megtartásra, mely kérdések technikai részleteiről a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Állandó Választottbíróshág (Kereskedelmi Választottbíróshág) részletes tájékoztatást is adott.¹⁷ Ezzel kapcsolatban fontos kiemelni azt, hogy az MKIK gyakorlata szerint valamennyi választottbíró és fél előzetes hozzájárulásának megkérése az online tárgyaláshoz szükséges volt a tavaszi veszélyhelyzet idején és ez a gyakorlat jelenleg is fennáll. A kialakulóban lévő szokás szerint az eljárásvezető végzésben már célszerű a peres felek megnyilatkoztatása abban a körben, hogy az online tárgyaláshoz hozzájárulnak-e.

Az átmeneti eljárási rendelkezésekről továbbá a 2020. 04. 08. napján kihirdetett elnökségi határozat rendelkezett, mely 2020. 06. 02. napján hatályon kívül helyezésre került. A Választottbíróshág kiemelte ugyanakkor, hogy a veszélyhelyzet során az elektronikus kapcsolattartás, az online előkészítő tárgyalások és online előkészítő egyeztetések vonatkozásában számos pozitív tapasztalat született, ezért az eljárások gyorsabb lebonyolítása érdekében azok fenntartását kifejezetten javasolta.

---

17 Lásd: <https://mkik.hu/veszelyhelyzeti-kozlemenyek> (a letöltés ideje: 2022. 06. 08.)

3. A nemzetközi joggyakorlat által adott egyes válaszok

Mint látható, a választottbíróági eljárások tekintetében a COVID-19 által okozott pandémia kapcsán rövid távon az egyik leglényegesebb kérdés az, hogy az egyes – adott esetben már a járvány kitörése előtt folyamatban lévő, vagy akkor megkezdett – választottbíróági ügyekben az online, különböző elektronikus platformok segítségével megtartott tárgyalások mennyiben tekinthetők jogszerűnek, illetve ezekkel kapcsolatban milyen jelentős problémák merülhetnek fel.

Ebben a vonatkozásban érdemes megemlíteni, hogy – vélhetően a világon elsőként – a COVID-19 pandémia kapcsán az Osztrák Legfelső Bíróság 2020. 07. 23-án egy döntésében (18 ONc 3/20s) akként foglalt állást, hogy a választottbíróági testületnek jogában áll a tárgyalást online formában megtartani, és visszautasította az ezen tárgyalási formát ellenző fél azon kifogását, hogy mindez lényeges eljárási jogait sértené.¹⁸

Az ügy tényei röviden az alábbiak szerint foglalhatóak össze.

A kérdéses választottbíróági eljárás egy amerikai és egy osztrák fél között a bécsi Választottbíróóság (VIAC) előtt 2017 óta folyamatban volt. A választottbíróóság eredetileg 2020 márciusára tervezett egy egynapos, bizonyítás felvételéről szóló tárgyalást. 2020 januárjának közepén a választottbíróági testület a tárgyalás napját 2020. április 15. napjára halasztotta el, közép-európai nyári időszámítás szerinti 10:00 órai kezdettel. Egy, 2020 március közepén telefonon megtartott előkészítő egyeztetés során a felek és a választottbíróóság egyeztettek arról, hogy a COVID-19 világjárvánnyá válása és a bevezetett utazási korlátozások miatt a tárgyalást online módon lenne szükséges megtartani. Az alperesek ezen véleményt nem osztották és azt javasolták, hogy a tárgyalás személyesen egy későbbi időpontban kerüljön megtartásra. 2020. 04. 08. napján a választottbíróági testület úgy döntött, megtartásra kerül a tárgyalás a tervezett napon 2020. 04. 15. napján videokonferencia útján, a tervezett 10:00 órai kezdés helyett azonban 15:00 órai kezdéssel. Figyelemmel arra, hogy az alperesek ügy-

---

18 Az Osztrák Legfelső Bíróság ítéletét lásd: https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Justiz/JJT_20200723_OGH0002_018ONC00003_20S0000_000/JJT_20200723_OGH0002_018ONC00003_20S0000_000.pdf (a letöltés ideje: 2022. 05. 30.)

védje és az egyik meghallgatandó tanú Los Angelesben (Kalifornia) volt, ez helyi idő szerint reggel 6:00 órai tárgyalás kezdést jelentett.

A tárgyalás kezdetekor az alperesek panaszt emeltek a tárgyalás online módon történő megtartása és a korai kezdet miatt. (Az alperesek később azt állították, hogy a felperes által jelölt választottbíró szeme válasz gyanánt kikerekedett ekkor.) A tárgyalás után az alperesek a választottbírószági testület minden tagja ellen elsődlegesen, illetve másodlagosan a felperesi választottbíró ellen elfogultsági kifogást adtak be a bécsi Választottbírószág (VIAC) Elnöksége részére. Miután az elfogultsági kifogás elutasításra került, jogorvoslattal az Osztrák Legfelső Bírósághoz fordultak.¹⁹

Az alperesek elfogultsági indítványukat az alábbiakra alapították. Megítélésük szerint azzal, hogy a választottbírószági tanács csak 2020. 04. 08-án döntött úgy véglegesen, hogy megtartásra kerül a 2020. 04. 15-i tárgyalás, az alperesek arra megfelelően felkészülni nem tudtak, és az idő rövidsége miatt a tárgyalásról való értesítést is sérelmesnek gondolták. Álláspontjuk szerint a felekkel szembeni egyenlő bánásmód követelményét sértette az meg, hogy a választottbírószági testület úgy döntött, hogy bécsi idő szerint a tárgyalás 15 órakor kezdődjön, amely Los Angeles-i idő szerint reggel 6 órának felel meg. Alperesi vélemény szerint a választottbírószági testület az online tárgyalás tartásával a tisztességes bánásmód követelményét is megsértette, mivel nem tett intézkedéseket annak érdekében, hogy megakadályozza a tanúk befolyásolását. Az alperesek állították, hogy sem a választottbírószági testület, sem a felek nem tudnak meggyőződni arról, hogy a tanúk a tanúvallomás megtétele során milyen dokumentumokhoz férnek hozzá, vannak-e más személyek is jelen abban a szobában, ahol a tanúk tartózkodnak, és, hogy esetlegesen a tanúk kapnak-e szöveges üzeneteket miközben a kihallgatásuk zajlik.

---

19 A döntéssel kapcsolatos magyarázat tekintetében lásd: M. SCHERER – F. SCHWARZ – H. ORTNER – J. O. JENSEN: *In a 'First' Worldwide, Austrian Supreme Court Confirms Arbitral Tribunal's Power to Hold Remote Hearings Over One Party's Objection and Rejects Due Process Concerns*. <http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2020/10/24/in-a-first-worldwide-austrian-supreme-court-confirms-arbitral-tribunals-power-to-hold-remote-hearings-over-one-partys-objection-and-rejects-due-process-concerns/> (a letöltés ideje: 2022. 06. 02.)

Az Osztrák Legfelső Bíróság ítéletében az alperes által felhozott összes érvet elutasította. Lényegesnek tartjuk azt, hogy a Legfelső Bíróság rámutatott, az adott esetben nem szükséges mindkét fél beleegyezése az online módon történő tárgyalás megtartásához. Ebben a tekintetben a Legfelső Bíróság az Emberi Jogok Európai Egyezményére is utalt.

Fontos körülmény továbbá az is, hogy a Legfelső Bíróság rámutat arra, hogy az időeltolódás Bécs és Los Angeles között nem teszi lehetővé azt, hogy mindegyik fél számára kifejezetten hivatali órákban kerüljön megtartásra a tárgyalás.

A Bíróság szerint azzal, hogy az alperesek beleegyeztek abba a választottbírói megállapodásban, hogy a Bécsi Választottbírói eljárását kötik ki, elfogadták azt is, hogy az eljárásra az üzleti tevékenységük fő helyszínétől földrajzilag messze lévő helyen kerül sor. Fontos érv továbbá, hogy kevésbé megterhelő jelen esetben az alperes számára a tárgyalás helyi idő szerint reggel 6:00 órakor történő megkezdése, mint az, hogy a választottbírói tárgyalás miatt Los Angelesből Bécsbe kelljen utaznia.

A tanúk befolyásolásának kérdésével kapcsolatban a Legfelső Bíróság leszögezte, hogy az online tárgyalás esetén nagyon sok olyan lehetőség áll rendelkezésre, mellyel ellenőrizhető, hogy a tanú ténylegesen jogellenesen befolyásolásra kerül-e. Ilyenként említhető például az, hogy technikailag lehetséges, hogy a videokonferencia, egyéb online felület segítségével a résztvevők a meghallgatásra kerülő személyt közelről lássák, lehetséges a bizonyítási eljárás rögzítése, lehetőség van arra, hogy a tanút arra utasítsák, hogy folyamatosan a kamerába nézzen és a kezeit úgy helyezze el, hogy azok a képernyőn folyamatosan láthatóak legyenek, melyből következően a tanúnak nincs lehetősége szöveges üzenetek fogadására a tanúvallomás megtétele során. Arra is van lehetőség, hogy a felek a kamerának a tanú elhelyezésére szolgáló helyiségben történő körbeforgatásával megbizonyosodjanak arról, hogy nincsen egyéb személy jelen a szobában.

Véleményem szerint azon érvrendszer igencsak elgondolkoztató, mely azt tartalmazza, hogy egy nemzetközi választottbírói ügyben, ahol a felek, illetve a választottbíráskodás helyszíne között jelentős a földrajzi távolság, ott vélhetően egy, a normális hivatali órától különböző időpontban – például kora reggel vagy késő este – a választottbírói tárgyalás megtartása sokkal kisebb kényelmetlenség, mint a hosszú időt,

esetleg egy-egy napot igénybe vevő utazás, melyhez még adott esetben – az időzónák gyors átlépése okán – *jetlag* is társulhat. Ennek azért van különös jelentősége szerintem, mert ez a felfogás a pandémia majdani elmúlása után is fennmaradhat adott esetben, és a nemzetközi kereskedelmi választottbírószági tárgyalások rendszerét bizonyos keretek között akár meg is változtathatja.

Ezen kérdéskörrel kapcsolatban – az Illinois (US) District Court 2020. 08. 12. napján meghozott döntése is figyelmet érdemel a *Legaspy v. Fin- Indus. Regulatory Auth. Inc.* ügyben, amely szintén választottbírószági eljárásból eredően került állami bíróság elé. Ebben az ügyben szintén az alperes tiltakozott az ellen, hogy a választottbírószági testület virtuális (online) tárgyalás megtartásáról döntött, és az állami bíróságtól ezzel kapcsolatban ideiglenes intézkedés kibocsátását kérte. Az állami bíróság az alperesi kérelmet elutasította, akként rendelkezve, hogy a választottbírószági testületnek jogában áll a választottbírószági eljárás menetéről döntést hoznia.²⁰

4. Az online választottbírószági klauzula a svájci nemzetközi választottbírószági eljárásban

Svájc közkedvelt helyszíne a nemzetközi választottbírószági eljárásoknak, mely számos történeti, jogtörténeti okkal is magyarázható.²¹ Svájc tekintetében – a jogrendszer sok, a választottbíráskodás szempontjából előnyös vonása mellett – kiemelést érdemel, hogy a svájci jogi kultúrában igen nagy hagyománya

---

20 *A Legaspy v. Fin. Indus. Regulatory Auth., Inc.* (Case No. 20 C 4700 08-12-2020) ügy kapcsán lásd különösen: <https://casetext.com/case/legaspy-v-fin-indus-regulatory-auth-inc> (a letöltés ideje: 2022. 06. 03.)

21 A svájci választottbírószági jogról magyar nyelven összefoglalóan lásd: BOÓC Á.: *A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás. A választottbíró megválasztása és kizárása.* Budapest, 2009. 51 – 60. o. A svájci magánjog fejlődéséhez lásd: SÁNDOR I.: *A svájci kereskedelmi jog kodifikációjának története.* Acta Facultatis Politico-iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis De Rolando Eötvös Nominatae. 35 (1995/96). 83 – 97. o.; KECSKÉS L.: *A polgári jog fejlődése a kontinentális Európa nagy jogrendszereiben. Történeti vázlat.* Budapest – Pécs, 2004. 435 – 454. o.; G. HAMZA: *Entstehung und Entwicklung der modernen Privatrechtsordnung und die römischrechtliche Tradition.* Budapest, 2009. 236– 256. o.

van a választottbíró-sági vitarendezési módnak. A kereskedelmi választottbíráskodás egyes gyökerei egészen a középkorig nyúlnak vissza. Ebben a körben a három Feldkirch-i Szabadságlevélre (*Feldkircher Freiheitsbriefe*) utalunk, melyek 1376-ban, 1377-ben és 1381-ben kerültek kiadásra. V. Rudolf, Montfort-Feldkirch grófja 1376-ban Feldkirch város polgárainak egy szabadságlevelet adományozott, elsősorban a Habsburg-terjeszkedéstől való félelmében. E szabadságlevél többek között azt is kimondta, hogy a város polgárainak hűbéri esküt idegen hűbérúr felé csak akkor kell tenniük, miután az idegen hűbérúr is esküt tett arra, hogy jogaikat tiszteletben fogja tartani. Amennyiben bármi vita merülne fel a hűbérúr és a polgárok között, úgy Zürich város polgármestere és a városi tanács vált jogosulttá mint választottbíró a vitás ügyben dönteni. A szabadságlevél további sajátossága, hogy abban az esetben, amennyiben valamelyik fél a Zürich város polgármestere és a városi tanács mint választottbíró-ság által meghozott döntést nem tartaná be, úgy ahhoz meghatározott szankciók fűződnek. Amennyiben az új hűbérúr nem tartotta be a döntést, úgy Feldkirch városa meg kellett, hogy kapja a szabadságát, amennyiben pedig a város polgárai járnának el a döntéssel ellentétes módon, úgy az adományozott szabadságlevelek válnak semmissé.²²

A svájci nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás és a svájci nemzetközi magánjog igen intenzív, a hatályos jogra egyaránt jellemző kapcsolatát az is jelzi, hogy az erre vonatkozó alapvető jelenlegi szabályok azonos törvényben, az 1987. december 18-án elfogadott, a svájci nemzetközi magánjogról szóló szövetségi törvényben (*Bundesgesetz über das internationale Privatrecht vom 18. Dezember, 1987*, a továbbiakban: IPRG) lelhetőek fel. A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásról szóló szabályok az IPRG tizenkettedik fejezetében olvashatóak. A svájci választottbíró-sági törvény alapvetően nem az UNCITRAL Mintatörvényen alapul, de lényeges kiemelni, hogy az IPRG 12. fejezetének szabályai és a Mintatörvény között számos hasonlóság van, olykor lényegében egyező szabályokról is lehet beszélni.

---

22 Ehhez lásd: M. BLESSING: *Introduction to Arbitration – Swiss and International Perspectives*. Basel, 1999. 63 – 64. o.

A nemzetközi magánjogi törvénynek a nemzetközi kereskedelmi választottbírási eljárást szabályozó 12. fejezete 1989 óta hatályos és 2021-ben került módosításra. Kiemelendő, hogy a 2021. évi módosítás egyebek mellett tartalmazza azt is, hogy a választottbírási eljárásokkal összefüggő peres ügyekben a Lausanne-i Szövetségi Legfelső Bíróság előtt lehetséges az angol nyelv használata is.²³

A kamarai választottbíráskodás Svájcban nagyon komoly tradíciókkal rendelkezik. A XX. század elején került felállításra a Zürichi Kereskedelmi Kamara mellett szervezett választottbíráóság, melynek eljárási szabályait 1989. január 1-jén módosították.²⁴ A Bázeli Kereskedelmi Kamara 1981 áprilisában kelt eljárási szabályai 1995 májusában kerültek felülvizsgálatra. Szintén igen jelentősnek tekinthető a Genfi Kereskedelmi Kamara mellett szervezett választottbíráóság, melynek eljárási szabályzata 1992-ben került lényeges mértékben módosításra.²⁵ A Berni Kereskedelmi Kamara mellett szervezett választottbíráóság 1990. április 18-án fogadta el új eljárási szabályzatát. A Ticinói Kereskedelmi Kamara 1982. évi választottbírási eljárási szabályzata 1997 márciusában került módosításra.

Fentiekből látható, hogy az egyes kereskedelmi kamarák eljárási szabályzatai az elmúlt években több módosításon estek keresztül. Az egyes – viszonylag eltérő – eljárási szabályzatok egységesítése céljából került megalkotásra a Svájci Kamarák Nemzetközi Választottbíráskodási Eljárási Szabályai elnevezést viselő szabálygyűjtemény (*Internationale*

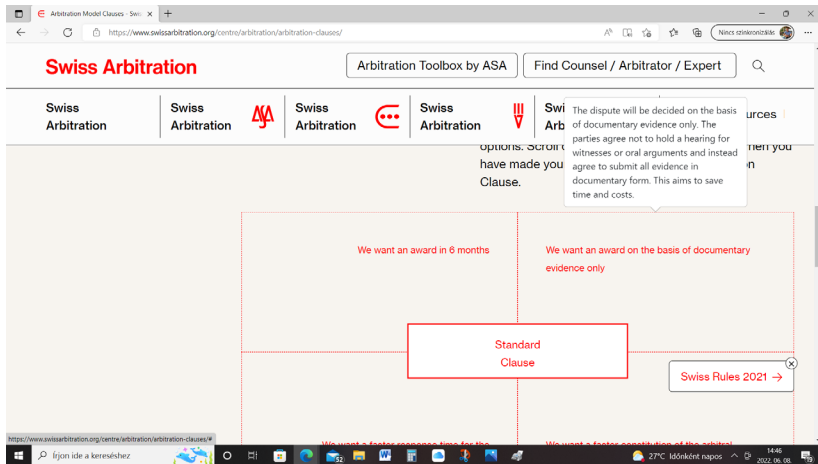
23 Az IPRG 12. fejezetének 2021. évi módosításáról összefoglalóan lásd: *The Revised Swiss International Arbitration Act – Key Changes and Developments. Alert Memorandum.* <https://www.clearygottlieb.com/-/media/files/alert-memos-2021/the-revised-swiss-international-arbitration-act--key-changes-and-developments.pdf> (A letöltés ideje: 2022. 05. 25.)

24 Lásd: A. PESTALOZZE: *Die Schiedsgerichtsbarkeit der Zürcher Handelskammer.* In: *Die Internationale Schiedsgerichtsbarkeit in der Schweiz.* Schriftenreihe des Deutschen Instituts für Schiedsgerichtswesen. I. (hrsg.: K. H. BÖCKSTIEGEL). Köln, 1989. 183. skk o.

25 Ehhez lásd: G. KAUFMANN: *The Geneva Chamber of Commerce and Industry Adopts Revised Arbitration Rules.* *Journal of International Arbitration* 9 (1992). 71 – 77. o.; CH. IMHOOS: *The 1992 Geneva Chamber of Commerce and Industry Arbitration Rules under Scrutiny.* *Journal of International Arbitration* 9 (1992). 121 – 139. o.

Schiedsordnung der Schweizerischen Handelskammern, Schweizerische Schiedsordnung, Swiss Rules of International Arbitration). Ezen eljárási szabályzat egységesen alkalmazandó minden olyan nemzetközi választottbíróági ügyben, melyet 2004. január 1-jét követően kezdeményeztek Bazel, Bern, Genf, Lausanne, Lugano vagy Zürich kereskedelmi kamarája mellett szervezett választottbíróóság előtt. Ezen egységesítés célja az, hogy a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás igényeinek megfelelő, a különböző kamarák előtt kezdeményezett eljárásokban az esélyegyenlőségre törekvő szabályok kerüljenek alkalmazásra.²⁶

A választottbíróági eljárás egyes lépéseinek digitálissá tételére jó példa a svájci nemzetközi választottbíráskodásban (*Swiss Arbitration Rules*) a svájci Választottbíróági Egyesület (*Swiss Arbitration Association, ASA*) közreműködésével létrehozott online választottbíróági klauzula. Az ASA által gondozott honlapon lehetőség nyílik arra, hogy a szerződő felek jövőbeni választottbíróági klauzulájukat igény szerint testre szabják:²⁷

26 Ezzel kapcsolatban lásd továbbá: Boóc Á.: *A svájci nemzetközi választottbíróági eljárási szabályok módosításáról*. *Gazdaság és Jog* 29 (2021) 1 – 6. o.

27 Lásd: <https://www.swissarbitration.org/centre/arbitration/arbitration-clauses/> (a letöltés ideje: 2022. 06. 07.)

A választottbíráskodás és a digitalizáció egyes aktuális kérdései

---

Az ún. *standard arbitration clause* az alábbiakat tartalmazza: *Any dispute, controversy, or claim arising out of, or in relation to, this contract, including regarding the validity, invalidity, breach or termination thereof, shall be resolved by arbitration in accordance with the Swiss Rules of International Arbitration of the Swiss Arbitration Centre in force on the date on which the Notice of Arbitration is submitted in accordance with those Rules.*

The number of arbitrators shall be one;

The seat of the arbitration shall be ... (name of city in Switzerland, unless the parties agree on a city in another country);

The arbitral proceedings shall be conducted in English.

The dispute shall be decided on the basis of documentary evidence only.

Notwithstanding the above, the parties may agree at any time to submit the dispute to mediation in accordance with the Swiss Rules of Commercial Mediation of the Swiss Chambers' Arbitration Institution.

A fenti standard klauzulákhoz képest az ábrán látható módon van lehetőség egyes opciókat hozzárendelni. Az ábrán szereplő példa azt mutatja, hogy a felek dönthetnek úgy is, hogy például kizárólag okirati bizonyítást kívánnak az eljárásban, ezért már a választottbíróági klauzulában akként állapodnak meg, hogy az ügyben tárgyalás tartását nem kérik (így tanúkihallgatásra sem kerül sor), ellenben minden bizonyítékot okirati formában tárnak a választottbíróság elé. Mindez időt és költséget takaríthat meg, és léteznek olyan jellegű választottbíróági ügyek, ahol egy ilyen megoldás kifejezetten a felek érdekét szolgálja. A lényegében digitálisan létrehozható választottbíróági klauzula – amelyet a felhasználó kérésére a weboldal e-mailen meg is küld a felhasználó részére – egyrészt alkalmas lehet arra, hogy a szerződő feleknek már a választottbíróági kikötés megalkotásakor meglévő igényeit kiszolgálja, másrészt biztosítékot is jelent arra, hogy a klauzula egyúttal szabályos is lesz. Közismert tény ugyanis, hogy számos esetben a választottbíróági eljárás akadályát az képezi, hogy a felek által létrehozott klauzula nem szabályszerű – alaki vagy tartalmi hibában szenved – és az eljáró választottbíróági tanács ezért nem tudja hatáskörét megállapítani.

5. Összefoglalás

Az eddigieket összefoglalva jogosan a kérdés, hogy melyek azok a választottbíráskodást a COVID–19 által okozott világjárvány miatt befolyásoló tényezők, melyek a későbbiekben is meghatározhatják, befolyásolhatják a választottbíráskodás jövőjét. A korábbiakban kifejtettek szerint az online úton történő tárgyalástartás egészen biztos, hogy a jövőben is – a pandémia elmúta után – a választottbíráskodás területén szélesebb körben fog alkalmazást nyerni. Ezzel állhat az is összefüggésben, hogy az *International Council for Commercial Arbitration* (ICCA) 2020. szeptember 4-én egy olyan kezdeményezést indított útjára, melynek célja *annak felmérése*, hogy egyes joghatóságokban egyáltalán kimondásra került-e az, hogy a feleknek a választottbírószági eljárásokban fizikai jelenléttel járó tárgyaláshoz van-e joguk.

2022 május 19-én került közzétételre az ezzel összefüggő általános jelentés (*General Report*).²⁸ Az Általános Jelentés 78 országjelentést tartalmaz, melyek közül számos riport azt a következtetést vonja le, hogy az adott állam választottbírószági joganyagából egyértelműen nem vonható le ama következtetés, hogy a választottbírószági eljárásban a fizikai tárgyaláshoz való jog a felet kifejezetten megilleti.²⁹

Megítélésem szerint szintén nőni fog az egyébként már most is komoly jelentőséggel bíró *case management conference* (előkészítő egyeztetés) szerepe, mely az eljárás tényleges gyorsítására alkalmas instrumentum.

A *case management conference* lényege – mely fogalmat sok neves nemzetközi választottbírószági intézmény eljárási szabályzata is ismer és alkalmaz –, hogy a választottbírószági testület megalakulása és az ügy alapvető iratainak megismerése után a felek jelenlétében megbeszélést

---

28 <https://www.arbitration-icca.org/right-to-a-physical-hearing-general-report> (a letöltés ideje: 2022. 06. 08.)

29 A *General Report* szövegét lásd: https://cdn.arbitration-icca.org/s3fs-public/document/media_document/Right-to-a-Physical-Hearing-General-Report.pdf (a letöltés ideje: 2022. 06. 08.) A Magyarországra vonatkozó országjelentést Schmidt Richárd készítette, lásd: https://cdn.arbitration-icca.org/s3fs-public/document/media_document/Hungary-Right-to-a-Physical-Hearing-Report.pdf (a letöltés ideje: 2022. 06. 08.)

tart. Ennek során felállításra kerül egy, az eljárás további részeire irányadó, határidőket tartalmazó menetrend, tisztázásra kerül, hogy mi az a jogi igény, amelyet a felek érvényesíteni kívánnak, melyek a felek által egyezően elfogadott vagy vitatott tények, és melyek azok az alapvető jogi indokok, melyeken a felek által érvényesíteni kívánt igények nyugszanak.

Ezzel kapcsolatban fontos utalni arra, hogy a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Állandó Választottbíróság (Kereskedelmi Választottbíróság) 2018. 02. 01. napjától hatályos Eljárási Szabályzata szintén tartalmazza az előkészítő egyeztetés lehetőségét.³⁰

Az előkészítő egyeztetéssel kapcsolatos jelentős nemzetközi – és az egyre inkább növekvő hazai – gyakorlat, arra enged következtetni, hogy a pandémia megszűnését követően is ezen instrumentum jelentősége növekedni fog a választottbírársági vitarendezés során.

Összefoglalóan elmondható, hogy a COVID-19 vírusjárvány a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodást jelentős mértékben – sok szempontból vélhetően kedvező módon – befolyásolta, alakította. Természetesen jelenleg még arra nézve nincsenek információk, hogy az ezen időszak alatt meghozott-meghozatalra kerülő választottbírársági ítéletek vonatkozásában milyen érvénytelenítési perek indulnak, és milyen eredménnyel zárulnak.

Bízunk abban, hogy szemben a COVID-19 vírusnak az emberi egészségre gyakorolt, sajnálatos módon esetenként nagyon hátrányos utóhatásaival szemben, a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás vonatkozásában eme „utóhatások” inkább jelentős beneficiumként fognak tudni a jövőben érvényesülni, és a peres felek érdekét szolgálva tudják jobbá, hatékonyabbá tenni a választottbírársági jogérvényesítést.

---

30 Lásd: <https://mkik.hu/mkik-vb-eljarasi-szabalyzat-2018> (a hozzáférés ideje: 2021. 10. 24.) Az új magyar Kereskedelmi Választottbíróság Eljárási Szabályzatához lásd különösen: VARGA I.: A választottbírársági eljárásjog megújulása – Új törvény, új szabályzat. *Eljárásjogi Szemle*. 2018/1. sz. 1 – 24. o.

A KÖZÖSSÉGI MÉDIA ÉS A KÖZIGAZGATÁS KAPCSOLATA NAPJAINKBAN

A közösségi média jelenléte a közigazgatásban mára mindennapossá és széleskörűen elfogadottá vált. Amennyiben a digitális közigazgatás egyes részterületein végzünk kutatásokat, időről-időre óhatatlanul szembesülünk a közösségi média használata által generált kérdésekkel. Az egyes országok digitális készültségét értékelő, széleskörűen hivatkozott, népszerű keretrendszerek, mint az ENSZ elektronikus közigazgatás készültségi állapotát vizsgáló, kétévente publikált felmérése vagy az Európai Unió Digitális Gazdasági és Társadalom Indexe egyenesen a fő mutatószámok kialakításának egyik tényezőjeként tekintenek a közösségi-médiahasználatra. Más jogi kutatások az egyes politikusok vagy közigazgatási vezetők különféle közösségi médiaplatformokon közzétett kijelentéseire, egyéb megosztott tartalmaira fókuszálnak.

Jelen tanulmányunkban elsősorban Magyarországra, azon belül különösen a magyar közigazgatás közösségi-médiahasználatának jellemzőire és mutatóira koncentrálnak, így megvizsgáljuk az előzetesen kiválasztott államigazgatási szervezetek és tisztviselők közösségimédia-jelenlétére és aktivitására vonatkozó mutatókat, továbbá azt is, hogy a közösségi média felhasználói miként reagálnak a közigazgatási szervek ilyen típusú kommunikációjára.

Noha ezen írásunkban a minisztériumi szintre fókuszálunk, középtávú céljaink között szerepel a közigazgatás átfogó vizsgálata, így szeretnénk tanulmányozni a dekoncentrált szervek és a települési önkormányzatok közösségi-média jelenlétét és aktivitását is.

Jelen első, tárgybeli tanulmányunkkal tehát egy hosszú utazásra invitáljuk az olvasót abban a reményben, hogy sokáig velünk tart és figyelemmel kíséri eredményeinket.

---

1 Egyetemi docens (KRE ÁJK, Közigazgatási Jogi Tanszék)

2 Doktorandusz (KRE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola)

1. Bevezetés

A közösségi média, mint jelenség már hosszú évek, hovatovább évtizedek óta mindennapjaink szerves része. Egyre többször és egyre rendszeresebben tájékozódunk egy-egy közösségimédia-platform hírfolyamából, és sokszor egyszerűbbnek tűnik követni az érdeklődésünk tárgyát képező személyek vagy szervezetek ún. közösségimédia-profiljait, mint „klasszikus” módon, online vagy éppen offline kiadványokban kutatni a velük kapcsolatos híreket, információkat. Világszerte megfigyelhető, hogy a közösségi média-oldalak vagy médiaprofilok lassan átveszik a vezető szerepet a hagyományos hírközlőktől, így a televíziócsatornáktól vagy újságoktól,³ amely folyamat eredményeképp már egyáltalán nem lehet figyelmen kívül hagyni a közösségi médiát, mint technológiát és mint társadalmi jelenséget.

Tekintettel arra, hogy figyelmünkre igényt tartva napjainkban egyre több politikus és közigazgatási szerv is rendelkezik hivatalos oldallal vagy profillal, már a digitális közigazgatással vagy az infokommunikációs eszközök közigazgatási alkalmazásával összefüggésben is indokolt tanulmányozni a közösségi médiát.

Írásunkban a magyar közigazgatás közösségimédia-használatára fókuszálunk, elsősorban a minisztériumi szintet feltérképezve. Ahhoz, hogy érdemi összefüggéseket tudjunk levonni e vizsgálatokból, elsőként okvetlenül tisztáznunk kell olyan alapkérdéseket, hogy mit is értünk közösségimédia alatt, mik azok a közösségimédia-platformok, illetve mi a közösségi média működésének alapvető modellje.

Ezt követően célszerűnek láttuk tipizálni a közösségimédia közigazgatás által történő felhasználásának alapvető lehetőségeit mindazzal együtt, hogy már a vizsgálat elején felismertük, hogy e lehetőségek száma gyakorlatilag végtelen, a technológiai fejlődés újabb és újabb felhasználási módokat nyit utat.

Vizsgálatunk gerincét a magyarországi minisztériumok és miniszterek közösségimédia-jelenlétének és tevékenységeiknek elemzése adta. Az elemzést a 2021-es évre korlátoztuk egyrészt azért, mert a lehető

---

3 Merkovity Norbert: A figyelemalapú politika a közösségi média korában. NMHH Médiatudományi Intézet. 2018. 13.

legaktuálisabb teljes év adatait kívántuk megvizsgálni, másrészt abból következően, hogy a 2022-es év az országgyűlési választások éve volt Magyarországon, így vélelmeztük, hogy a szakmai és politikai tartalmak aránya ebben az évben természetesen torzul az átlaghoz képest.

Tekintettel arra, hogy egy-egy hivatalos közigazgatási közösségimédia-profil évente több ezer, esetenként több tízezer tartalmat oszt meg, a részletes vizsgálat kivitelezhetetlennek tűnt szoftveres segítség nélkül. Mivel kifejezetten a közigazgatás közösségimédia-használatát mérő és elemző szoftver nem állt rendelkezésünkre, egy általános online közösségimédia-elemző alkalmazást vettünk igénybe e célra. A SentiOne szoftver segítségével mérni és kategorizálni tudtuk a megosztott tartalmak mennyiségét és a bejegyzésekben megjelenő kulcsszavakat.

Kutatási eredményeink megerősítettek bennünket abban, hogy a területet érdemes behatóbban, a közigazgatás további szintjeire kiterjedően is vizsgálni, egyben számos olyan tapasztalatot vonhattunk le, amelyek árnyalhatják a közigazgatás közösségimédia-használatával kapcsolatos esetleges preconcepciókat.

2. A közösségi média fogalmának meghatározása

Vizsgálatunk kezdetén feltétlenül körül kellett határolnunk kutatásaink tárgyát. Arra a kérdésre, hogy voltaképpen mit is értünk közösségi média alatt, nem egyszerűen egzakt választ adni. Közösségi média maga a platform vagy az alkalmazás, mint a Facebook, a Twitter, az Instagram vagy éppen a Youtube? Egyes kutatók e nézet mellett foglalnak állást, amikor a közösségi médiára olyan mobil- és webes technológiákon alapuló felületek gyűjtőneveként utalnak, amelyek lehetővé teszik az interaktív, multimédiás és multimodális, egy az egyhez, egy a sokhoz vagy sok a sokhoz típusú kommunikációt, valós időben, helyszíntől függetlenül.⁴ Carr és Hayes meghatározása szerint a közösségi média a tömeges személyi kommunikáció internet-alapú, tartós zárt csatornája, amely elősegíti a felhasználók közötti

---

4 Budai Balázs – Gerencsér Balázs Szabolcs – Veszprémi Bernadett (szerk.): A digitális kor hazai közigazgatási specifikumai. Budapest, Dialóg Campus, 2018. 88.

interakciók észlelését, és elsősorban a felhasználók által generált tartalomból nyer értéket.⁵ Miller megközelítésében a közösségi média a hagyományos műsorszórás és a magánjellegű kétirányú kommunikáció közötti térben helyezhető el, amely az emberek számára a csoportméret és a magánélet közötti mércét biztosítja, amelyet „skalázható közösségi hajlamnak” nevezhetünk.⁶ Kapoor szerint a közösségi média különféle, felhasználó által vezérelt platformokból áll, amelyek megkönnyítik a tartalmak közvetítését, párbeszéd kialakulását és kommunikációt a szélesebb közönség felé. Ez alapvetően egy digitális tér, amelyet az emberek és csoportjaik hoznak létre, és egy olyan környezetet biztosít, amely elősegíti az interakciók és a hálózatépítés különböző szinteken (így a személyes, szakmai, üzleti, marketing, politikai és társadalmi dimenziókban) történő létrejöttét.⁷

Ahogy az a fenti definíciók sokszínűségéből is érzékelhetjük, a közösségi média többet jelent mind a platformoknál, mind pedig a vállalatoknál, amelyek e platformokat létrehozták. A minél átfogóbb jellegű meghatározás érdekében talán legcélszerűbb a tartalomalapú megközelítésből kiindulnunk. A digitális térben az utóbbi évtized egyik legnagyobb változása az ún. user-generated content (felhasználók által generált tartalom) vagy kicsit tovább gondolva a user-generated internet (felhasználók által generált internet). Az 1990-es évektől fokozatosan elterjedő, egyre szélesebb tömegekhez eljutó és egyre nagyobb adatátviteli kapacitású internet, illetve a web lehetővé tette az egyének számára a hagyományos médián kívüli források és tartalmak elérését, beleértve mind az érdeklődésük szerinti csoportokhoz, közösségekhez való csatlakozást, mind pedig a nyilvánosság térbe való belépést a saját

---

5 Carr, Caleb T. – Hayes, Rebecca A.: *Social media: defining, developing, and divining*. Atlantic Journal of Communication 2015; 23:46–65. https://web.archive.org/web/20190713114940id_/http://my.ilstu.edu:80/~ctcarr/research/CarrHayes_2015.pdf (2022.05.30.)

6 Miller, Daniel: *Tales from Facebook*, 2011. Cambridge, Polity Press

7 Kapoor, Kawal; Kuttimani, Tamilmanni; Nripendra, Ran; Parakash, Pushp Patil: *Advances in social media research: past, present and future*. Information Systems Frontiers 2018; 20:531–558. https://www.researchgate.net/publication/320882912_Advances_in_Social_Media_Research_Past_Present_and_Future

maguk által formált, létrehozott, terjesztett tartalmakkal.⁸ Az OECD felismerve a jelenséget 2006-ban létrehozta a Working Party on the Information Economy munkacsoportot (WPIE), amely 2007-ben adta ki első fontos jelentését *Participative Web and User-Created Content* címmel.⁹ A jelentés a részvételi internet (participative web) fogalmából kiindulva kísérletet tett a felhasználók által generált internetes tartalmak definiálására és tipizálására. A felhasználók által generált tartalom (user created content, röviden: UCC) a WPIE szerint a következőképpen határozható meg: olyan, a felhasználó által létrehozott, az interneten nyilvánosan hozzáférhető tartalom, amelynek előállítása bizonyos fokú kreatív tevékenységen alapul és nem szakmai vagy egyéb professzionális tevékenységhez kapcsolódik.¹⁰ A jelentés – a gazdasági és társadalmi hajtóerők azonosítását követően – kísérletet tett a UCC-k kategorizálására is. Eszerint az UCC-k lehetnek – mások mellett – videók, fotók, hangok és zenék, oktatási- és mobiltartalmak, blogbejegyzések, Wiki-oldalak vagy akár közösségi profilok közzétételére alkalmas, ún. *social media* oldalak is.¹¹ Ma már nem szorul különösebb magyarázatra, hogy ez utóbbi UCC felhasználási lehetőségei már túlmutatnak a közösségi profil közzétételén, a közösségi médiaoldalak (vagy -platformok) jórészt általános közvetítő közegévé váltak valamennyi más UCC-nek.¹² Talán éppen ezért nem is magában a platformban, hanem a több milliós felhasználói tömeg által közölt, megosztott tartalomban, végső soron magukban a gondolatokban kell keresnünk a közösségi média lényegét és jelentőségét.¹³

8 Lüders, M.: Conceptualizing personal media. *New Media & Society*, 2008. Vol 10, No. 5, 683-702.

9 OECD: *Participate Web and User-created Content. Web 2.0, Wikis and Social Networking.* https://read.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/participative-web-and-user-created-content_9789264037472-en#page1. (2022.05.30.)

10 OECD: i.m. 9.o.

11 OECD: i.m. 32-33.o.

12 Fontos kiemelni, hogy a gyakorlatban az OECD jelentésében szereplő UCC kifejezés helyett inkább az UGC, azaz a *user generated content* honosodott meg.

13 Miller, D., Costa, E., Haynes, N., McDonald, T., Nicolescu, R., Sinanan, J., . . . Wang, X. (2016). *Academic studies of social media.* In D. Miller, E. Costa, N. Haynes, T. McDonald, R. Nicolescu, J. Sinanan, . . . X. Wang,

Mindezeknek megfelelően e tanulmányban a közösségi média kifejezést magára a jelenségre használjuk, míg a tartalmat közvetítő szoftverre, alkalmazásra közösségi médiaplatform megnevezéssel hivatkozunk.

3. A közösségi média alkalmazása a közigazgatás által

Ahogy arra korábban¹⁴ is rámutattunk, a közösségi médiában rejlő társadalmi jelenség egyre inkább begyűrűzött a közigazgatásba. Noha kialakulásakor a közösségi média egyik alapvető célja a magánszemélyek közötti kommunikáció elősegítése (régi ismerősök keresése, a már meglévő kapcsolatok internetes összekötésének megteremtése) volt, jelentőségét a vállalkozások is gyorsan felfedezték. Idővel a közösségi média a politikai élet és a lakosságnak információt nyújtó közintézmények figyelmét is felkeltette, mint a nyitott és transzparens közigazgatás, a közszolgáltatások nyújtásának és a különböző érdekhordozókkal való kapcsolattartásnak egy lehetséges eszköze.¹⁵

A következőkben érdemes áttekintenünk, hogy a közigazgatás voltaképpen mire is használhatja a közösségi médiát. E körben okvetlenül ki kell emelnünk a fentebb már *említett tájékoztatási funkciót*. Mivel a közösségi média lehetővé teszi a gyors tájékoztatásnyújtást és a tartalomnak a felhasználók általi önkéntes terjesztésére is ösztönöz, optimális eszköz lehet akkor, amikor azonnali információnyújtásra van szükség. A Twitter, a Facebook és hasonló médiumok széles körben kerültek alkalmazásra¹⁶ a 2010- es Haiti földrengés, a 2011-es Fukushimai katasztrófa vagy a

---

How the World Changed Social Media. UCL Press.

14 Csáki-Hatalovics Gyula Balázs: A közösségi média felhasználási lehetőségei a közigazgatásban. In: Homicskó Árpád Olivér (szerk.): A digitalizáció hatása az egyes jogterületeken. Acta Caroliensia Convertorum Scientiarum Iuridico-Politicarum XXIX. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2020. 41-55.

15 Sobaci, Mehmet Zahid, „Social Media and Local Governments: An Overview,” Public Administration and Information Technology, in: Mehmet Zahid Sobaci (ed.), Social Media and Local Governments, edition 127, chapter 0, Springer, 2016. 3-21.

16 Disaster Service Program Review, American Red Cross, 2011, p. 17

Sandy hurrikán (2013) pusztítása idején. Krízishelyzetekben a közösségi média alapvetően eredményesebb teszi a felkészülést és szükség esetén gyorsítja a kialakult problémákra nyújtott reakciókat. Segítségével hatékonyan lehet a szükséges információkat eljuttatni a lehető legtöbb érintetthez, méghozzá viszonylag rövid idő alatt. A közösségi média ilyen helyzetekben kétségkívül alkalmas a károk csökkentésére is. Ez sokféle formában megnyilvánulhat, akár úgy, hogy a tájékoztatás eredményeképpen kevesebb ember utazik az érintett térségbe, vagy akár úgy is, hogy az egészségre ártalmas anyagot tartalmazó, a fogyasztók által már megvásárolt készítményt hatékonyabban tudják visszahívni. A közösségi média elősegíti ilyen helyzetekben a döntések átláthatóságát és jobb megértését is. Válsághelyzetekben a döntéshozók sokszor nem fordítanak arra kellő energiát, figyelmet arra, hogy a döntéseiket megalapozó információkat is megfelelően osszák meg. Ennek sokszor az a következménye, hogy a kockázatokat az érintettek elbagatellizálják. Az internet által biztosított gyorsaság és az információk jelentős mennyiségének viszonylag könnyű megosztása révén a döntéshozatali folyamatok is átláthatóbbá, maguk a döntések pedig ezáltal elfogadhatóbbá válnak. Ennek egy másik, szintén fontos következménye, hogy azok, akik nem vagy nem közvetlenül érintettek egy-egy katasztrófában, a megosztott, hozzájuk eljuttatott információk alapján maguk is passzív szemlélőkből (vagy potenciális áldozatokból) aktív résztvevőkké válhatnak és a maguk eszközeivel segíthetik a kialakult helyzet megoldását. A közösségi média krízishelyzetben történő alkalmazásának jelentőségét jelzi az is, hogy az egyes államok a COVID-19 pandémia ideje alatt egyre nagyobb arányban hoztak létre olyan oldalakat, amelyek kifejezetten a vírussal kapcsolatos hiteles és naprakész tájékoztatást szolgálták. Magyarországon ilyen a jelenleg is aktív Koronavírus tájékoztató oldal.¹⁷ A Facebook-oldal mintegy 240 000 követővel rendelkezik, 2021-ben az oldal által közzétett bejegyzések száma 2526, a reakciók száma pedig 1 580 833 volt.

A *tájékoztatás* mindazonáltal nem csak krízishelyzetben fontos, hanem az érintett *közigazgatási szerv alaptvékenysége körében* is. Egy új szabályozásra, széles tömegeket érintő eseményekre történő figyelemfelhívás

---

17 <https://www.facebook.com/koronavirus.gov.hu>

során a közigazgatási szerv számára is fontos lehet az információ fentebb már tárgyalt, gyors terjedése. Mickoleit szerint a közösségi média ráadásul alkalmas arra, hogy bizalmat építsen a közigazgatás és a polgárok között, bár leszögezi azt is, hogy nem létezik általános, minden helyzetre megfelelő megoldás. A közösségi média közigazgatási felhasználására vonatkozó stratégiákban így fokozott figyelmet kell fordítani arra, hogy milyen célokat kíván elérni egy-egy intézmény vagy szervezet, különben a próbálkozások nem lesznek sikeresek.¹⁸ Érdekes kérdést vet fel a közigazgatási szervek és azok vezetői vonatkozásában az általuk közölt tartalom szakmai vagy politikai jellegének elhatárolásának kérdése is. A probléma lényege abban ragadható meg, hogy egyes államigazgatási vezetők (így a minisztériumokat vezető miniszterek) egyben politikusok is, közösségi médiában megosztott tartalmaik pedig duális szerepükből fakadóan részint a közigazgatáshoz (azaz szakmai feladataik ellátásához), részint pedig politikai szerepvállalásukhoz kötődnek. E kérdés vizsgálatára tanulmányunkban később még visszatérünk.

A tájékoztatáson túl a közösségi média a közigazgatásban más szereppel is bír. A közösségi médiahasználat fontos *mutatója egy ország digitális fejlettségének*, így több nemzetközi jelentés is felhasználja az adott ország digitális (közigazgatási) szintjét megalapozó mutatószámok kialakításához. E körben okvetlenül meg kell említenünk az ENSZ jellemzően két évente publikált e-Government Survey¹⁹ jelentéseit vagy az Európai Unió Digitális Gazdasági és Társadalom Indexét (DESI), amely egyenesen a fő indikátorok kialakításának egyik elemeként vizsgálja a közösségi médiahasználatot.²⁰ Az előbbi dokumentum elsődleges célja,

---

18 Mickoleit, A., „Social Media Used by Governments: A Policy Primer to Discuss Trends, Identify Policy Opportunities and Guide Decision Makers”, OECD Working Papers on Public Governance, No. 26, OECD Publishing, Paris, 2014. 3.

19 A legutóbbi jelentés: United Nations – Department of Economic and Social Affairs: E-Government Survey 2020: Digital Government in the Decade of Action for Sustainable Development. [https://publicadministration.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2020-Survey/2020%20UN%20E-Government%20Survey%20\(Full%20Report\).pdf](https://publicadministration.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2020-Survey/2020%20UN%20E-Government%20Survey%20(Full%20Report).pdf) (2022.05.30.)

20 Digital Economy and Society Index 2021. DESI methodological note

hogy egy komplex indikátor segítségével elemezze az ENSZ-tagállamok elektronikus közigazgatási fejlettségi szintjét és az e-részvétel alakulását, míg az utóbbi mérőszám az EU-tagállamok digitalizációs mutatóit méri változatos indikátorok felhasználásával.

Röviden utalnunk kell arra is, hogy noha hatályos jogszabályaink alapján egy közösségi médiában közzétett bejegyzés vagy egyéb tartalom önmagában nem tekinthető hatósági eljárás megindítása iránti kérelemnek,²¹ egy jelenleg még folyamatban lévő, eddig nem publikált kutatásunk arra enged következtetni, hogy egyes szervezetek e tartalmak alapján ténylegesen már *indítottak meg hivatalból eljárásokat*.

Összességében megállapítható, hogy a közösségi média használata még új jelenség a közigazgatásban, nemzetközi kontextusban is. Fontos jellemzője, hogy valóban interaktív, gyors hozzáférést tesz lehetővé. Ezekben az előnyökben azonban hátrányok és kockázatok is rejtőzhetnek. A közösségi médiát kezelő felelősöknek az intézményi oldalon fokozott figyelemmel kell lenniük, gyorsan kell reagálniuk adott esetben bizonyos jelenségekre, és nagyon kell vigyázniuk a megosztott információk hitelességére. Mindeközben pedig nem szabad figyelmen kívül hagyni a személyes adatok védelmével kapcsolatos előírásokat sem, márpedig a közösségi hálózatok világában ez a terület önmagában is új kihívásokat teremt napjainkban.

4. A közösségi média és a magyar közigazgatás

Tanulmányunkban a továbbiakban a magyar közigazgatás közösségi-média-jelenlétével kapcsolatos tények, összefüggések feltárására teszünk kísérletet. Vizsgálataink elsősorban a minisztériumi szintre fókuszálnak, azzal a reménnyel, hogy a kapott eredményeket a későbbiekben más szervezettípusok (pl. önkormányzatok) esetében is felhasználhatjuk. A kutatás során elsősorban a Facebook-on, mint platformon megjelenő

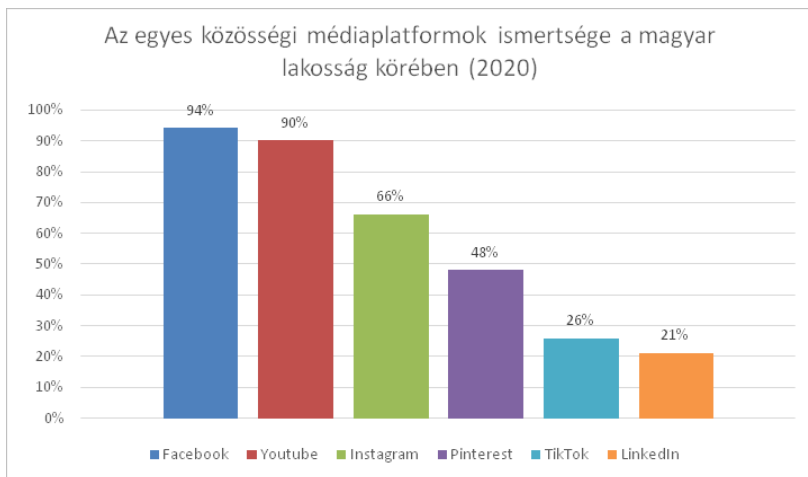

<https://ec.europa.eu/newsroom/dae/redirection/document/80560>
(2022.05.30.)

21 vö. az elektronikus ügyintézés és a bizalmi szolgáltatások általános szabályairól szóló 2015. évi CCXXII. törvény 10.§ és az általános közigazgatási rendtartásról szóló törvény 26.§.

tartalmakra, valamint a szervezetek e platformon végzett tevékenységére koncentráltunk. Ennek elsődleges oka, hogy Magyarországon a legnépszerűbb közösségi médiaplatform a Facebook, így a legtöbb természetes és jogi személy is itt rendelkezik saját, „hivatalos” profillal és/vagy oldallal.

A rendelkezésre álló adatok szerint²² Facebook ismertsége a teljes magyar lakosság körében 94%-os, a platformot heti szinten használók aránya pedig 85%-os. A második legnépszerűbb közösségi alkalmazás a Youtube, amelyet az Instagram követ. A Twitter jelenléte hazánkban az angolszász világhoz képest nem túl jelentős, ezt jelzi az is, hogy Magyarországon népszerűségben az egyébként 21%-os ismertséggel rendelkező LinkedIn is megelőzte. A Facebook vizsgálata a népszerűségen túl azonban más okból is indokolt. A platform felépítése alkalmassá teszi azt arra, hogy más közösségimédia-platformokon közzétett tartalmak is megosztásra kerülhessenek az ún. hírfolyamban, így valószínűsíthető, hogy a Youtube vagy Instagram tartalmakkal is sokan elsőként a Facebookon találkozhatnak.

1. diagram: Az egyes közösségi médiaplatformok ismertsége a magyar lakosság körében 2020-ban. *Forrás: <https://www.researchcenter.hu/cikkek/magyar-kozossegi-media-korkep/> alapján saját szerkesztés*

---

22 Researchcenter Consulting: Magyar közösségi média körkép. <https://www.researchcenter.hu/cikkek/magyar-kozossegi-media-korkep/> (2022.05.30.)

A vizsgálathoz igénybe vettük a SentiOne közösségimédia-elemző szoftvert is, amely – noha a bevezetésben már említettük, hogy alapvetően nem közigazgatás-specifikus alkalmazás – alkalmas egy-egy profil részletes vizsgálatára, azonosíthatóvá teszi a profilok által megosztott tartalmakat és azonosítja mindazon interakciókat, amelyek a profil által közzétett tartalmakra adott reakcióként születtek.

A vizsgálatok a 2021-es évre terjedtek ki, tekintettel arra, hogy 2022-ben az országgyűlési választások miatt a politikai jellegű kommunikáció törvényszerűen felerősödött egy „átlagos” évhez képest.

Vizsgálatunk során – részben a SentiOne szoftver segítségével – az alábbi elemzéseket végeztük el:

1. Azonosítottuk a közösségi média oldalakkal rendelkező minisztériumokat, megvizsgáltuk azok követőinek számát, illetve azt, hogy az adott minisztériumi profil milyen rendszerességgel oszt meg tartalmakat. Ebből következtettünk arra, hogy mely minisztérium alkalmazza a közösségi médiaplatformot a legeredményesebben.
2. Megvizsgáltuk a hivatalos Facebook-profillal rendelkező miniszterek közösségi médiában folytatott tevékenységét a fenti metodika alapján.
3. Azonosítottuk azon minisztériumokat, amelyek esetében mind a minisztérium, mind pedig a miniszter rendelkezik önálló Facebook-profillal. Ennek során elsősorban arra voltunk kíváncsiak, hogy a közösségimédia-felhasználók számára mely profil tűnik érdekesebbnek: a tisztán szakmai töltetű minisztériumi oldal vagy az esetenként politikai tartalmat is közvetítő miniszteri profil.
4. Végül kísérletet tettünk annak meghatározására, hogy egyes miniszterek közösségi médiában folytatott kommunikációja során milyen a szakmai és közigazgatási jellegű kommunikáció aránya.

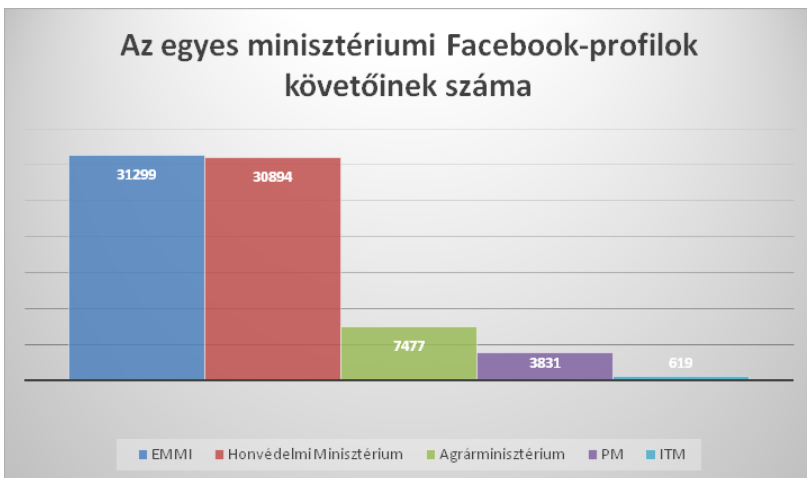
4.1. Minisztériumok és Facebook-profilok

Magyarország 2021-ben tíz minisztériumi jogállású szervvel rendelkezett: az Agrárminisztériummal, a Belügyminisztériummal, az Emberi Erőforrások Minisztériumával, a Honvédelmi Minisztériummal, az Igazságügyi Minisztériummal, az Innovációs és Technológiai Minisztériummal, a Külgazdasági és Külügyminisztériummal, a Miniszterelnöki

Kabinetirodával, a Miniszterelnökséggel és a Pénzügyminisztériummal. A minisztériumok közül hivatalos Facebook-oldallal az Agrárminisztérium, az Emberi Erőforrások Minisztériuma, a Honvédelmi Minisztérium, az Igazságügyi Minisztérium, az Információs és Technológiai Minisztérium, valamint a Pénzügyminisztérium rendelkezik.

Egy Facebook profilt alapvetően a követők, a profil által közzétett tartalmak, valamint a közzétett tartalmakkal kiváltott interakciók (idegen kifejezéssel: engagement) számával jellemezhetünk. A minisztériumokat megvizsgálva az alábbi következtetéseket vonhattuk le:

A legtöbb követővel az Emberi Erőforrások Minisztériuma (31 ezer követő) és a Honvédelmi Minisztérium (30 ezer követő) rendelkezik. A követők számát tekintve e két minisztériumhoz képest jóval szerényebb követőtáborral bír a többi szervezet: az Igazságügyi Minisztérium 2,5 ezer követővel bír (igaz, a profil 2019. júliusa óta nem aktív, nem tett közzé tartalmat), a Pénzügyminisztérium követőinek száma 3,8 ezer fő, az Agrárminisztérium esetében 7,5 ezer fő, az Információs és Technológiai Minisztérium pedig egész csekély, 619 fős követői bázissal bír.

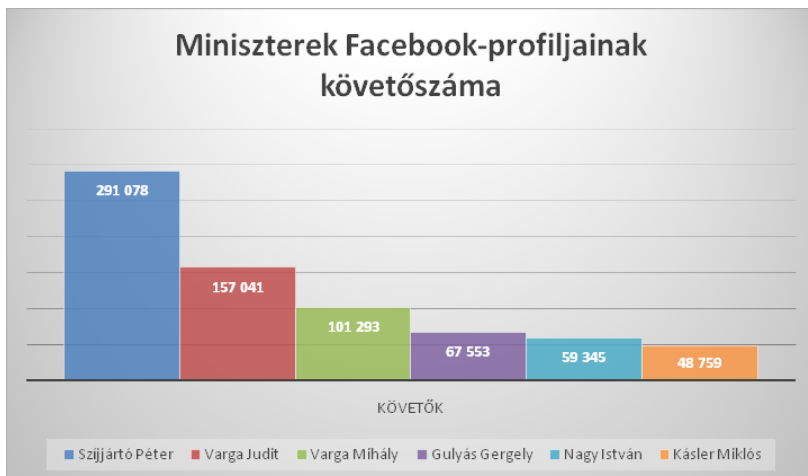
2. diagram: Az egyes minisztériumok Facebook-profiljainak követőinek száma.
Forrás: saját szerkesztés

Érdeemes megvizsgálni, hogy az adott profilokat milyen aktivitás jellemezte (azaz milyen gyakran tettek közzé tartalmat, vagy a Facebook terminológiájával élve posztot): az EMMI 2021-ben 671, a Honvédelmi Minisztérium 28, az Agrárminisztérium 370, a Pénzügyminisztérium 215, az ITM pedig 21 posztot tett közzé. Mindezek alapján a Pénzügyminisztérium aktivitás/követőszám hányadosa (5,86) a legmagasabb, azaz a Pénzügyminisztérium a legeredményesebb az egy posztra eső követői bázis terén.

4.2. Miniszterek aktivitása

A vizsgált időszakban hivatalos Facebook-profillal Nagy István agrárminiszter, Kásler Miklós emberi erőforrások minisztere, Varga Judit Igazságügyminiszter, Varga Mihály pénzügyminiszter, Szijjártó Péter külgazdasági és külügyminiszter, és Gulyás Gergely miniszterelnökséget vezető miniszter rendelkezett.

A legtöbbet (291 078 fő) Szijjártó Péter profilját kísérték figyelemmel. Őt sorban Varga Judit (157 041 fő), Varga Mihály (101 293 fő), Gulyás Gergely (67 553 fő), Nagy István (59 345 fő), valamint Kásler Miklós (48 759 fő) követte.

3. diagram: Az egyes miniszterek Facebook-profiljainak követőszáma. *Forrás: saját szerkesztés*

Tartalom-közzététel tekintetében 2021-ben Szijjártó Péter volt a legaktívabbnak tekinthető: az év során a profil 1 992 alkalommal tett közzé valamilyen tartalmat. 949 közzétett tartalommal Varga Judit rendelkezik a második, 537 poszttal pedig Nagy István rendelkezik a harmadik legtöbb közzétett tartalommal. A relatíve sok követővel rendelkező Varga Mihály csak 417 posztot tett közzé, e tekintetben őt Kásler Miklós (474) is megelőzte. A fentiek alapján azt tapasztalhatjuk, hogy noha alapvetően összefügg a tartalommegosztás gyakorisága és a követők számának alakulása, e két mutató nem feltétlenül arányos. Ennek hátterében több tényező is állhat: így elképzelhető, hogy a relatíve kevés közzétett tartalom mellett is nagy követőszámmal rendelkező miniszter személye népszerű, vagy az általa felügyelt terület áll a közérdeklődés középpontjában, de lehet ettől eltérő ok is (így pl. a pénzügyminiszter tartalmaira nem biztos, hogy többen kíváncsiak, mint az agrárminiszterére, de feltehető, hogy a pénzügyek iránt érdeklődő közönség digitális jelenléte, írástudása szélesebb körű, mint az agráriumban). Természetesen a közzétett tartalmak minősége, reakció kiváltására buzdító mivolta is meghatározó lehet, nagyban befolyásolhatja a követőszámot. Elképzelhető az is, hogy az eltérő eredmények az eltérő célközönségből következnek. Elkövetkező kutatásaink során éppen ezért érdemes lehet megvizsgálni azt is, hogy az egyes minisztériumok célcsoportjai milyen digitális készségekkel rendelkeznek.

A közzétett posztokat és a közösségi reakciók (az ún. megosztások, kedvelések – ideértve az egyéb érzelmi reakciókat is, mint a szomorúság, szeretet, düh stb. – és hozzászólások) összefüggését a következő táblázat szemlélteti:

	Közzétett tartalmak	Közösségi reakciók összesen	Reakciók mennyisége/tartalmak száma
Szijjártó Péter	1 992	7 227 890	3 628,46
Varga Judit	949	6 615 761	6 971,30
Nagy István	537	626 072	1 165,87
Kásler Miklós	474	441 122	930,64
Varga Mihály	417	1 298 870	3 114,80
Gulyás Gergely	196	350 482	1 788,17

1. táblázat: az egyes miniszterek által közzétett tartalmak és a tartalmak generálta reakciók összefüggése. *Forrás: saját szerkesztés*

A fentiek alapján a legtöbb felhasználót egy-egy poszttal közösségi reakcióra sarkalló miniszternek Varga Juditot tekinthettük, egy közzétett tartalomra jutó közel hétezer reakcióval. Varga Judit közösségi médiaprofilját Szijjártó Péteré (3628 érzelmi reakció posztonként) és Varga Mihályé (közel 3115 egy posztra jutó érzelmi reakció) követte. A legkevesebb érzelmi reakciót Kásler Miklós profilja által közzétett tartalmak tudtak kiváltani (kevesebb, mint ezer fő reagált a profil egy-egy posztjára).

4.3. Minisztériumok és az azokat vezető miniszterek közösségimédia-tevékenysége

Ahhoz, hogy megítéljük, hogy a közösségimédia-felhasználók a minisztereket vagy a minisztériumokat követik nagyobb figyelemmel ki kellett választanunk azokat a minisztereket, akik úgy rendelkeznek közösségimédia-profillal, hogy mindeközben az általuk vezetett minisztérium is aktív a közösségi médiában. E kritériumnak Nagy István miniszter és az Agrárminisztérium, Kásler Miklós miniszter és az Emberi Erőforrások Minisztériuma, valamint Varga Mihály miniszter és a Pénzügyminisztérium felelt meg. Varga Judit miniszter és az Igazságügyi Minisztérium vizsgálatára nem került sor a kutatás során, tekintettel arra a korábban már jelzett körülményre, hogy a minisztérium profilja a vizsgált időszakban inaktív volt. A fentebb részletesen is bemutatott adatok alapján kijelenthető, hogy valamennyi miniszter nagyságrendekkel magasabb követői bázissal rendelkezett, mint az általa vezetett minisztérium. A legkirívóbb különbség a Pénzügyminisztérium esetében volt tapasztalható, a legkisebb pedig az Emberi Erőforrások Minisztériumánál.

Ennek oka több körülményben is kereshető. Elképzelhető, hogy a közösségi-média felhasználók érdekesebbnek találják a politikai tartalmakat, mint a szakmai jellegűeket. E hipotézis igazolásához azt kell tudnunk alátámasztani, hogy a miniszterek által megosztott tartalmak között több politikai jellegű található, mint a minisztériumokéban.

A következő nehézséget a politikai tartalmak meghatározása jelentheti. Vizsgálatunk során a nagyobbik kormánypárt Facebook-profilját vettük alapul és a SentiOne szoftver segítségével megvizsgáltuk, hogy mely kifejezések fordulnak elő leggyakrabban a profil által előállított tartalmak

között. E kifejezések közül a semleges jelentéstartamúakat kiszűrtük, egészen addig, amíg nem azonosítottunk a vizsgálathoz megfelelő számú kulcsszót. Kizárásra kerültek a kormánytagok vezeték- és keresztnévei, valamint az olyan általános kifejezések, mint magyar, magyarok, emberek, vakcina, gazdaság, oltás, nemzeti vagy jövő. A fenti vizsgálatot követően az alábbi kulcsszavakat határoztuk meg politikai jelentéstartalmúként: baloldal, Brüsszel, Gyurcsány, Karácsony, oltásellenes és a stop. Ezt követően az azonosított kulcsszavak előfordulási gyakoriságát vizsgáltuk meg az egyes miniszteri közösségimédia-profilokban. Ügyeltünk arra, hogy a beállítások során az olyan általános jellegű kifejezéseket, mint a Karácsony, csak akkor vegyük figyelembe, ha a poszton belül szerepelnek további, a főpolgármesterre egyértelműen utaló kulcsszavak is (főpolgármester vagy polgármester, Gergely, valamint ezek ragozott alakjai). Ez a módszer végül nem vezetett eredményre, a politikai és a szakmai tartalmakat az egyes posztok egyenként történő tanulmányozása hiányában nem találtuk elkülöníthetőnek. Így a „Brüsszel” kifejezés utalhatott az Európai Unióra is (pl.: brüsszeli hitegetés), de helymeghatározásként is funkcionálhatott (pl. Szijjártó Péter Facebook-profiljában a „3 nap Brüsszel: 1 nap EU 2 nap NATO” egyértelműen a megbeszélésekre, nem pedig az Európai Unióra vagy annak valamely szervére utalt).

A miniszteri profilok vizsgálatához éppen ezért egy egyszerűbb, empirikus módszert választottunk. A fenti három minisztérium, illetve miniszter esetében összevetettük a legtöbb reakciót kiváltó öt-öt poszt tartalmát.

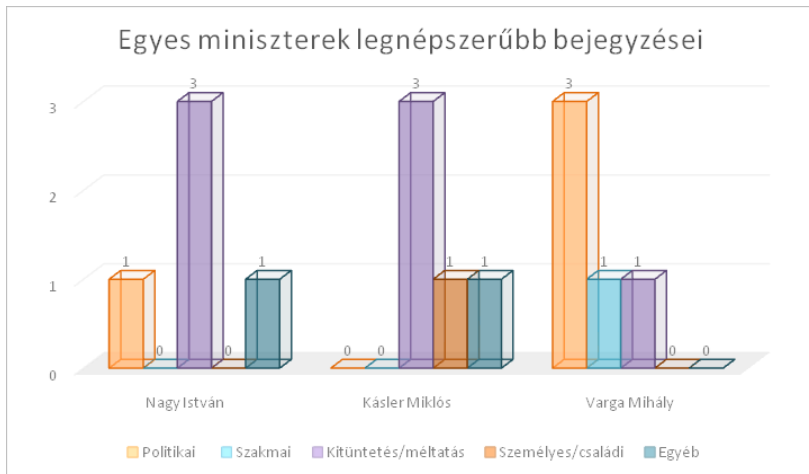
Az Agrárminisztérium legtöbb reakciót kiváltó posztjai az élővilággal és nemzeti parkjainkkal, valamint az azokkal kapcsolatos rendezvényekkel foglalkoztak. Nagy István miniszter tartalmi közül egy kovácsmester kitüntetése, egy Bójte Csaba atya részére történő támogatás átadása, a szilvásváradai fogat országos bajnokságon elért eredményének méltatása, a STOP Gyurcsány STOP Karácsony petíció aláírásgyűjtés megindításáról szóló hír, valamint egy, a Honvéd Huszár Díszalegységet ábrázoló fotó voltak a legnépszerűbbek.

Az EMMI esetében egy ápolói bérnövekedésről, egy a Magyar Nemzeti Rákprogramról, egy az orvosi béremelésekről, valamint egy munkatárs haláláról szóló posztok mellett a karácsonyi köszöntő váltotta ki a legtöbb reakciót, míg Kásler Miklós miniszter legnépszerűbb bejegyzései a következőkről szóltak: kitüntetés átadása Karikó Katalinnak, egy családi

fotó, egy SMA-beteg gyermek gyógyulásáról szóló, személyes hangvétellő bejegyzés, továbbá egy-egy gratulációt kifejező írás Szilágyi Áron kardvívó és Milák Kristóf úszó részére.

A Pénzügyminisztérium öt legnépszerűbb bejegyzése a magyar gazdaság-növekedéséről, a GDP alakulásáról, a költségvetési politika eredményeiről, egy sajtó-helyreigazításról, valamint a 2022. évi központi költségvetés benyújtásáról szolt. Varga Mihály miniszter legnépszerűbb posztjai között egy, a magyar gazdaságot 2009 és 2021 vonatkozásában összehasonlító ábra, a Nagy Ferónak a Kossuth-díj elnyeréséért nyújtott gratuláció, egy Gyurcsány Ferenc gazdaságpolitikájával foglalkozó, Dobrev Klárának címzett bejegyzés, egy Gyurcsány Ferencre és az általa vezetett kormány tevékenységére utaló poszt, valamint egy Szabó Tímea országgyűlési képviselőnek címzett, az obudai egyetemre vonatkozó válaszközlemény szerepelt.

Noha a fent bemutatott miniszteri bejegyzésekben szerepelnek egyértelműen politikai tartalmak is, ezzel párhuzamosan azt is érzékelhetjük, hogy a közösségi-médiahasználókat sokkal inkább érdeklik azok a tartalmak, amelyek egy közismert személyiség életeseményeivel, vagy az adott miniszter magánszemélyként tett megmozdulásaival kapcsolatosak, mint a szakmai, szakpolitikai kérdések.

4. diagram: Az egyes miniszteri profilok 2021. évi öt-öt legnépszerűbb bejegyzésének jellege. *Forrás: saját szerkesztés*

5. Zárszó és összefoglalás

Írásunkban a közigazgatás közösségimédia-használatát elemeztük Magyarországon 2021-ben. Tekintettel arra, hogy a közigazgatás egészének vizsgálata meghaladta volna a tanulmány terjedelmi kereteit, a közigazgatás központi szintjére, azon belül is a minisztériumi jogállású szervek és az azokat vezető miniszterek közösségimédia-jelenlétére koncentráltunk. A kutatást szűkítettük tekintetben is, hogy mindössze a legnépszerűbb platformnak minősülő Facebookon létrehozott profilokat tettük a vizsgálat tárgyává.

Megállapítottuk, hogy a tíz, 2021-ben minisztériumi jogállással rendelkező szerv közül öt, a miniszterek közül pedig hat rendelkezett Facebook-profillal. A profilokat elemeztük a követők száma, valamint a profilok által közzétett egyes tartalmakra adott közösségi reakciók vonatkozásában.

A vizsgálat során azt tapasztaltuk, hogy az egyes minisztériumok és miniszterek közösségi-médiateljesítménye (vagyis az, hogy egyes tartalmakkal mennyire tudják megszólítani a közösségimédia-használókat) relatíve nagy eltéréseket mutattak. Egyes minisztériumok (így az Emberi Erőforrások Minisztériuma) tekintetében több tízezres, míg más minisztériumok (pl. Pénzügyminisztérium) esetében csak néhány ezres követői bázissal találkozhatunk. Egyértelműen megállapítható az is, hogy a miniszterek nagyságrendekkel magasabb követővel bírtak, mint a minisztériumok. Azonosításra kerültek azok a miniszteri profilok is, amelyek a legtöbb közösségi reakciót váltották ki egy-egy közzétett tartalommal és megállapítottuk, hogy a szám nem egyenes arányos a követők számával.

A kutatás egyik meghatározó kérdése volt, hogy miként viszonyultak egymáshoz a minisztériumok és az azokat vezető miniszterek közösségimédia-profiljai, amennyiben mindkettő rendelkezésre állt a vizsgált időszakban. E tekintetben leginkább arra voltunk kíváncsiak, hogy a szakmai és politikai tartalmak generálják a magasabb aktivitást. A vizsgálat során megállapítottuk, hogy a politikai és szakmai tartalmak elhatárolása az egyes posztok egyesével történő elemzése nélkül szinte lehetetlen vállalkozás, ezért más módszerhez fordultunk: összevetettük az ugyanazon időszak legmeghatározóbb minisztériumi és miniszteri profil által közzétett tartalmait.

A vizsgálat tapasztalatai alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy a miniszterek nem feltétlenül politikusi, sokkal inkább hús-vér emberi minőségükben érdekesekek a felhasználók számára, az érintett profilok egy-egy magánéleti jellegű, vagy valamely közismert személlyel (pl. sportolóval) kapcsolatos tartalom-közzétételei sok esetben sikeresebbnek bizonyultak, mint a politikai tartalmú üzenetek.

A kutatás során alapvetően a tartalmakat közzé tevő profilokat vizsgáltuk, de több ponton is nyilvánvalóvá vált, hogy a felhasználók ismerete is elengedhetetlen a közösségi média közigazgatási célú használatához. Elkövetkező kutatásaink során éppen ezért kiemelt figyelmet kell fordítanunk a posztokra a platform igénybevitelével reagáló felhasználói tömeg összetételére is.

Nyilvánvalóvá vált az is, hogy a minisztériumi szint tanulmányozása önmagában nem elégséges ahhoz, hogy általános következtetéseket vonjunk le a közösségi média közigazgatási alkalmazásával kapcsolatban, ennek megfelelően a vizsgálatot célszerű kiterjeszteni a közigazgatás más szintjeire is.

Irodalom

- Budai Balázs – Gerencsér Balázs Szabolcs – Veszprémi Bernadett (szerk.): A digitális kor hazai közigazgatási specifikumai. Budapest, Dialóg Campus, 2018.
- Carr, Caleb T. – Hayes, Rebecca A.: *Social media: defining, developing, and divining*. Atlantic Journal of Communication 2015; 23:46–65. https://web.archive.org/web/20190713114940id_/http://my.ilstu.edu:80/~ctcarr/research/CarrHayes_2015.pdf (2022.05.30.)
- Csáki-Hatalovics Gyula Balázs: A közösségi média felhasználási lehetőségei a közigazgatásban. In: Homicskó Árpád Olivér (szerk.): A digitalizáció hatása az egyes jogterületeken. Acta Caroliensia Convertorum Scientiarum Iuridico-Politicarum XXIX. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2020. 41-55.
- Digital Economy and Society Index 2021. DESI methodological note Disaster Service Program Review, American Red Cross, 2011.
- Kapoor, Kawal; Kuttimani, Tamilmani; Nripendra, Ran; Parakash,

- Pushp Patil: *Advances in social media research: past, present and future*. Information Systems Frontiers 2018; 20:531–558. https://www.researchgate.net/publication/320882912_Advances_in_Social_Media_Research_Past_Present_and_Future
- Merkovity Norbert: A figyelemalapú politika a közösségi média korában. NMHH Médiatudományi Intézet. 2018.
- Mickoleit, A., „Social Media Used by Governments: A Policy Primer to Discuss Trends, Identify Policy Opportunities and Guide Decision Makers”, OECD Working Papers on Public Governance, No. 26, OECD Publishing, Paris, 2014.
- Miller, D., Costa, E., Haynes, N., McDonald, T., Nicolescu, R., Sinanan, J., . . . Wang, X. (2016). Academic studies of social media. In D. Miller, E. Costa, N. Haynes, T. McDonald, R. Nicolescu, J. Sinanan, . . . X. Wang, *How the World Changed Social Media*. UCL Press.
- Miller, Daniel: *Tales from Facebook*, 2011. Cambridge, Polity Press
- OECD: Participate Web and User-created Content. Web 2.0, Wikis and Social Networking. https://read.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/participative-web-and-user-created-content_9789264037472-en#-page1.
- Researchcenter Consulting: Magyar közösségi média körkép. <https://www.researchcenter.hu/cikkek/magyar-kozossegi-media-korkep/>
- Sobaci, Mehmet Zahid, „Social Media and Local Governments: An Overview,” Public Administration and Information Technology, in: Mehmet Zahid Sobaci (ed.), *Social Media and Local Governments*, edition 127, chapter 0, Springer, 2016. 3-21.
- United Nations – Department of Economic and Social Affairs: E-Government Survey 2020: Digital Government in the Decade of Action for Sustainable Development

Domokos Andrea¹

GYERMEKÁLDOZATOK VÉDELME AZ ONLINE VILÁGBAN

*„Az online erőszak minden formájának megelőzése és leküzdése elengedhetetlen a gyermekek online biztonságához.”
Idézet az EU gyermekjogi stratégiájából²*

Bevezetés

A gyermekek (a Gyermekek jogi Egyezménynek³ megfelelően minden 18 év alatti személy gyermeknek minősül) nemcsak a valós világban, hanem a virtuális világban is bűnözők áldozatai lehetnek. Kiszolgáltatósságuk az online térben talán még nagyobb, mint a felnőtt áldozatoké. Annak ellenére, hogy egy 18 év alatti már digitális bennszülött, a 18 év felettieket jellemző tapasztalatokkal, érettséggel, tudásanyaggal még nem rendelkeznek. Ez kétszeresen is veszélyt jelent, egyrészt könnyebben válnak online bűncselekmények elkövetőivé, fel sem fogva, hogy bizonyos cselekedeteik büntetendők, másrészt áldozattá is hamarabb válhatnak.

„A gyermekekre (és sokszor nemkülönben a felnőttekre) számos további veszély leselkedik abban a világban, amelyben a digitális média – meghatározó társadalomszervező és identitásképző/szocializációs tényezőként – szinte minden tevékenységünket átszövi.”⁴

-
- 1 Intézetvezető egyetemi tanár (KRE ÁJK, Bűnügyi Tudományok Intézete)
  - 2 A BIZOTTSÁG KÖZLEMÉNYE AZ EURÓPAI PARLAMENTNEK, A TANÁCSNAK, AZ EURÓPAI GAZDASÁGI ÉS SZOCIÁLIS BIZOTTSÁGNAK ÉS A RÉGIÓK BIZOTTSÁGÁNAK – Az EU gyermekjogi stratégiája, COM/2021/142 final
  - 3 A gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény
  - 4 1488/2016. (IX.2.) Korm. határozattal elfogadott Magyarország Digitális Gyermekvédelmi Stratégiája

1. Gyermekjogi Egyezmény

Az elkövető és az áldozat gyermekek egyaránt odafigyelésben és védelemben részesülnek. Az Egyezményben részes államok megtesznek minden alkalmas intézkedést arra, hogy az elhanyagolás, a kizsákmányolás és a durva bánásmód, a kínzás, a kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód bármely más formájának, illetőleg a fegyveres konfliktusnak áldozatává vált bármely gyermek testi és szellemi rehabilitációját és a társadalomba való beilleszkedését megkönnyítsék. A beilleszkedést, visszailleszkedést úgy kell megoldani, hogy az a gyermek önbecsülését és emberi méltóságát tiszteletben tartsa.

A bűncselekmény elkövetésével gyanúsított, vádolt vagy abban bűnösnek nyilvánított gyermeknek pedig olyan bánásmódot kell biztosítani, amely előmozdítja a mások emberi jogai és alapvető szabadságai iránti tiszteletét.

2. Az EU áldozatjogi irányelve⁵

Az irányelv szerint az „áldozat” az olyan természetes személy, aki közvetlenül bűncselekmény következtében sérelmet szenvedett – ideértve a fizikai, szellemi vagy érzelmi sérülést, vagy gazdasági hátrányt; illetve áldozatnak minősülnek a közvetlenül bűncselekmény következtében életét veszített személy családtagjai, akik e személy elhalálózása folytán sérelmet szenvedtek. Az EU irányelv, az ENSZ Gyermekjogi Egyezményében foglaltakkal megegyezően minden 18. életévét be nem töltött személyt „gyermek”-nek tekint. Az irányelv minimumszabályokat állapít meg a bűncselekmények áldozatainak jogaira vonatkozóan, és jelentősen megerősíti az áldozatok és családtagjaik tájékoztatáshoz és védelemhez való jogát.

Az irányelv alkalmazása során a gyermekek mindenek felett álló érdekeit elsőrendű fontosságúként kell figyelembe venni az Európai Unió Alapjogi Chartájával és az ENSZ 1989. november 20-án elfogadott gyermekjogi

---

5 AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 2012/29/EU IRÁNYELVE (2012. október 25.) a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról

egyezményével összhangban. A gyermek áldozatokat az ezen irányelvben meghatározott jogokkal teljes mértékben rendelkező áldozatokként kell figyelembe venni és kezelni, valamint biztosítani kell számukra, hogy ezen jogokat olyan módon gyakorolhassák, amely figyelembe veszi az önálló véleményalkotásra való képességüket.⁶

A különösen kiszolgáltatott helyzetben lévő áldozatok személyre szóló segítségadása során figyelembe kell vennie az áldozatok sajátos szükségleteit, a bűncselekmény következtében elszenvedett sérelem súlyát, valamint az áldozatok, az elkövetők, a gyermekek és szélesebb társadalmi környezetük közötti kapcsolatot is. A segítő szakszolgálatok által nyújtandó támogatások fajtái között szerepelnek a gyermekek, mint közvetlen vagy közvetett áldozatok számára kialakított specifikus szolgáltatások is.

Az irányelv felhívja a figyelmet arra, hogy a gyermek áldozatok esetében nagy arányban fordul elő a másodlagos és ismételt áldozattá válás, a megfélemlítés, valamint a megtorlás. Ezeknél az áldozatoknál arra

---

6 AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 2012/29/EU IRÁNYELV - 24. cikk A gyermek áldozatok védelemhez való joga a büntetőeljárás során (1) ... a tagállamok biztosítják, hogy amennyiben az áldozat gyermek, a bűnügyi nyomozás során a gyermek áldozat valamennyi kihallgatásáról audiovizuális felvétel készülhessen, és e rögzített kihallgatások bizonyítékként felhasználhatók legyenek a büntetőeljárás során; bűnügyi nyomozás és a per során az illetékes hatóságok – az áldozatoknak az adott büntető igazságszolgáltatási rendszerben betöltött szerepével összhangban – speciális képviselőt nevezzenek ki a gyermek áldozat számára, amennyiben a nemzeti jognak megfelelően a szülői felügyeleti jogot gyakorló személyeket – a köztük és a gyermek áldozat közötti érdekellentét miatt – kizárták a gyermek áldozat képviseletéből, vagy amennyiben a gyermek áldozatnak nincs kísérője, illetve elszakadt a családjától; amennyiben a gyermek áldozat ügyvéd igénybevételére jogosult, a gyermek jogosult jogi tanácsadásra és a nevében eljáró jogi képviselőre azokban az eljárásokban, amelyekben érdekellentét áll vagy állhat fenn a gyermek áldozat és a szülői felügyeleti jogot gyakorló személyek között.

Az első albekezdés a) pontja szerinti audiovizuális felvételekre és az azok felhasználására vonatkozó eljárási szabályokat a nemzeti jog határozza meg.

(2) Amennyiben az áldozat életkora bizonytalan, és okkal feltételezhető, hogy az áldozat gyermek, akkor ezen irányelv alkalmazásában az áldozat gyermekkorúságát vélelmezni kell.

kell készülni, hogy különleges védelmi intézkedésekre lesz szükség. Az áldozatok eljárással kapcsolatos aggályait és félelmeit döntő tényezőként kell figyelembe venni annak megállapításakor, hogy szükségük van-e bármilyen külön intézkedésre.

Az irányelv kitűzte azokat a célokat, amelyek segítik megvalósítani az áldozatokkal való megfelelő bánásmódot.

Ezek a célok a következők:

A bűnüldöző hatóságok képesek legyenek jobban odafigyelni a sértettek szükségleteire, illetve pártatlanul, tisztelettel és szakértelemmel bánjanak velük.

A helyreállító igazságszolgáltatási szolgáltatásokat nyújtó személyek, áldozatsegítő szervezetek szakemberei is kapjanak megfelelő szintű képzést a megfelelő bánásmód tekintetében.

Régóta igényként merül fel a büntető igazságszolgáltatásban a „working together” kívánalma, ami egyúttal a hatóságok együttműködését is jelenti.

Kiemelt fontosságú, hogy az áldozatokkal foglalkozó hatóságok, szervezetek, szakemberek kellő empátiával álljanak az áldozatokhoz, megértve azt, hogy a bűncselekmény által okozott sokk hatása alatt állnak, különösen érzékenyek és ezért támogató, segítő bánásmódban kell részesíteni őket.

Megfelelő tájékoztatásban kell részesíteni az áldozatot arról, hogy hová fordulhat, ki és milyen módon tud neki segíteni akár az állami (szociális), akár a civil szférában.

3. Az Európai Unió szervezett bűnözés elleni stratégiája⁷

A stratégia megállapítja, hogy társadalmak digitalizációja a Covid19-világjárvány alatt még inkább felgyorsult. Emiatt új sebezhető pontok alakultak ki, a bűnszervezetek a világjárványt kihasználva fokozták az online bűncselekményeket. A kiberbűnözés egyre agresszívebbé és konf-

---

⁷ A BIZOTTSÁG KÖZLEMÉNYE AZ EURÓPAI PARLAMENTNEK, A TANÁCSNAK, AZ EURÓPAI GAZDASÁGI ÉS SZOCIÁLIS BIZOTTSÁGNAK ÉS A RÉGIÓK BIZOTTSÁGÁNAK – A szervezett bűnözés elleni küzdelemre irányuló uniós stratégiáról (2021–2025). COM (2021) 170 final

rontatívvá válik. Sajnálatos módon a gyermekek sérelmére elkövetett online bűncselekmények száma is emelkedett. Ez indokolta az Európai Bizottság 2021-es közleményét, amelyben javaslatot tesznek a gyermekek szexuális bántalmazása elleni hatékonyabb védelmet biztosító jogszabályokra. Többek között szorgalmazzák az érintett online szolgáltatók számára a tudottan gyermekek szexuális bántalmazását ábrázoló anyagok felderítését, és kötelezővé teszik az ilyen anyagok bejelentését a hatóságok felé. Célul tűzték ki, hogy az Európai Parlament és Tanács mihamarabb megállapodásra jusson az egyes szolgáltatók által a gyermekek online szexuális bántalmazása elleni küzdelem terén tett önkéntes erőfeszítésekről szóló rendeletre irányuló javaslatról. Az Europol támogatta a „Trace an Object” elnevezésű sikeres kampány kiterjesztését, amely a gyermekek szexuális bántalmazását bemutató képeken található egyedi tárgyakkal kapcsolatban gyűjt információkat közösségi adatforrásokból, ami segíthet leszűkíteni a bántalmazás földrajzi helyét, és ezáltal végső soron hozzájárulhat az áldozatok azonosításához és megmentéséhez.

4. Az Európai Parlament állásfoglalásai 2021-ben és 2022-ben

Az Európai Parlament⁸ 2021 októberében sürgős intézkedésekre szólított az áldozatok védelme érdekében, beleértve azokat a gyermekelhelyezési pereket is, ahol erőszak gyanúja merül fel. A 2022. áprilisi plenáris ülésen a képviselők arra szólították az Európai Bizottságot, hogy javasoljon közös uniós irányelveket a gyermekek jogainak védelméről a polgári, közigazgatási és családjogi eljárásokban. Az állásfoglalás arra is felszólította a tagállamokat, hogy tegyenek lépéseket a büntető- és polgári ügyek összekapcsolására, így elkerülve bírósági és más jogi határozatok közötti, a gyermekekre nézve káros ellentmondásokat. 2021 decemberében a képviselők arra kérték az EU-t, hogy tegye törvényileg büntethetővé az online zaklatást, online követést, a magánélet megsértését; szexuális zaklatásról készült képek rögzítését és megosztását,

8 Mit tesz az EU a nemi alapú erőszak megfékezéséért? <https://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/priorities/szocialis-ugyek/20210923S-TO13419/mit-tesz-az-cu-a-nemi-alapu-croszak-megfekezeseert> (letöltve: 2022. 04. 28.)

a kém alkalmazások használatát, fenyegetést és erőszakra való felbujtást, szexista gyűlöletbeszédet, üzenetekhez vagy közösségi média fiókokhoz való jogellenes hozzáférést, a bíróságok által elrendelt kommunikációs tilalmak megsértését és az embercsempészetet. A cél az összes tagállamban bevezetni a minimum szabályokat és meghatározni a maximális szankciókat.

5. Az EU gyermekjogi stratégiája⁹

A stratégia alapját többek között a gyermek jogairól szóló ENSZ-egyezmény és annak három fakultatív jegyzőkönyve. Kapcsolódik továbbá az Európa Tanács gyermekjogi normáihoz, valamint a 2016 és 2021 közötti időszakra szóló gyermekjogi stratégiájához. A stratégia főként az Európai Parlamenttől, a tagállamoktól, a gyermekjogi szervezetektől összegyűjtött javaslatokon alapul.

A dokumentum hangsúlyozza, hogy a gyermekek a társadalom legkiszolgáltatottabb tagjai, akik egyedül nem képesek kezelni a társadalmi kirekesztés kockázatát. A gyermekek életében teljesen összeolvad az offline és az online tér. A stratégia olyan akadálymentes digitális környezet kialakítását szorgalmazza, amelyeket minden gyermek használni tud. A gyermekeknek joguk van ahhoz, hogy sokféle forrásból gyűjthessenek online információt, és ne legyenek áldozatai online bűncselekményeknek e tevékenységük során. Ehhez szigorú szabályozásra van szükség. A gyermekek, már egészen kicsi gyermekként is internetes megfélemlítés áldozataivá válhatnak, ami súlyos vagy akár végzetes mentális egészségügyi problémákat okozhat. A gyermekek online szexuális erőszaknak is áldozatul eshetnek.

A stratégia 3. pontja összegzi a gyermekekkel szembeni erőszak jellemzőit. A gyermekek lehetnek erőszakos cselekmények áldozatai, tanúi és elkövetői – a saját otthonuktól kezdve az iskolán, a szabadidős és rekreációs tevékenységeken keresztül az igazságszolgáltatási rendszerig, offline és online egyaránt.

---

9 A BIZOTTSÁG KÖZLEMÉNYE AZ EURÓPAI PARLAMENTNEK, A TANÁCSNAK, AZ EURÓPAI GAZDASÁGI ÉS SZOCIÁLIS BIZOTTSÁGNAK ÉS A RÉGIÓK BIZOTTSÁGÁNAK – Az EU gyermekjogi stratégiája COM/2021/142 final

Az integrált gyermekvédelmi rendszerek előmozdítása szervesen kapcsolódik az erőszak megelőzéséhez és az azzal szembeni védelemhez. A gyermekközpontúságot szem előtt tartva, valamennyi érintett hatóságnak és szolgálatnak együtt kell működnie a gyermek védelme és támogatása érdekében, a gyermek mindenek felett álló érdekének megfelelően. A Bizottság továbbra is támogatni fogja a gyermekházak (Barnahus) létrehozását az EU-ban.

A stratégia 4. pontja felhívja a figyelmet arra, hogy nagy a látencia a gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények esetében. A bűncselekmények gyermekáldozatai esetében az áldozat életkora, a jogaikkal kapcsolatos ismeretek hiánya, valamint az elérhető, életkornak és nemnek megfelelő bejelentési és támogató szolgáltatások hiánya miatt nagyon gyakran elmarad a bejelentés.

A stratégia 5. pontja olyan EU képét vázolja fel, ahol a gyermekek biztonsággal használhatják a digitális környezetet, és kihasználhatják az abban rejlő lehetőségeket. A dokumentum kiemeli, hogy a gyermekek digitális jártasságuknak köszönhetően ügyesebben boldogulhatnak a fokozottan digitalizált és hálózati oktatásban, majd a későbbiekben a munkaerőpiaci rendszerekben. A gyermekek online jelenléte azonban növeli a káros vagy jogellenes online tartalmaknak, például a gyermekek szexuális bántalmazását vagy kizsákmányolását ábrázoló anyagoknak, a pornográfiának és felnőtt tartalmaknak, a sextingnek, az online gyűlöletbeszédnek vagy a félretájékoztatásnak és dezinformációnak való kitettségüket. Hasonlóan komoly veszélyt jelent a kibercsábítás és a gyermekek sérelmére megvalósuló kerítés, az internetes megfélemlítés vagy az online bántalmazás és internetes zaklatás.

Egyre több emberkereskedő használja az internetes platformokat az áldozatok behálózására és kizsákmányolására, a gyermekek pedig különösen veszélyeztetett célcsoportnak számítanak e téren.

A folyamatos online tevékenységek károsak a gyermekek egészsége és mentális jólléte szempontjából, és fokozott stresszhez, figyelemhiányhoz vezetnek. A Covid19-világjárvány jelentősen növelte a gyermekek online töltött idejét az egyre inkább az interneten folyó iskolai, kulturális és társadalmi élet miatt. Ez megnövekedett online kockázatokat eredményezett.

A mesterséges intelligencia jelentős hatást gyakorol és fog gyakorolni

a gyermekekre és jogaikra. Ugyanakkor kockázatokat is hordozhat a magánélet védelme, valamint a biztonság és védelem terén. A mesterséges intelligenciára vonatkozó horizontális jogi keretről szóló, hamarosan elkészülő bizottsági javaslat azonosítani fogja azon kiemelt kockázatú mesterségesintelligencia-rendszerek használatát, amelyek jelentős kockázatot jelentenek az alapvető jogokra.

A tagállamoknak szóló felhívás:

- biztosítsanak ténylegesen egyenlő hozzáférést minden gyermek számára a digitális eszközökhöz és a nagy sebességű internetkapcsolathoz, a digitális jártassághoz, az akadálymentes online pedagógiai segédanyagokhoz és oktatási eszközökhöz stb.,
- támogassák a gyermekek alapvető digitális készségeinek fejlesztését,
- az oktatás részeként támogassák a médiatudatossági intézkedéseket annak érdekében, hogy a gyermekek képesek legyenek kritikusan értékelni az online tartalmakat és felismerni a dezinformációt, valamint a visszaélészerű anyagokat,
- segítsék és mozdítsák elő az EU által társfinanszírozott Biztonságosabb Internet Központok munkáját, valamint támogassák a gyermeksegélyvonalakat és -forróvonalakat az online kommunikációs csatornák kialakításában.

Az infokommunikációs technológiákkal foglalkozó vállalatoknak szóló felhívás:

- biztosítsák, hogy a gyermekek jogai – beleértve a magánélet védelmét, a személyes adatok védelmét és az életkornak megfelelő tartalomhoz való hozzáférést – beépített és alapértelmezett módon jelen legyenek a digitális termékekben és szolgáltatásokban, a fogyasztóssággal élő gyermekekre kiterjedően is,
- lássák el megfelelő eszközökkel a gyermekeket és a szülőket ahhoz, hogy szabályozható legyen a képernyő előtt töltött idő és tanúsított viselkedés, és ki lehessen védeni az online termékek túlzott használatával vagy az azoktól való függéssel járó hatásokat,
- szilárdítsák meg a káros tartalmak és a nem megfelelő kereskedelmi közlemények kezelését elősegítő intézkedéseket, például könnyen használható bejelentési és letiltási csatornák vagy hatékony életkor-ellenőrző eszközök révén,

- folytassák a jogellenes online tartalmak, többek között a gyermekek szexuális bántalmazásával kapcsolatos tartalmak – jogszerű gyakorlat alkalmazásával történő – felderítésére, bejelentésére és eltávolítására irányuló erőfeszítéseiket platformjaikkal és szolgáltatásaikkal összefüggésben.

6. Magyar helyzet

Magyarország igyekszik a kibertérből érkező fenyegetéseket kezelni. A különböző területeken megszületett stratégiák komplex védelmet igyekeznek nyújtani.

A cyberbullying (online megfélemlítés) az egyik legnagyobb veszély napjainkban. A cyberbullying már a virtuális világban zajlik, amikor is online zaklatják áldozataikat a diákok, akik többnyire osztály- vagy iskolatársaik. Fenyegető üzeneteket küldenek az áldozatnak, olyan üzeneteket küldenek róla, amelyek megsértik a jó hírnevét, az áldozat nevében leveleznek, tönkretéve ezzel személyes kapcsolatait, megszerzik személyes adatait és közzéteszik a neten.¹⁰

---

10 SLONJE, R., et al.: The nature of cyberbullying, and strategies for prevention. *Computers in Human Behavior* 2012, <http://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2012.05.024> <http://www.melissaagnescrisismanagement.com/wp-content/uploads/2012/10/Slonje-Cyberbullying.pdf> - page=7 <http://www.melissaagnescrisismanagement.com/wp-content/uploads/2012/10/Slonje-Cyberbullying.pdf> - page=7 <http://www.melissaagnescrisismanagement.com/wp-content/uploads/2012/10/Slonje-Cyberbullying.pdf> - page=7 <http://www.melissaagnescrisismanagement.com/wp-content/uploads/2012/10/Slonje-Cyberbullying.pdf> - page=7 <http://www.melissaagnescrisismanagement.com/wp-content/uploads/2012/10/Slonje-Cyberbullying.pdf> - page=7 <http://www.melissaagnescrisismanagement.com/wp-content/uploads/2012/10/Slonje-Cyberbullying.pdf> - page=6 <http://www.melissaagnescrisismanagement.com/wp-content/uploads/2012/10/Slonje-Cyberbullying.pdf> - page=6 <http://www.melissaagnescrisismanagement.com/wp-content/uploads/2012/10/Slonje-Cyberbullying.pdf> - page=7 <http://www.melissaagnescrisismanagement.com/wp-content/uploads/2012/10/Slonje-Cyberbullying.pdf> - page=7 <http://www.melissaagnescrisismanagement.com/wp-content/uploads/2012/10/Slonje-Cyberbullying.pdf> - page=7

alfaja. A cyberbullying egyik legtragikusabb következménye az áldozat öngyilkossága. A gyermekek elvesztik a kontrollt, nem látnak kiutat a helyzetből és öngyilkosságot követnek el vagy kísérelnek meg.

7. Magyarország Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégiája¹²

A stratégia az Alaptörvény elveivel összhangban igyekszik kialakítani a szabad és biztonságos kiberteret. A megelőzésre épít és elsődleges célja a kibertérben jelentkező és a kibertérből érkező fenyegetések és az ezzel járó kockázatok kezelése. Biztosítani kívánja, hogy az egyének és közösségek számára a szabad, félelemmentes, a személyes adatok védelmét garantáló kommunikációt, a gazdasági szereplők számára biztonságos területet, a jövő generációi számára pedig sérülésmentes tapasztalatszerzést jelentsen a kibertér.

8. Nemzeti Infokommunikációs Stratégia (2014-2020)¹³

A Stratégia célkitűzései között szerepel, hogy 2020-ra a digitális írástudatlanok aránya 30% alá csökkenjen, valamint, hogy a felnőtt lakosság legalább 85%-a váljon rendszeres internetfelhasználóvá. Ezen célkitűzés pedig magában hordozhatja az online térben megvalósuló bűncselekmények arányának növekedését is. Így további célként határozták meg azt, hogy biztonsági kockázatokat, és a velük szemben való védekezést is ismertessék, különösen a gyermekek tekintetében.

A Stratégia egyik horizontális tényezőjét a biztonság alkotja, amellyel kapcsolatban erősségként értékeli az állam külön kiberbűnözés elleni részlegét és a különböző hatósági és civil kezdeményezéseket, mint például az NMHH hotline-t. Feladatként jelentkezik a szülők, és a pedagógusok megismertetése a tényleges kockázatokkal, valamint azok kezelésével. A magyar hálózat- és rendszerbiztonsággal foglalkozó szakembereket is fel kell készíteni az internetes bűnözés újabb és újabb hullámára.

---

12 1139/2013. (III. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégiájáról

13 http://www.kormany.hu/download/a/f7/30000/NIS_v%C3%A9gleges.pdf (letöltve: 2022. 04. 21.)

9. Magyarország Digitális Oktatási Stratégiája¹⁴

A Stratégia megalkotásának háttérében az a felismerés áll, miszerint a digitális eszközök mára meghatározó részévé váltak mindennapjainknak, így ezeket az eszközöket és az új szemléletmódot a tantermekbe is be kell vinni. Ennek köszönhetően pedig a felnövekvő generáció versenyképessége, munkaerőpiaci esélyei is jelentősen javulhatnak.

A biztonság vonatkozásában a Stratégia kiemeli, hogy az iskoláskorúak minimális részének van csak ismerete a biztonsággal kapcsolatos kérdésekről, emellett nem áll rendelkezésre célzottan oktatási intézmények szereplőinek készült biztonságtudatos magatartásról szóló képzés vagy ajánlás.

A Stratégia több javaslatot is megfogalmaz a jövőre vonatkozóan, így szükségesnek tartja a biztonságtudatosság növelését, a jogi lehetőségek megismertetését és tudatosítását, valamint a szankcióalkalmazás erősítését és az áldozatsegítés kiterjesztését. Emellett cyberbullying segélyvonal és egy kríziscenter kialakítását is kívánatosnak tartja.

10. Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégia (2013-2023)¹⁵

A gyermek- és ifjúságvédelem körében a Stratégia több beavatkozási területet különít el, amelyek közül az egyik beavatkozási területet a média és az internet veszélyei alkotják. A média és az internet vonatkozásában hangsúlyozza, hogy az elkövetővé és az áldozattá válás tekintetében is kiemelkedő kockázat jelenik meg.

A következő intézkedések megtételét javasolja:

Biztonságos internethasználat érdekében folyamatos tevékenység keretében szükséges eljuttatni az információkat a fiatalokhoz. Ennek felelőseként a rendőrséget nevezi meg, míg partnerként említi az EM-MI-t, az NMHH-t és az NBT-t. Eszközként határozza meg a DADA és ELLEN-SZER programot, iskolai előadások tartását, valamint az internetet és közösségi oldalakat. Az ún. Bűvösvölgy médiaértés-oktató

---

14 <http://www.kormany.hu/download/0/cc/d0000/MDO.pdf> (letöltve: 2022. 04. 23.)

15 1744/2013. (X.17.) Korm.határozat

központ oktatási tematikájának bővítését javasolja bűnmegelőzési témákkal, amely felelőseként az NMHH-t és a NBT-t nevezi meg, partnerként említi továbbá a rendőrséget és az EMMI-t.

11. Digitális Gyermekvédelmi Stratégia¹⁶

A gyermekeket fenyegető veszélyeket veszi számba többek között a dokumentum.

- A tudatos megtévesztés, hiszen a média által közzétett információk megtévesztők lehetnek.
- A gyűlöletbeszéd vagy kódolt beszéd veszélye, amikor a másság el nem fogadására való felhívások jelennek meg a médiában.
- A „túlhasználatból” következik, hogy a médiahasználók egyre gyakrabban válnak súlyos szenvedélybetegékké.
- Komoly veszélyforrás a valós és virtuális információk keveredése.
- Az ún. „klikkgenerációk” megjelenése: az online világban mások az olvasási szokások, jellemző a nemlineáris olvasás. A hagyományos szövegek megértése egyre nagyobb nehézséget okoz azoknak, akik információszerzése elsősorban a linkhasználatban nyilvánul meg.

A sok fenyegető veszély között szerepel az online pedofília és a pornográfia is. A hamis profilok mögé rejtőző személyek kihasználják a gyermekek jóhiszeműségét és naivitását. Az online „találkozók” után személyes találkozóra hívják áldozatukat. A szülők pedig sem az online kapcsolatról, sem a személyes találkozóról nem tudnak.

További veszélyforrás az online pornográf tartalmakkal való találkozás. Egyes felmérések alapján hozzávetőlegesen tízből négy gyermek már járt pornográf tartalmú oldalakon. A szolgáltatók nem megfelelően vagy egyáltalán nem látják el a pornográf tartalmú oldalakat figyelmeztetéssel.

A stratégia hangsúlyozza a tudatos médiahasználat fontosságát. További fontos elem a szakszerű védekezés megszervezése során az igazságszolgáltatási rendszer különböző szereplőinek képzése. Meg kell

---

16 1488/2016. (IX.2.) Korm. határozat

velük ismertetni, hogy milyen célokra használják a fiatalok az online felületeket. Folyamatos képzést kell nyújtani az igazságszolgáltatási rendszerben dolgozók számára a bullying és a cyberbullying jelenségéről. A jogalkalmazóknak ismerniük kell a bullying szereplőit, dinamikáját, meg kell érteniük az elkövetési szándékot, így találják meg a megfelelő jóvátételi/szankcionálási lehetőségeket.

Nyomozó hatóság:

A nyomozó hatóság tagjait ki kell képezni a bullying körébe tartozó magatartások feljelentéskor történő felismerésére, és a feljelentett cselekmények megfelelő minősítésére, valamint az áldozatok megfelelő informálására (kioktatására), a segítségnyújtó szervezetek ismeretére. Szakértők:

A szakértőknek szerepet kell vállalniuk a lakosság tájékoztatásában, a biztonsági óvintézkedéseken túl a tudatos használatot elősegítő, alternatívákat kínáló civil kezdeményezések megismertetésében. Fel kell térképezni és meg kell ismertetni a startup világ által kínált új lehetőségeket az intézményekkel, a pedagógusokkal és a szülőkkel.

A digitális gyermekvédelem három szintje:

Az állami-igazgatási szint, a civil szféra és a vállalati-ipari szint. A három szintnek együttes stratégiát kell kialakítania. A kompetenciákat és a feladatokat meg kell osztani a gyermekek számára biztonságosabb digitális eszközhasználat elérése érdekében.

A büntetőeljárással alkalmazható közvetítői eljárás mellett a nevelési, oktatási intézményekben működő egyeztetési eljárások lefolytatását is ösztönözni kell a stratégia szerint. Ezen eljárások előnye, hogy a közvetlenül érintetteknek kívül kevesen vesznek részt bennük és gyorsabbak is, mint jogi eljárások. A pedagógusoknak és az iskoláknak megfelelő felvilágosítást kell kapniuk az alternatív konfliktuskezelési eljárások igénybevételéről, a szolgáltatást nyújtó civil szervezetekről és szakemberekről.

Az áldozatvédelem esetében is az együttműködés a kulcsa a hatékony segítségnyújtásnak. Szükség van az állami szervezetek és a civil szféra, a szülők és a pedagógusok együttműködésre.

Az eddigi tapasztalatok szerint a személyes bocsánatkérésen és az okozott kár megtérítésén alapuló jóvátételi eljárás a legjobb visszatartó erő a további bűncselekmények elkövetésétől.

12. Legutóbbi jogi szabályozás

A 2021. évi LXXIX. törvényhez¹⁷ fűzött indoklás a gyermekpornográfia kapcsán hangsúlyozza, hogy a magyar szabályozás a nemzetközi dokumentumoknak megfelelően módosítja a pornográf felvétel fogalmát. Pornográfának minősül a másnak vagy másoknak a nemiséget súlyosan szeméremsértő nyíltsággal, célzatosan a nemi vágy felkeltésére irányuló módon történő ábrázolása, ideértve a nem létező személy vagy személyek valóságghű ábrázolását is. Valóságghű alatt a valóságoshoz megtévesztésig hasonló ábrázolást értjük, amikor nem lehet és nem is várható el annak megítélése, hogy valóságos-e a személy, tehát nem a rajzfilmek vagy festmények értendők ide.

További módosítás az, hogy a készítés válik az egyik legsúlyosabban büntetendő cselekménnyé, hiszen az a sértettet legközvetlenebbül érintő elkövetési magatartás. A tényállás kiegészül több új minősített esettel is: súlyosabb a büntetés, ha a gyermekpornográfiát – tizenkettedik életévét be nem töltött személy sérelmére, – az elkövető nevelése, felügyelete, gondozása vagy gyógykezelése alatt álló személy sérelmére, illetve a sértettel kapcsolatban fennálló egyéb hatalmi vagy befolyási viszonytal visszaélve, vagy a sértett kiszolgáltatott helyzetét kihasználva, – hivatalos személyként e minőség felhasználásával, sanyargatást vagy erőszak alkalmazását tartalmazó felvételre, vagy különös visszaesőként követik el, illetve még súlyosabb a minősített esetek bizonyos kombinációja esetén.

A törvény fellép a gyermekek megkörnyékezése ellen is, előbbre hozza a büntetőjogi védelmet. Így súlyosabb büntetésre számíthat az, aki tizennyolcadik életévét be nem töltött személyt pornográf felvételen való szereplésre felhív.

Szintén az előrehozott védelmet jelenti az előkészületet büntetendővé tétele, úgyszintén az is, aki a bűncselekményhez anyagi eszközöket szolgáltat.

A pornográf felvétel mellett a pornográf műsor is hasonló logikával szankcionálandó: A törvény szigorúbban bünteti, aki tizennyolcadik

---

¹⁷ Végső előterjesztői indoklás a pedofil bűnelkövetőkkel szembeni szigorúbb fellépésről, valamint a gyermekek védelme érdekében egyes törvények módosításáról szóló 2021. évi LXXIX. törvényhez

életét be nem töltött személyt pornográf műsorban szereplésre felhív. Súlyosabban büntetendő az is, aki olyan pornográf műsoron vesz részt, amelyben tizennyolcadik életét be nem töltött személy szerepel, továbbá aki tizennyolcadik életét be nem töltött személyt pornográf műsorban szerepeltet. Az előrehozott védelmet jelenti az előkészületet büntetendővé tétele, illetve az anyagi eszközök szolgáltatásának a súlyosabb büntetése. Itt is megjelennek új minősített esetek. A pornográf műsorban szereplésre való felhívás, a műsorban való szerepeltetés, a műsor szervezése, valamint a műsoron való részvétel súlyosabban minősül, ha a cselekményt – tizenkettedik életét be nem töltött személy sérelmére, – az elkövető nevelése, felügyelete, gondozása vagy gyógykezelése alatt álló személy sérelmére, illetve a sértettel kapcsolatban fennálló egyéb hatalmi vagy befolyási viszonyal visszaélve, vagy a sértett kiszolgáltatott helyzetét kihasználva, – hivatalos személyként e minőség felhasználásával, – sanyargatást vagy erőszak alkalmazását bemutató műsorra, vagy – különös visszaesőként követik el, illetve még súlyosabb is lehet a büntetés a minősített esetek bizonyos kombinációja esetén.

Összegzés

A magyar szabályozás igyekszik igazodni a nemzetközi, európai joganyaghoz. A bűncselekmények sértettjeinek jogaira vonatkozó minimumszabályok hatással voltak a magyar jogalkotásra. A kiskorúak védelmét szolgálja az internetes szűrőszoftverek letölthetőségének és használatának biztosítására vonatkozó kötelezettség. A vonatkozó kormányhatározat (1488/2016. (IX.2.) Korm. Határozat) az online zaklatás, megfélemlítés megelőzésére és kezelésére vonatkozó programokat szorgalmazott, egyúttal átfogó tájékoztatási programokat indított a gyermekek online térben történő megóvását célzó jogszabályi rendelkezések és a gyermekeket a digitális világban érő sérelmekkel szembeni fellépési lehetőségek széles körű megismertetése érdekében.

Míg a zaklatás és gyermekpornográfia szabályozása során a szigorúbb fellépés érvényesült (lásd a 2021. évi LXXIX. törvényt), addig a gyermekek között megvalósuló cyberbullying ügyeknél a büntetőjog ultima ratio szerepét hangsúlyozzák a büntetőpolitika megalkotói.

A terület specifikus volta miatt különös figyelmet kell fordítani a megelőző intézkedésekre. Az online megfélemlítés elleni programok csak akkor lehetnek sikeresek, ha aktív szerepet vállalnak benne a szülők, az iskola, és a lakóközösség is.

Forrásjegyzék

A BIZOTTSÁG KÖZLEMÉNYE AZ EURÓPAI PARLAMENTNEK, A TANÁCSNAK, AZ EURÓPAI GAZDASÁGI ÉS SZOCIÁLIS BIZOTTSÁGNAK ÉS A RÉGIÓK BIZOTTSÁGÁNAK – Az EU gyermekjogi stratégiája. COM/2021/142 final

A gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény

1488/2016. (IX.2.) Korm. határozattal elfogadott Magyarország Digitális Gyermekvédelmi Stratégiája

AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 2012/29/EU IRÁNYELVE (2012. október 25.) a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról

A BIZOTTSÁG KÖZLEMÉNYE AZ EURÓPAI PARLAMENTNEK, A TANÁCSNAK, AZ EURÓPAI GAZDASÁGI ÉS SZOCIÁLIS BIZOTTSÁGNAK ÉS A RÉGIÓK BIZOTTSÁGÁNAK – A szervezett bűnözés elleni küzdelemre irányuló uniós stratégiáról (2021–2025). COM (2021) 170 final

Mit tesz az EU a nemi alapú erőszak megfékezéséért? <https://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/priorities/szocialis-ugyek/20210923S-TO13419/mit-tesz-az-eu-a-nemi-alapu-eroszak-megfekezeseert> (letöltve: 2022. 04. 28.)

SLONJE, R., et al.: The nature of cyberbullying, and strategies for prevention. *Computers in Human Behavior* 2012, <http://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2012.05.024>

FIGULA, E.: Bántalmazók és bántalmazottak az iskolában. *Új Pedagógiai Szemle*. 2004/7-7. sz. 223–228.

1139/2013. (III. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégiájáról

http://www.kormany.hu/download/a/f7/30000/NIS_v%C3%A9gleges.pdf (letöltve: 2022. 04. 21.)

<http://www.kormany.hu/download/0/cc/d0000/MDO.pdf> (letöltve: 2022. 04. 23.)

1744/2013. (X.17.) Korm.határozat

1488/2016. (IX.2.) Korm. Határozat

Végső előterjesztői indokolás a pedofil bűnelkövetőkkel szembeni szigorúbb fellépésről, valamint a gyermekek védelme érdekében egyes törvények módosításáról szóló 2021. évi LXXIX. törvényhez

Homicskó Árpád Olivér¹

KIHÍVÁSOK A SZOCIÁLIS ELLÁTÁSOK TERÜLETÉN A 21. SZÁZADBAN

Tanulmányomban a szociális ellátások területén felmerülő kihívásokat kívánom elemző módon bemutatni. Megközelítésemben vizsgálni kívánom az egyes szociális ellátórendszerek keretében felmerülő olyan kérdéseket, amelyek megélhetési zavarhelyzetet próbálnak meg kezelni, vagyis olyan helyzeteket, amelyek során az egyéneknek a társadalom részéről segítségre van szükségük, vagy támogatást kell kapniuk, hogy a kialakult krízishelyzetet kezelni tudják. A szociális ellátások rendszere a biztosítási típusú ellátásokat, a segélyezési típusú ellátásokat, és a normatív típusú ellátásokat egyaránt magába foglalja, ezáltal tudja lefedni a társadalom egészét. Az állam adó- és jövedelem újraelosztó szerepe határozza meg a szociális ellátórendszer működését. Az egyes ellátórendszeri sajátosságok ugyanakkor eltérő kihívásokkal szembesítik a 21. század jogalkotóját, amelyekre a társadalom szociális védelmének biztosítása érdekében reagálni szükséges. Tanulmányomban az egészségbiztosítás, a nyugdíjbiztosítás, valamint a foglalkoztatáspolitikai egyes kérdéseit kívánom elemző módon vizsgálni. Tanulmányomban külön is foglalkozni kívánok az ideiglenes védelemre jogosultként elismert személyekkel kapcsolatos veszélyhelyzeti szabályokról.

Bevezető

A szociális ellátások területén jelentkező 21. századi kihívások tekintetében figyelemmel kell lenni arra, hogy az egyes szociális ellátórendszereket tipizáljuk. A szociálpolitika kiteljesedését a 20. század hozta el,² és azóta

---

1 Egyetemi docens (KRE ÁJK, Munkajogi és Szociális Jogi Tanszék)

2 Lásd erről bővebben: Hoffman István – Gellérné Lukács Éva: Bevezetés a társadalombiztosítási és szociális jogba. ELTE Eötvös Kiadó, Eötvös Lo-

ez töretlenül fejlődik és alakul. A 21. században és a jövő századokban a szociális ellátások tekintetében újabb és újabb kihívásokkal kell szembenéznie az egyes országoknak. A szociális ellátások biztosítása szempontjából alapvető kiinduló pontnak kell tekinteni, hogy az állam által nyújtott szociális ellátások alapja a befizetett adók és a járulékok újraelosztásának szükségessége. Az állam által működtetett szociális ellátási rendszerek főbb típusai a biztosítási típusú (a korábbi jövedelmi színvonal megőrzésére törekvő), a segélyezési típusú (a létminimum szintjén történő megélhetés biztosítására törekvő), és a normatív, vagy alanyi jogon járó ellátást nyújtó típus (a népesség meghatározott csoportjainak alapellátás nyújtására törekvő).³ A három fő típus eltérő súllyal, de valamennyi európai uniós tagállamban megtalálható, köztük Magyarországon is.

1. Az egészségügyi szolgáltatások előtt álló 21. századi kihívások

A biztosítási típusú szociális ellátási rendszerben a jogosult személy hozzájárulás fizetés alapján kap ellátást a megélhetési zavarhelyzet bekövetkezésekor. Az ellátásra való jogosultság jövedelemszerző tevékenység folytatásához kötött. Védelemben az részesülhet, aki az ezzel járó terheket is viseli (járulékfizetési kötelezettség). Az állam által meghatározott védett személyi kör kötelezően (társadalombiztosítás) biztosítási jogviszonyt kell, hogy létesítsen. A megélhetési zavarhelyzetek előre rögzítésre kerülnek a jogszabályokban, és csak a pontosan meghatározott esetekben nyújt előre meghatározott ellátásokat. Az ellátásra való jogosultsági feltételek tételesen meghatározásra kerülnek a társadalombiztosítási jogszabályokban. A szociális ellátás mértéke általában a kieső jövedelemhez igazodik, azzal azonos, vagy közel azonos ellátást nyújt.⁴ Lehetőség van azonban arra is, hogy a jogalkotó előre rögzítse azt a maximális ellátási szintet, amelynek esetében már nem érvényesül a jövedelemarányos pénzbeli ellátás. Ezzel azonban már sérülhet a klasszikus biztosítási logika, hiszen

---

ránd Tudományegyetem. ELTE Jogi Kari Jegyzetek 29. Budapest, 2020.

3 Homicskó Árpád Olivér: Bevezetés a társadalombiztosítási jogba. Patrocinium Kiadó, Budapest, 2020. 12. o.

4 Homicskó Árpád Olivér: Bevezetés a társadalombiztosítási jogba. Patrocinium Kiadó, Budapest, 2020. 13. o.

a hozzájárulás fizetés továbbra is jövedelemarányos marad, ugyanakkor viszont az ellátásra való jogosultság tekintetében már nem érvényesül a jövedelemarányosság, ami már relatív magas jövedelem esetén is életszínvonal csökkenést eredményezhet az egyén esetében, pedig eredetileg a rendszert a korábbi életszínvonal fenntartására törekvés emelte ki a másik két ellátórendszer típus közül. További sajátossága a rendszernek, hogy a jogosultak részéről az ellátások jogi úton is kikényszeríthetőek. A társadalombiztosítás célja lényegében az, hogy garantálja a lakosság azon részére a gazdasági és társadalmi helyzetnek megfelelő életszínvonalat, amelyet a munkáért kapott díjazás útján nem tudja megteremteni, akár azért, mert a munkából ráeső részt a társadalom számára már ledolgozta, akár azért, mert hirtelen, vagy fokozatosan fellépő okok miatt idő előtt arra kényszerült, hogy a munkát ideiglenesen, vagy véglegesen abbahagyja.

A magyar szociális ellátási rendszerben a biztosítási típusú ellátásokat a társadalombiztosítás keretei – illetőleg a foglalkoztatáspolitikai passzív eszközei – között lehet igénybe venni. A társadalombiztosítás két nagy ága az egészségbiztosítás és a nyugdíjbiztosítás. Az ezek keretében nyújtott ellátások jelentős része pénzbeli ellátásként biztosít ellátást a megélhetési zavarhelyzetbe került egyén számára. A nyújtott pénzbeli ellátások összességükben magasabbak, mint a segélyezési, vagy a normatív elven működő szociális ellátórendszerek esetében. A pénzbeli ellátások esetében érvényesül az előzetes járulékfizetés követelménye, ugyanakkor itt is találunk olyan példát (diplomás gyermekgondozási díj), amelynek esetében nem a járulékfizetés alapozza meg az ellátásra való jogosultságot. Abban az esetben, ha az elkövetkezendő évtizedekben csak a pénzbeli egészségbiztosítási ellátásokat kellene finanszírozni a befizetett járulékokból, úgy álláspontom szerint ez a rendszer fenntartható és működtethető lenne.

Az egészségbiztosítási ellátások köréből tanulmányomban az egészségügyi szolgáltatások kérdéskörét kívánom meg körbejárni, amelynek esetében alapelv az, hogy biztosítási jogviszony szükséges az igénybeviteléhez, ugyanakkor ezen túl olyan megélhetési zavarhelyzetekben lévők is ellátásban részesülhetnek, akik járulékfizetést nem teljesítenek. Ez komoly anyagi terhet jelent a klasszikus biztosítási logikával működő társadalombiztosítási rendszerekre. Az egészségügyi szolgáltatások területén ki kell emelni a társadalombiztosítás ellátásaira jogosultokról, valamint ezen ellátások fedezetéről szóló 2019. évi

CXXII. törvény (a továbbiakban: Tbj.). 22. § (1) bekezdésének a) – v) pontjait, amely rendelkezések tartalmazzák azoknak a körét, akik járulékfizetés nélkül is jogosultak az egészségügyi szolgáltatásokra.⁵ Az egészségbiztosítási ellátások finanszírozásának vizsgálata során megállapítható, hogy a klasszikus pénzbeli ellátások tekintetében (pl.: táppénz, anyasági ellátások, rokkantsági ellátás) a járulékalapú finanszírozás adott körülmények között megfelelő módon alkalmazható, hiszen a jogosultság alapvető feltétele, hogy a jogosult járulékfizetést teljesítsen. A járulékfizetésre alapozott egészségügyi szolgáltatás finanszírozása azonban már nem lehet kizárólagos megoldás, amiatt sem, mert az egészségügyi szolgáltatásokra azok is jogosultságot szerezhetnek, akik járulékfizetést nem teljesítenek (pl.: kiskorúak, nyugellátásban részesülők, vagy rászorultak). Az államnak egyre nagyobb mértékben szükséges költségvetési forrásokat is bevonni az egészségügyi szolgáltatások finanszírozásba, azért is, hiszen mint látható, olyan emberek is jogosultak egészségügyi szolgáltatásra, akiket járulékfizetési kötelezettség nem terhel. A konkrét egészségügyi beavatkozásokon túl, amelynek esetében érvényesíthető a járulékfizetésre alapozott elv, az egészségügyi intézményrendszer fenntartása már egyértelműen az állam feladata (intézmény működési költségek, alkalmazottak bére). Maga az Alaptörvény is kimondja, hogy mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez,⁶ amelynek érvényesülését többek között az egészségügyi ellátás megszervezésével valósít meg.⁷ Mindebből megállapítható, hogy az állam az adóeszközökön keresztül már ma is komoly költségeket kell, hogy az egészségügyre fordítson. A jelenlegi egészségügyi ellátórendszerben egyre inkább szükséges kell legyen az, hogy az állami finanszírozáson túl pótlólagos források is bevonásra kerüljenek, kiegészítő jelleggel, vagyis a magán-egészségbiztosítás szerepének lehetősége és növelése indokolt lehetne.

---

5 2019. évi CXXII. törvény (a továbbiakban: Tbj.). 22. § (1) bekezdésének a) – v) pontja

6 Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) XX. cikk (1) bekezdés (2022. május 2-i állapot)

7 Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) XX. cikk (2) bekezdés (2022. május 2-i állapot)

Az egészségügyi szolgáltatások tekintetében ki kell emelni a járványhelyzet kérdéskörét is. A járványhelyzetek a 21. században egyre inkább jellemzőek lesznek, részben a globalizált világnak köszönhetően. A járványhelyzet kezelése az egészségügyi szolgáltatások nyújtásának egészére kihatással van. Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (a továbbiakban: Eütv.) az alapelvei között rögzíti, hogy az egészségügyi szolgáltatások, és intézkedések során biztosítani kell a betegek jogainak védelmét. A beteg személyes szabadsága és önrendelkezési joga kizárólag az egészségi állapota által indokolt, az Eütv.-ben meghatározott esetekben és módon korlátozható.⁸ Az Eütv. céljai tekintetében kimondásra kerül, hogy hozzá kell járulnia a társadalom tagjai esélyegyenlőségének megteremtéséhez az egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférésük során,⁹ valamint meg kell teremteni annak feltételeit, hogy minden beteg megőrizhesse emberi méltóságát és önazonosságát, önrendelkezési és minden egyéb joga csorbíthatlan maradjon.¹⁰ Ebből a jogszabályi rendelkezésből látható, hogy a betegeket azonos módon kell egészségügyi ellátásban részesíteni, és nem lehet közöttük különbséget tenni az alapján, hogy mi az egészségügyi szolgáltatásra való jogosultságuk jogalapja, illetőleg, hogy társadalombiztosítási, vagy adott esetben magánbiztosítás keretében veszik-e igénybe az állapotuk által indokolt ellátást. A járványok elleni küzdelem a jelenlegi egészségügyi ellátórendszerben az állam feladata, így azon betegek részére, akik járványhelyzet miatt kell, hogy az egészségügyi szolgáltatásokat igénybe vegyék, járni fog az egészségügyi szolgáltatás, attól függetlenül, hogy rendelkeznek-e biztosítási jogviszonnal, vagy sem. A betegellátás során a népegészségügyi célokra, így a járványügyi feladatok ellátására is figyelemmel kell lenni. Lehetőség szerint a szükséges kapacitásokat biztosítani szükséges, és fokozatosan fejleszteni szükséges az ellátás színvonalát, ugyanakkor ennek kereteit a mindenkori társadalmi és gazdasági erőforrásokra tekintettel kell megvalósítani. A jövőben a járványok kialakulására tehát az egészségügyi ellátórendszernek is alaposan fel kell készülnie. A modern civilizáció olyan új megbetegedésekkel kell

8 az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (a továbbiakban: Eütv.) 2. § (1) bekezdés (2022. május 2-i állapot)

9 Eütv. 1. § b) pont (2022. május 2-i állapot)

10 Eütv. 1. § c) pont (2022. május 2-i állapot)

a jövőben, hogy szembenézzen, amelyekre a szükséges gyógykezelés nem fog azonnal rendelkezésre állni. A jövőben az is kiemelkedően fontos lesz, hogy az európai térség államai ne csak önmagukban kezeljék a járványhelyzetet, hanem az európai unió tagállamainak szorosabb együttműködésére is szüksége lesz a szabad mozgás biztosítása miatt a járványhelyzettel összefüggő gyógykezelések vonatkozásában. Az Európai Unióban az egészségügyi szolgáltatások finanszírozásának kérdését a tagállamok területén, szabadon mozgó személyek esetében a szociális biztonsági rendszerek koordinálásáról szóló rendelet szabályozza.¹¹ A jelenlegi járványhelyzet alapján jól látható, hogy egyre nagyobb igény van jó minőségű, biztonságos és megbízható egészségügyi szolgáltatásokra. Az előregedő társadalom is azt mutatja, hogy a jelenlegi egészségügyi finanszírozási megoldásokat újra kell gondolni. Abban az esetben, ha kizárólag csak a járulék fizetés alapján lehetne egészségbiztosítási ellátásokhoz – és ennek keretében egészségügyi szolgáltatáshoz – jutni, úgy szélesebb társadalmi csoportok kimaradnának az ellátások köréből, így többek között az idősek, vagy a kiskorúak sem juthatnának hozzá a számukra szükséges egészségügyi szolgáltatásokhoz. A társadalmi szolidaritás alapján elvárható, hogy legyenek olyan társadalmi csoportok (pl. kisgyermekek, nyugdíjasok), akik hozzájárulás fizetése nélkül is megkapják a szükséges egészségügyi szolgáltatásokat. A modern technológiák fejlődésével az egészségügyben ugyanakkor az ezekhez szükséges anyagi erőforrásokat is meg kell teremteni. Jól látható, hogy az orvostudomány területén várható technológiai fejlődés alapján az egyén önmagában nem lesz képes arra, hogy a magas szintű egészségügyi szolgáltatásokhoz szükséges kiadásokat fedezni tudja, ezért egyre nagyobb szükség lesz az egészségügyi szolgáltatások területén a minél szélesebb körű állami felelősségvállalásnak. A magán-egészségügyi rendszer ezt a kérdéskört nem tudja megfelelően kezelni, hiszen a piaci logika alapján történik az egészségbiztosítási díj (tagdíj) megállapítása. Az állam egyik fő feladatának pedig azt kell tekinteni, hogy a területén élők egészséges élethez való jogát biztosítsa. Az Alaptörvény is kimondja, hogy az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az

---

11 Lásd: Az Európai Parlament és a Tanács 883/2004/EK rendelete (2004. április 29.) a szociális biztonsági rendszerek koordinálásáról

élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.¹² Az élethez való jog tekintetében pedig a szükséges egészségügyi szolgáltatások igénybevétele is alapfeltétel kell legyen az egyén egészségügyi állapotához igazodóan, függetlenül annak anyagi helyzetétől, hiszen a modern jóléti államok alapja ezen elvek érvényesülése.

Rögzíthető, hogy az orvosi technológia a 21. században is egyre nagyobb mértékben fejlődik, és ez előreláthatólag a jövőben sem fog változni. A technológiai fejlődés révén lehetővé válik, hogy korábban nem gyógyítható betegségek is kezelhetőek legyenek, javuljon az egészségi állapota, így a várható élettartam is jelentősen megnövekedhet. A modern orvos-technológiai fejlődés nyújtotta magas szintű egészségügyi ellátás során, minden Magyarország területén tartózkodó természetes személy, a jogszabály alapján ugyanolyan minőségű ellátásra jogosult, azonban ennek biztosítása a mindenkori magyar költségvetés számára már ma is komoly megterhelést jelent vagy jelenthet. A 21. században és az ezt követő századokban olyan egészségügyi rendszert kell kialakítani, amely mindenki számára biztosítja a hozzáférhető egészségügyi szolgáltatásokat, függetlenül jövedelmi helyzetétől. Az egészségnek, az egészséges élethez való jognak alapvető értéknek, emberi jognak kell lennie. A modern orvostechnológiai eszközök alkalmazása és igénybevehetősége elengedhetetlen lesz a jövőben. Az orvostechnikai eszközök segíthetnek abban, hogy az egyén teljes életet tudjon élni, és megfelelő egészségügyi szolgáltatásban részesüljön.

Az egészségügyi szolgáltatások tekintetében egyre nagyobb hangsúlyt kell fektetni a telemedicinának, a távgyógyításnak, amelynek során távol lévők közötti egészségügyi szolgáltatás nyújtás történik informatikai eszközök alkalmazásával. Ennek érdekében fontos lesz, hogy az elektronikus egészségügyi rendszereket az állam továbbfejlessze. A jövőben szükséges lesz, hogy az elektronikus egészségügyi szolgáltatási térben lehetőleg legyen a társadalom minél szélesebb körének a hozzáférésre, és a szolgáltatások minőségének, és elérhetőségének is tovább kell javulnia. A járványhelyzet megmutatta azt, hogy milyen nagy szükség van jól működő elektronikus adatbázisokra, amelyek révén ki lehet szűrni a

---

12 Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) II. cikk (2022. május 2-i állapot)

fertőző betegségben szenvedőket, illetve azokat, akik potenciálisan vírus hordozók lehetnek. A COVID-19 vírus¹³ alapján is jól láthatóvá vált, hogy a jövőben a modern orvostechológiai eszközöknek, illetőleg a telemedicinának jelentősen meg fog nőni a szerepük az egészségügyben. Ennek során azonban fokozott figyelmet kell majd fordítani az egészségügyi adatok kezelésének biztonságára is. Az állam az információs rendszer kialakítása és fejlesztése érdekében az egészségügyi informatikai rendszerek együttműködését és információáramlását törvény szerinti informatikai rendszer keretében biztosítja.¹⁴ Az elektronikus-informatikai háttér révén az egészségügy hatékonyabbá válhat a telemedicinának köszönhetően, amelynek lényege, hogy az orvosi információk továbbítása elektronikus hírközlési eszközökkel történik az egyik helyről a másikra, a beteg egészsége érdekében vagy az egészségügyi szolgáltató képzése és a beteggondozás fejlesztése céljából. A telemedicina tekintetében a magyar szabályozás a 157/2020. (IV.29.) kormányrendelet (a továbbiakban: Kormányrendelet) alapján jól nyomon követhető. A Kormányrendelet a veszélyhelyzet során elrendelt egyes egészségügyi intézkedésekről rendelkezett.¹⁵ A Kormányrendelet szerint a veszélyhelyzet kihirdetéséről szóló 40/2020. (III. 11.) Kormányrendelet szerinti veszélyhelyzet (a továbbiakban: veszélyhelyzet) ideje alatt az egészségügyi szolgáltatások nyújtásához szükséges szakmai minimumfeltételekről szóló 60/2003. (X. 20.) ESzCsM rendeletben meghatározottakon túlmenően az egészségügyi szolgáltatás nyújtásának és finanszírozási elszámolásának nem feltétele a beteg személyes jelen-

13 az új koronavírus okozta betegség hivatalos nevének rövidítése. A betegséget elsőként az Európai Betegségmegelőzési és Járványvédelmi Központ (European Centre for Disease Prevention and Control ECDC) 2020. február 11-én megjelent adatközlése nevezte meg „koronavírus-betegség 2019”-ként (coronavirus disease 2019), melynek rövidített változata a COVID-19. lásd: <https://koronavirus.gov.hu/fogalomtar> (2022. május 2-i állapot)

14 Homicskó Árpád Olivér: Egészségügyi jogi ismeretek. Budapest, Patrocinium Kiadó, 14. o.

15 A veszélyhelyzet során elrendelt egyes egészségügyi intézkedésekről szóló 157/2020. (IV.29.) kormányrendelet hatályaon kívül helyezték Magyarország Alaptörvénye 53. cikk (4) bekezdése alapján, hatálytalan a veszélyhelyzet megszűnésének napjától, 2020. június 18-tól. (2022. május 3-i állapot)

léte, ha az ellátás sajátosságai és orvosszakmai megítélése ezt lehetővé teszik.¹⁶ A Kormányrendelet alkalmazásában telemedicinának minősült az a tevékenység, amelynek célja a beteg távollétében a beteg egészségi állapotának szakmai megítélése, a betegségek, azok kockázatának felderítése, a konkrét betegség(ek) meghatározása, illetőleg a beteg állapotának pontosabb megítéléséhez szükséges további vizsgálatok elrendelése. Telemedicinának minősült ezen túl az előzőekben felsorolt kezelések eredményességének megállapítása (távkonzultáció), valamint a beteg állapotának követése és diagnózis felállítása távmonitoring eszközökkel és egyéb infokommunikációs technológiák révén hozzáférhető információk alapján.¹⁷ Látható, hogy a jogalkotó részletesen meghatározta a telemedicina célját Magyarországon. A jogalkotó azt is meghatározta, hogy milyen egészségügyi szolgáltatások nyújtását tekinti a telemedicina körébe tartozónak. A telemedicina keretében nyújtott egészségügyi szolgáltatások a gyógyító tevékenységek széles körét fogták át, és biztosították a szükséges ellátást úgy, hogy az orvos és beteg közvetlen találkozására nem volt szükség. Az elektronikus térben, informatikai eszközökkel megvalósított betegellátás a jövőben is alkalmazandó lenne, nem csak veszélyhelyzet idején. A gyógyítás ilyen irányú fejlesztése a jövő egészségpolitikájának meghatározó része kellene, hogy legyen. Az egészségügyi szolgáltatónak kellett gondoskodnia arról, hogy saját intézményi informatikai rendszerében, és ezáltal az Elektronikus Egészségügyi Szolgáltatási Térben (a továbbiakban: EESZT), létrejöjjön a vizsgálat tényét és szereplőit dokumentáló eseménykatalógus-bejegyzés és egy, a vizsgálatot szakmai-szempontról igazoló elektronikus kórtörténeti dokumentum.¹⁸

Magyarországon 2017. novemberétől kezdte meg működését az EESZT.¹⁹ A rendszerhez a háziorvosi szolgálatok, a járó- és fekvőbeteg-ellátó intéz-

---

16 A veszélyhelyzet során elrendelt egyes egészségügyi intézkedésekről szóló 157/2020. (IV. 29.) kormányrendelet (a továbbiakban: Kormányrendelet) 1. §. (2022. május 3-i állapot)

17 Kormányrendelet 2. § (1) bekezdés a)–f) pontok. (2022. május 3-i állapot)

18 Kormányrendelet 4. § (2) bekezdés. (2022. május 3-i állapot)

19 Lásd erről bővebben: Elektronikus Egészségügyi Szolgáltatási Tér. <https://e-egeszsegugy.gov.hu/eeszt>. (2022. 02. 23- állapot)

mények, és az összes gyógyszerár csatlakozott.²⁰ A rendszer lényeges eleme a beteg- dokumentáció naprakész és hiteles megismerése az orvos számára, amely révén a rendelkezésre álló adatok alapján hatékonyabb kezelés biztosítható a beteg számára. A diagnózis szükség esetén alaposabb háttérinformációk alapján állítható fel, így a kiválasztott gyógymód is hatékonyabban alkalmazható. Ez időmegtakarítással és hatékonyabb betegellátással jár. A hagyományos személyes találkozásokon alapuló tevékenységek – így az orvos és a beteg, illetve az orvos és orvos közötti konzultáció – mellett az adott szakterület szakorvosa egészségügyi adatok elektronikus rendszerben történő továbbítása révén – az egészségügyi és a hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezeléséről és védelméről szóló törvény előírásainak megfelelően – személyes jelenlét nélkül is felállíthat diagnózist és terápiás javaslatot adhat telemedicina keretében, az adott tevékenység végzéséhez megállapított feltételek teljesítése esetén.²¹ Az elektronikus egészségügyben rendelkezésre álló információk lehetővé teszik, hogy az orvosok térben egymástól távol is orvosi konzíliumot tartsanak és ennek során válasszák meg a beteg számára legmegfelelőbb gyógymódot. Az EESZT és a telemedicina együttes alkalmazása révén az egészségügyi szolgáltatások nyújtása a jövőben még hatékonyabbá válhat.

2. A nyugdíjbiztosítások előtt álló 21. századi kihívások

A magyar nyugdíjrendszerben az előregedő társadalomban egyre kevesebb lesz az olyan családtag, aki gondoskodni tud saját felmenőjéről, így a szociális intézmények, az idősgondozás területe kiemelt területnek fog minősülni. Az államoknak szerepet kell vállalniuk abban, hogy az időskori létbiztonságot a 21. században is mindenki számára biztosítsák. Ha kevesebb gyermek születik, akkor kevesebb olyan befizető lesz, akik a nyugdíjaskort elérő inaktív személyek nyugdíjának az alapjait biztosíthatja. A Magyarországon működő nyugdíjbiztosítás alapja a felosztó-kirovó

---

20 Elektronikus Egészségügyi Szolgáltatási Tér. <https://e-egeszsegugy.gov.hu/eeszt> (2022.02. 23-i állapot)

21 Az egészségügyi szolgáltatások nyújtásához szükséges szakmai minimum-feltételekről szóló 60/2003. (X. 20.) ESzCsM rendelet 9. § (7) bekezdése. (2022. május 3-i állapot)

rendszeren nyugszik, így önmagában nem lesz alkalmas arra, hogy a tisztességes időskori megélhetést biztosítsa, abban az esetben, ha nincs elegendő aktív korú járulékfizető. Erre tekintettel az államnak erőteljesen részt kell a jövőben vállalnia a nyugdíjak más eszközökkel (pl. adóbevételekből) való finanszírozásában, vagy a magánnyugdíj megtakarítások erőteljes igénybevételét, alkalmazását kell erősítenie. Augusztinovics Mária szerint a nyugdíjrendszernek olyannak kell lennie, amely öregkori biztonságot nyújt, igazságos, rugalmas, valamint kiszámítható.²² A nyugdíjrendszer társadalmi szerepének az kell tekinteni, hogy az időskori megélhetést biztosítsa. Az egyén az aktív időszakában a jövedelmét idő korára tartalékolja. A nyugdíjrendszer akkor lehet igazságos, ha az egyén jövedelmének egy részét az időskorára gyűjti. Ehhez szükséges, hogy a befizetők között nincs indokolatlan jövedelem átcsoportosítás. Igazságosan működőnek kell tekinteni az olyan nyugdíjrendszert, amelyben a nyújtott szolgáltatások és a teljesített hozzájárulások között arányosság áll fenn.²³ Fontos szempont kell legyen, hogy a jogalkotó olyan jogszabályi környezetet alakítson ki a nyugdíjrendszer tekintetében, amely megteremti annak biztosításmatematikai megfelelőségét vagyis, hogy a nyugdíjba vonuló egyén nyugdíja az aktív életpályája során teljesített befizetésekkel (járulékfizetésekkel) arányos.²⁴

A társadalombiztosítási nyugdíj alapja az Alaptörvényben található meg. Az Alaptörvény a Szabadság és felelősség rész XIX. cikk (4) bekezdésében kimondja, hogy „Magyarország az időskori megélhetés biztosítását a társadalmi szolidaritáson alapuló egységes állami nyugdíjrendszer fenntartásával és önkéntesen létrehozott társadalmi intézmények működésének lehetővé tételével segíti elő. Törvény az állami nyugdíjra való jogosultság feltételeit a nők fokozott védelmének követelményére tekintettel is megállapíthatja.”²⁵ Az állami társadalombiztosítási nyugdíjrendszer, ami

---

22 Augusztinovics Mária: Egy értelmes nyugdíjrendszer. Konceptióvázlat, Közgazdasági Szemle, XI. évf., 1993. 5. szám, 415. o.

23 Augusztinovics, i. m. 415., 417–418. o.

24 Menyhárt Szabolcs: Merre tovább, magyar nyugdíjrendszer? Polgári Szemle. 7. évfolyam, 1. szám. 2011. március.

25 Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) XIX. cikk (4) bekezdés (2022. május 4-i állapot)

jövedelemarányos járulékfizetésén alapul, az egyetlen kötelező pillér, az összes többi biztosítási elven működő pillér önkéntes alapon működik. Az önkéntesség elve pedig az jelenti, hogy a felsorolt pillérek tekintetében már nincs sorrendiség, vagyis többnyire az egyén döntésén múlik, hogy csatlakozik-e valamelyikhez, vagy sem. Az orvostudomány fejlődése révén az emberek hosszabb ideig élhetnek, mint a korábbi évszázadokban. A technológiai fejlődés révén, a születéskor várható élettartam tovább nőhet és általánossá is válhat az átlagos 100 éves életkor elérése is. Ami az egyén szempontjából egy komoly előrelépés, az a társadalombiztosítási nyugdíjrendszer szempontjából lényeges kihívást jelent. A klasszikus felosztó-kirovó rendszer, amelynek alapvetően a járulékbefizetésből kellene fedeznie a nyugdíjasok ellátását, jelenlegi állapotában a 21. században, és az ezt követő századokban nehezen fogja tudni önmagában betölteni szerepét, vagyis a tisztességes megélhetés biztosítását a nyugdíjas évek során. Magyarországon feltehetően többlet ráfordításokat is biztosítani kell majd annak érdekében, hogy a nyugdíjakat megőrizték értékállóságukat. Ez jelentheti a költségvetési források többlet ráfordítását, de azt is, hogy valamilyen kiegészítő megoldást tesznek kötelezővé az egyének számára. A kötelező kiegészítő magánnyugdíj esetében, az egyén maga is rá lenne szorítva arra, hogy már aktív korban elkezdjen takarékoskodni. A 21. és az ezt követő századokban a klasszikus életpálya lehetősége át fog alakulni. Egyre jobban elterjed a robotizáció az élet minden területén, miközben a föld összlakossága tovább fog növekedni. A hagyományos munkavégzési formákra, amelyek a társadalombiztosítási rendszer alapját jelentik, egyre kisebb mértékben lesz szükség, ezáltal jelentős humán munkaerő kapacitás fog rendelkezésre állni lekötetlenül. A szociális védelmi rendszerek az egyes országok tekintetében azonban nem hagyhatják magukra a területükön élőket, így megoldásokat kell majd keresniük, hogy a lakosaik életvitelükben, a mindennapjaikban boldogulni tudjanak. Ez nem csak a nyugdíjrendszerek drasztikus megváltoztatását kell, hogy eredményezze, hanem valamennyi társadalombiztosítási ellátást új alapokra kell majd helyezni, akár úgy is, hogy ez a társadalombiztosítási rendszer drasztikus átalakítását fogja eredményezni.

A drasztikus megoldás a jövőre nézve az lehet, hogy a társadalombiztosítási nyugdíjrendszer változatlan formában megmarad, a jogalkotó

pedig jelentősen megemeli a járulékszintet, vagy pedig a nyugdíjkorhatárt emeli fel. Szintén megoldás lehet, ha minél szélesebb kör kerül bevonásra a járulékfizetők körébe, vagy a járulékbefizetés mellett, a nem járulék alapú (adók) befizetését kell nagyobb mértékben a nyugdíjbiztosítási ellátásokra fordítani, anélkül, hogy ez az alapnyugdíj biztosítását jelentené. Ugyanakkor abban az esetben, ha elfogadottá válna az, hogy a költségvetés jelentős többletet biztosít a nyugdíjrendszer kiadása tekintetében, úgy megfontolandó lehetne az alapnyugdíj bevezetése. Az alapnyugdíjat az egységes nyugdíjkorhatár elérésével – ami lehet 65 vagy 67 év – minden, ezen életkort betöltött, Magyarországon életvitelszerűen és lakóhellyel rendelkező polgár megkaphatná. Ezt az alapnyugdíjat aztán kiegészítené a korábbi keresettel arányos nyugdíj lehetősége, valamint az ezeken felül igényelhető, többféle önkéntes nyugdíj-megtakarítási forma.

Az a megoldás is lehetséges, hogy az öregségi nyugdíj esetében az is számításba vehető legyen, hogy egy szülő hány gyermeket nevelt fel. A felosztó-kirívó magyar nyugdíjrendszer lényege, hogy a nyugdíjjárulék fizetők befizetéseiből fedezik a időskorúak nyugdíját. Ugyanakkor egy vagy több gyermek vállalása esetén a szülő nő, vagy a gyermek édesapja hosszabb időre is kieshet a munkaerőpiacról, amely rövidebb szolgálati időt fog eredményezni esetében. Emiatt a későbbiekben a nyugdíjának az összege is alacsonyabb lehet annál, mint a gyermeket nem vállaló foglalkoztatott nyugdíja. Minél több gyermeket vállal valaki, annál inkább hátrányosabb helyzetbe kerülhet a nyugdíj megállapítás során. Mindezek ellensúlyozása érdekében lehetne átgondolni azt, hogy a nyugdíjrendszer kompenzálja azokat, akik több gyermeket vállaltak az életük során, így nem kerülnének hátrányosabb helyzetbe azoknál, akik nem, vagy csak egy gyermeket vállaltak, és így elméletileg magasabb összegű nyugellátásra tarthatnak igényt.

3. A foglalkoztatáspolitikai előtt álló 21. századi kihívások

A foglalkoztatáspolitikai 21. századi kihívásainak tekintetében a rendszertani kérdéseknek az áttekintése lényeges elem. A munkanélküliséggel összefüggő problémák kezelésének alapvetően két fő irányát szokták megkülönböztetni egyrészt a munkáltatás (munkába állás) elősegítését (aktív foglalkoztatáspolitikai), másrészt a munkanélküli személy egysz-

tenciájának a védelmét (passzív eszköz). A munkáltatás elősegítése a munkanélküliség elleni küzdelem azon eszközeit és módszereit foglalja magában, amely új munkahelyek megteremtésében jelentkezik, és végső célját a teljes foglalkoztatás megteremtésével éri el. Ehhez társulnak a különféle képzési programok, amelyek a munkanélkülivé válás elkerülését, illetve a már munkanélküli személy munkaerő-piaci visszailleszkedését igyekeznek elősegíteni. A munkanélküliség kezelésének ún. passzív eszközrendszere magára a munkanélküli személyre irányul. Őt segíti abban, hogy a munkanélkülivé válásával elveszített munkajövedelmét részben pótolja. Ennek az egyik leginkább elterjedt megoldási formája a munkanélküli biztosítás. A biztosítás, ill. egyéb pénzbeli transfereket nyújtó rendszerek az egyén egzisztenciális helyzetének támogatásán kívül szinte minden esetben ösztönzik a munkanélküli személy munkaerő-piaci visszaintegrálódását is. Mivel csak akkor folyósítanak ellátást, ha az igénylő aktívan keres munkát. Természetesen a foglalkoztatáspolitikai fent említett két oldala egymással szervesen összefügg és nem lehet őket teljesen elválasztani egymástól.

Aktív foglalkoztatáspolitikai eszközök lehet a munkahely-teremtések támogatása, a munkaerő-piaci kereslet és kínálat közvetítését végző irodák tevékenységének az irányítása, a meglévő munkahelyek védelme, a munkaerő-piaci tanácsadás kiépítése és a szakképzés. A passzív foglalkoztatáspolitikai eszközök a munkanélküliség káros hatásai ellen igyekeznek védelmet nyújtani. Ezek alapján véve olyan – rendszerint pénzbeli – ellátásokat biztosítanak, amelyek a munkaerőpiacról kiesett munkanélküli személy, ill. az általa eltartott családtagjai megélhetését hivatottak egy átmeneti időszakra fenntartani vagy a kiesett munkajövedelmet igyekeznek (legalább) részben pótolni.

Az, hogy egy ország milyen formában és nagyvonalúsággal gondoskodik a munkanélküliek pénzbeli ellátásáról, milyen együttműködést vár el az „állástanoktól” (munkanélküliektől), továbbá az aktív eszközöket részesíti-e előnyben a passzív támogatásokkal szemben, s ha igen, melyeknek tulajdonít nagyobb jelentőséget közülük mindig az adott állam társadalmi gazdasági helyzetétől függ. Az aktív és a passzív eszközök egymással szorosan összefüggenek, nem lehet őket teljesen elválasztani. Hazánkban az aktív eszközök dominálnak: elsősorban az álláskeresők

újboldi munkaerő-piaci elhelyezése a legfontosabb cél (aktív foglalkoztatáspolitikai), így a passzív eszközök megállapítása előtt minden esetben vizsgálni kell, hogy a munkaügyi szervezet tud-e megfelelő munkahelyet felajánlani, illetve aktív foglalkoztatáspolitikai eszközök alkalmazása eredményre vezethet-e az álláskereső tekintetében.

Az átalakuló munkaerőpiacon az aktív és a passzív foglalkoztatáspolitikai eszközök alkalmazhatóságát újra kell gondolni. A modern technológiák a munkaerőpiac tekintetében is változásokat hoznak, és új típusú munkavégzési formák jelennek meg. A hagyományos munkavégzések helyét új típusú formák veszik át. A klasszikus munkavégzési formák és ezeknek a jelenlegi szabályozása nem a 21. század munkajogi kihívások alapján működik, nem erre lettek annak idején megalkotva, kidolgozva az egyes munkajogi jogintézmények. Ezt mutatja a COVID-19 vírus megjelenése is, hiszen az otthoni munkavégzés (home office) szabályozása megalkotásra került, amely alapján a klasszikus Mt-beli távmunkavégzés szabályainak módosítása vált szükségessé. A munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (a továbbiakban: Mt.) új hatályba lépő 196. § szabályozza az új munkavégzést is tartalmazó előírásokat. Távmunkavégzés esetén a munkavállaló a munkát a munkaidő egy részében vagy egészében a munkáltató telephelyétől elkülönült helyen végzi.²⁶ Ebben az esetben tehát attól függetlenül, hogy a klasszikus korábbi távmunkavégzés esetkörét kívánják alkalmazni, vagy az otthoni munkavégzést, úgy mind a két esetben részben, vagy egészben a munkáltató telephelyétől eltérő helyen kellene megtörténnie a munkavégzésnek. A munkaszerződésben meg kell állapodni a munkavállaló távmunkavégzés keretében történő foglalkoztatásában.²⁷ Fontos tehát, hogy akár távmunkavégzésről, akár otthoni munkavégzésről van szó, mind a két esetben ezt a munkaszerződésben rögzíteni szükséges. Eltérő megállapodás hiányában a távmunkavégzés során a munkáltató utasítási joga a munkavállaló által ellátandó feladatok meghatározására terjed ki, a munkáltató az ellenőrzési jogát távolról számítástechnikai eszköz alkalmazásával gyakorolja, a

---

26 a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (a továbbiak: Mt.) 196. § (1) bekezdés

27 Mt. 196. § (2) bekezdés

munkavállaló a munkáltató telephelyén a tárgyévben legfeljebb a munkanapok egyharmada esetén végez munkát, és a munkáltató biztosítja, hogy a munkavállaló a területére beléphessen és más munkavállalóval kapcsolatot tartson.²⁸ Ezen rendelkezés alapján, és itt ki kell emelni az otthoni munkavégzés esetkörét, az előírt szabályoktól a munkáltatónak és a munkavállalónak is van lehetősége, hogy az Mt 196. § (3) bekezdésében foglaltaktól közös megállapodással eltérjen, így lehetséges, hogy a munkavállaló a munkaszerződésében rögzített munkaidőben, csak otthonában végzi a munkát, de az is, hogy kötetlen munkaidőben állapodjanak meg. Szintén lehetséges eltérés lehet, hogy a munkavállaló nem csak a munkanapok egyharmadában végez munkát a munkáltató telephelyén. Abban az esetben, ha a munkáltató az ellenőrzés jogát a távmunkavégzés helyén gyakorolja, akkor az ellenőrzés nem jelenthet a munkavállaló, valamint a távmunkavégzés helyeként szolgáló ingatlant használó más személy számára aránytalan terhet.²⁹ A munkáltató a távmunkát végző munkavállalónak minden olyan tájékoztatást köteles megadni, amelyet más munkavállalónak biztosít.³⁰

Tanulmányomban foglalkozni kívánok a feltétel nélküli alapjövedelem lehetőségével is. Ez foglalkoztatáspolitikai szempontból kerül bemutatásra, de valójában valamennyi szociális ellátásra kihatással lehet, amely az egyén megélhetési zavarhelyzetének kezelésére szolgálhat. Az egyén jövedelme biztosítja a saját és a családja megélhetését. A különböző foglalkoztatási jogviszonyok alapvető célja a létbiztonság megteremtése. A feltétel nélküli alapjövedelem minimális megélhetéshez kapcsolódó pénzbeli ellátás anyagi jogon való juttatását célozza meg, anélkül, hogy vizsgálná az egyén erre való rászorultságát, vagy igényét, illetőleg, hogy megélhetési zavarhelyzetben van-e. A minimáljövedelem anyagi jogon való juttatása esetén az állam a befolyó adóbevételeket a minimális szükségletekre elegendő mértékben osztja szét az egyének között. Ez csak a minimális megélhetéshez elegendő jövedelmet eredményez az egyén számára. Ki kell azonban emelni, hogy számos

---

28 Mt. 196. § (3) bekezdés a) – d) pontok

29 Mt. 196. § (4) bekezdés

30 Mt. 196. § (5) bekezdés

szociális ellátást ki lehet ezzel váltani. Ebben a rendszerben minden személy életkortól, lakóhelytől és foglalkoztatástól függetlenül jogosult lenne egy feltétel nélküli alapjövedelemre. Az egyetlen követelmény, hogy az igénybevevő az adott ország állampolgára legyen. Mértéke az állam mindenkori teljesítő képessége alapján kerülne meghatározásra, és a szerény életvitel költségeit fedezné. Ebben az esetben felmerül annak kérdése, hogy a szerény életvitel költséget a konkrét helyzetben hogyan lenne szükséges értelmezni. 2022-ben Magyarországon ez a rendszer hogyan viszonyulna a 2008 óta változatlan létminimum szinthez, ami a mindenkori öregségi nyugdíjminimumot jelenti, és az összege 2022-ben is 28500 forint, illetőleg hogyan viszonyulna a közfoglalkoztatásban elérhető díjazáshoz. 2022-ban a közfoglalkoztatási havi bér a minimálbér 50 százaléka, vagyis 100000 forint,³¹ a garantált közfoglalkoztatási bér³² a garantál bérminimum³³ 50 százaléka, vagyis havi 130000 forint,³⁴ a munkavezetőt megillető közfoglalkoztatási bér³⁵ a közfoglalkoztatási garantált bér 110 százaléka, azaz havi 143000 forint. Szintén fontos lenne annak elemzése, hogy a feltétel nélküli alapjövedelem és a minimálbér hogyan viszonyulna egymáshoz egy ilyen rendszerben. A minimálbér 2022-ben 200000 forint.³⁶ Az alapjövedelem összege a létfenntartásra korlátozódna, a korszerű fogyasztói igények kielégítésére nem jelentene megfelelő forrást. A létbizonytalanságtól való félelmet egy feltétel nélküli alapjövedelem biztosan meg tudná szüntetni. Azt is ki kell ugyanakkor

---

31 Lásd: 170/2011.(VIII.24.) Kormányrendelet 1.§ (1) bekezdés (2022. május 4-i állapot)

32 A garantált közfoglalkoztatási bér a legalább középfokú iskolai végzettséget és szakképesítést igénylő munkakörben foglalkoztatott közfoglalkoztatottat illeti meg a teljes munkaidő teljesítése esetén

33 A garantált bér a legalább középfokú iskolai végzettséget vagy középfokú szakképzettséget igénylő munkakörben foglalkoztatott munkavállalót alapteremtésű illeti meg (a havi, heti és napi bérnél teljes munkaidővel számolva)

34 Lásd: 170/2011.(VIII.24.) Kormányrendelet 2. § (1) bekezdés

35 A közfoglalkoztatási jogviszonyban foglalkoztatott munkavezetőt közfoglalkoztatási garantált bér a legalább középfokú iskolai végzettséget és szakképesítést igénylő munkakörben, teljes munkaidő teljesítése esetén illeti meg.

36 Lásd: 703/2021 (XII.15.) Kormányrendelet 2. § (1) bekezdés (2022. május 4-i állapot)

emelni, hogy a munkavállalási hajlandóságot az olyan munkakörökben, amelyeket jelenleg a minimálbérért látnak el, nem ösztönözné. Egy ilyen rendszer erősen kiszolgáltatott lenne a mindenkori politikai érdekeknek, ha az összeg meghatározása a mindenkori kormánypárttól függene.

4. Kihívások az ideiglenes védelemre jogosultként elismert személyek tekintetében a 21. században

Az orosz-ukrán konfliktus Magyarországot is kihívások elé állítja. Tanulmányomban az ideiglenes védelemre jogosultként elismert személyekkel kapcsolatos veszélyhelyzeti szabályokat kívánom jelen részben szociális ellátási aspektusból vizsgálni.³⁷ Magyarországon a 2007. évi LXXX. törvény³⁸ határozza meg a menedékes fogalmát. Eszerint Magyarország menedékesként ideiglenes védelemben részesíti azt a külföldit, aki Magyarország területére tömegesen menekülők olyan csoportjába tartozik, amelyet az Európai Unió Tanácsa – a lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek tömeges beáramlása esetén nyújtandó átmeneti védelem minimumkövetelményeiről, valamint a tagállamok e személyek befogadása és a befogadás következményeinek viselése tekintetében tett erőfeszítései közötti egyensúly előmozdítására irányuló intézkedésekről szóló, 2001. július 20-i, 2001/55/EK tanácsi irányelvben (a továbbiakban: 2001/55/EK irányelv) meghatározott eljárás szerint – ideiglenes védelemre jogosultként elismert,³⁹ vagy a Kormány ideiglenes védelemre jogosultként ismert el, mivel a csoportba tartozó személyek hazájukból fegyveres konfliktus, polgárháború vagy etnikai összecsapás, illetve az emberi jogok általános, módszeres vagy durva megsértése – így különösen kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód – miatt kényszerültek elmenekülni.⁴⁰ Az ideiglenes védelemre jogosultként elismert

---

37 az ideiglenes védelemre jogosultként elismert személyekkel kapcsolatos veszélyhelyzeti szabályokról szóló 86/2022. (III. 7.) Kormányrendelet (2022. május 4-i állapot)

38 Lásd: a menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény 19. § (2022. május 4-i állapot)

39 a menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény 19. § a) pont (2022. április 25-i állapot)

40 a menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény 19. § b) pont (2022. április

személyekkel kapcsolatos veszélyhelyzeti szabályokról a 86/2022. (III. 7.) Kormányrendelet (a továbbiakban: Kormányrendelet) alapján menedékes a Magyarország által menedékesként elismert azon külföldi személy, aki Magyarország területére tömegesen menekülők olyan csoportjába tartozik, amelyet az Európai Unió Tanácsa – a lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek tömeges beáramlása esetén nyújtandó átmeneti védelem minimumkövetelményeiről, valamint a tagállamok e személyek befogadása és a befogadás következményeinek viselése tekintetében tett erőfeszítései közötti egyensúly előmozdítására irányuló intézkedésekről szóló, 2001. július 20-i, 2001/55/EK tanácsi irányelvben (a továbbiakban: 2001/55/EK irányelv) meghatározott eljárás szerint – ideiglenes védelemre jogosultként elismert és így védelemben részesített olyan személy, aki Ukrajnában 2022. február 24-ét megelőzően tartózkodó ukrán állampolgár,⁴¹ továbbá az a hontalan személy vagy nem ukrán harmadik országbeli állampolgár, aki 2022. február 24-ét megelőzően nemzetközi védelemben vagy azzal egyenértékű nemzeti védelemben részesült Ukrajnában,⁴² illetve ezen személyenek – a lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek Ukrajnából való tömeges beáramlása tényének a 2001. július 20-i 2001/55/EK tanácsi irányelv 5. cikke értelmében történő megállapításáról és átmeneti védelem bevezetéséről szóló, 2022. március 4-i (EU) 2022/382 tanácsi végrehajtási határozat (a továbbiakban: Tanácsi határozat) 2. cikk (4) bekezdése szerinti – családtagja.⁴³

A lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek Ukrajnából való tömeges beáramlása tényének a 2001/55/EK irányelv 5. cikke értelmében történő megállapításáról és átmeneti védelem bevezetéséről szól az Európai Unió Tanácsának 2022. március 4-i (EU) 2022/382 Végrehajtási Határozata.⁴⁴ A Tanács megállapítja, hogy fennáll a lakóhelyüket elhagyni kényszerült azon személyek Unióba való tömeges beáramlásának esete, akiknek fegyveres konfliktus következtében el kellett hagyniuk Ukrajnát.⁴⁵

25-i állapot)

41 86/2022 (III. 7.) kormányrendelet 1.§ a) pont (2022. április 25-i állapot)

42 86/2022 (III. 7.) kormányrendelet 1.§ b) pont (2022. április 25-i állapot)

43 86/2022 (III. 7.) kormányrendelet 1.§ c) pont (2022. április 25-i állapot)

44 A TANÁCS (EU) 2022/382 Végrehajtási Határozata (2022. március 4.)

45 A TANÁCS (EU) 2022/382 Végrehajtási Határozata (2022. március 4.) (1) cikk

Az Ukrajnában állandó lakóhellyel rendelkező és 2022. február 24-én vagy azt követően Ukrajnából érkező magyar állampolgár tekintetében a menedékes részére nyújtott valamennyi ellátást és kedvezményt biztosítani kell, ha a magyar állampolgárság tényénél fogva kedvezőbb elbánásban nem részesül.⁴⁶ Az Ukrajnában állandó lakóhellyel rendelkező és 2022. február 24-én vagy azt követően Ukrajnából érkező magyar állampolgár közfoglalkoztatott⁴⁷ lehet.⁴⁸ A foglalkoztatásba bevonható személy az állami foglalkoztatási szervként eljáró járási (fővárosi kerületi) hivatalnál (a továbbiakban: járási hivatal) szolgáltatást kérő személy lehet.⁴⁹ A foglalkoztatásba bevonható személy a részére folyósított első rendszeres létfenntartási támogatás átvételét követő öt munkanapon belül köteles szolgáltatást kérőként regisztrálni a járási hivatalnál, és a járási hivatallal együttműködni.⁵⁰ A foglalkoztatásba bevonható személy részére a Társadalombiztosítási Azonosító Jelet a járási hivatal igényli meg.⁵¹ Ez alapján pedig jogosultságot szerez arra, hogy a Tbj. alapján

46 86/2022 (III. 7.) kormányrendelet 8. § (1) bekezdés (2022. április 25-i állapot)

47 Lásd: a közfoglalkoztatásról és a közfoglalkoztatáshoz kapcsolódó, valamint egyéb törvények módosításáról szóló 2011. évi CVI. törvény

48 86/2022 (III. 7.) kormányrendelet 8. § (2) bekezdés (2022. április 25-i állapot)

49 a veszélyhelyzet ideje alatt szomszédos országban fennálló humanitárius katasztrófára tekintettel, az ideiglenes védelemre jogosultként elismert személyek foglalkoztatásával és juttatásaival kapcsolatos egyes szabályokról, valamint a menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény végrehajtásáról szóló 301/2007. (XI. 9.) Korm. rendelet módosításáról szóló 106/2022. (III. 12.) Kormányrendelet 2. § (2) bekezdés. (2022. április 25-i állapot)

50 a veszélyhelyzet ideje alatt szomszédos országban fennálló humanitárius katasztrófára tekintettel, az ideiglenes védelemre jogosultként elismert személyek foglalkoztatásával és juttatásaival kapcsolatos egyes szabályokról, valamint a menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény végrehajtásáról szóló 301/2007. (XI. 9.) Korm. rendelet módosításáról szóló 106/2022. (III. 12.) Kormányrendelet 2. § (3) bekezdés. (2022. április 25-i állapot)

51 a veszélyhelyzet ideje alatt szomszédos országban fennálló humanitárius katasztrófára tekintettel, az ideiglenes védelemre jogosultként elismert személyek foglalkoztatásával és juttatásaival kapcsolatos egyes szabályokról, valamint a menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény végrehajtásáról

egészségügyi szolgáltatásra legyen jogosult Magyarországon. A foglalkoztatásba bevonható személy – főszabály szerint – a járási hivattalall történő együttműködése keretében a részére folyósított első rendszeres létfenntartási támogatás átvételét követő 45 napot követően köteles a számára felajánlott megfelelő munkahelyet – ideértve a közfoglalkoztatást is – elfogadni.⁵² A foglalkoztatásba bevonható személy akkor nem köteles a számára felajánlott munkahelyet elfogadni, ha a foglalkoztatás felajánlásakor magyarországi munkáltatóval munkavégzésre irányuló jogviszonyban áll, és azt a magyarországi munkáltató igazolja, vagy abban az esetben, amennyiben harmadik életévét be nem töltött kiskorú ellátásáról köteles gondoskodni, illetőleg ha iskolai rendszerű nappali képzésben vesz részt tanulói jogviszonyban és a tizennyolcadik életévét nem töltötte be.⁵³ A foglalkoztatás és a közfoglalkoztatás megszervezése érdekében a járási hivatal a foglalkoztatásba bevonható személyek létszámáról, nemek szerinti és korcsoportonkénti megoszlásáról, valamint szálláshelyéről adatokat kérhet a megyei, fővárosi védelmi bizottságtól és a hivatásos katasztrófavédelemi szervtől.⁵⁴

---

szóló 301/2007. (XI. 9.) Korm. rendelet módosításáról szóló 106/2022. (III. 12.) Kormányrendelet 2. § (4) bekezdés. (2022. április 25-i állapot)

- 52 a veszélyhelyzet ideje alatt szomszédos országban fennálló humanitárius katasztrófára tekintettel, az ideiglenes védelemre jogosultként elismert személyek foglalkoztatásával és juttatásaival kapcsolatos egyes szabályokról, valamint a menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény végrehajtásáról szóló 301/2007. (XI. 9.) Korm. rendelet módosításáról szóló 106/2022. (III. 12.) Kormányrendelet 2. § (5) bekezdés. (2022. április 25-i állapot)
- 53 a veszélyhelyzet ideje alatt szomszédos országban fennálló humanitárius katasztrófára tekintettel, az ideiglenes védelemre jogosultként elismert személyek foglalkoztatásával és juttatásaival kapcsolatos egyes szabályokról, valamint a menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény végrehajtásáról szóló 301/2007. (XI. 9.) Korm. rendelet módosításáról szóló 106/2022. (III. 12.) Kormányrendelet 2. § (7) bekezdés a) – c) pontok. (2022. április 25-i állapot)
- 54 a veszélyhelyzet ideje alatt szomszédos országban fennálló humanitárius katasztrófára tekintettel, az ideiglenes védelemre jogosultként elismert személyek foglalkoztatásával és juttatásaival kapcsolatos egyes szabályokról, valamint a menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény végrehajtásáról szóló 301/2007. (XI. 9.) Korm. rendelet módosításáról szóló 106/2022.

Abban az esetben, ha a menedékes kiskorú ellátásáról gondoskodik, úgy a kiskorú elhelyezése céljából a magyar állampolgárral azonos feltételekkel jogosult igénybe venni a bölcsődei ellátást, az óvodai gondozást, nevelést, ellátást és a Biztos Kezdet Gyerekház szolgáltatásait.⁵⁵

A menedékesként elismerését kérőt, valamint a menedékest rendszeres létfenntartási támogatás illeti meg.⁵⁶ A létfenntartási támogatásra jogosultat a rendszeres létfenntartási támogatás a befogadó állomáson vagy a számára kijelölt egyéb szálláshelyen tartózkodása alatt is megilleti.⁵⁷ Szálláshelynek az ingatlan jellegétől függetlenül bármely, lakhatásra alkalmas vagy arra ideiglenesen alkalmassá tett, természetes személy, jogi személy vagy jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet tulajdonában lévő ingatlant kell tekinteni.⁵⁸ A helyi önkormányzat az ideiglenes védelemre jogosult vagy a menedékes szállása és ellátása után naponta elszállásoltanként és ellátottanként 4000 forint fajlagos támoga-

---

(III. 12.) Kormányrendelet 2. § (8) bekezdés. (2022. április 25-i állapot)

55 a veszélyhelyzet ideje alatt szomszédos országban fennálló humanitárius katasztrófára tekintettel, az ideiglenes védelemre jogosultként elismert személyek foglalkoztatásával és juttatásaival kapcsolatos egyes szabályokról, valamint a menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény végrehajtásáról szóló 301/2007. (XI. 9.) Korm. rendelet módosításáról szóló 106/2022. (III. 12.) Kormányrendelet 2. § (8) bekezdés. (2022. április 25-i állapot)

56 a veszélyhelyzet ideje alatt szomszédos országban fennálló humanitárius katasztrófára tekintettel, az ideiglenes védelemre jogosultként elismert személyek foglalkoztatásával és juttatásaival kapcsolatos egyes szabályokról, valamint a menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény végrehajtásáról szóló 301/2007. (XI. 9.) Korm. rendelet módosításáról szóló 106/2022. (III. 12.) Kormányrendelet 3. § (2) bekezdés. (2022. április 20-i állapot)

57 a veszélyhelyzet ideje alatt szomszédos országban fennálló humanitárius katasztrófára tekintettel, az ideiglenes védelemre jogosultként elismert személyek foglalkoztatásával és juttatásaival kapcsolatos egyes szabályokról, valamint a menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény végrehajtásáról szóló 301/2007. (XI. 9.) Korm. rendelet módosításáról szóló 106/2022. (III. 12.) Kormányrendelet 4. § (2) bekezdés. (2022. április 20-i állapot)

58 a veszélyhelyzet ideje alatt a szomszédos országban fennálló humanitárius katasztrófára tekintettel érkező személyek elhelyezésének támogatásáról és az azzal kapcsolatos egyéb intézkedésekről szóló 104/2022. (III. 12.) kormányrendelet 1. § d) pontja. (2022. április 20-i állapot)

tásra jogosult.⁵⁹ A 2022. április 4. napján vagy ezt követően a Magyarország területére belépő ideiglenesvédelemre jogosult után az elhelyezésre vonatkozó támogatások a Magyarország területére történő belépést követő egy hónapig vehetők igénybe.⁶⁰ Abban az esetben, ha a minisztérium vagy a megyei, fővárosi védelmi bizottság (a továbbiakban együtt: megrendelő) és a szállásadó megállapodást köt 20 főnél nagyobb létszámú ideiglenes védelemre jogosult vagy menedékes elhelyezését ellátó szálláshely igénybe vételére, a szállásadó az elszállásolt ideiglenes védelemre jogosult, illetve menedékes szállása és ellátása után egyedi támogatást igényelhet.⁶¹ A kereskedelmi szálláshely esetén a megrendelő és a kereskedelmi szálláshely az ideiglenes védelemre jogosult vagy menedékes szállása és ellátása céljából az egyéb módon történő elhelyezés szabályaitól függetlenül szerződést köthet.⁶² A megrendelő és a kereskedelmi szálláshely között az ideiglenes védelemre jogosult vagy menedékes elszállásolására és ellátására irányuló, 2022. február 24. napjától létrejött szerződéseket az előzőekben meghatározottak szerint megjelölt szerződésekkel egyenértékűnek kell tekinteni.⁶³ Ab-

---

59 a veszélyhelyzet ideje alatt a szomszédos országban fennálló humanitárius katasztrófára tekintettel érkező személyek elhelyezésének támogatásáról és az azzal kapcsolatos egyéb intézkedésekről szóló 104/2022. (III. 12.) kormányrendelet 4. § (1) bekezdés. (2022. április 20-i állapot)

60 a veszélyhelyzet ideje alatt a szomszédos országban fennálló humanitárius katasztrófára tekintettel érkező személyek elhelyezésének támogatásáról és az azzal kapcsolatos egyéb intézkedésekről szóló 104/2022. (III. 12.) kormányrendelet 3. § (2) bekezdés. (2022. április 20-i állapot)

61 a veszélyhelyzet ideje alatt a szomszédos országban fennálló humanitárius katasztrófára tekintettel érkező személyek elhelyezésének támogatásáról és az azzal kapcsolatos egyéb intézkedésekről szóló 104/2022. (III. 12.) kormányrendelet 8. § (1) bekezdés. (2022. április 20-i állapot)

62 a veszélyhelyzet ideje alatt a szomszédos országban fennálló humanitárius katasztrófára tekintettel érkező személyek elhelyezésének támogatásáról és az azzal kapcsolatos egyéb intézkedésekről szóló 104/2022. (III. 12.) kormányrendelet 10. § (1) bekezdés. (2022. április 20-i állapot)

63 a veszélyhelyzet ideje alatt a szomszédos országban fennálló humanitárius katasztrófára tekintettel érkező személyek elhelyezésének támogatásáról és az azzal kapcsolatos egyéb intézkedésekről szóló 104/2022. (III. 12.) kor-

ban az esetben, ha a kereskedelmi szálláshelyet az ideiglenes védelemre jogosult vagy menedékes elszállásolása és ellátása céljából hatósági határozattal elrendelt gazdasági és anyagi szolgáltatás keretében vették igénybe, és e kereskedelmi szálláshelyen az ideiglenes védelemre jogosult vagy menedékes elszállásolása és ellátása céljából a megrendelő és a kereskedelmi szálláshely szerződést köt, a gazdasági és anyagi szolgáltatási kötelezettség megszűnik.⁶⁴

A menedékes részére az aktuális havi rendszeres létfenntartási támogatás az elismerő határozatban előírt – a járási hivatal előtti – megjelenési kötelezettség teljesítését követően kerül folyósításra. A járási hivatal a megjelenési kötelezettség teljesítésének tényéről a menekültügyi hatóságot tájékoztatja.⁶⁵ Az Ukrajnában állandó lakóhellyel rendelkező és 2022. február 24-én vagy azt követően Ukrajnából érkező magyar állampolgár részére járó rendszeres létfenntartási támogatás havi mértéke nagykorúak esetén a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvényben meghatározott foglalkoztatást helyettesítő támogatás összegével,⁶⁶ kiskorúak esetén a családok támogatásáról szóló 1998. évi LXXXIV. törvény alapján 2022-ben 13700 forint összegű.⁶⁷ A járási

---

mányrendelet 10. § (2) bekezdés. (2022. április 20-i állapot)

64 a veszélyhelyzet ideje alatt a szomszédos országban fennálló humanitárius katasztrófára tekintettel érkező személyek elhelyezésének támogatásáról és az azzal kapcsolatos egyéb intézkedésekről szóló 104/2022. (III. 12.) kormányrendelet 10. § (3) bekezdés. (2022. április 20-i állapot)

65 a veszélyhelyzet ideje alatt szomszédos országban fennálló humanitárius katasztrófára tekintettel, az ideiglenes védelemre jogosultként elismert személyek foglalkoztatásával és juttatásaival kapcsolatos egyes szabályokról, valamint a menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény végrehajtásáról szóló 301/2007. (XI. 9.) Korm. rendelet módosításáról szóló 106/2022. (III. 12.) Kormányrendelet 4. § (4) bekezdés. (2022. április 20-i állapot)

66 a szociális igazgatásról és a szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény 35. § (4) bekezdése alapján „A foglalkoztatást helyettesítő támogatás havi összege az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének 80%-a.” 2022-ben az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összege 28.500 forint, azaz az ellátás összege ebben az esetben 22.800 forint.

67 a veszélyhelyzet ideje alatt szomszédos országban fennálló humanitárius katasztrófára tekintettel, az ideiglenes védelemre jogosultként elismert szemé-

hivatal a rendszeres létfenntartási támogatást nem folyósítja arra a hónapra, amely során az Ukrajnában állandó lakóhellyel rendelkező és 2022. február 24-én vagy azt követően Ukrajnából érkező magyar állampolgár közfoglalkoztatási jogviszony keretében történő foglalkoztatásban vagy magyarországi munkáltatóval munkavégzésre irányuló jogviszonyban jövedelmet szerez, vagy a magyar nyugdíjrendszerből öregségi nyugdíjban részesül, illetőleg abban az esetben, ha külföldről származó öregségi nyugdíjban részesül, és azt Magyarországon fel tudja venni.⁶⁸ Abban az esetben tehát, ha az Ukrajnában állandó lakóhellyel rendelkező és 2022. február 24-én vagy azt követően Ukrajnából érkező magyar állampolgárról van szó, úgy akkor kell a fentieket alkalmazni, ha a magyar állampolgárság tényénél fogva kedvezőbb elbánásban nem részesül.

Összegzés

Tanulmányomban a szociális ellátások területén felmerülő kihívásokat kívántam elemző módon bemutatni. Ennek során azokat a szociális jogi kérdéseket vizsgáltam meg, amelyek megélhetési zavarhelyzetet próbálnak meg kezelni, vagyis olyan helyzeteket, amelyek során az egyéneknek a társadalom részéről segítségre van szükségük, vagy támogatást kell kapniuk, hogy a kialakult krízishelyzetet kezelni tudják. Aktuális kérdéskörként elemeztem az ideiglenes védelemre jogosultként elismert személyek tekintetében fennálló szociális ellátási kérdéseket is. A 21. század a szociális ellátások területén is komoly kihívásokat eredményez, és ennek kezelése a mindekori állam feladata, hogy a területén élők szociális biztonságát,

---

lyek foglalkoztatásával és juttatásaival kapcsolatos egyes szabályokról, valamint a menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény végrehajtásáról szóló 301/2007. (XI. 9.) Korm. rendelet módosításáról szóló 106/2022. (III. 12.) Kormányrendelet 5. § (2) bekezdés a) – b) pontok. (2022. április 20-i állapot)

68 a veszélyhelyzet ideje alatt szomszédos országban fennálló humanitárius katasztrófára tekintettel, az ideiglenes védelemre jogosultként elismert személyek foglalkoztatásával és juttatásaival kapcsolatos egyes szabályokról, valamint a menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény végrehajtásáról szóló 301/2007. (XI. 9.) Korm. rendelet módosításáról szóló 106/2022. (III. 12.) Kormányrendelet 5. § (5) bekezdés a) – c) pontok. (2022. április 20-i állapot)

megélhetését biztosítani tudja. A modern európai jóléti államoknak a több évtizedes eredményeiket nem szabad, hogy veszni hagyják. Ki kell alakítani egy olyan jól működő európai, illetőleg magyar szociális biztonsági modellt, amely révén az egyén emberi méltósága, az egyén megélhetése minden körülmények között biztosítva van.

Kovács Róbert¹

AZ OKOS VÁROS POLITIKA MÉRÉSE ÉS ÖSZTÖNZÉSE

2016 óta számos tanulmányomban foglalkoztam az okos város, falvak, térségek vagy az uniós, talán pontosabb nyelv szerint „közösségek” kérdésével. Körbejártam a fogalom eredetét, természetét, ahogy előzetes megközelítésben foglalkoztam a mérés kérdésével is. Munkáim építenek egymásra, de egyes kérdésekben továbblépést is jelentenek. Ilyen ez a mostani tanulmány is. Miközben a sajátos hazai kutatói lét sok kényszert, projektek, rendelkezésre álló források feltételeinek kielégítésével is jár, fontosnak tartom, hogy vizszozatérhessek egy-egy probléma korai saját megfogalmazásának kritikájára, felülbírlására, a továbblépés lehetőségére. Nem úgy tekintek erre, mint munkásságom hitelvesztésére, hanem mint az egészséges fejlődésre, hibák vagy kezdetleges megfogalmazásokon való továbblépésre, egy egészséges önkritikára, pontosításra. Ilyen elem az, hogy általam kifejlesztett okos város modell kihívási pillérei esetében érdemes egységes alapokra helyezni a reziliencia (reagálóképesség) és transzparencia (átláthatóság) kérdéseit, hiszen mindkettő a kormányzással szembeni feltétel.

Maga a tanulmány az okos város mérésének kérdését járja körül nem annyira a korábbi modell megújítása, mint inkább a rendszerezés szándékával. Az okos város mérés alapja a fogalom tisztázása, illetve a méréssel szembeni kihívások felmérése. Ezeket követheti az aktuális, elérhető mérési rendszerek áttekintése, csoportokba rendezése.

1. Az okos városok meghatározása

Az okos városokat gyakorlat szintjén érdemes a kötni ahhoz a technológia fejlődéshez, amely a 2000-es évektől információs társadalomként emlegettek (vö. pl. Pintér Róbert és Z. Karvalits László munkásságát vagy Nemeslaki

---

1 Intézetvezető egyetemi docens (KRE ÁJK, Gazdaság és Vezetéstudományi Intézet)

István munkáit²), de döntően a XX. század végének a XXI. század elejének gyorsuló, robbanásszerű technológiai fejlődése, amit a digitalizáció, robotizáció és a gépek egymás közötti kommunikációja jellemez (vö. pl. MNB 2016),³ és amit az alkalmazás egyik domináns területe szempontjából ipar 4.0-nak is szokás nevezni (Lóth 2019 : 117-118).⁴ Ez a folyamat nem hagyhatja érintetlenül a közszférát, amely ugyanakkor bürokratikus, sajátos biztonsági felelősséggel rendelkező jellegéből adódóan megkésettén fejlődő, követő. Egyúttal természetesen egy sajátos, egyes vállalkozások számára a piaci szféránál könnyebb terepet biztosít, mint a tisztán piaci szféra. Ilyen módon nem vonható kétségbe, hogy az okos városok fejlesztésének gyakorlati mozgatórugója a nagy technológiai vállalkozások voltak (Boyd modell 2015),⁵ és maga az elnevezés is e fejlesztésekre, erőfeszítésekre, egy IBM tanulmányra vezethető vissza (IBM 2010).⁶

- 2 Pintér Róbert a következőképpen fogalmazott: „A technológiai megközelítés szerint azért élünk információs társadalomban, mert a társadalmi együttélés minden területén elterjedtek és egyre fontosabb szerepet játszanak az információs és kommunikációs technológiák, amelyek alapjaiban alakították át a társadalmak.” PINTÉR Róbert (2007): Úton az információs társadalom megismerése felé. In PINTÉR Róbert (szerk.): *Információs társadalom*. Gondolat - Új Mandátum ISBN 978 963 693 061 5 p. 23. Egy szélesebb perspektívában pedig Z. KARVALICS László (2003): *Információ, társadalom, történelem*, TYPOTEX kiadó. 2003 (letöltés: 04469.pdf (oszk.hu) időpont: 2021. április 2.; NEMESLAKI István (szerk.) (2018): *Információs társadalom*, Dialóg Campus, 2018 https://akfi-dl.uni-nke.hu/pdf_kiadvanyok/web_PDF_ATMA_Informacios_tarsadalom.pdf Letöltés: 2019. 05.27.
- 3 Az MNB 2016-os növekedési jelentése részletesen tárgyalja az ipar 4.0 feltételrendszerét és a hazai helyzetet, a felkészülés szükséges lépéseit (MNB: *Növekedési jelentés*, 106, LINK: <https://www.mnb.hu/letoltes/novekedesi-jelentes-2016-hu.pdf> Letöltés: 2019. 05. 27.)
- 4 LÓTH László (2019): Vállalkozásszervezési és menedzsment kihívások és válaszok. Menedzsment és az Ipar 4.0. technológiák integrációja, formák, kapcsolatok, IN: HOMICSKÓ Árpád Olivér – LÓTH László – KOVÁCS Róbert (szerk.): *Ipar 4.0. Jogi-társadalmi-gazdasági kihívások és válaszok*, Konferenciakiadvány, 2019 ISSN 2063-4757 ISBN 978-615-5961-08-3 pp. 117-132.
- 5 BOYD COHEN (2015): *The 3 Generations Of Smart Cities*. Fast Company, 2015) <https://www.fastcompany.com/3047795/the-3-generations-of-smart-cities>
- 6 vö. pl. C. HARRISON et al. (2010): Foundations for Smarter Cities. IBM

1. ábra: A megvalósuló smart city programok fejlődése (vö: Boyd Cohen)⁷

L.G. Anthopoulos okos város tanulmánya szerint „okos minden, ami modern és rugalmas”. (Anthopoulos 2017 p. 5.)⁸ Az Európai Unió Európai Innovációs Partnerségi programja komplexebb meghatározásra törekszik: „Az okos városokra úgy tekinthetünk, mint emberek olyan kölcsönhatásban álló rendszereire, amelyek az energia, anyagok és szolgáltatások folyamatait használják, és finanszírozzák azért, hogy elősegítsék a fenntartható gazdasági fejlődést, az alkalmazkodóképességet, és a magas életminőséget; ezek a folyamatok és kölcsönhatások az információs és a kommunikációs infrastruktúrának és szolgáltatásoknak a stratégiai alkalmazásával lesznek okosok, az átlátható várostervezés és menedzsment olyan folyamatában, amely fogékony a társadalom szociális és gazdasági igényeire.” (Forrás: Európai Unió [EIP], Fordította: Ongjert Richárd⁹) A

Journal of Research and Development. vol. 54. Issues: 4 July-Aug. 2010 DOI: 10.1147/JRD.2010.2048257 <https://ieeexplore.ieee.org/xpl/RecentIssue.jsp?punumber=5288520> Pongrácz Zoltán a gyökereket már az ezt megelőző 2006-os CISCO-féle „Conneted Urban Development” és az IBM-féle 2008-as „Smarter Planet”, valamint „Smarter City” alprogramra vezeti vissza. (PONGRÁCZ Ferenc (2020): *Okos városok és innováció.* Doktori (PhD) értekezés. Széchenyi István Egyetem. Győr)

7 COHEN 2015 im.

8 ANTHOPOULOS, LG: Understanding Smart Cities: A Tool for Smart Government or an Industrial Trick?, *Public Administration and Information Technology*, Springer, 2017 : 22

9 EIP „Smart Cities and Communities - European Innovation Partnership” [COM(2012)4701] Forrás: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/>

hazai önkormányzati okos város fejlesztések koordinációját, kormányzati feladatait a Lechner Tudásközpont kapta, szerepéről a hazai okos városok vonatkozásában bővebben ld. Kovács Róbert (2020. im. 93. oldal).¹⁰ „Az okos város olyan település vagy település csoport, amely természeti és épített környezetét, digitális infrastruktúráját, valamint a területén elérhető szolgáltatások minőségét és gazdasági hatékonyságát korszerű és innovatív információtechnológiák alkalmazásával, fenntartható módon, lakosainak fokozott bevonásával fejleszti.”¹¹

Elméleti szinten ugyanakkor a legtöbb megközelítés a városiasodás, az urbanizáció végső soron a népesség térbeli koncentrációjára szokás visszavezetni (Pálné 2017¹², Anthopoulos 2017 : 5., 37.¹³). Egyúttal egyes szerzők elhelyezik az okos városokat egy tágabb várospolitikai környezetben (Eremia, M. et al. 2017 : 13-17¹⁴), beemelve a fenntarthatóság és más a jelen kort jellemző kihívást. Ezek közül talán kiemelt figyelmet érdemel a demokratikus kihívás kérdése, amely a közösségek aktív részvételét célozza meg a helyi politikában.

---

en/news/smart-cities-and-communities-european-innovation-partnership-communication-commission-c2012

- 10 KOVÁCS Róbert (2020): Az intelligens település és a jó kormányzás technológiai megközelítése. In: GÁSPÁR Máttyás – KOVÁCS Róbert (szerk.): *A jó kormányzás technológiai háttere a digitális transzformáció korszakában*. NKE KTI. Nemzeti Közszerzői Egyetem. Budapest pp. 26-194. ISBN: 978-963-498-174-9
- 11 56 / 2017 Kormányrendelet, illetve Lechner Tudásközpont LINK: <http://okosvaros.lechnerkozpont.hu/hu>
- 12 2017. november 11-én Prof. dr. Pálné Kovács Ilona az MTA székházában tartott előadásában az okos városok témájának
- 13 ANTHOPOULOS 2017 im.
- 14 EREMIA, Mircea-TOMA, Lucian-Sanduleac: *The Smart City Concept in the 21th Century, 10th International Conference Interdisciplinarity in Engeneering*, INTER-ENG 2016, 2017 (Letöltés: <https://doi.org/10.1016/j.proeng.2017.02.357>, 2018. április 4.)

TERÜLET	TÁRSADALMI MEGKÖZELÍTÉS	GAZDASÁGI MEGKÖZELÍTÉS	KORMÁNYZÁS MEGKÖZELÍTÉS
Kertvárosok	Részvételi városok	Vállalkozó városok	Menedzselt városok
Fenntartható városok	Besétálható városok	Versenyképes városok	Intelligens városok
Eco-városok	Integrált városok	Termelékeny városok	Termelékeny városok
Zöld városok	Befogadó városok	Innovatív városok	Hatékony városok
Kompakt városok	Ígazságos városok	Vállalkozóbarát városok	Jól irányított városok
OKOS VÁROS	Nyitott városok	Globális városok	OKOS VÁROSOK
Alkalmazkodó város (resiliens)	Élhető városok	Alkalmazkodó városok	Jövőorientált városok

1. tábla: A „Jövőorientált város” sikeres koncepció. Forrás: Eremia M. et al. 2017: 14.¹⁵ Idézi például Pálné 2017.¹⁶

A közpolitikai elem megjelenése, akár okos városokat, akár újabban okos közösségeket emlegetünk szükségszerű ebben a keretben, mert az emlegetett kihívások kezelése a közszektor, a közpolitika feladata, amiben tehát egyszerre jelenik meg a népességgkoncentráció kihívása, és a városi tér, szolgáltatások szervezésének problémája, a technológiai kihívás és az innovációs, fejlesztési kényszer, amely egyébiránt nem függetleníthető a közszektorral szembeni hatékonysági, gazdasági-pénzügyi fenntarthatósági szempontoktól, illetve a demokratikus kihívás, amely a közösségeknek a közpolitika alakításába és megvalósításába történő fokozottan aktív bevonása mellett, jelenti a társadalmi integráció elveinek és gyakorlatának képviselését, megvalósítását. Széles értelem ide tartozik a leszakadó, marginalizált rétegek felzárkóztatása, munkalehetőségek és a munkaerőpiaci megjelenés esélyeinek javítása stb. (vö. Amsterdami szerződés 2016)¹⁷

15 EREMIA et al. im. 2017.

16 Pálné im. 2017.

17 Ez volt az alapja a 2020-as Európai Unió stratégia, amely az okos, fenntartható és befogadó növekedést célozta meg, és amelynek területei: (1) bevándorlók és menekültek befogadása, integrálása; (2) levegőminőség; (3) városi szegénység; (4) lakhatás; (5) a körkörös gazdaság (fogyasztáslapú,

Megítélésem szerint a jelen kor technológia fejlődése, és annak társadalmi vonatkozásai különösen jelentős kihívást jelentenek. A fejlett országok társadalmában a globalizáció mellett, immár a robotizáció is fokozott munkaerőpiaci kihívásokat jelent, amelyet a legutóbbi COVID válság, a pandémia is tovább erősített. Több országban figyelhetjük meg, ahogy leszakadó, vagy a középrétegek egyes elbizonytalanodó helyzetű csoportjait megcélzó politikai erők kihívóként jelentkeznek, átalakulnak a politikai rendszerek, válságba jutnak a hagyományos establishment pártok, és mozgalmyszerű képződmények erősödnek meg. Egyelőre talán még csak az úgynevezett kékgalléros, fizikai munkát végző csoportokat érte el a változás, de a kapujában vagyunk egy szélesedő érintettégnek, ahol a fehérgallérosok egyes csoportjait is megérinthesi a technológia változás árnyoldala, a munkahelystruktúra radikális, egyes becslések szerint mintegy 80%-os átalakulása. A közsféra kötelessége ezen átalakulás minél kevesebb konfliktussal járó lemenedzselése, hiszen történeti tapasztalat, hogy a technológiai fejlődéssel szemben inkább csak ideig-óráig állíthatóak gátak, de végül, akár kerülő utakon, de utat tör magának. E felelősségnek való megfelelés igénye megfigyelhető például az európai uniós fejlesztési dokumentumokban, stratégiákban. Az okos város politikák közvetlen technológiai fejlesztéseken túlmutató elemeiben tehát szükségszerűen teret kell, hogy kapjon e felelősség közpolitikai leképeződése, miután a minden közpolitika végső célja a közösség jólétének/jóllétének emelése kell, hogy legyen. A jólét emelése a jóléti szolgáltatások minőségének, hatékonyságát javítását jelenti, a jólét pedig a szakszerűségen túl működtetés emberséges voltát.

---

fenntartható); (6) munka és képzettség a helyi gazdaságban; (7) klímataudatosság (beleértve a zöld infrastrukturális megoldásokat); (8) energia-átmenet; (9) fenntartható területhasználat és természet alapú megoldások; (10) városi mobilitás; (11) digitális átmenet; (12) innovatív (rugalmas) és felelős közbeszerzés. vö. EU 2016a Urban Agenda for the EU ‘Pact of Amsterdam’, Európai Unió, 2016 Letöltés: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/policy/themes/urban-development/agenda/pact-of-amsterdam.pdf (utolsó letöltés: 2018. 03. 03.) illetve EU2016b The State of European Cities Report, 2016 - Cities leading the way to a better future, European Union – UN Habitat Letöltés: http://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/themes/urban-development/cities-report/ (utolsó letöltés: 2018. 03.03.)

2. A mérés, mint értelmezés és befolyásolás

A mérés már a természettudományokban is egy olyan sajátos terület, amely miközben a jelenségek természetének a tisztázását jelenti, de egyúttal felveti annak a kérdését, hogy a mérőeszköz nem ad-e sajátos értelmet ad a mérés tárgyának, nem értelmeződik-e át teljesen a mérés által. A társadalomtudományok esetében, ahol a fogalmak, a jelenségek sokkal puhábbak ez a hatás sokkal erősebb lehet. Az olyan célorientált cselekvési rendszerek, mint a stratégiák hatásainak, hatékonyságának mérése esetében egyenesen elvárás lehet, hogy a mérés tárgya adaptálódjon a mérési rendszerhez, amely így egyfajta érdekeltségi rendszerekként is működik. A teljesülés, hatékonyság, hatásosság mérése, a monitoring eljárások és a stratégiai programok belső mérési rendszerei, azok hatékony célorientált működésének ellenőrzésére. Ilyen esetekben ez a fajta adaptáció egyúttal elvárás is, hiszen tulajdonképpen sikerességet, hatékonyságot, hatásosságot mérünk, vagyis azt, hogy teljesülnek-e a kitűzött célok, megvalósítja-e a program a kitűzött feladatait. Míg tehát a tudományos mérés a megismerést szolgálja, addig a stratégiák mérése a célrendszer egyes rétegeinek teljesülését, a működési mechanizmus, illetve egyes rendszer célracionális működését nézik. A tudományos kutatás esetében, ha a mérőeszköznek a mérésre gyakorolt torzító hatása befolyásolja a valóságról kialakult képet, akkor kiküszöbölendő jelenségekről, hibákról beszélünk. A stratégiák esetében ez a „torzítás” szerencsés, mert amennyiben a mérési rendszer jó, akkor segíti a cél megvalósulását.

A mérés sikeressége tehát a stratégia vonatkozásában, ahogy más célorientált tevékenység esetében az elsődleges tevékenység céljának pontos meghatározásán múlhat. Ehhez kell igazítani, erre kell optimalizálni a mérőrendszert. A mérés átfogó célja egy állapot vagy helyzet felmérés, de lehet valamilyen értékelés is. Az állapot felmérés a „hol tartunk [a folyamatban]?”, az értékelés „mit értünk el, mi teljesült?” kérdéseire válaszol. Mindkét kérdés vonatkozásában értékelhetünk abszolút értelemben, ahogy viszonylagos értelemben is. Az abszolút értelemben vett értékelés esetében például két pont közötti elhelyezkedést vagy egy két három, esetleg több dimenziós térben való elhelyezkedéssel, kategóriákba sorolással lehet értékelni. Így minősíthetünk egy helyzetet, állapotot

kezdetlegesnek, fejlődőnek vagy kifejletnek stb. Ezekben az esetekben az eredmény megáll önmagában is a skálán, a térben a kategória-rendszerben elfoglalt hely alapján, függetlenül attól, hogy a mérés egyedi, vagy más hasonló esetekben is alkalmazva lehet, rendelkezünk más példákkal is. Az összehasonlító vizsgálatok esetében leginkább csak egy olyan minősítő értékkel rendelkezünk, ami a más példákhoz viszonyított helyzetet jellemzi, mint például 1. helyezés a rangsorban. Ugyanakkor ez a megkülönböztetés inkább felszíni, inkább csak az eredmény megjelenítésének fókusza, mert a háttérben hasonló mérések húzódnak meg. A különbség a vizsgálatok mélységében is gyökerezhet.

3. Okos városok mérési minősítési rendszerei

3.1. A mérés célja

Pongrácz Ferenc (2020 : 56)¹⁸ is kétféle, un. „ranking” és un. „audit” típusú mérési rendszereket különböztet meg, ahol

- a „ranking” az összehasonlító, sorrendek felállítását célzó;
- az „audit” típusú rendszerek pedig az adottságok, (képessegek) és hiányosságokra kívánnának rámutatni.

A fentiek szerint a Pongrácz Ferenc által „ranking” típusú skáláknak, minősítő rendszereknek besorolt megoldások csak viszonylagos helyet határozzák meg, egy relatív állapotot mutatnak be, míg az „audit” típusú rendszerek az abszolút teljesítményt mérik.

Tekintettel azonban arra, hogy Pongrácz Ferenc szerint is rendkívül széles (multinacionális cégek, egyetemek és nonprofit szervezetek) azoknak a köre, akik felméréseket végeznek a felmérések céljait sokkal logikusabb megismerni a szervezetek potenciális céljai felől, hiszen a kialakított audit rendszereket, az összegyűjtött adatokat egyszerre több célra is fel lehet használni. Az tisztán audit jellegű felmérések feltehetőleg egyedi megbízások alapján készülhetnek és az ügyfél, illetve a felmérést végző kutatóintézet magánügye marad. A nagyobb kapacitásokkal, tudomá-

---

18 PONGRÁCZ Ferenc 2020. im.

nyos igényekkel, igényességgel rendelkező szervezetek is készíthetnek összehasonlító („ranking”) vizsgálatokat, amelyek célja általános, leíró jellegű vizsgálatok megvalósítása, ahogy döntően „auditok” vizsgálatokra specializálódott, piaci megbízásokból élő magánvállalkozások, részben marketing célból szintén készíthetnek ilyen rendszeresen frissített listákat, például okos város rangsorokat. Ezek felhívják a figyelmet a tevékenységükre, bevonzzák a városokat, amelyek kiemelkedő helyezésre törekednek.

Mindez egyúttal arra is rávilágít, hogy piaci értelemben a „ranking” típusú megoldások, mérések sajátosan, a vizsgálatot végző szempontjából ritkán leíró, gyakrabban marketing eszközként értelmezhetőek, amelyek a vizsgálat készítőjére és az vizsgálati eszközre, a rangsorra hívják fel a figyelmet. A rangsoron szereplőket, és az arról lemaradókat, arra ösztönözve, hogy minél jobb eredményt érjenek el a rangsorban, illetve terelve őket egy részletesebb, egyedi megrendelésen alapuló „audit” vizsgálat irányába.

Összegzésképpen a vizsgálat célja...

- a várospolitikai szempontjából: a hatékonyság, hatásosság mérése
- a mérést végző szempontjából: tudományos teljesítmény, marketing, kontrolling-monitoring
- meghirdetett célja: ranking, audit, tudományos felmérés

Az okos város méréseket, vizsgálatokat céljain túl megkülönbözteti például tematikus fókuszuk is.

3.2. Adatok

Az eltérő célú „ranking” vagy „audit” adatrendszerek eltérő adatokat tesznek szükségessé. A rendszeresen frissített, és publikált összehasonlító vizsgálatok könnyen, olcsón elérhető, frissíthető adatokat tesznek szükségessé. Statisztikai adatok, egyszerűen lekérdezhető, rendszeresen megismételhető vizsgálatok lehetnek. Ebből állhat össze az adathalmazból állhat össze egy törzsanyag, amely akár egy szélesebb, részletező vizsgálat megjárt képezi.

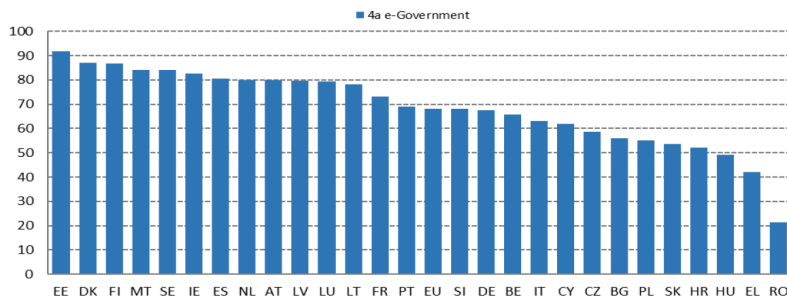
A célzott felmérések, amelyek akár sajátos, általános vagy részletező egyedi igényeket kiszolgáló, például fejlesztési stratégia elkészítését támogató kutatás alapját képezi, akkor képes jól betölteni a feladatát, ha alaposan körbejárja egy vagy több szemléletben az okos város kérdését.

Egy ilyen vizsgálathoz, mint például az ISO felmérésekhez a vizsgált területek alapos lekérdézése szükséges. Az ilyen mélyebb vizsgálatok egyúttal meggyőzik a megrendelőt arról, hogy a vizsgálat alapos, annak eredményei megbízhatóak. Ezekhez a vizsgálatokhoz célszerűen egyedi adatfelméréseket, nyilvános módon nem elérhető adatokat kell használni.

Ilyen értelemben, az adatok vonatkozásában meg lehet tehát különböztetni. Az általánosabb, összehasonlító vizsgálatokat inkább könnyen, nyilvánosan és ingyenesen elérhető adatbázisokra érdemes alapozni, míg célvizsgálatokat jelentő egy-egy területre vagy egy szervezet, város stb. egészére vonatkozó, átvilágításszerű specializált vizsgálatokhoz standard, de egyedi adatbekérésen, adatfelvételen alapuló vizsgálatot érdemes megvalósítani.

Ilyen adatbázis például az EUROSTAT adatbázisa, amely általános statisztikai adatok mellett az Európai Unió politikáiról gyűjt információt az adatalapú, illetve a jó kormányzás elveinek megfelelő. Ezek így az uniós politikák megalapozását és monitoringját, hatásvizsgálatát végzik el. Ennek megfelelően készül a Digitális Gazdaság és Társadalom Index, angol rövidítése szerint DESI, amely a 2. ábrán látható. A DESI az európai digitalizációs folyamatok és politikák mutatóit tartalmazza, felölelve az emberi tőke, a kapcsolódás, a digitális technológia integrációja, digitális közszolgáltatások, valamint a kutatás-fejlesztés az infokommunikációs technológia vonatkozásában. A 2. ábra ebből az okos városok szempontjából egyik kiemelkedően izgalmas terület, a digitális kormányzás mutatóit tartalmazza, és az Európai Unió egyes országainak helyzetét mutatja az index alapján. Ezek az adatok, a DESI teljes adatszükséglete évről évre begyűjtésre kerül az összes tagállam vonatkozásában, így nemcsak pillanatkép, hanem idősor is lekérdezhető, számítható az abszolút és a viszonylagos változás.

Figure 1 Digital Economy and Society Index (DESI) 2021, Digital public services

Source: DESI 2021 European Commission

2. ábra: Digitális Gazdaság és Társadalom Index (Digital Economy and Society Index – DESI), 2021, Digitális közszolgáltatások. Forrás: DESI 2021 Európai Bizottság¹⁹

3.2.1. Összehasonlíthatóság

Az adatok összehasonlíthatósága nem a „ranking” vagy „audit” keretrendszertől, hanem az adatfelvételi eljárástól függ. Tehát a statisztikai forrásból származó adatok addig összehasonlíthatóak, amíg az adatfelvételei, az adatok definíciója nem kerül jelentősen módosításra. Az egyedi módon beszerzett adatok is lehetnek összehasonlíthatóak, amíg az adatok előállításának módja nem változik lényegesen. Például a kérdőívet vagy az adatbekérő lapokat nem módosítják.

A technológia, okos városok sajtóságos területén ugyanakkor nincs értelme évről évre ugyanazt a kérdőívet lekérdezni, nem lehet ugyanazokkal a kérdésekkel dolgozni, mert a vizsgálat tárgy évről évre folyamatosan változik. Így például az ISDN technológia, ami 20-25 éve csúcstechnológiának számított, mára szinte teljesen eltűnt, a sávszélesség sokszorososa, a mobilkommunikációs is az 5 generációnál tart, holott akkoriban épp a 2-3 generáció között váltás zajlott, mobilinternet nem is létezett.

Elvileg az audit vizsgálatok esetében nem merül fel a probléma, hiszen ezek egyedi felmérések, ugyanakkor ezek is tartalmazhatnak standardizált elemeket, a ranking vizsgálatok, térbeli és időbeli összehasonlításának

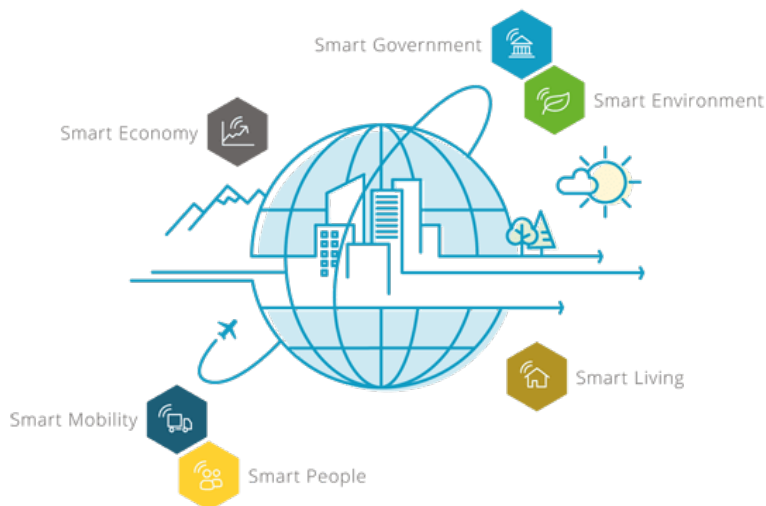
¹⁹ European Commission (EU): Digital Economy and Society Index (DESI) 2021. Digital public services. p. 13 LINK: <https://ec.europa.eu/newsroom/dae/redirection/document/80553>

viszont mindenképpen kezelniük kell a kérdést. A konkrét probléma részben áthidalható úgy, a sávzélességet kérdezzük, de a korábban nem létező mobil internet, amely részben ki is szorítja a kábeles internetet már olyan kérdés, amit újonnan kell beilleszteni, ahogy az esetlegesen teljesen kiszoruló kábeles internetet idővel ki kell majd talán hagyni a vizsgálatokból.

A jól felépített mérési rendszerek nem kérdésekben, hanem indikátorokból építkeznek, amelyek adatigényét fedezhetik kérdőíves vizsgálatok, statisztikai, hivatali, ellátási stb. adatok. Ez összességében azt jelenti, hogy elvlik a „nyilvános” és „szakmai” része az okos város, vagy bármilyen szakpolitika hatásmérésének. A „szakmai” szinten vannak a mért adatok, az ezekből képezett elsődleges mérőszámok, míg a „nyilvános” szinten lehetnek már az indikátorok, mint komplex mutatók, illetve témák és témacsoportok, amelyek az eredményeket jelentik. A smart city politikák mérésének témaköreire, fő témacsoportjaira lehetnek példák az...

- Okos kormányzás
- Okos környezet
- Okos élet
- Okos emberek
- Okos gazdaság
- Okos mobilitás

...amelyek tehát tovább bonthatóak egészen az indikátorokig, vagy akár mért adatokig. Ez a kettős technikai és nyilvános szint szerinti megközelítés egyúttal elfedheti a változó valóságból, a szükséges módosítások, felülvizsgálatokból eredő változásokat, amelyek inkább a mért mutatók szintjén történnek, és részben át- vagy újra értelmezik az indikátorokat. Az így megteremtett az összehasonlíthatóságot térben és időben, az indikátorok és kérdések szintjén szükségszerű eltérések mutatkoznak. Egyes esetekben a rendszer tervezőjének, vagy a szükséges változtatás mértékétől függően a változtatások érinthetik akár az indikátorok, a nyilvánosság szintjét. Minden esetben az összehasonlíthatóság és a hitelesség szempontjai mentén.

3. ábra: Okos város mutatószámok egyik legelterjedtebb rendszere. Forrás: Six smart city indicators. Bee Smart City²⁰

Az összehasonlíthatóságnak a külső, nyilvánosság, időbeli változások kezelése stb. feltételei mellett vannak belső feltételei is, mint a különböző mérőszámokból épített összefüggő rendszer kialakítása. Ez a ranking vagy sorrendeket felállító rendszerek esetében kiemelkedően fontos, míg az audit vagy leíró-elemző rendszerek esetében kevésbé. *A ranking rendszerek esetében ugyanis el kell jutni egy vagy egy korlátozott számú értékre (pontszám, százalékban kifejezett teljesítmény), amely a különböző városok, települések vagy térségek összehasonlítható eredménye lesz, aminek alapján a sorrendek felállíthatóak.* Az audit típusú rendszerek esetében is segítség lehet egy referencia keret, módszertan meghatározása, de ez azért nem elegendhetlen, mert ebben az esetben nem kell a különböző természetű adatokat feltétlenül összehasonlítható formátumúvá átalakítani, adott esetben a nem számszerűsített információk is megmaradhatnak szöveges formátumban, hiszen itt egy szakértő értékkel sajátos szempontok mentén.

A fentiek egyúttal rámutathatnak arra az összefüggésre is, hogy a ran-

20 The Global Smart City Knowledge Center (beesmart.city) <https://hub.beesmart.city/en/global-smart-city-knowledge-center>

king, sorrendeken alapuló, illetve az audit típusúnak nevezett, részletesen elemző monitoring vizsgálatok hogyan kapcsolódnak egymáshoz. A fenti hat speciális terület mutatószámából felállítható az okos városok sorrendje, ha egy komplex okos város indexet hozunk belőlük létre. Ugyanakkor felülről lefelé pedig, a komplex mutató felbontásával eljutunk az egyes területek indexértékeihez, amelyek a maguk oldaláról szintén tovább bonthatóak részterületi mutatókra vagy indikátorokra az adott mérési rendszer komplexitása szerint.

Akkor lesznek jól értelmezhető értékek a kapott eredmények, ha meg tudunk határozni referencia- vagy határértékeket, esetleg speciális skálákat, skálatranszformációs eljárásokat, amelyekkel összevetve el tudjuk mondani, hogy egy adott szám, eredmény kicsi vagy nagy. Ennek a referenciaértéknek a meghatározása nagyon sokféle módon történhet. A legegyszerűbb megoldás, ha például százalékosítani²¹ tudjuk az eredmény így mérve például, egy maximális értéktől való távolságot, egy teljesnek nevezhető populáció (pl. az Európai Unió tagországai átlagos értéke) vagy legmagasabb mért értékéhez képest elért teljesítményt. Ezzel a kialakított határértékhez mért teljesítmény-meghatározással, a sok / magas érték és a kevés / alacsony érték meghatározásával már elmondható abszolút értelemben is, hogy az adott okos város mely területeken jó helyzetű, és mely területeken rosszabb a teljesítménye. Ez a kijelentés természetesen megfogalmazható lehetne egy sokaságon belül elért helyezés alapján is. Ugyanakkor a rankszám, vagy a sorrend alapján összeállított értékeléssel nem vesszük figyelembe a távolságokat, amit az indexek viszont beemelnek a vizsgálatba. A statisztika nyelvén ordinális skáláról beszélünk a sorszámokon alapuló és arányskáláról az indexek esetében. Tehát a sorrendek alapján eltűnik, hogy két város teljesítménye között 1 egység vagy 100 egység-e a különbség, vagyis, hogy a például a 2. és 3. között releváns-e a távolság vagy tulajdonképpen holtversenyt értek el, mert a 0,1-dos különbség nem releváns, nem szignifikáns. *Ezekre az eljárásokra, megoldásokra egyúttal azért is szükség lehet, hogy a nagyon különböző jellegű információkat közös nevezőre hozzuk.*

---

21 Természetesen a maximális pontérték lehet nemcsak 100, de akár 1000 vagy éppen 25 is lehet. Ez tervezői döntés.

3.2.2. Frissesség, frissíthetőség, részletezettség

A ranking és az audit vizsgálatok megkülönböztetésekor kétféle megoldást mutattam be. Az egyik esetben az audit vizsgálatok tulajdonképpen részletező kibontása a ranking-jelentés, amelyek mögött egy jól felépített indikátorrendszerek segítségével, a másik esetben legalább az adatok közvetlen forrásának szintjén nincs kapcsolat a két feldolgozási technika között. Amennyiben a ranking típusú vizsgálat adattartalmában nem az audit részletes, tipikusan egyedi adataira épít, akkor gyakran előfordul, hogy az „audit” felmérése frissebb, célzott, csak egyedi adatbekérésekkel frissíthető adatokat tartalmaznak, míg a „ranking” típusú vizsgálatokat statisztikai források természetéből adódóan minimálisan néhány hónapos, de leginkább 1, 2 vagy több éves a megkétszese. Ugyanakkor az adatszolgáltatás rendszerességétől függően, annak megfelelően, nyilvános adatokból rendszeresen frissíthető, így ezek a rangsorok leginkább évente megújított módon közölhetőek. Vagyis a statisztikai adatok, rendszeresen frissíthetőek, könnyen beszerezhetőek, de tipikusan 1-2 éves, inkább általánosabb információkat tartamaznak, míg a saját gyűjtésű adatok frissebbek, a lehetőségekhez mérten részletezettebbek, de gyakran nehezen, drágán pótolhatóak, frissíthetőek. A statisztikai adatok az időbeli mellett például területi, ágazati összehasonlításokat is biztosítanak, viszont kevésbé részletezettek. A saját gyűjtésű adatok idő, tér, ágazat összehasonlíthatósága korlátozott, viszont kívánság, szükség szerinti részletezettséget biztosít.

Mindezek következtében az ilyen vizsgálatok a lehetőség szerint minél szélesebb mértékben nyilvánosan elérhető, rendszeresen frissülő adatokra érdemes alapozni. Saját beszerzésű, speciális adatokat egyedi tanácsadó megbízásokkal, vagy önkéntes adatfeltöltésre érdemes alapozni, de ezek már a teljeskörűséget egy térség, egy ország vagy országcsoport vonatkozásában nagyon nehéz biztosítani. Amennyiben a mérés mögött valamely kormányzati szerv, szint, akár egy Európai Unió szerű együttműködés, amelynek döntései kötelezővé tehetőek valamely település, térség ország vagy országcsoport vonatkozásában úgy speciális adatgyűjtés rendelhető el az adott kérdésben biztosítva a rendszerességet és a szükséges.

3.2.3. Tematikus csoportosítás, vonatkoztatás

Az okos város politikák értelmezése azért is fontos, mert a létező mérési rendszerek részben követhetik is az adott rendszer szerkesztőjének fogalmi elképzeléseit. Pongrácz Ferenc²² tematikai szempontból is csoportosítja az értékelő rendszereket. Így megkülönböztet általános, szabványosító, akadémia, illetve specializált rendszereket, mint piaci, gazdasági, fenntarthatósági vagy életminőségi megközelítésűeket. Barsi Boglárka (2019)²³ okos város elemzése megjeleníti a boldogságot is mint újabb okos város dimenziót részben utalva Boyd Cohen-féle (2015)²⁴ okos város fejlődési modellek legújabbnak nevezett, közösség vezérelt szakaszára.

Az általánosnak nevezett modellek egyformán integráló, átfogó megközelítést alkalmaznak, de ezen belül fókuszálhatnak az okos város hatásaira (Griffinger et al 2007),²⁵ illetve az ennek alapján Európa-szerte, így Magyarországon is elterjedt mérési modell [vö. Lechner TK-féle megoldás), vagy éppen a helyi közszolgáltatások ellátása felől közelítenek (vö. Kovács 2020).²⁶ Vannak olyan mérési modellek is, amelyek magát a stratégiát (Roland Berger),²⁷ annak kidolgozottságát, végrehajtását vizsgálják. Ezek nem a vizsgálati rendszerek egyfajta tematikus megközelítésére, hanem egyfajta sajátos vonatkoztatására utalnak.

Izgalmasak egyes részterületek gazdaság, technológia vagy fenntarthatóság kérdésére fókuszáló modellek. Személy szerint félreértésként tekintek a boldogság és jólét típusú fókuszokra. Nem azért, mert nem tartom értelmes felvetésnek, hogy az okos városoknak, térségeknek a helyi közösség jólétét / jóllétét kellene szolgálnia, hanem azért, mert ez valójában

---

22 PONGRÁCZ 2020 im. 57.

23 BARSÍ Boglárka (2019): A boldogság mint az okos városok mérésének új, lehetséges módszere, *Területi Statisztika*, 59/2019 (555-574)

24 COHEN 2015 im.

25 GRIFFINGER et al. 2017. im.

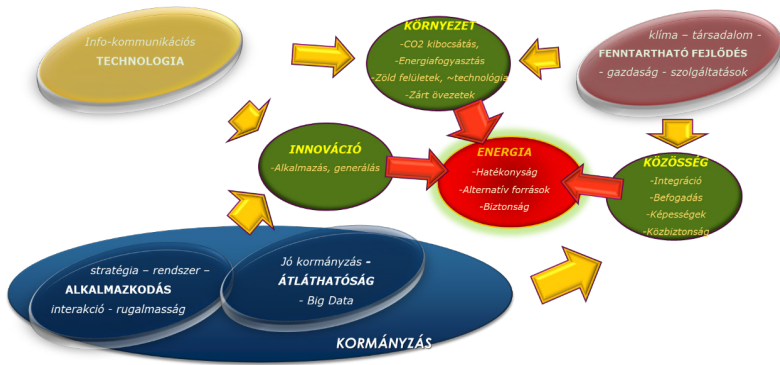
26 KOVÁCS 2020 im.

27 Torsten HENZELMANN (2019): Smart City Strategy Index: Vienna and London leading in worldwide ranking. Online cikk. Roland Berger. LINK: Smart City Strategy Index: Vienna and London leading in worldwide ranking | Roland Berger

egy tautológia. Az okos város programok helyi politikák, önkormányzati stratégiák az ilyen programok legalapvetőbb természetéből adódóan kell, hogy a helyi közösséget, annak jólétét, avagy jóllétét szolgálják, hiszen a közszektor működésének, fejlesztéseinek ez a természetes, alapcélja. Az okos városok, mint a technológia, infokommunikációs cégek kreálmányai nem többek, mint elszigetelt piaci beruházások, csak a közszektor belépésével válhatnak átfogó várospolitikává, viszont ettől a pillanattól kezdve nem a technológia fejlesztésnek, hanem a helyi jólétnek kell a fókuszba kerülnie, a technológiai fejlesztés ennek csupán egyik (!), nem kizárólagos eszköze lehet. A közösség dominanciája az okos város fejlesztésekben, valójában a helyi fejlesztés-politika alapvető tervezési és megvalósítási módszere tekintet nélkül annak okos város, vagy élhető település stb. jellegére.

4. Az okos város politikák kifejlesztésének ösztönzése

A jelenség, amelyben az okos városok, települések vagy éppen térségek kapcsolódnak az évtizedek óta velünk élő technológia váltás a digitalizáció, robotizáció és az egymással kommunikáló gépek kora, amelyet nyomokban már az 1980-as években megtalálhatunk, de a 2000-es évektől teljesebben ki. Mint közpolitikai ugyanakkor sokkal messzebbre megy és korunk globális és városi kihívásainak széles körére próbál válasz adni, mint a fenntarthatóság kérése vagy a helyi demokrácia és közösségek integrációjának problémái.

4. ábra: Az okos város politika pillérei: kihívások és válaszok. Forrás: készítette Kovács Róbert. Felülvizsgált modell. Az eredeti megjelent pl. Kovács 2020. 124.²⁸

Az elmúlt években több különböző elméleti dimenzió mentén körbejártam az okos város politika kérdését. Az okos város egy hatékony települési válasz korunk kihívásaira és ezen belül a technológiai robbanásra. A kutatásaimból az is kiviláglott, hogy egy olyan jelenségről van szó, amely spontán módon is fejlődhet, ám ennek lehetnek vadhajtásai, kiszolgáltatottságot eredményezhet. A várospolitikai mint a helyi közhatalom, a helyi közösség koordinációs funkciója kiemelten fontos a helyi technológiai fejlesztések. Ez a kiemelt fontosság a közhelyszerű megfogalmazáson túl egyrészt a technológiai fejlesztések életünket átfogó módon befolyásoló jellegére mutat rá, másrészt arra, hogy városi fejlesztésként közpénzeket, monopoljogokat érinthetnek, így esetükben nem a piaci szabályok érvényesek, itt egyfajta „járadékvadászatról” (rent seeking) van szó. Erre a közszeletornak fel kell készülni, hogy képessé váljon a közérdek mentén való válaszra.

Ilyen módon fontos felmérni, hogy a szükségleteket, a helyi lehetőségeket azt, hogy milyen módon lehet ösztönözni a helyi közösségeket. A várospolitikák mérésének hazai és nemzetközi környezetben is számos eszköze van. A várospolitikák mérése egyszerre teszi lehetővé azok hatá-

28 Kovács 2020 im. 124. oldal

sainak számbavételét, a módosításának finomhangolásának lehetőségét, illetve javaslatok megfogalmazását alapvető módosításokra. A mérés ennek megfelelően az elszámolást jelenti a megvalósult tervekkel, pillanatfelvételt a célok teljesüléséről, kívánt és nem szándékolt hatásairól, illetve figyelmeztetéseket a folytatás vonatkozásában. Részben ezek az adatalapú, stratégia vezérelt kormányzás előnyei. Egy rendszerező, rendezteremtő tevékenységre van elsődlegesen szükség, és ezt követően lehet továbblépni a stratégiák frissítése, módosítási javaslatok irányába. Az okos várospolitikák esetében a mérések nem csupán a stratégia tervezés szokásos elemét jelentik, hanem folyik egyfajta verseny is, amelyben például a világ nagyvárosainak teljesítménye különböző intézmények, szervezetek által rangsorolásra kerül és így évente kiderül, hogy Bécs, Szingapúr vagy Vancouver-e a világ legokosabb városa. A különböző centrumok módszertana, fókusza sokszor nagyon eltérő. Koncentrálhatnak a hatásokra, a tervezési folyamatra stb.

Az okos városok, bár nemzetközi viszonylat meglehetősen elterjedt várospolitikai irányzat. Több fontos lépés történt Magyarországon is e téren. Itt utalhatok például, a megteremtett jogi és módszertani eszközök kialakítására. Ám a smart city-k ennek ellenére nem váltak meghatározóvá a hazai környezetben, miközben tehát több hazánkat is érintő kihívást válaszolnak meg. A tényleges elterjedtség felmérése várat magára, ahogy az okok tisztázása is. Ha áttörés nem is történt, de számos hazai nagyváros vagy kisebb település térség emeli zászlajára az „okos” jelzőt, számos helyi kezdeményezés emelkedett ki. Így idesorolhatjuk Debrecen, Monor, Budaörs vagy a néhány száz fős lakossággal rendelkező Alsómocsolád nevét, vagy éppen az önkormányzati szövetségek által is felkarolt Digitális Települések Hálózatát. Debrecen a zöld környezettel, Monor a kerékpárral, Budaörs pedig az innovációval azonosítja magát, míg Alsómocsolád vagy Győr, a Nyugat Dunántúl központja nem akasztanak magukra brandszerű címkét. Vannak a területen jelentős kormányzati támogatással megvalósuló projektek, ahogy vannak önkormányzati és vállalkozói motorral megvalósuló programok is. Ezek ugyanakkor nem érték el azt a küszöböt, hogy az adott település önazonossága középpontjába helyezze „okos” mivoltát. Nem kizárható, hogy az áttörés hiányát a források oldalán, illetve a települések visszafogott kezdeményezőképes-

ségében, illetve a nemzeti prioritásokban kell keresni.

A jelen kutatás ugyanakkor az okos város fejlesztések nem erre, hanem egy sajátos szegmensére, a mérésre koncentrál. A mérésre, amely megtörténhet külső szervezetek által általános helyzetkép kialakítása céljából, tudományos szempontok mentén vagy rangsorok készítése okán. A stratégiai tervezés, tisztelet a kevés kivételnek a hazai önkormányzatok világában inkább a külső megfelelést, a támogatás maximalizálást szolgálja, semmint a jövőorientált cselekvés eszköze lenne, így az ehhez kapcsolódó monitoring eszközök jelentősége is megmarad a külső elvárások kiszolgálásának szintjén. A kutatásom hozzájárulhat a hazai „okos” erőfeszítések jobb láthatóságának biztosításához. Eszközöket adhat ahhoz, hogy ennek eszközzrendszere fontos inputhoz jusson. Az okos város programok egyfajta kitörési lehetőség, nemzetközi térképre kerülés esélye lehet a magyar településeknek, de ez a pillanat nem igazán alkalmas, most más a prioritás. A felkészülést azonban előre meg kell tenni, hogy amikor szükséges, már világos legyen az út.

A mérési rendszerek sokfélesége utalhat az okos város koncepció megfoghatatlanságára, magának a várospolitikáknak a tematikus sokféleségére is. Nem generálják, hanem mérik, monitoringozzák az okos város politikákat. A városok, mint önkormányzatok, és mint különböző sajátos erőforrásokért (beruházások, közfunkciók stb.) egymással versengő pontjai a társadalmi-gazdasági térnek használják az okos város címet, mint egyfajta kiválósági szimbólumot, ahogy az okos város méréseket, ahogy más rangsorokat is helyzetük, teljesítményük számszerűsítésére, az erőforrások feletti döntések meghozatalának számukra pozitív befolyásolására. Ilyen formán a nagy számosságú okos város mérési rendszer, rangsor publikálása meggyőzhet helyi vezetőket arról, hogy erre az útra lépjenek, és kitűzzék zászlajukra az okos város címkét, akár csak mint jövőben elérendő cél.

Ezen ponton némileg át is íródik a fejezet indító gondolata, amely egy társadalmi-gazdasági-technológia fejlődési keretbe helyezte az okos városokat utalva a spontán fejlődés tényére, veszélyeire és az átgondolt várospolitikai kidolgozásának, megvalósításának felelősségére. Ezen a ponton ugyanis az okos város a teljesítményt bemutató mérési rendszerek által egy marketing eszközzé válik, amely a település hírét viszi a világba.

5. Bibliográfia

- ANTHOPOULOS, LG: Understanding Smart Cities: A Tool for Smart Government or an Industrial Trick?, *Public Administration and Information Technology*, Springer, 2017
- ANTHOPOULOS, L. G., JANSSEN, M., & WEERAKKODY, V. (2015, May). Comparing Smart Cities with different modeling approaches. In: *Proceedings of the 24th International Conference on World Wide Web* (pp. 525-528).
- BAKONYI, P., HANÁK, P., KOVÁCS, K., NEMESLAKI, A., NYIKOS, G., ORBÓK, Á., SALLAI Gy. VIDA, R. (2018). *Az okos város (Smart city)*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest. ISBN 9786155920226
- BARSI Boglárka (2018): Beyond indicators, new methods in Smart city assessment, *ORAȘE INTELIGENTE ȘI DEZVOLTARE REGIONALĂ*, II/2018 (87-100)
- BARSI Boglárka (2019): A boldogság mint az okos városok mérésének új, lehetséges módszere, *Területi Statisztika*, 59/2019 (555-574)
- Boyd COHEN (2015): *The 3 Generations Of Smart Cities*. Fast Company LINK: <https://www.fastcompany.com/3047795/the-3-generations-of-smart-cities> (Letöltés: 2022. 06. 01.)
- EIP „Smart Cities and Communities - European Innovation Partnership” [COM(2012)4701] Forrás: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/smart-cities-and-communities-european-innovation-partnership-communication-commission-c2012>
- EU 2016a Urban Agenda for the EU ‘Pact of Amsterdam’, Európai Unió, 2016 Letöltés: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/policy/themes/urban-development/agenda/pact-of-amsterdam.pdf (utolsó letöltés: 2018. 03. 03.)
- EU2016b The State of European Cities Report, 2016 - Cities leading the way to a better future, European Union – UN Habitat Letöltés: http://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/themes/urban-development/cities-report/ (utolsó letöltés: 2018. 03.03.)
- EU 2020 European Commission (EU): Digital Economy and Society Index (DESI) 2021. Digital public services. p. 13 LINK: <https://ec.europa.eu/newsroom/dae/redirection/document/80553>

- GOMES, J. B., REGO, J. S., & NETO, M. D. C. (2018, January). Measuring happiness and wellbeing in smart cities. In *SMARTGREENS 2018-Proceedings of the 7th International Conference on Smart Cities and Green ICT Systems* (Vol. 2018, pp. 270-277). SciTePress.
- Rudolf GIFFINGER - Christian FERTNER - Hans KRAMAR - Robert KALASEK - Nataša PICHLER-MILANOVIĆ- Evert MEIJERS (2007): *Smart cities. Ranking of European medium sized cities*, Centre of Regional Science, Vienna UT, October 2007 Letöltés: 2016. március 31. http://www.smart-cities.eu/download/smart_cities_final_report.pdf
- GYIMESI, Á., & PFEIL, E. (2021). Az adat és a kormányzás jelentősége az okos város stratégiai alapú értékteremtési folyamatában–Magyar nagyvárosok összehasonlítása egy szintetizáló ökoszisztéma modell keretében. *Tér és Társadalom*, 35(3), 59-86.
- HAJDUK, S. (2016). Selected aspects of measuring performance of smart cities in spatial management. In *Conference Proceedings: Business and Management* (pp. 8-16).
- C. HARRISON et al. (2010): Foundations for Smarter Cities. *IBM Journal of Research and Development*. vol. 54. Issues: 4 July-Aug. 2010 DOI: 10.1147/JRD.2010.2048257 <https://ieeexplore.ieee.org/xpl/RecentIssue.jsp?punumber=5288520>
- Torsten HENZELMANN (2019): *Smart City Strategy Index: Vienna and London leading in worldwide ranking*. Online cikk. Roland Berger. LINK: <https://www.rolandberger.com/en/Insights/Publications/Smart-City-Strategy-Index-Vienna-and-London-leading-in-worldwide-ranking.html>
- LOPES, N. V. (2017, July): Smart governance: A key factor for smart cities implementation. In *2017 IEEE International Conference on Smart Grid and Smart Cities (ICSGSC)* (pp. 277-282). IEEE.
- LÓTH László (2019): Vállalkozásszervezési és menedzsment kihívások és válaszok. Menedzsment és az Ipar 4.0. technológiák integrációja, formák, kapcsolatok, IN: HOMICSKÓ Árpád Olivér – LÓTH László – Kovács Róbert (szerk.): *Ipar 4.0 Jogi-társadalmi-gazdasági kihívások és válaszok*, Konferenciakiadvány, 2019 ISSN 2063-4757 ISBN 978-615-5961-08-3 pp. 117-132.

- MNB: *Növekedési jelentés*, 106, LINK: <https://www.mnb.hu/letoltes/novekedesi-jelentes-2016-hu.PDF> Letöltés: 2019. 05. 27.
- NEMESLAKI István (szerk.) (2018): *Információs társadalom*, Dialóg Campus, 2018 https://akfi-dl.uni-nke.hu/pdf_kiadvanyok/web_PDF_ATMA_Informacios_tarsadalom.pdf Letöltés: 2019. 05.27.
- KOVÁCS Róbert (2020): Az intelligens település és a jó kormányzás technológiai megközelítése. In: GÁSPÁR Mátyás – KOVÁCS Róbert (szerk.): *A jó kormányzás technológiai háttere a digitális transzformáció korszakában*. NKE KTI. Nemzeti Közszerzői Egyetem. Budapest pp. 26-194. ISBN: 978-963-498-174-9 LINK: <https://tudasportal.uni-nke.hu/tudastar-reszletek?id=123456789/15931>
- PINTÉR Róbert (2007): Úton az információs társadalom megismerése felé. In PINTÉR Róbert (szerk.): *Információs társadalom*. Gondolat - Új Mandátum ISBN 978 963 693 061
- PONGRÁCZ Ferenc (2020): *Okos városok és innováció*. Doktori (PhD) értekezés. Széchenyi István Egyetem. Győr
- SZENDI Dóra (2017): Az okos városok hatékonyságának mérhetősége (hazai és nemzetközi kitekintés). IN: *Mérleg és Kihívások*. X. NEMZETKÖZI TUDOMÁNYOS KONFERENCIA. ISBN 978-963-358-140-7 LINK: http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/3305/1/Javitott_konf_kiadvany_u.pdf Letöltés: 2022. 06.02.
- Z. KARVALICS László (2003): *Információ, társadalom, történelem*, TYPOTEX kiadó. 2003 LINK: <http://mek.niif.hu/04400/04469/04469.pdf> időpont: 2021. április 2.

Kun Attila¹

A „MUNKAHELYI DEMOKRÁCIA” ÚJ TÁRSADALMI ÉS JOGI KIHÍVÁSAI A MODERN TECHNOLÓGIÁK KORÁBAN EURÓPAI UNIÓS MUNKAJOGI PERSPEKTÍVÁBÓL

1. Bevezetés

A dolgozat fel kívánja tárni, hogy a „munkahelyi demokráciának” miféle új kihívásai jelentkeznek a modern technológiák korában munkajogi perspektívából, elsősorban az Európai Unió keretében.

A „demokrácia”, mint a részvétel, „beleszólás” joga a munka világában legalább két síkon is értelmezendő: egyrészt, mint a munkavállalók valamiféle autonómiája, egyéni (individuális) „beleszólási” joga a munkafeltételek munkáltatói alakításába, másrészt mint a munkavállalói érdekképviseltek kollektív, rendszerszintű „beleszólási”, részvételi (participációs) jogai. Az utóbbi időben mindkét vonatkozásban igen előremutató, újszerű narratívát képviselő uniós szakpolitikai, jogalkotási javaslatok artikulálódtak, melyek áttekintése, kontextusba helyezése, kritikai elemzése, tovább gondolása különösképpen indokoltnak tűnik.

A tanulmány – az általános kontextus, azaz a munkajogi demokrácia-paradigma aktuális kereteinek felvázolása után (2. fejezet) – alapvetően két aktuális Európai Uniós (továbbiakban: EU) szabályozási fejlemény, irány (voltaképpen „esettanulmány”) mentén vizsgálódik. Egyrészt, individuális munkajogi síkon, a „munkaidő szuverenitás” koncepciója vonatkozásában kerül tárgyalásra a munka és a magánélet mind méltányosabb lehatárolását támogató egyik legfontosabb újszerű munkajogi

---

1 Tanszékvezető egyetemi tanár (KRE ÁJK, Munkajogi és Szociális Jogi Tanszék)

regulációs idea, nevezetesen a „right to disconnect” (továbbiakban: RTD), azaz a „kikapcsolódáshoz”, „lekapcsolódáshoz” való jog gondolata, különös figyelemmel a tárgyban EU-s szabályozási törekvésekre (3. fejezet). Másrészt, kollektív munkajogi vonalon, elemzésre kerül a munkahelyi demokrácia ideáját középpontba helyező újszerű EU-s narratíva (4. fejezet). A dolgozat összeggel zárul (5. fejezet).

2. Munkajog, demokrácia, digitalizáció – koncepcionális szinergiák

A demokrácia narratívája és értékkatalógusa számos tekintetben szervesen kapcsolódik a munkajog alapvető paradigmáihoz. Dogmatikai síkon érdemes idézni Guy Davidov szemléletes megközelítését, amelynek kiindulópontja, hogy minden munkaviszonynak – mint irányítási mechanizmusnak – immanens vonása (noha kétségtelenül eltérő mértékben az egyes munkaviszonyok tekintetében), hogy demokratikus deficiteket hordoz.² Éppen ezért a munkajog egyik fő célja, hogy kezelje, kiküszöbölje – legalább bizonyos mértékig – e demokratikus deficiteket. Azaz a munkajogi normák fő küldetése, hogy minimalizálják a demokratikus deficitek és a függőség mértékét a munkaviszonyokban, illetve korrigálják e jelenségek nemkívánatos következményeit.³ Nemzetközi szakpolitikai síkon a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) ún. Philadelphiai Nyilatkozata (1944) a Szervezet általános és konkrét céljainak tematizálása körében is utal az alapvető demokratikus értékekre, illetve a demokratikus döntéshozatal jelentőségére. A munkahelyi demokrácia ideája egyebekben is szervesen beágyazódik a nemzetközi és az európai emberi jogi eszközökbe és normákba is (ehelyütt nem részletezendő módon). A munka világában „örökzöld” munkavállalói, munkavállalói érdekképviseleti törekvésnek tekinthető továbbá, hogy a munkavállalók különböző intézményesített folyamatokon keresztül közvetlenül részt vehessenek az

---

2 Davidov, Guy (2016): *A Purposive Approach to Labour Law*, Oxford: Oxford University Press, 38-43.

3 Davidov, Guy (2002): The Three Axes of Employment Relationships: A Characterization of Workers in Need of Protection, *University of Toronto Law Journal*, Vol. 52.

őket érintő döntések meghozatalában.⁴ E gondolatokra rímel az „állampolgárság” gondolatának a munka világára történő interpretálása – lásd: munkaiügyi állampolgárság” (industrial citizenship)⁵ –, amelynek során több szerző (Petrovics Zoltán Ron McCallum munkáit idézi a tárgyban) abból indul ki, hogy „az államnak valamennyi polgára számára biztosítania kell annak lehetőségét, hogy részt vehessen a munkahelyét érintő döntések meghozatalában.”⁶ Összességében tehát a demokrácia narratívája és értékkatalógusa „körbefonja” a munkajog ideáját, vagy ahogyan Karl E. Klare fogalmazott: a munkajognak elő kell mozdítania és erősítenie kell a demokráciát a munka világának minden szintjén.⁷

Mindezek ellenére a főáramú munkajogi gondolkodás viszonylag ritkán tematizálja a munkajogot (és annak egyes jogintézményeit) a demokrácia narratívája mentén (mely körülménynek nyilvánvalóan lehetnek akár politikai, szakpolitikai, „taktikai” stb. okai, ám ezekkel e tanulmány nem kíván foglalkozni). Különösképpen így van ez az Európai Unió munkajogának kontextusában,⁸ amelyre eredendően egyfajta ún.

---

4 Jelen dolgozat nem foglalkozik a munkahelyi demokrácia azon radikálisabb értelmezéseivel, amelyek értelmében például a munkahelyi demokrácia fogalma leginkább egy olyan gazdasági berendezkedést jelöl, ahol a munkások részvényeken, vagy pedig összetettebb folyamatokon keresztül tulajdonolják a céget, ahol dolgoznak, és közvetlenül részt vesznek a döntéshozatalban. Bővebben például: Csontos Tamás (2020): A jövő munkavállalóiként követeljük a munkahelyi demokráciát! *Mérve*, 2020. május 2. <https://merce.hu/2020/05/02/a-jovo-munkavallaloi-ket-koveteljuk-a-munkahelyi-demokraciat/> (letöltve: 2022. 04. 02.)

5 Vö.: Mundlak, Guy (2017): Industrial Citizenship, Social Citizenship, Corporate Citizenship: I Just Want My Wages, *Theoretical Inquiries in Law*, Vol 8, No 2. 719–748.

6 Petrovics Zoltán (2016): *A biztonság árnyékában. A munkajogviszony megszüntetésével szembeni védelem alapkérdései*, PhD Értekezés, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 108. <https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/32944> (letöltve: 2022. 04. 02.)

7 Karl E. Klare (1988): Workplace Democracy & Market Reconstruction: An Agenda for Legal Reform, *Catholic University Law Review*, Vol. 38. /1, 68.

8 Lásd ehhez: Hungler Sára – Gellérné Lukács Éva – Petrovics Zoltán –

„versenypolitikai beágyazottság” a jellemző.⁹ Azaz az EU-s munkajogi paradigma elsődlegesen versenypolitikai, gazdasági meghatározottságú, és csupán másodlagosan (alapvetően az első szempont homlokterében) szolgál szociálpolitikai (tágabban, általánosabban: „demokratikus” meghatározottságú, értékelvű) célokat.

Napjainkban a munka világa viszont soha nem látott ütemben változik, különösen a demográfiai, környezeti és technológiai, digitalizációs változások,¹⁰ illetve a globalizáció miatt (noha természetesen más változások is közrehatnak, mint például a növekvő nemzetközi munkaerő-mobilitás). E kihívások közül a legtöbb globális karakterű, ezért a munka (és a munkajog) jövőjét illetően újszerű globális jövőkép kialakítására mutatkozik szükség – ahogyan azt mind több nemzetközi szakpolitikai dokumentum is leszögezi.¹¹ Olybá tűnik, hogy ezen újszerű globális munkajogi jövőkép keretezésében mind nagyobb szerephez jut a „munkahelyi demokrácia” régi-új narratívája, illetve az EU eredendően

---

Dudás Katalin (2020): *Az Európai Unió szociális és munkajoga*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.

- 9 Kun Attila (2020): A munkajogi jogharmonizáció folyamatának eredményei és kérdőjelei, In: Miskolczi Bodnár Péter (szerk.): *Az Európai Unióhoz történő csatlakozásunkat követő hazai és európai jogfejlődés*, Budapest: Wolters Kluwer Hungary, 235-251.
- 10 Bővebben: Horváth István – Petrovics Zoltán (2021): Digitalizáció a munkában: táguló horizontok joghézagokkal. *Pro Futuro*, 11(2), 61–80; Kun Attila (2018): Munkaviszony és a digitalizáció – rendszerszintű kihívások és a kezdetleges európai uniós reakciók. In: Pál Lajos–Petrovics Zoltán (szerk.): *Visegrád 15.0 A XV. Magyar Munkajogi Konferencia szerkesztett előadásai*, Wolters Kluwer, Budapest; Ferencz Jácint (2019): A technológiai fejlődés és a munkaviszonyok, In: Pál Lajos–Petrovics Zoltán (szerk.): *Visegrád 16.0 A XVI. Magyar Munkajogi Konferencia szerkesztett előadásai*, Wolters Kluwer, Budapest; Rác Ildikó (2021): *A digitalizáció hatása a munkajog egyes alapintézményeire*, PhD-értekezés, KRE ÁJK, Budapest <http://real-phd.mtak.hu/964/> (letöltve: 2022. 04. 02.)
- 11 Az Európai Unió Tanácsa (2019): A munka jövője: az ILO fennállásának századik évfordulója alkalmából kiadott nyilatkozatban foglaltaknak az Európai Unió általi előmozdítása – Tervezet – A Tanács következtetései, Brüsszel, 12765/19, 2019. október 17., Para. 10.

„versenypolitikai beágyazottságú” munkajogi felfogásában is egyfajta áttörés, valamiféle érték-orientáltabb paradigmaváltás látszik kirajzolódni, amennyiben egyre inkább előtérbe kerülni látszanak az alapjogi / szociális / demokratikus / „emberközpontú”¹² / „emberarcú”¹³ narratívák (is). E folyamat egyébként egyrészt az Európai Unió Alapjogi Chartájának egyre élelnebb munkajogi tematizálása és érvényesítése mentén,¹⁴ másrészt a Szociális Jogok Európai Pillérének (2017)¹⁵ horizontján kezdett intenzifikálódni az utóbbi években (ám e folyamatokkal részleteiben nem foglalkozik jelen írás¹⁶). Kérdés persze, hogy e paradigmaváltás végső soron mennyiben eredményez a (közel)jövőben csakugyan érdemi jogi reformokat, eredményeket, avagy mennyire csupán inkább látszólagos, (politikai) retorikai karakterű.

- 12 Vesd össze: „human-centred approach to the future of work” – ILO: Centenary Declaration for the Future of Work (2019). https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_norm/@relconf/documents/meetingdocument/wcms_711674.pdf (letöltve: 2022. 02. 28.); Work for a brighter future – Global Commission on the Future of Work, International Labour Office, Geneva: ILO, 2019.
- 13 Vö.: Novitz, Tonia (2021): Re-introducing a human face – the future of EU Collective Labour Law? In: Kun, Attila; Ter Haar, Beryl (eds.): *EU Collective Labour Law*, Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 445-459.
- 14 Lásd ehhez: Dorssemont, F, Lörcher Klaus, Stefan Clauwaert, and Schmitt Mélanie, eds. (2019): *The Charter of Fundamental Rights of the European Union and the Employment Relation*, Oxford, UK: Hart Publishing.
- 15 Az Európai Parlament, a Tanács és a Bizottság 2017-ben a göteborgi csúcstalálkozón hirdette ki a Szociális Jogok Európai Pillérét. A Pillér 20 alapvetet határoz meg, amelyek irányt mutatnak a 21. századi erős, méltányos, inkluzív és lehetőségekkel teli szociális Európa megvalósítása felé. A „Pillérhez” cselekvési terv kapcsolódik, amely konkrét kezdeményezéseket határoz meg a Szociális Jogok Európai Pillérének gyakorlati megvalósítása érdekében. Ehhez 2030-ig elérendő kiemelt célokat javasol az EU számára. Bővebben: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/economy-works-people/jobs-growth-and-investment/european-pillar-social-rights_hu (letöltve: 2022. 04. 02.)
- 16 Lásd ehhez: Zaccaria Márton Leó (2021): *Idejétmúlt koncepció vagy garanciális minimum? Avagy a munkavállalói alapjogok érvényesülése az uniós és a magyar jogban*, Hvg-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest.

3. A munkahelyi demokrácia individuális munkajogi aspektusa: a „munkaidő szuverenitás” ideája és a „right to disconnect” esettanulmánya az EU-ban

Az Ipar 4.0, a digitalizáció egyik jelentős munkaerőpiaci vonatkozású eredménye, hogy hosszú távon felértékeli a kreatív(abb), innovatív szakmákat, az automatizáció révén pedig jelentős mértékben kiválthatja a rutinszerű, „taylor-i” típusú munkaszervezésen nyugvó munkaköröket. E trendre (is) reagálva, a meghatározó nemzetközi szakpolitikák egyre inkább napirendre tűzik az ún. „munkaidő-szuverenitás” („time sovereignty”) ideáját.

Lőrincz György közelmúltbéli, rendhagyó műfajú, egy képzeletbeli 2032-es komplett munkajogi kódex (Mt.¹⁷) kontúrjait megvonó „munkajogi sci-fi”-je is utal a munkavállalók életminőségének javítását célzó, „az általános munkaidő csökkentésére irányuló, évek óta érzékelhető törekvésekre.”¹⁸ Az Európai Bizottság egy 2017-es elemzése kifejezetten tényként említi „a csökkentett munkaórák irányába mutató általánosabb nemzetközi trendet.”¹⁹ Mint említettük, a munkaidő mennyiségének csökkentése mellett, legalább ugyanilyen mértékben hangsúlyos törekvésként artikulálódik napjainkban a „munkaidő-szuverenitás” iránti intenzív elvárás, azaz annak igénye, hogy a jobb munka-magánélet egyensúly jegyében a munkavállalóknak mind fokozottabb intézményesített beleszólása – legyen elsősorban individuális, de akár kollektív síkon is – a munkaidő felhasználásának mikéntjébe. E tekintetben szimbolikusan tekinthető, hogy az ILO centenáriumára készült nagyívű, a munka jövőjéről szóló 2019-es tanulmány és nyilatkozat²⁰ az egyik fő, kívánatos munkajog-politikai

---

17 2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről.

18 Lőrincz György (2018): Kommentár a munka törvénykönyvéről szóló 2032. évi I. törvényhez Munkajogi sci-fi, *Munkajog*, HVG Orac, 2018/4. lapszám, 2018. december, 1-16., 1.3.

19 A BIZOTTSÁG JELENTÉSE A TANÁCSNAK, AZ EURÓPAI PARLAMENTNEK ÉS AZ EURÓPAI GAZDASÁGI ÉS SZOCIÁLIS BIZOTTSÁGNAK a munkaidő-szervezés egyes szempontjairól szóló 2003/88/EK irányelv tagállami végrehajtásáról, COM/2017/0254 final, Brüsszel, 2017.4.26., 14.

20 Work for a brighter future – Global Commission on the Future of Work, International Labour Office, Geneva: ILO, 2019, 40-41.

célként nevesíti a munkavállalók idő-alapú szuverenitásának bővítését („Expanding time sovereignty”), hiszen a munkavállalók mind nagyobb autonómiát igényelnek a munkaidő tekintetében (természetesen szem előtt szükséges tartani a vállalati igényeket is, nem elszakadva a realitásoktól). E vonatkozásban utal arra a jelentés, hogy szükségesnek tűnik olyan innovatív megoldások kidolgozása, amelyek garantálják a munkavállalók számára a flexibilitásra irányuló valódi választási lehetőségeket,²¹ illetve fokozódó kontrollt a munkarendek és a munka ütemezése felett. Különös hangsúlyt kapnak e törekvések a modern technológiák és a digitalizáció korában, ahol jellemzővé válik a munkaidő és magánélet mind fokozottabb összemosódása, és a digitális technológiák egyre szélesebb körű használata átalakította a hagyományos munkamodelleket.²² Egyre több empirikus kutatás is vizsgálja, hogy a fokozottabb munkaidő-autonómia miként javítja a munkavállalók egészségét, illetve egyúttal az egyéni és vállalati teljesítményt is.²³ Az idézett ILO-jelentés is utal arra, hogy a szociális párbeszéd és a kollektív szerződések kiemelten fontos eszközei lehetnek az innovatív munkaidő-megállapodások kialakításának, mind a munkavállalók, mind a munkaadók igényeihez igazodva. A fentebb idézett Lőrincz-dolgozat is érzékeli e trendeket, hiszen az általa vizionált 2032-es munka törvénykönyvébe például bevezetné az úgynevezett „részben kötetlen munkavégzés” jogintézményét, amely – egyéb, és ehelyütt részletesen nem tárgyalandó sajátosságai mellett – a munkahely és/vagy a munkaidő meghatározása tekintetében részben teret engedne a munkavállaló döntési kompetenciájának (alanyi jog formájában). Mindez annak egyértelmű felismerését jelenti, hogy a munkavállaló magánszférája a megváltozott körülmények mellett még erőteljesebb védelemre szorul, és hogy sok

---

21 A „valódi választási lehetőségek” tekintetében lásd az ún. „capability”-elmélet (képesesszemplé) munkajogi vonulatát. Bővebben: Langille, Brian szerk. (2019): *The Capability Approach to Labour Law*, Oxford: Oxford University Press.

22 Eurofound and the International Labour Office (2017): *Working anytime, anywhere: The effects on the world of work*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, and the International Labour Office, Geneva.

23 Például: Wheatley, Daniel (2017): Autonomy in paid work and employee subjective well-being, *Work and Occupations*, Vol. 44, No. 3, 2017. 296–328.

esetben indokolt, hogy a munkavállaló saját belátása és igénye szerint oszthassa meg a munkával, illetve a magánéletével kapcsolatos teendők elvégzését.²⁴ Kérdés persze, hogy a munkajog a jövőben mennyiben tudja, „akarja” jogilag is érdemben felkarolni a „munkaidő-szuverenitás” ezen – eredendően igencsak absztrakt – ideáját.

A munka és magánélet közötti ésszerű határok meghúzását – illetve e tekintetben is az egyéni autonómia támogatását – szolgálhatják a „right to disconnect”²⁵ címke alatt az utóbbi időkben jelentős figyelmet kapó lehetséges munkajogi megoldások (Horváth és Petrovics megfogalmazásában: a kapcsolat megszakításának joga²⁶). A „right to disconnect” vagyis a „szétkapcsoláshoz”, „kikapcsol(ód)áshoz”, „lekapcsolódáshoz” való jog lényegében azt kívánja garantálni a munkavállalók számára, hogy a munkaidőn kívüli idő – azaz a pihenőidő – csakúgyan munka nélkül teljen, kifejezetten a különböző IT, elektronikai, tele-kommunikációs eszközök munkavégzési célú használatának, ellenőrzésének (mint e-mailek, üzenetek) felfüggesztésével. Ezen kifejezés, illetve kívánalom felbukknása a 2000-es évek elejére vezethető vissza, amikor is Franciaországban például jogerős ítélet mondta ki, hogy a munkavállalónak nincsen alapvető kötelezettsége arra, hogy munkaidő után otthon munkát végezzen, valamint a munkaeszközeit, aktáit hazavigye ilyen célból. Az ügyben a Bíróság elvi éllle lefektette, hogy nem tekinthető kötelezettségszegésnek a munkavállaló azon magatartása, hogy munkaidőn kívül mobiltelefonon nem volt elérhető. A 2017. januárjától Franciaországban törvényi szintű szabályozás²⁷ is előírja („le droit de la déconnexion”), hogy a több mint ötven főt foglalkoztató munkáltatóknak kötelezettségük megállapodni a munkavállalói képviselőkkel a munkaidőn kívüli digitális elérhetőség

---

24 Lőrincz György (2018) 4.3.

25 Bővebben: Rácz Ildikó (2019): Right to disconnect – Jog a kikapcsol(ód)áshoz, *Pro Futuro*, 8(4), 50–66; Secunda, Paul M. (2019): The Employee Right to Disconnect, *Notre Dame Journal of International & Comparative Law*: Vol. 9: Iss. 1, Article 3.

26 Horváth István – Petrovics Zoltán (2021) 75.

27 Az „El Khomri-törvény” néven elhíresült jogszabály-módosítással, amely egyéb pontok miatt 2016-ban széleskörű szakszervezeti elégedetlenséget és sztrájkot váltott ki Franciaországban.

tárgykörében. Megállapodás hiányában a munkáltatót szabályzatalkotási kötelezettség terheli e körben (szintén az érdekképviseletekkel egyeztetve).²⁸ A szabályozás tehát dedikált jogot és markáns „üzenetet” intézményesít, azonban a végrehajtás részleteit – nagyfokú rugalmasságot biztosítva – átengedi az ön-, és társ-szabályozási megoldások szintjére (kollektív megállapodás, szabályzat). Amennyiben a munkáltatók nem tesznek eleget e kötelezettségüknek, konkrét „munkajogi” szankcióval ugyan nem kell számolniuk, de büntetőjogilag akár felelősségre vonhatóak lehetnek a szakszervezeti jogok gyakorlásának megakadályozása következtében.²⁹

Egyértelműnek látszik e szabályozási idea trendje és tovagyűrűzése, hiszen több más országban is felkerült a jogalkotás napirendjére a kérdéskör (pl. Olaszország, Luxemburg, USA). Németországban ugyan nem létezik ezirányú törvényi szintű szabályozás, ám egyes nagyvállalatok belső szabályozás (esetleg kollektív megállapodás) útján kezelik – gyakorta igen progresszíven – a kérdést (pl. Allianz, Telekom, Bayer, Henkel, Daimler). Például egy ismert nagyvállaltnál (Volkswagen) a munka és magánélet kiegyensúlyozása végett alkalmazásra került egy olyan szoftver, ami lehetővé teszi, hogy a dolgozók ne kapjanak elektronikus üzeneteket délután hat és reggel hét óra között a céges eszközeiken.³⁰

E vonatkozásban – rátérve a dolgozat fő tárgyát képező aktuális EU-s szakpolitikai síkra – kiemelendő, hogy az európai szociális partnerek 2020 júniusában elfogadtak egy keretmegállapodást, melynek témája a digitalizáció hatása a munkaerőpiacra és a foglalkoztatásban résztvevő szereplőkre (EU Social Partners Framework Agreement on Digitalisation).³¹ Ez a keretmegállapodás az európai ágazatközi szociális partnerek³² közös

---

28 Francia munka törvénykönyve (Code du travail), § L. 2242-8, (7) bekezdés.

29 Bővebben: Rác Ildikó (2019)

30 Rahn, Cornelius: VW Workers Wary of Burnout Win Break From BlackBerry Messages <https://www.bloomberg.com/news/articles/2011-12-23/volkswagen-employees-wary-of-burnout-win-reprieve-from-blackberry-messages> (letöltve: 2022. 03. 01.)

31 https://www.etuc.org/system/files/document/file2020-06/Final%2022%2006%2020_Agreement%20on%20Digitalisation%202020.pdf (letöltve: 2022. 04. 02.)

32 BusinessEurope, SMEunited, CEEP és az ETUC (és az EUROCADRES/

kötelezettségvállalása a digitalizáció előnyeinek optimalizálása és a munka világában jelentkező kihívások kezelése érdekében.³³ A keretmegállapodás egyik fontos elemét képezi a „kapcsolódás és lekapcsolódás módozatait” tárgyaló rész. A dokumentum emlékeztet arra, hogy a digitális eszközök munkahelyi jelenléte számos új lehetőséget nyújthat a munka rugalmas megszervezésére nézve mind a munkaadók, mind a munkavállalók érdekében. Ugyanakkor mindez kockázatokat és kihívásokat is okozhat a munka és a személyes idő elkülönítése vonatkozásában. A keretmegállapodás nyomatékosítja, hogy a munkáltató feladata, hogy a munkavégzéshez kapcsolódóan minden szempontból biztosítsa a munkavállalók biztonságát és egészségét, ehhez pedig preventív szemléletre van szükség. Mindez pedig egy olyan kultúra kialakítását igényli, amelynek – a dokumentum szerint – részét kell, hogy képezzék, egyebek mellett a következő, témánk szempontjából fontos törekvések és intézkedések: a munkaidő, a távmunka és a mobil munka szabályainak betartása, illetve iránymutatás és tájékoztatás nyújtása a munkaadók és a munkavállalók számára arról, hogyan lehet ténylegesen tiszteletben tartani a munkaidő, a távmunka és a mobil munkavégzés szabályait, beleértve a digitális eszközök – például e-mailek – használatának módját, beleértve a túlzott kötöttség kockázatát, különösen az egészség és a biztonság szempontjából. A keretmegállapodás előírja továbbá a digitális eszközök magáncélú, munkaidő alatti használatára vonatkozó szakpolitikák, elfogadott szabályok egyértelművé tételét. Fontos felismerése a keretmegállapodásnak, hogy e kérdésben a (jog)szabályok csak korlátozott mértékben tudják ténylegesen vezérleni, alakítani a vállalati kultúrát, így nélkülözhetetlen az elkötelezettség a vezetőség részéről „olyan kultúra megteremtésében, amely kerüli a munkaidőn kívüli kapcsolatot” (az „állandó csatlakozás” vagy a „mindig rendelkezésre állás” kultúrája helyett). További tárgyban magyarázatok mellett a keretmegállapodás voltaképpen deklarálja és definiálja a „right to disconnect” fogalmát, amikor is határozottan leszögezi, hogy „a szervezeti célkitűzések elérése nem igényelhet munkaidőn kívüli kapcsolatot; a munkaidőre vonatkozó jogszabályok és a kollektív szerződés-

---

CEC kapcsolattartó bizottság).

33 Vö.: Senatori, Iacopo (2020): The European Framework Agreement on Digitalisation: a Whiter Shade of Pale?, 13(2) *Italian Labour Law E-Journal*, 159-175.

sekben és szerződéses megállapodásokban foglalt munkaidő-rendelkezések teljes tiszteletben tartása mellett a munkáltató ezeken felüli munkaidőn kívüli megkeresése esetén a munkavállaló nem köteles elérhető lenni.”³⁴ A keretmegállapodás előírja a szociális partnerek számára, hogy a következő három éven belül hozzanak végrehajtási intézkedéseket e tárgykörökben (így erre – azaz a szociális partnerek meghatározott, sajátos szerepére az EU-s jogalkotásban,³⁵ illetve a szociális partnerek autonómiájára – egy esetleges tárgybani, időközbeni jogalkotási javaslatnak is figyelemmel kell lennie).

Az Európai Parlament (EP) 2021. január 21-én fogadott el állásfoglalást a Bizottságnak szóló ajánlásokkal a kijelentkezéshez való jogról (továbbiakban: RTD-állásfoglalás).³⁶ A Covid-19 válság és annak kapcsán a távmunka / otthoni munkavégzés bővülése természetesen sajátos momentumot generált e témakör reflektorfénybe-kerülésére nézve. Az állásfoglalás premisszája, hogy a kijelentkezéshez való jognak olyan joggá kell válnia, amely a munkaszervezés elválaszthatatlan részét képezi az új digitális korban. Mivel azonban jelenleg nincs olyan külön uniós jogszabály, amely ezt intézményesítené, az EP a Bizottságnak szóló konkrét ajánlásokat fogalmazott meg egy egyértelmű jogi keret kidolgozására nézve. A jogalkotási javaslatot a dokumentum számos – például statisztikai, összehasonlító jogi, munka-pszichológiai, munkagazdaságtani stb. – érv mentén igyekszik alátámasztani. Egyebek mellett megjegyzi, hogy „egyre több bizonyíték támasztja alá, hogy a munkaidő behatárolása és a munkaidő megszervezéséhez biztosított bizonyos mértékű rugalmasság a munkahelyi jóllét javítását célzó aktív intézkedésekkel párosulva pozitív hatást gyakorol a munkavállalók fizikai és mentális egészségére, többek

---

34 Mindezekre tekintettel szól még a dokumentum a „megfelelő kompenzáció” igényéről minden ledolgozott plusz idő után, illetve a megtorlás elleni védelemtől (azaz: a munkavállalót nem érheti hátrány amiatt, hogy ha „nem elérhető”, mindezt pedig megfelelő „riasztási és támogatási eljárások” kell, hogy biztosítsák). EU Social Partners Framework Agreement on Digitalisation.

35 Bővebben: Kun, Attila; Ter Haar, Beryl szerk. (2021): *EU Collective Labour Law*, Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

36 Európai Parlament (2021a): A kijelentkezéshez való jog, Az Európai Parlament 2021. január 21-i állásfoglalása a Bizottságnak szóló ajánlásokkal a kijelentkezéshez való jogról (2019/2181(INL)), P9_TA(2021)0021.

között javítja a munkahelyi biztonságot és növeli a munka hatékonyságát, a csökkent fáradtság és stressz, a magasabb szintű munkavállalói elégedettség és motiváció, valamint az alacsonyabb arányú távolmaradás miatt.³⁷ Noha a szöveg expressis verbis nem utal a – jelen dolgozat fő narratíváját képező – „munkahelyi demokrácia” jelenségére, filozófiájában immanens módon jelen vannak olyan alapvető demokratikus értékek, mint a „munkavállalók igényei”,³⁸ „időbeosztási szuverenitása”³⁹ és „önrendelkezéshez való joga”⁴⁰ a munkaidejüknek a digitális eszközök használata során történő szervezésével kapcsolatban.

Az RTD-állásfoglalás felfogásában „a kijelentkezéshez való jog a munkavállalók azon jogára vonatkozik, hogy a munkaidőn kívül, digitális eszközök, például telefonhívások, e-mailek vagy más üzenetek révén ne folytassanak munkával kapcsolatos tevékenységet vagy kommunikációt. A kijelentkezéshez való jognak lehetővé kell tennie a munkavállalók számára, hogy kikapcsolhassák a munkával kapcsolatos eszközöket, és ne kelljen válaszolniuk a munkaidőn kívüli munkáltatói megkeresésekre, anélkül, hogy ez hátrányos következményekkel, például elbocsátással vagy más megtorló intézkedésekkel járna. Ehhez kapcsolódva, a munkaadóknak nem szabad a munkavállalókat munkaidőn kívüli munkavégzésre kötelezni. A munkáltatóknak nem szabad a „folyamatos elérhetőségen alapuló” munkavégzési kultúrát szorgalmazni, amelyben a kijelentkezéshez való jogukról lemondó munkavállalók egyértelműen előnyben részesülnek azokkal szemben, akik nem teszik ezt. A munkahelyen a kijelentkezéshez való jog tiszteletben nem tartásával járó helyzeteket bejelentő munkavállalókat nem szabad büntetni.”⁴¹ Az előirányzott irányelvtervezet e szellemben deklarálja a kijelentkezéshez való jogot („A tagállamok gondoskodnak arról, hogy a munkáltatók hozzák meg a munkavállalók számára a kijelentkezéshez való joguk gyakorlásához szükséges eszközöket biztosító intézkedéseket.”⁴²), továbbá rendelkezéseket tartalmaz például

---

37 Európai Parlament (2021a) 4. pont.

38 Európai Parlament (2021a) 15. pont.

39 Európai Parlament (2021a) 16. pont.

40 Európai Parlament (2021a) 17. pont.

41 Európai Parlament (2021a), (10) Preambulum-bekezdés.

42 Európai Parlament (2021a), Irányelvtervezet, 3. cikk (1) bek.

a kijelentkezés jogát végrehajtó intézkedésekről, a hátrányos bánásmód elleni védelemről, a jogorvoslathoz való jog stb. Megjegyzést érdemel, hogy az EP e jogalkotási javaslata egyelőre függőben van, kimenete, realizálása jelen idő szerint megjósolhatatlan, kétesélyes.

Említést érdemel, hogy a magyar munkajog mindezidáig egyébként általában véve kevésbé érvényesíti a „munkaidő-szuverenitás” mind nagyobb jelentőségre szert tevő szabályozási ideáját. Nevezetesen az Mt. nemigen ismer efféle megfontolású, például a „rugalmasság” irányában a munkavállalók számára kifejezett rendelkezési / alanyi jogot biztosító szabályokat. Csupán a „kisgyermekes munkavállalók kötelező részmunkaideje” idézhető legalábbis indirekten efféle szemléletet tükröző jogintézményként [Mt. 61. § (3) bek.]. Ugyanakkor például nem ismer a magyar munkajog sem a távmunkára / otthoni munkavégzésre irányuló (akár részleges, minimális) alanyi jogot,⁴³ sem „right to disconnect” típusú szabályt, sem ún. „részben kötetlen munkavégzést” (lásd fentebb, Lőrincz mentén), sem egyéb ilyen karakterű (értsd: munkaidő-autonómia) innovatív, agilis megoldásokat. Sőt, másfelől, a magyar munkajog némelykor – kifejezetten diszfunkcionális jelleggel – tévesen is interpretálja a „munkaidő-szuverenitás” koncepcióját (lásd: „önként vállalt túlmunka”, ehelyütt nem kifejtve⁴⁴). Elvárhatóan tűnik tehát, hogy a jövőben a magyar munkajog is mind fokozottabban és találékonyabban, határozottan érvényesítse a – a munkahelyi demokrácia jegyében is – „munkaidő-szuverenitás” ehelyütt felvillantott ideájának egyes dimenzióit (ideértve a „right to disconnect” intézményét is). Egyébként olybá tűnik, hogy erre a közeljövőben az EU-s munkajog többirányú kényszert is generál, hiszen – az egyelőre bizonytalan kimenetelű, fentebb elemzett „right to disconnect” diskurzus mellett – két olyan konkrét munkajogi tárgyú irányelv is átültetésre vár 2022-ben, amelyek érintőlegesen említenek a „munkaidő-szuverenitás” ernyője alá sorolható szabályokat: lásd egyrészt az Európai Unióban alkalmazandó átlátható és kiszámítható munkafeltételekről szóló 2019/1152 irányelv

---

43 Vö.: OECD Employment Outlook 2021, Table 5.2.

44 Mt. 109. § (2) bek.; 135. § (3) bek. Bővebben: Kun Attila (2019): A valódi munkaidő-szuverenitás nyomában, In: Bankó Zoltán; Berke Gyula; Pál Lajos; Petrovics Zoltán (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Lőrincz György 70. születésnapja tiszteletére*, Budapest: HVG-ORAC, 239-252.

(TPWC irányelv) szabályait „a munka minimális kiszámíthatósága”⁴⁵ tárgykörében, másrészt a szülők és a gondozók vonatkozásában a munka és a magánélet közötti egyensúlyról és a 2010/18/EU tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről szóló 2019/1158 irányelv (WLB Irányelv) szabályait a „rugalmas munkafeltételekre” irányuló kérelmek tárgyában.⁴⁶ A „munkaidő-szuverenitás” ideája tehát kimondva-kimondatlanul (illetve így vagy úgy) bizonyosan egyre nagyobb mértékben fog hatást gyakorolni a magyar munkajogra is.

A „right to disconnect” egyértelmű előnyének volna tekinthető a sokat, már-már szlogen-szerűen emlegetett „work-life balance” narratíva dedikált jogi támogatása, illetve a munkavállalók pihenéshez való jogának megerősítése, az egyéni autonómia szempontjaira figyelemmel. A legfőbb jogdogmatikai (és egyben gyakorlati) dilemma, amely a „right to disconnect” kapcsán felvethető, az a következő: e potenciális jog mennyiben lenne tekinthető valóban szubsztanciális, nóvum jellegű jogi normának, avagy az mennyiben inkább csupán egyfajta „jogi szignál”,⁴⁷ amely voltaképpen egy már eleve létező norma nyomatékosítását, a korszellemhez illeszkedő, kihangsúlyozott tematizálását testesíti meg (nevezetesen a munkaidő-rendelkezések teljes tiszteletben tartása érdekében avégett, hogy ez a compliance⁴⁸-orientált szemlélet a munkakultúra aktív részévé váljon). Ez a létező, megerősítésre hivatott jogi norma pedig nem más, mint az EU-s munkaidő szabályozás rendszeréből fakadó azon alapté-

---

45 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1152 irányelve (2019. június 20.) az Európai Unióban alkalmazandó átlátható és kiszámítható munkafeltételekről, 10. cikk. Lásd e körben bizonyos feltételekkel: az elrendelt munkavégzés visszautasításához való jog szabályait.

46 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1158 irányelve (2019. június 20.) a szülők és a gondozók vonatkozásában a munka és a magánélet közötti egyensúlyról és a 2010/18/EU tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről, 9. cikk.

47 Lásd a „jogi szignálokról” bővebben, általában: Doorey, David J. (2012): A Model of Responsive Workplace Law, *Osgoode Hall Law Journal*, Volume 50, Issue, 47-91.

48 Lásd ehhez: Balogh Mónika (2012): Compliance, a 21. század kihívása. *HR – Munkajog*, 2012. november, 3. évf. 11. sz., 51–53; Kun Attila (2014): *A munkajogi megfelelés összefonódásának újszerű jogi eszközei*, L'Harmattan Kiadó-KRE, Bp.

tel, miszerint a munkaidő és a pihenőidő fogalmai egymás ellenpárjai. Az Európai Bizottság 2017-ben tett közzé egy értelmező közleményt a munkaidő-szervezés egyes szempontjairól szóló 2003/88/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvről. E dokumentum, egyebek mellett, leszögezi, hogy az irányelv szóhasználatát figyelembe véve az Európai Unió Bírósága megállapította, hogy az irányelv szövegéből az következik, hogy a munkaidőn „a pihenőidő ellentétét kell érteni, tekintve, hogy e két fogalom kölcsönösen kizárja egymást”, és hogy az irányelv „nem rendelkezik a munkaidő és pihenőidő közötti közbenső kategóriáról.”⁴⁹ A „right to disconnect” intézményesítése voltaképpen ezen elv megtámasztását jelentené, azaz a pihenőidő csorbítatlan védelmét.

4. A munkahelyi demokrácia kollektív munkajogi aspektusa: új narratíva az EU munkajogi szakpolitikájában?

Európai Parlament 2021 végén Jelentést tett közzé a munkahelyi demokráciáról (továbbiakban: Jelentés).⁵⁰ Nyilvánvaló, hogy a technológiai változások bevezetésével és végrehajtásával kapcsolatos munkáltatói döntéseket a munkavállalók leginkább a szakszervezeteken vagy az üzemi tanácsokon keresztül tudják befolyásolni. Noha az az Európai Uniónak „nincsenek egyértelmű kompetenciái a kollektív munkajog területén”,⁵¹ illetve az EU munkajogában ez a terület rendkívül „hézagos” és átpolitizált,⁵² úgy tűnik, hogy az utóbbi időben a korábbiakhoz képest jobban reflektorfénybe került ez a tárgykör. Ennek oka részben minden bizonnyal éppen az említett,

---

49 Európai Bizottság (2017): Értelmező közlemény a munkaidő-szervezés egyes szempontjairól szóló 2003/88/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvről, C/2017/2601. IV. 1.

50 Európai Parlament (2021b): Jelentés a munkahelyi demokráciáról: a munkavállalók vállalati ügyekben való részvételének európai keretrendszere és az Európai Üzemi Tanácsról szóló irányelv felülvizsgálata, (2021/2005(INI)), Foglalkoztatási és Szociális Bizottság, Előadó: Gabriele Bischoff, 29.11.2021, A9-0331/2021.

51 Hungler Sára – Gellérné Lukács Éva – Petrovics Zoltán – Dudás Katalin (2020) 235.

52 Bővebben: Kun, Attila; Ter Haar, Beryl szerk. (2021).

egyre nagyobb fontosságú digitalizációs kontextus. Ugyanis a digitalizációt, Ipar 4.0-át vezérlő, azt determináló munkáltatói döntések (például automatizáció, robotizáció, munkaerő átstrukturálása stb.) munkavállalói szempontok mentén való befolyásolása, árnyalása – ha úgy tetszik, „humanizálása” – alapvető kívánalomként mutatkozik. Ennek elemi munkajogi eszköze nyilvánvalóan a kollektív munkajog újraértékelt szerepe lehet.

A munkahelyi demokráciáról szóló Jelentés tehát nem előzmény nélküli. Hasonló, a kollektív munkajogot fókuszba helyező szellemben fogant először is „A szociális párbeszéd új kezdete” (2015) című nyilatkozat,⁵³ amely ambiciózus célokat tűzött ki a szociális párbeszéd nagyobb hangsúlyozása érdekében. Többek között megerősítette, hogy szociális piacgazdaság nincs szociális párbeszéd nélkül. Ezután, ennek az újrapozíciónálásnak valószínűleg a legnyilvánvalóbb jeleként, a Szociális Jogok Európai Pillére (EPSR, 2017) említhető, amely kifejezett kötelezettségvállalást deklarált arra vonatkozóan, hogy a szociális partnereket kollektív szerződések megkötésére ösztönzi (8. alapelv: szociális párbeszéd és munkavállalói részvétel). Ennek folytatásaként szemlélhető a nemrégiben kinevezett uniós szintű szociális párbeszédvel foglalkozó különleges tanácsadó egy kiemelkedő súlyú jelentése 2021 februárjából („Jelentés az EU szociális párbeszédének megerősítéséről”), amely számos – ehelyütt nem részletezendő – konkrét programpontra irányoz elő a tárgyban.⁵⁴

A jelen fejezet fókuszában lévő, a munkahelyi demokráciáról szóló Jelentés kifejezetten is exponálja azt a kontextust, amelyben fogant: „a digitális és a zöld átállás nagymértékben kihat a munka világára, és hogy azok a reziliensebb és fenntarthatóbb vállalkozások, amelyek jól megalapozott rendszerekkel rendelkeznek a munkavállalók vállalati

---

53 “A New Start for Social Dialogue” Bővebben <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/eb9d76b4-9a82-11e6-9bca-01aa-75ed71a1/language-en> (letöltve: 2022. 04. 02.)

54 “Report on Strengthening EU Social Dialogue” Written by Ms Andrea Nahles, Special Advisor on Social Dialogue to Nicolas Schmit, Commissioner for Jobs and Social Rights, February 2021, <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=85&newsId=9916&furtherNews=yes> (letöltve: 2022. 04. 02.)

ügyekben való részvételéhez.”⁵⁵ A Jelentés mind jogtechnikai, mind jogpolitikai értelemben jelentős változásokat irányoz elő. Jogtechnikai síkon fő célja, hogy felhívja a Bizottságot, hogy – a várt hatásvizsgálatot követően és a szociális partnerekkel konzultálva – vezessen be új ambiciózus keretirányelvet (mint átfogó, kiegészítő jogi eszközt, amely egyszerűsíti és egyszerűsíti az alkalmazandó jogszabályokat, és megerősíti a munkavállalók jogait) a munkavállalók tájékoztatásáról, a velük folytatott konzultációról és részvételükről a különböző típusú európai vállalatok, valamint az uniós vállalati mobilitási eszközöket használó vállalatok számára. Mindez annak érdekében mutatkozik szükségesnek, hogy minimumszabályokat állapítson meg olyan kérdésekben, mint a változások előrejelzése, többek között az éghajlatváltozással, a digitális átalakulással és a szerkezetátalakítással kapcsolatos, különösen vállalati szintű intézkedések tekintetében.⁵⁶ Jogpolitikai dimenzióban az a dokumentum fő nívója, hogy bevallottan össze kívánja kapcsolni a munka (tulajdonképpen a munkajog) jövőjéről szóló vitát az EU jövőjéről és az európai demokrácia megerősítéséről szóló vitával.⁵⁷

A munkahelyi részvétel, participáció megerősítésének ambícióját első ránézésre könnyen érheti az a kritika, hogy a szakszervezeti alapú, a szervezkedés szabadságán és a kollektív alkun nyugvó munkavállalói képviselői aláírásait eredményezheti. Például az ILO is számos eszközében, normájában figyelmeztet arra, hogy amennyiben ugyanabban a vállalkozásban szakszervezeti képviselők és választott képviselők is vannak, szükséges megtenni a megfelelő intézkedéseket annak érdekében, hogy a választott képviselők meglétét ne arra használják, hogy a szakszervezetek vagy saját képviselőjük helyzetét aláássák, illetve az együttműködés minden formáját kell bátorítani a két fórum között.⁵⁸ A Jelentés ugyan alapvetően részvételi típusú jogokról szól a munkahelyi demokrácia szlogenje alatt (és az EU munkajogának nincs is szabályozási kompetenciája az

---

55 Európai Parlament (2021b) 2.

56 Európai Parlament (2021b) 27.

57 Európai Parlament (2021b) Indokolás.

58 *Vö.*: ILO, R143 - Workers' Representatives Recommendation, 1971 (No. 143) 4.

egyesülési jog dimenziójában⁵⁹), figyelemreméltó, hogy a dokumentum szellemisége komplementerként tekint a kollektív munkajog két ágására, és végső célként tulajdonképpen az autonóm kollektív alkut tételezi. Ennek szimbolikus megfogalmazását adja a Jelentés, amikor is leszögezi, hogy „fel kell lépni a munkaadók és a munkavállalók közötti alkupozíció egyensúlyának biztosításához, amely a munkahelyi demokrácia megerősítésével javítható.”⁶⁰ A munkahelyi demokrácia intézményes megerősítése tehát voltaképpen egyfajta eszköze a távlatibb célnak.

A Jelentést összességében értékelve, annak számos tökéletlensége és erőssége is kimutatható. A gyengeségek között a következőket szükséges hangsúlyozni. Egyrészt a Jelentés tematikája kissé eklektikus, hiszen számos, látszólag különböző szabályozási tárgykört említ fel, némileg „random” módon (a fő fókuszot képező tájékoztatói, konzultációs, részvételi jogok mellett például szó esik olyan – lazábban kapcsolódó – kérdésekről is, mint az emberi jogi szempontú, kellő gondosság-alapú kötelező erejű átvilágítás,⁶¹ vagy a nemek közötti egyenlőség / nemi kvóták stb.). Másrészt a Jelentés némi terminológia zavarkeltésre is alkalmas, hiszen a munkahelyi demokrácia narratíváját hozza be újonnan a területre, holott eddig inkább más bevett szakszókincs jelölte az EU-s szakszargonban (és a szakirodalomban) is a tárgykört (lásd: „Employee Involvement”: munkavállalói részvétel; „information and consultation of workers”, participáció stb.⁶²). Harmadrészt némi aggodalomra adhat okot a Jelentés kifejezett politikai retorikája (lásd fentebb említve), amely magában

59 Lásd: EUMSZ 153. cikk (5) bekezdése.

60 Európai Parlament (2021b) 2.

61 2020 áprilisában az EU igazságügyi biztosa, Didier Reynders hivatalosan is elkötelezte magát az „mHRDD”-vel (mandatory human rights due diligence) kapcsolatos uniós kezdeményezés mellett. Bővebben: Kun Attila (2021): A proceduralizáció szimptomái az emberi jogi és munkajogi compliance transznacionális mechanizmusai terén: új Európai Unió szabályozó a „láthatáron” a vállalati átvilágítás és elszámoltathatóság terén, In: Udvary Sándor (szerk.): *Studia in honorem Imre Szabó 70*, Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar (De iuris peritorum meritis 1789-0896; 15), 107-118.

62 *Vö.*: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=707> ; <https://www.worker-participation.eu/> (letöltve: 2022. 04. 02.)

hordozza annak a veszélyét is, hogy túlzottan és diszfunkcionálisan átpolitizálja ezt a szakmai területet (esetleg ezzel még konfliktusosabbá téve azt például tagállami szakpolitikai síkon is).⁶³

Másfelől a Jelentés számos kifejezetten pozitívan értékelhető vonással is bír. Egyrészt a fentebb valamelyest negatívumként említett eklektikus jelleg tulajdonképpen pozitívan is szemlélhető, hiszen a dokumentum határozott kísérletet tesz arra, hogy a munkahelyi demokrácia témáját holisztikusan, koherens módon szemlélje, azt középpontba helyezze (például az említett zöld és digitális átállás kontextusában, a fenntarthatóság és a fenntartható vállalat⁶⁴ koncepcióinak logikájában, vagy az egész életen át tartó tanulás horizontján is stb.). Másrészt előremutató, hogy az absztrakt demokratikus és emberi jogi érvelés mellett nagy hangsúlyt helyez a Jelentés arra, hogy – nemzetközi kutatásokra építve – nyomatékosan tegye a munkahelyi demokrácia „pozitív társadalmi-gazdasági (mellék)hatásait”,⁶⁵ aláhúzva, hogy „a munkahelyi részvétel hozzájárul a vállalatok teljesítményéhez, a munka minőségéhez és a jóléthez”,⁶⁶ illetve, hogy „a munkavállalói részvétel javítja a termelékenységet.”⁶⁷ Harmadrészt figyelemreméltó, hogy a Jelentés több

---

63 Továbbá maga a munkahelyi demokrácia kifejezés is hordoz magában átpolitizált értelemezési lehetőséget, hiszen annak van egy markáns szocialista, marxista perspektívája is. Lásd például: Richard D. Wolff: Marx and the Democratization of Work <https://portside.org/2019-03-23/marx-and-democratization-work> (letöltve: 2022. 04. 02.)

64 Bővebben: Norbert Kluge, Sigurt Vitols (2020): *The Sustainable Company: a new approach to corporate governance*, ETUI, The European Trade Union Institute, <https://www.etui.org/publications/books/the-sustainable-company-a-new-approach-to-corporate-governance> (letöltve: 2022. 04. 02.)

65 Európai Parlament (2021b) 9, 24.

66 Európai Parlament (2021b) K.

67 Európai Parlament (2021b) O. Lásd még a tárgyban: Hall, Mark and Hutchinson, Sue and Purcell, John and Terry, Michael and Parker, Jane (2013): Promoting Effective Consultation? Assessing the Impact of the ICE Regulations (June 2013). *British Journal of Industrial Relations*, Vol. 51, Issue 2, 355-381, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2267662> or <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-8543.2011.00870.x> (letöltve: 2022. 04. 02.); M Biagi (2002): Quality of Work, Industrial Relations and Employee Involvement in Europe: Thinking the Unthinkable?, in M Biagi (ed.), *Quality of*

konkrét, ambiciózus célt is kitűz. Ilyen a már említett, a munkavállalók részvételhez, tájékoztatáshoz és konzultációhoz való jogával kapcsolatos uniós vívmányokat szintetizálni hivatott új keretirányelv – mint átfogó, kiegészítő jogi eszköz – előrevetítése, vagy az Európai Üzemi Tanácsról szóló irányelv hiányosságait korrigálni hivatott reformok igényének artikulálása. A jogi célok mellett rendkívül nagyra törő szakpolitikai célok is megfogalmazódnak. Például azt ambicionálja a Jelentés, hogy 2030-ra a vállalatok legalább 80%-a fenntartható vállalatirányítási megállapodások hatálya alá tartozzon,⁶⁸ továbbá, hogy 2030-ra 90%-ra növekedjen a kollektív tárgyalások által lefedettek köre azokban a nemzeti rendszerekben, amelyek egyesítik a foglalkoztatás és a munkakörülmények törvényi és szociális partnerek általi szabályozását.⁶⁹

5. Összegzés, következtetések

A dolgozatban részletesen elemzett két közelmúltbéli, a munkahelyi demokrácia megerősítését, újszerű kontextualizálását ambicionáló Európai Uniói szakpolitikai, jogalkotási javaslat (lásd: RTD-Állásfoglalás, Jelentés a munkahelyi demokráciáról) a maguk nemében igen eredeti, előremutató tónust hoznak be a kortárs uniós munkajogi diskurzusba, amelynek a digitalizáció érájában különös jelentősége lehet. Láthatóan új narratíva kezd kialakulni az EU-s munkajogi szakpolitikában a munkahelyi demokrácia „rég-új” értelemezési tartományai mentén. Egyelőre viszont megjósolhatatlan, hogy az ennek keretében artikulált – és jelen dolgozatban tárgyalt – számos konkrét ambiciózus javaslat mennyiben tud majd a jövőben túllépni a politikai retorika szféráján, érdemi jogi reformokat generálva.

Work and Employee Involvement in Europe (Alphen a/d Rijn, Kluwer Law International; Commission Staff Working Document, ‘Fitness Check’ on EU law in the area of Information and Consultation of Workers (SWD(2013) 293 final).

68 Európai Parlament (2021b) 4, 12.

69 Európai Parlament (2021b) 16.

A KERESKEDELMET SEGÍTŐ JOGINTÉZMÉNYEK VÁLTOZÁSA

1. Bevezetés

A tanulmány a kereskedelem fejlődését elősegítő és a kereskedelemhez kapcsolódó körülmények alakulását vizsgálja. A jogász szerző érdeklődésének középpontjában – érthető módon – a jogi szabályozás² és a kereskedelem viszonyának a tanulmányozása áll. Napjaink jelenségeit vizsgálva könnyen megállapítható, hogy az értékesítés drasztikus átalakulása jogszabályok megalkotásáért kiált, és az új jogszabályok jelentős mértékben befolyásolják a kereskedést. A változások korát éljük, minden mozgásban van, alig győzzük követni egyrészt a technikák modernizációját, másrészt az újabbnál-újabb jogi normák hatályba lépését.

Kutatásaink arra hívják fel a figyelmet, hogy régebben is következtek már be jelentős változások. Visszatekintve a kereskedelem korábbi évszázadaira megállapíthatjuk, hogy a jelenkor változásainak vannak előzményei. A történelmet még aprólékosabban megnézve kiderül, hogy voltak nagy változások, amelyek gazdaság és jog kapcsolatában bekövetkeztek és bizonyos tanulságokkal is szolgálnak a jelenkor számára. A kereskedelem mindig igényelte és kiváltotta az értékesítés bizonyos mozzanatainak jogi szabályozását. A szerző eredeti célkitűzése az volt, hogy a tanulmányban a kereskedelmi formák nagyobb változásai alapján korszakokat állapítson

---

1 Tanszékvezető egyetemi tanár (KRE ÁJK, Kereskedelmi Jogi és Pénzügyi Jogi Tanszék)

2 Tanulmányunk csak a kereskedelemhez legszorosabban kapcsolódó jogi normákkal foglalkozik, nem öleli fel a kereskedelmi jog egészét, amelyről lásd Miskolczi Bodnár Péter: A kereskedelmi jog fejlődése 1998 és 2018 között in *Gazdaság és jog Konferenciakiadvány* Boóc Ádám – Kun Attila – Miskolczi Bodnár Péter (szerk.) KRE ÁJK 177-198. old.

meg, és azokhoz csatolja hozzá a kereskedelmet szabályozó legfontosabb jogterületeket és azon belül is a főbb jogintézményeket. Az elemzések azonban azt mutatták, hogy nem elegendő a szabályozó eszköz és a szabályozandó gazdasági ág kapcsolatát vizsgálni. Azt kellett megállapítani, hogy a jog és a kereskedelmi módszerek kapcsolatán túlmenően a kereskedelem tárgya is lényeges befolyást gyakorol a kereskedelemre magára és annak a jogi szabályozására. A jogalkotás számára nem csak az értékesítés mikéntje, hanem az eladásra felkínált termékek köre, származása, megjelenése is fontos. Szintén lényeges körülmény az, hogy mint gondol a jogalkotó az üzleti kapcsolatokról, az eladó és a vevő viszonyáról. Magukra hagyja őket, csupán a nélkülözhetetlen szabályokat megalkotva, vagy nem mindenben engedi a szerződő felek akaratát érvényesülni. A kereskedelem és a jog kapcsolatát befolyásoló körülmények sorában meg kell említeni a gazdaság néhány más területét is. Léteznek ugyanis olyan kapcsolódó területek – háttérintézmények, háttérpiac, szolgáltatások –, amelyek nélkül a mai kereskedelem nem képzelhető el.

A tanulmány – a kiinduló koncepciót követve – a kereskedelem módszertani korszakaiból indul ki (2. pont) és ezekhez kapcsolja a többi vizsgált körülményt. Előre bocsátjuk, hogy a bemutatott korszakok között nincs éles határvonal, a változások az egyes földrészeken eltérő időpontokban következtek be. Az újfajta kereskedelmi módszerek megjelenése nem azonnal és nem minden körülmények között váltotta ki a kapcsolódó változásokat. Tendenciaszerű kapcsolatokról beszélhetünk. A jog változása előbb-utóbb szükségszerűen követte a körülmények átalakulását.

A tanulmány 3. pontjában a jelenkor fontos változásaira hívjuk fel a figyelmet a történelmi visszatekintés során kialakított komplex szemlélettel, a sokrétű körülmények együttes hatását elemezve a kereskedelmet érintő jogi normákra.

Meggyőződésünk, hogy a klímaváltozás elleni megkésett küzdelemre tekintettel minden változásnak figyelni kell a környezeti hatásaira. A tanulmány 4. pontjában a klímaszempontról előnyös és hátrányos változások felvillantásával rövid előrejelzést adunk arra vonatkozóan, hogy a kereskedelemben várható változások hogyan érintik a környezetet.

2. A kereskedelem korszakai

A kereskedés jellemző módszerében bekövetkező változások alapján az alábbi korszakokat különítjük el:

- a piaci árusítás korszaka
- a bolti kereskedelem
- az önkiszolgáló boltok megjelenésével kezdődő korszak
- szupermarketek és hipermarketek megjelenésével kezdődő korszak
- csomagküldő kereskedelem
- a digitális gazdaság kereskedelme.

Az egyes korszakok nem jelentik azt, hogy a korábban jellemző értékesítési mód megszűnt volna. Ma is léteznek piacok, a szupermarketek és hipermarketek mellett találunk kisboltokat (a továbbiakban szatócsboltként említjük majd a jellemzően egyetlen eladóval működtetett, kis alapterületű üzlethelyiségeket), és ezek a formák az online kereskedelemmel párhuzamosan működnek. A régebben kialakult kereskedelmi formák zömmel megőrizték eredeti kapcsolódó intézményeiket, a jogi normák egy része differenciáltan az adott formához kapcsolódik, miközben a szabályozás egésze az adott korszakra jellemző értékesítési formához igazodik.

Számos olyan külső körülmény azonosítható, amely kihat a kereskedelmet szabályozó jogi normákra. Az egyes korszakokban – az összehasonlíthatóság és a változások könnyebb áttekintése érdekében – néhány lényeges körülményre koncentrálunk, nevezetesen az értékesítés helyszínére, a szabályozó jogágakra, a kereskedelemhez az adott korszakban intenzíven kapcsolódó gazdasági területekre, a szerződő felek jogpolitikai megítélésére és az értékesített áruk sajátosságaira. Az első két korszakban csak azt az összefüggést vizsgáljuk, ami a kereskedelem módja és a jogi szabályozás között fennáll. Az adott korszakban bekövetkező legfontosabb változásokat a korszak címét követően áttekintően összegezzük, majd részletesebben is kifejtjük.

2.1. Piaci árusítás

A piaci árusítás a kiinduló pont. A kereskedésnek ebben az első korszakában az eladó és a vevő jellemzően vásárokon találkozik, amelyek időpontját

és rendjét – mai fogalmaink szerint – hatósági normák rendezik, és megjelennek a piacon kötött első ügyletfajták – csere, adásvétel – magánjogi normái. Léteznek jogi formát öltő nem piac konform intézkedések is.

Az értékesítés helyszíne

A piaci árusítás sajátossága, hogy a vevőnek és az eladónak is fel kell keresni az értékesítési helyet, ahol egyébként nem található meg. A vásártéren nincsenek épületek, az árut a földön, vagy padokon, később sátrakban teszik közzemlére.

Szabályozó jogágak

A vásárokon – különösen az általános egyenértékűként szolgáló pénz megjelenéséig – csereügyleteket kötnek. A magánjog kezdetben a csere³ szabályaival reagál erre a helyzetre. A tulajdonátruházást⁴ minden ókori társadalom szabályozza. Elsősorban az adásvétel⁵ szabályai kerülnek alkalmazásra, annak is a legalapvetőbb formája. A kereskedelmet szabályozó egyik jogág, tehát a magánjog. Emellett léteznek a piac működését rendező normák,

---

3 Miskolczi Bodnár Péter: A csereszerződés 6:234 § III. kötet 567-569. old. In: A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja III. kötet Hatodik Könyv, Harmadik Rész: Egyes szerződések, Osztovits András (Szerk.) Opten Informatikai Kft. Budapest, 2014. ISBN 978-615-5122-16-3

4 Miskolczi Bodnár Péter: A tulajdonátruházó szerződések III. kötet 503-506. old. In: A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja III. kötet Hatodik Könyv, Harmadik Rész: Egyes szerződések, Osztovits András (Szerk.) Opten Informatikai Kft. Budapest, 2014., ISBN 978-615-5122-16-3

5 Miskolczi Bodnár Péter: Az adásvételi szerződés általános szabályai 6:215 – 6:220. §§ III. kötet 507-525. old., In: A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja III. kötet Hatodik Könyv, Harmadik Rész: Egyes szerződések, Osztovits András (Szerk.) Opten Informatikai Kft. Budapest, 2014., ISBN 978-615-5122-16-3

szabályozzák azt, hogy milyen napokon,⁶ hol⁷ van piac, milyen szabályokat kell betartani. Ezek a mai fogalmaink szerint hatósági közigazgatási eszközök, és ebben a kezdeti időszakban talán dominálnak a magánjog fölött.

Ebben a korszakban léteznek nem piac konform intézkedések. Ilyen például az árumegállító jog, ami az egyes városok fejlődésére nagyon pozitív hatással bírt, de nem lenne összhangba hozható a vállalkozás szabadsága mai elvével. Ide sorolhatók a királyi engedélyek, amelyekkel az uralkodó – diszkrecionális jogkört gyakorolva – lehetővé tette bizonyos tevékenységek végzését, vagy bizonyos gazdasági egységek – pl. a Kelet- és Nyugat-Indiai társaságok – megalapítását.

2.2. Bolti kereskedelem

A kereskedelem következő korszaka a bolti kereskedelem, amely során az ügyletkötésre a korábnál szélesebb időintervallum áll rendelkezésre, mivel a vevő – a nyitvatartási időn belül – bármikor felkeresheti boltjában az eladót. A boltokra hatósági szabályok vonatkoznak, és kialakul, majd Európa-szerte egységesedik a kereskedelmi szokásjog. A felvilágosodást követően a jogi szabályozás piackonformmá válik.

Az értékesítés helyszíne

A szatócsboltok elterjedése azért jelenti a kereskedelem magasabb lépcsőfokát, mert a kereskedő már rendszeresen elérhető egy elárusítás céljára kialakított helyiségben, itt végzi a tevékenységét, és itt keresik fel őt a vásárlók. A bolthelyiséget cégtábla jelöli.

---

6 A vasárnap szavunkban felismerhető a vásár kifejezés, és ez arra utal, hogy jellemzően a hétnek ezen a napján tartották a vásárokat, de Szombathely városunk neve a szombati vásártartásra vezethető vissza.

7 A vásárok helyszíne eredetileg egy sík mező, később a városok legnagyobb tere, majd a termékkör differenciálódásával kialakulnak a speciális piacok a gabona, a zöldség és gyümölcs, a sajt és más termékek számára.

Szabályozó jogágak

A magánjogi szabályozás kénytelen – a tulajdonátruházáson túl – a helyiségbérlettel is foglalkozni, hiszen nem mindig a kereskedő magántulajdonában álló helyiségben zajlik a tevékenység. A korábbi időszakhoz képest nagyobb mennyiségű az értékesítés, ami – sajnos – a hibás teljesítések nagyobb számát is maga után vonja. A jog erre reagál, szankciókat rögzít, és jogérvényesítési lehetőségeket biztosít. Európában a közös kereskedelmi szokásjog az alapja a mai Európai Unió jogának. A távolsági kereskedelem révén gyakorlatilag egész Európában egységes szokásjogi szabályok terjednek el, a Hanza városok kereskedelmi szokásaira, vagy Észak-Itália pénzváltóinak gyakorlatára lehet gondolni.

Ebben a korszakban is érvényesülnek hatósági előírások a boltlétesítésre, a bolt működtetésére, a nyitvatartási időre, a boltban végzett tevékenységekre vonatkozó különböző normák révén. A boltot sokszor nem természetes személy tulajdonos, vagy bérlő üzemelteti, hanem egy cég. Megjelennek a kereskedelmi társaságok, szabályozzák ezek működését, a tagok felelősségét.

A felvilágosodást követően terjed az államot éjjeliőr szerepre korlátozó ideológia, ami a piactól idegen állami beavatkozások visszaszorulását eredményezi. A jogi szabályozás piacconformmá válik.

2.3. Az önkiszolgáló boltok

A kereskedelem fejlődésében jelentős lépés az önkiszolgáló boltok megjelenése, mivel hatékonyabbá válik az értékesítés – többek között – annak köszönhetően, hogy a termékek egy részét előre csomagolják és a potenciális vevőt az áru kiválasztásához szükséges információval látják el. Minderre jogszabály kötelez, és a fuvarjog is bekapcsolódik a kereskedelem szabályozásába, mivel az önkiszolgáló boltokba nagy tömegű áru eljuttatásában a kereskedőtől független fuvarozó vállalatok vesznek részt.

Az értékesítés helyszíne

Az önkiszolgálásra áttéréssel jelentősen változik a bolt kialakítása: a raktár-helyiség egy jelentős része eladó terré válik. Differenciálódnak a kereskedői feladatok, más személy foglalkozik az áru elhelyezésével, a fizetendő vételár kiszámításával és átvételével. Ez komoly változást jelent, hiszen korábban a szatócüzletben egy kereskedő egy vásárlóval tudott foglalkozni, ő válaszolt a kérdésekre, ő hozta elő a raktárból az árut, ő vette át az ellenértéket, így az eladás viszonylag időigényes tevékenység volt. Az önkiszolgálással munkamegosztás alakul ki a kereskedő és a vevő között, mivel maga a vásárló végzi el annak a munkának egy részét, ami eddig a kereskedőt terhelte. A vevő választja ki a polcon elhelyezett árukból azt, amit meg kíván vásárolni. Vannak feltételei annak, hogy ez jól működjön.

Szabályozó jogágak

Sokféle követelménynek kell megfelelni ahhoz, hogy az önkiszolgáló kereskedelem működőképpé váljon. A termékekből különböző nagyságú egységcsomagok készülnek, amelyek közül a vevő választhat. Csomagolási előírások születnek, amelyek az áru mennyiségének és minőségének megőrzésén túl a vevő informálását is előírják. A csomagoláson meg kell, hogy jelenjenek bizonyos információk. Ezek hiányában másként kell a vevőt az árurol tájékoztatni, pl. a polcon való feltüntetés útján. Az ár írásban történő feltüntetése is a kereskedő feladatát képezi. Annak a tájékoztatásnak egy részét, amit korábban a boltos szóban adott, az önkiszolgáló bolt polcaira kihelyezett termékek tekintetében – értelem-szerűen – a polcon, vagy a termék csomagolásán azt megelőzően kell megjeleníteni, hogy a vevő belép a boltba. Jelentősen gazdagodik tehát a kereskedelemre vonatkozó magánjogi repertoár.

Kapcsolódó gazdasági tevékenység

Az önkiszolgáló kereskedelem elterjedésével fontossá válik egy kapcsolódó gazdasági tevékenység: a fuvarozás. Természetesen korábban is fuvarozták az árut, de korábban jellemzően a kereskedő maga vitte a piacra a portékáját,

majd később a beszerezett árut maga szállította a szatócsboltba. Az önkiszolgáló kereskedelemben értékesített áruk nagy mennyisége miatt járműparkkal rendelkező fuvarvállalatok kapcsolódnak a kereskedelmi tevékenységhez. A fuvarozó cégek önálló szereplők, akik vállalkozóként végzik ezt a tevékenységet, sokféle helyről nagyon sokféle terméket visznek a boltokba. A magánjog újabb területe kapcsolódik a kereskedelem szabályozásához: a fuvarjog.⁸

2.4. Szupermarketek – hipermarketek

A szupermarketek és hipermarketek megjelenése elsősorban az értékesítés helyszínében és az értékesített áruk körében jelent változást, de erre az időszakra tehető annak a folyamatnak a megkezdődése, amelyben a termékek összetetté, bonyolulttá válnak. A kereskedelmet szabályozó jogágak körében – a franchise miatt – megjelenik a versenyjog, jelentőssé válik az iparjogvédelem és az alkalmazott szerződéstípusok gazdagodására tekintettel nő a magánjog szerepe. A kapcsolódó gazdasági tevékenységek körében a nagykereskedelem és a reklámozás kap nagyobb szerepet. A tömeges értékesítéssel szaporodó problémák nyomán a jog szemléletében is változás következik be, nevezetesen a mellérendelt és egyenjogú szerződő felekre méretezett szabályokat részben felváltják a fogyasztóvédelem normái.

Az értékesítés helyszíne

A szupermarketek és hipermarketek nagy alapterületen sokféle terméket kínálnak. Sok esetben a város akkori szélén, olcsó területen épülnek meg, hatalmas autóparkolókkal, az autóval érkező vásárlókra számítva. A kereskedelemnek ez az új formája nem csupán méretbeli változást eredményez. Ezekben az áruházakban a legkülönbözőbb funkciójú termékek kaphatók. A kereskedelmi egységek közötti korábbi szakosodás nem érvényesül ebben a körben.

---

8 Miskolczi Bodnár Péter: A fuvarozási szerződés 6: 257 – 6:271. §§ III. kötet 658-688. old. in: A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja III. kötet Hatodik Könyv, Harmadik Rész: Egyes szerződések Szerk.: Osztovits András Opten Informatikai Kft. Budapest, 2014., ISBN 978-615-5122-16-3

Az értékesített áruk

Jelentősen változik az eladásra felkínált áruk köre, külföldi áruk egyre nagyobb mennyiségben jelennek meg. Az ókortól kezdve a luxustermékeket mindig messze földről hozzák a kereskedők. A kereskedelem új szakaszában azonban olyan külföldön előállított termékeket is forgalmaznak, amelyeket a kereskedők országában, városában is gyártanak, termelnek, csak éppen helyben nem akkor érik az a gyümölcs, nem akkor lehet begyűjteni azt a terményt. A válaszcék bővítésére, a fogyasztás szélesítése érdekében folyamatosan lehetőséget biztosítanak ugyanolyan termékek külföldről történő importálására.

A termékek egyre bonyolultabbá válnak, főleg a műszaki cikkek. Eddig csak a vásárló nem tudta pontosan, hogy milyen terméket is vásárol. Most abba a helyzetbe kerülünk, hogy sokszor maga a kereskedő sem rendelkezik kellő információval. Egyre nagyobb szerepet kap a gyártó által készített tájékoztatás.

Szabályozó jogágak

Megjelennek a franchise rendszerek. A franchise alapvetően polgári jogi intézmény⁹, de érdekes módon a versenyjog foglalkozik velük először, Magyarországon a franchise szabályokat először egy kartelljogi csoportmentesítési rendelet¹⁰ tartalmazta. Ennek az volt az oka, hogy ez egy kivételes helyzet, amikor a versenytársak egymással való szoros együttműködése

---

9 Miskolczi Bodnár Péter: A franchise szerződés, mint vállalkozásszervezési módszer, in *Studia in honorem László Lóth, Homicskó Árpád Olivér – Kovács Róbert – Pónusz Mónika (Szerk.) Károli Gáspár Református Egyetem Állam és Jogtudományi Kar Budapest 2020.* 123-139. old.; Miskolczi Bodnár Péter: *Atipikus szerződések (Lizing, faktoring, franchise) Gazdaság és Jog 1997. évi 1. szám 3-11. old.*; Miskolczi Bodnár Péter: *Atipikus szerződések a hazai joggyakorlatban (franchise, lízing stb.)* In: *Kilencedik jogász vándorgyűlés, Gyula 1996. október 12-13. Magyar Jogász Egylet, Budapest 1996.* 127-147. old.

10 A franchise megállapodások egyes csoportjairól szóló 246/1997. (XII. 20.) Korm. rendelet.

nem minősül automatikusan tilos kartellnek, hanem az előnyök miatt – bizonyos feltételek mellett – megengedhetőnek nyilvánítják.

Az áruházláncok összhangot teremtenek a résztvevő vállalkozások között. A láncolaton belül nagyjából azonos az árukészlet, egységes a beszerzés. Az azonos reklámok, akciók mellett törekszenek a kereskedelmi egységek külső megjelenésének azonossá tételére is. A láncolathoz tartozók egymásra hasonlítanak, más láncolatok tagjaitól különböznek. A felismerhetőség és a megkülönböztethetőség vagyoni érték. A kereskedelemben is felértékelődnek a megkülönböztethetőséget védő magánjogi jogintézmények, így a védjegy, az ipari minta, a használati minta, a dizájn. Ezzel a magánjognak egy új területe, az iparjogvédelem is csatasorba áll.

A kötelmi jogban is változások következnek be. Színesedik a tulajdonátruházás¹¹ eszköztára. Az új szerződéstípusok alkalmazására elsősorban egyfelől a kereskedő másfelől a gyártók és nagykereskedők közötti üzleti kapcsolatokban kerül sor. A kereskedő által a beszerzés körében használt szerződéstípusok gazdagodása körében megfigyelhető az, hogy szélesebb körben alkalmazzák a forgalmazási szerződést,¹² a lízinget,¹³ az adásvétel

---

11 Miskolczi Bodnár Péter: Speciális tulajdonátruházási szerződések In Erik Stenpien – Miskolczi Bodnár Péter (szerk.): A tulajdonátruházás összehasonlító kereskedelmi és üzleti jogi kérdései, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2015.; Miskolczi Bodnár Péter: Tulajdonátruházás különböző szerződések révén In Erik Stenpien – Miskolczi Bodnár Péter (szerk.): A tulajdonátruházás összehasonlító kereskedelmi és üzleti jogi kérdései, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2015.

12 Miskolczi Bodnár Péter: A forgalmazási szerződés 6:371. – 6:375. §§ III. kötet 877-890. old. in: A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja III. kötet Hatodik Könyv, Harmadik Rész: Egyes szerződések Osztovits András (Szerk.) Opten Informatikai Kft. Budapest, 2014., ISBN 978-615-5122-16-3; Miskolczi Bodnár Péter: Forgalmazási szerződés, in Barta – Fazakas – Harsányi – Miskolczi-Bodnár – Szuchy – Ujváriné: Üzleti szerződések Második bővített kiadás Patrocinium Kft., Budapest 2016.

13 Miskolczi Bodnár Péter: Lízing, In Barta-Harsányi-Kovács-Miskolczi-Ujváriné: Szerződések az üzleti életben Novotni Kiadó, Miskolc 2010.

altípusait és speciális fajtáit,¹⁴ valamint az önálló kereskedelmi ügynöki szerződést.¹⁵

Kapcsolódó gazdasági tevékenység

Megnő a nagykereskedelem szerepe, mint kereskedelemhez kapcsolódó tevékenység. Míg a boltos maga vásárolta meg azt az árut, amit eladni kívánt, addig egy hipermarketben képtelenség, hogy a boltot üzemeltető vagy akár a vállalkozásláncot üzemeltető önállóan végezze ezt a beszerző tevékenységet. E tevékenység ellátására egy újabb személykör alakul ki. A nagykereskedő egyúttal raktározási tevékenységet is végez, logisztikával foglalkozik.

Nagymértékben terjed a reklámozás, amely feladat elvégzésére önálló reklámügynökségek szakosodnak. A reklám eredeti¹⁶ célja az, hogy felhívja a figyelmet az új termékekre, és a sokféle termék közötti eligazodás segítése érdekében a vásárlókat információval lássa el.

---

14 Miskolczi Bodnár Péter: Az adásvétel különös nevei 6.221 – 6:230. §§ III. kötet 526-556. old. In: A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja III. kötet Hatodik Könyv, Harmadik Rész: Egyes szerződések Osztovits András (Szerk.) Opten Informatikai Kft. Budapest, 2014., ISBN 978-615-5122-16-3; Miskolczi Bodnár Péter: Az adásvételi szerződés altípusai 6.231 – 6:233. §§ III. kötet 556-567. old., In: A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja III. kötet Hatodik Könyv, Harmadik Rész: Egyes szerződések Osztovits András (Szerk.) Opten Informatikai Kft. Budapest, 2014., ISBN 978-615-5122-16-3; Miskolczi Bodnár Péter: Speciális adásvételek In Barta-Harsányi-Kovács-Miskolczi-Ujváriné: Szerződések az üzleti életben Novotni Kiadó, Miskolc 2010.

15 Miskolczi Bodnár Péter: Az önálló kereskedelmi ügynöki szerződés újraszabályozása a 2009. évi CXX. törvényben 105-118. old. in Javítandó és jobbittható elemek a Ptk. kodifikációjában Gondosné dr. Pusztahelyi Réka és dr. Juhász Ágnes (szerk.) Lektorálta Dr. Bíró György, Novotni Alapítvány, Miskolc 2012.

16 Később sajátosan „fejlődik” a reklámozási gyakorlat, az információval ellátó funkció háttérbe szorul és az igénykeltő, rábeszélő szerep dominánssá válik.

Az üzleti kapcsolat megítélése

Az üzleti kapcsolat szemléletében is változás következik be, melynek megértéséhez szükséges némi visszatekintés.

Kezdetben elsősorban a kereskedővel és a kereskedő által kötött ügyletekkel¹⁷ foglalkozott a jog, hiszen a kereskedelmi tevékenység volt nagy mennyiségű. Ebben az időszakban a szabályok a kereskedőre méretezettek voltak.¹⁸ Ez megfigyelhető az Európában egységesedő kereskedelmi szokásjog szabályaiban, majd a nemzeti kereskedelmi törvényekben.

A magánszemélyek egymás közti ügyletei kisebb számban jönnek létre és értékük is elmarad a kereskedelmi ügyletektől, mégis a XIX. századtól a polgári jog szemléletmódja uralkodik el. A polgári jog azt vallja, hogy mellérendelt és egyenjogú felek között jön létre a szerződés, többek között az adásvételi szerződés is. Kutatásaink nem terjedtek ki a magánfelek közötti adásvételre, mert az ilyen típusú ügyletek a kereskedelmi forgalomnak csak elenyésző hányadát alkották, és jórészt a kereskedelem kezdeti korszakához és módszeréhez kötődtek a piaci (bolhapiaci) árusítás körében.

A szocialista korszakban kiemelkedő szerepet kaptak a vállalkozások egymás közti kapcsolatai Kelet-Európában, de a kereskedelmet nem tekintették értékteremtő ágazatnak, feladatának csupán a más népgazdasági ágazatokban megtermelt javak elosztását tekintették. A kereskedelem és a jog kapcsolatára koncentrálo vizsgálódásunkhoz csupán a nagykereskedelmi tevékenység

---

17 Miskolczi Bodnár Péter: A kereskedelmi ügylet fogalma, típusai, sajátosságai in. *Egyes Kereskedelmi Szerződések*, Miskolczi Bodnár Péter (szerk.) Novotni Alapítvány, Miskolc, 1996., 10-17. old.; Miskolczi Bodnár Péter: A kereskedelmi ügylet fogalma, típusai, sajátosságai in. *Kereskedelmi Szerződéstípusok*, Miskolczi Bodnár Péter (szerk.) Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért, Miskolc, 1997., 9-16. old.

18 Számos országban eltért a magánszemélyek közötti adásvétel és az ún. kereskedelmi vétel szabályanyaga. Az olyan ügyleteket, amelyekben kereskedő is érintett volt külön kezelték, sőt attól függően is különbséget tettek, hogy az ügylet két kereskedő egymás közötti kapcsolatában jött létre, vagy kereskedő és a laikus vásárló között Miskolczi Bodnár Péter: *Az üzleti életben alkalmazott szerződések típusai, sajátosságai* in.: Barta Judit – Fazekas Judit – Harsányi Gyöngyi – Kovács István – Miskolczi Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit: *Az üzleti élet szerződésai* UNIO Kiadó, Budapest 2002., 9-24. old.

szocialista szabályai¹⁹ tartoznak. Ennek az időszaknak a piaci viszonyokat jelentős mértékben mellőző, tervfeladatok lebontását megvalósító, hatósági jellegű szabályai kiterőt jelentettek a piaci viszonyok jogi szabályozásának ma is érvényesülő trendje alól, ezért részletes bemutatásukat mellőzzük.

A XIX. század harmadik harmadában jelenik meg a fogyasztóvédelem, legalábbis az USA-ban, ahol észlelik azt, hogy a fogyasztónak nincs kellő információja, emiatt nem tud megfelelően választani a termékek között, nem megfelelő az érdekérvényesítő képessége, az új termékek veszélynek teszik ki a fogyasztó életét, egészségét. Úgy ítéli meg a jogalkotó, hogy valamiféle állami beavatkozásra szükség van az államot korábban éjjeliőr szerepre korlátozó megítéléssel ellentétben. Ez a beavatkozás egy új jogterület a fogyasztóvédelem keretében történik meg, nagyon szerteágazó szabályanyaggal. Ebben szerepet kap – többek között – a vállalkozások által egyoldalúan készített általános szerződési feltételekkel és a fogyasztói szerződések tisztességtelen kikötéseivel szembeni fellépés,²⁰ a hibás teljesítéssel szembeni védelem megerősítése,²¹ a vállalkozások fogyasztó számára biztosítandó fokozott tájékoztatás kötelezettsége,²² a fogyasztó objektív

---

19 Miskolczi Bodnár Péter: Szállítási szerződés Jogszabályváltozás és gyakorlat Gazdaság és Jog 1995. évi 5. szám 3-7. old.

20 Miskolczi Bodnár Péter: Fogyasztóvédelem az új Ptk-ban in Grad-Gyenge Anikó (szerk.): Szociális elemek az új Ptk-ban, KRE – Patrocinium Kiadó, Budapest 2013.; Miskolczi Bodnár Péter: Kodifikálható-e a fogyasztóvédelem? In Az új Polgári Törvénykönyv első öt éve szerk.: Gárdos-Orosz Fruzsina – Menyhárd Attila Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet Budapest 2019 151-267. o.; Miskolczi Bodnár Péter: Fogyasztóvédelem az új Ptk.-ban Magyar Jog 2018, 11. 593-604. o.

21 Miskolczi Bodnár Péter: Szavatosság és szerződésen alapuló kártérítés Magyar Jog 1988. évi 10. szám 873-881. old.; Miskolczi Bodnár Péter: A szerződésen kívül okozott károkért való felelősség, mint hibás teljesítés esetén alkalmazható jogvédelmi eszköz Jogtudományi Közlöny, 1989. évi 3. szám 130-136. old.; Miskolczi Bodnár Péter: A fogyasztóvédelem és termékfelelősség szabályai a fogyasztói társadalomban (Fazekas Judittal és Ujváriné Antal Edittel közös cikk) Szövetkezeti Kereskedelem 1991/1. sz. 34-36. old.

22 Miskolczi Bodnár Péter: A fogyasztók és a befektetők előzetes tájékoztatása in Studia in Honorem Gyöngyi Harsányi, Homicskó Árpád-Miskolczi Bodnár Péter-Szuchy Róbert (szerk.) Károli Gáspár Református Egyetem

elállási joga.²³ A fogyasztó védelmet kap a megtévesztő magatartásokkal,²⁴ az agresszív kereskedelmi gyakorlatokkal²⁵ és más tisztességtelen magatartásokkal szemben.²⁶ Változik a szabályozás jellege, mivel a korábbi diszpozitív szabályokat részben felváltják a fogyasztóvédelem kógens normái, amelyekről a felek – az eladó és a vevő – közös megegyezéssel sem térhetnek el.

2.5. Csomagküldő kereskedelem

A következő korszak a csomagküldő kereskedelem megjelenése és elterjedése. Ebben az értékesítési formában a szerződéskötésre a felek jelenléte nélkül kerül sor, így nincs szükség a korábban kialakult bolti infrastruktúrára. A csomagküldő kereskedelem szabályait a fogyasztóvédelmi jogalkotás dolgozza ki, egyoldalúan kógens szabályokkal védve a fogyasztókat és kötelezettségekkel terhelve a kereskedőket. A csomagküldő kereskedelem a kereskedelemhez kapcsolódó szolgáltatások terén a házhozszállítás elterjedését hozza magával.

Az értékesítés helyszíne

Gazdasági értelemben óriási fordulatot jelent, hogy a csomagküldő kereskedelem keretében az eladó és a vevő kapcsolatra lépéséhez nincs szükség boltra, önkiszolgáló áruházra, szupermarketre vagy hipermarketre, de még vásártérre sem. A felek fizikailag nem találkoznak,²⁷ így nincs szükség arra,

---

Állam- és Jogtudományi Kar Budapest 2021.] 179-196. o.

- 23 Miskolczi Bodnár Péter – Sándor István: Fogyasztóvédelmi jog I. Patrocinium, Budapest, 2016.
- 24 Miskolczi Bodnár Péter: A fogyasztók megtévesztésének egyes kérdései a GVH gyakorlatában 127-146. old. In: A fogyasztóvédelem új irányai az elméletben és a gyakorlatban, Konferenciakötet Debrecen 2007. május 17-18, Szerk. Szikora Veronika, Debrecen 2008. ISBN 978-963-473-176-4
- 25 Miskolczi Bodnár Péter: A fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok tilalma Patrocinium, Budapest, 2011.
- 26 Miskolczi Bodnár Péter: A tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok tilalma 289-328. old. in: Magyar fogyasztóvédelmi magánjog – európai kitekintéssel Szerk.: Szikora Veronika Fogyasztóvédők magyarországi egyesülete, Debrecen, 2010.
- 27 Miskolczi Bodnár Péter: Közbeszerzés. Távollévók közötti szerződések in.:

hogyan kerüljön egy ingatlanba, megtakarítható annak a létesítménynek a fenntartása, fűtése, világítása, amelyben korábban az értékesítésre váró termékeket bemutatták és eladták. Mindez jelentős költségcsökkenést eredményez, amely részben megjelenik az alacsonyabb árakban.

Szabályozó jogágak

A csomagküldő kereskedelem kapcsán azt látjuk, hogy a magánjogban régóta ismert minta szerinti vételnek egy új fajtája alakul ki, amikor magát a mintát sem látja a leendő vásárló a maga valójában, hanem csak egy katalógust, egy akciós újságot. A vásárló egy fénykép alapján választ, és aztán meglepődik sokszor, hogy nem teljesen ugyanazt kapja, mint amit remélt.

A csomagküldő kereskedelem fogyasztóvédelmi jellegű szabályanyaga nagyon sok szerteágazó szabálya próbálja ennek a helyzetnek a nehézségeit kiküszöbölni, vagy legalábbis tompítani. Olyan technikai dolgokat is rögzíteni kell, hogy miként történik a megrendelés, milyen az ajánlati kötöttség, kell-e valami visszajelzést adni arról, hogy beérkezett egy megrendelés. A fogyasztó jogosulttá válik a szerződés egyoldalú megszüntetésére. A fogyasztót megillető fogyasztói elállás anélkül érvényesül, hogy a másik fél szerződésszegést követne el. A fogyasztónak meggondolási lehetősége van.

A fogyasztóvédelem számos szerződéstípus szabályait átalakítja a fogyasztók számára jogokat biztosítva, míg a vállalkozók számára kötelezettségeket előírva. Ilyen szerződéstípus a fogyasztói adásvétel (fogyasztási cikkek adásvétele),²⁸ a távollévők között kötött szerződés.²⁹

Barta Judit – Fazekas Judit – Harsányi Gyöngyi – Kovács István – Miskolczi Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit: Az üzleti élet szerződései UNIO Kiadó, Budapest 2002., 39-45. old.

28 Fogyasztói adásvétel – angol nyelvű összefoglalóval 188-205 old. in. Kúpna zmluva – história a súcasnost' II.— Univerzita Pavla Josefa Safarika v Kosiciach Právnicka Fakulta, Kosice 2014. (A Kassán 2014. szeptember 27.-én a Pavel Josef Safarik Egyetem Jogi Kara által rendezett „The Purchase Agreement – history and present II.” nemzetközi tudományos konferencián elhangzott előadás kibővített változata.)

29 Miskolczi Bodnár Péter: Távollévők között kötött szerződések in Barta-Harsányi-Kovács-Miskolczi-Ujváriné: Szerződések az üzleti életben No-

Kapcsolódó gazdasági tevékenység

A csomagküldő kereskedelem változást indukál a kereskedelemhez kapcsolódó gazdasági tevékenységek terén is. Megjelenik a házhozszállítás. Eddig a fuvarozás mindig a boltba szállítást vagy a raktárba szállítást jelentette, most pedig a raktárból a vevő lakásába vagy az általa megadott helyre történő kiszállítás is tömegessé válik. Újabb külső közreműködők alkalmazására ad ez lehetőséget.

3. A jelenkor fontos változásai

Az elektronikus kereskedelem széles körű elterjedésének vagyunk tanúi. Az elektronikus kereskedelem előnyei között nem csupán a költséghatékonyságot és az emiatt a hagyományos kereskedelemben érvényesülőnél alacsonyabb árakat említhetjük. „Közgazdasági értelemben az e-kereskedelem közelítette meg legjobban a tökéletes versenypiac fogalmát. Itt az ár, a költségek és az információk egyenletesen oszlanak el, a szállítók közel végtelen halmaza versenyez egymással.”³⁰ „Az online térben nem érvényesül a bürokrácia és az állam mindent korlátozó és irányító szerepe.”³¹ A fogyasztók gyorsabban jutnak információhoz, sokszor az azonos

---

votni Kiadó, Miskolc 2010. A 45/2014. (II. 26.) Korm. rendelet 4. § módosított 10. és 11. pontja az alábbi definíciókat tartalmazza: 10. *távollévők közötti kötött szerződés*: olyan fogyasztói szerződés, amelyet a szerződés szerinti áru vagy szolgáltatás nyújtására szervezett távértékesítési rendszer keretében a felek egyidejű fizikai jelenléte nélkül úgy kötnek meg, hogy a szerződés megkötése érdekében a szerződő felek kizárólag távollévők közötti kommunikációt lehetővé tévő eszközt alkalmaznak; 11. *távollévők közötti kommunikációt lehetővé tévő eszköz*: olyan eszköz, amely alkalmas a felek távollétében – szerződés megkötése érdekében – szerződési nyilatkozat megtételére. Ilyen eszköz különösen a címzett vagy a címzés nélküli nyomtatvány, a szabványlevél, a sajtótermékben közzétett hirdetés megrendelőlappal, a katalógus, a telefon, a telefax és az internetes hozzáférést biztosító eszköz;

30 Eszes István: Digitális gazdaság Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest 2011. 30. old.

31 Eszes István: Digitális gazdaság Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest 2011. 31. old.

funkciójú termékek tulajdonságait összehasonlítva is megkaphatják.

Napjainkban több – egymásba kapcsolódó – változásra is sor kerül. Szélesebb körben tekintünk árunak termékeket és szolgáltatásokat, főként a digitális tartalmak kapcsán. A pénzbeli ellenszolgáltatás mellett a visszteher másik formájaként megjelenik a személyes adat, amely ellenértékként funkcionál. Sok esetben személyre szabják az ellenértéket, kihasználva a technikai eszközök révén könnyen felismerhető határozott vásárlási szándékot, amelyre tekintettel magasabb árat kérnek az ilyen vásárlótól. A fogyasztóvédelmi jogalkotás igyekszik fellépni az elektronikus kereskedelem nyújtotta lehetőségek tisztességtelen kihasználásával szemben és előzetes tájékoztatás szélesebb körű előírásával előmozdítani törekszik a megalapozott fogyasztói döntések meghozatalát és az újfajta tisztességtelen magatartások utólagos szankcionálásával generális prevenciós hatást is próbál elérni. A fogyasztóvédelem mellett a versenyjog és az adatvédelem is szerepet kap ennek a gyökereiben változó kereskedelemnek a szabályozásában. A platformszolgáltatók az elektronikus kereskedelemről teljesen kiszorítják a nagykereskedőket, kivéve az értéknövelt szolgáltatásokat is nyújtó tanácsadókat.

Az értékesített áruk köre

Látványos változás következik be az eladott termékek körében. Eddig a fizikai árukról beszéltünk, most pedig megjelenik a digitális tartalmú áru és egyre szélesebb körben áruvá válik az információ, a szolgáltatás.³² Az okos órák, okos telefonok és más hasonló eszközök elterjedése olyan változást jelent, amire a jognak is reagálni kell. A jogalkotó kiszélesíti az áru³³ fogalmát, amelybe az ingó dolgokon és energiákon kívül a digitá-

---

32 Strihó Krisztina: Az elektronikus szolgáltatással összefüggő szerződés, in Papp Tekla (szerk.) *Atipikus szerződések*, Opten Budapest 2015. 127-159. old.

33 *áru*:

a) ingó dolog, ideértve a tartályban, palackban vagy egyéb módon korlátozott mennyiségben vagy meghatározott úrtartalommal kiserelt víz, gáz és villamos energia, valamint

b) ingó dolog, amely digitális tartalmat vagy digitális szolgáltatást foglal magában vagy azzal össze van kapcsolva, olyan módon, hogy az érintett digitális tartalom vagy digitális szolgáltatás hiányában az áru nem tudná betölteni

lis tartalmakat és szolgáltatásokat is belefoglalja. A jogalkotó ezenkívül meghatározza az online piac és a digitális szolgáltatás fogalmát is. „A szoftver és a zene mellett sok más terméket is lehet digitalizálni. A digitalizált termékek költségszerkezete lényegesen eltér a fizikai termékek költségstruktúrájától. A költségek nagy részét a fix költségek teszik ki, a változó költség többnyire nagyon csekély, azaz, ha a digitalizált termék értékesítéséből származó bevétel fedezi az állandó költséget, utána a nyereség gyorsan növekszik.”³⁴

„A digitális gazdaság lehetővé teszi, hogy az új vagy már meglévő termékeket a vevők igényeihez adaptálják ... a vevő állítja össze, konfigurálja az általa megvenni tervezett gépkocsit (motor, szín, ülések, felszereltség stb.).”³⁵

Az ellenérték

A digitális tartalmakat is magukba ölelő kereskedelmi kapcsolatok árazásában gyökeres változás következik be. A klasszikus adás-vétel ellenértékeként valamilyen pénzeszköz szerepelt, az elsőként bemutatott korszak kezdetét leszámítva, amikor a csere keretében egy másik áru szolgálhatott ellenértékként. Most a vevő sokszor az adatainak szolgáltatásával nyújt ellenértéket, anélkül, hogy pénzzel fizetne. Úgy tűnik, mintha ingyenes szerződésről lenne szó, de ez csak a látszat. Mégis a vásárló könnyebben – sokszor könnyelműen – lemond adatainak titkosságáról, cserébe bizonyos információkhoz való hozzáférésért. Megjelennek az adatvédelmi problémák. Az internetes térben a potenciális vásárló érdeklődéséről, terveiről, szándékairól is információt gyűjtenek és ez alapján célzott reklámokkal árasztják el őt. A jog azzal a dilemmával néz szembe, hogy védelemre érdemes-e a nemtörődöm vásárló, kell-e, lehet-e védelmet nyújtani a fogyasztónak akarata ellenére.

További változás, hogy az árak személyre szabottá válnak. Az eladó tájékoztatást kap arról, hogy a potenciális vevő milyen termék iránt érdeklődik,

---

funkcióit [45/2014. (II. 26.) Korm. rendelet 4- § 12.]

34 Eszes István: Digitális gazdaság Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest 2011. 37. old.

35 Eszes István: Digitális gazdaság Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest 2011. 39. old.

milyen honlapokat keres fel, mennyire aktív a kutatása. Mindezen információk alapján az eladó az áruért vagy szolgáltatásért járó ellenszolgáltatás mértékét differenciáltan határozza meg, automatizált döntéshozatal révén a fogyasztó személyére szabott árat határoz meg, saját érdekében kihasználva a fogyasztó vásárlási szándékának erősségéről begyűjtött információt.

Jogágak

A fogyasztóvédelem körében több új jogszabály is hatályba lép 2022-ben, amelyek a fogyasztói vélemények és az eladó megjelenítését, az ár feltüntetését, az akciókat, valamint a fogyasztók rejtett befolyásolását érintik. A változásokra az EU 2011/83/EU fogyasztóvédelmi irányelvvel³⁶ összhangban kerül sor.

A fogyasztó és a vállalkozás közötti szerződések részletes szabályairól szóló 45/2014. (II. 26.) Korm. rendelet módosításával³⁷ a jogalkotó szélesebben határozza meg a jogszabály hatályát. A korábbinál több dologról kell tájékoztatni a fogyasztót a szerződéskötést megelőzően, mely előírás mindenfajta fogyasztói szerződésben érvényre kell, hogy jusson,³⁸ de már itt is megjelennek a digitalizációval kapcsolatos tájékoztatási követelmények.³⁹

Üzlethelyiségen kívül kötött szerződés és távollévők között kötött

---

36 Az Európai Parlament és Tanácsnak a fogyasztók jogairól, a 93/13/EGK tanácsi irányelv és az 1999/44/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv módosításáról, valamint a 85/577/EGK tanácsi irányelv és a 97/7/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről szóló 2011/83/EU irányelve

37 2022. május 28-tól hatályosak a 45/2014. (II. 26.) Korm. rendelet módosított rendelkezései.

38 45/2014. (II. 26.) Korm. rendelet 9. § (1) bek. a) – j) pontok

39 45/2014. (II. 26.) Korm. rendelet 9. § (1) bek. h) és i) pontjai a 11. §-ban is megismétlődnek [t) és u) pontok]:

b) digitális elemeket tartalmazó áruk, digitális tartalom és digitális szolgáltatás működéséről, valamint az alkalmazandó műszaki védelmi intézkedésről;
i) digitális elemeket tartalmazó áru, digitális tartalom és digitális szolgáltatás bármilyen vonatkozó kompatibilitásáról és interoperabilitásáról a vállalkozástól észszerűen elvárható ismereteknek megfelelően;

szerződés esetén további követelmények is érvényesülnek.⁴⁰ A vállalkozásnak arról is tájékoztatást kell nyújtani, ha a szerződés szerinti áruért vagy szolgáltatásért járó ellenszolgáltatás automatizált döntéshozatal alapján a fogyasztó személyére szabott.⁴¹

Az online piacterek működtetőit további információs kötelezettségek terhelik.⁴² Az online piaci szolgáltatóval kötött szerződés megkötése előtt tájékoztatni kell a fogyasztót a keresési lekérdezése nyomán megjelenő ajánlatok rangsorolását meghatározó fő paraméterekről.⁴³ Az online piacok működtetői kötelesek tájékoztatni a fogyasztót arról, hogy akivel szerződnek az kereskedőnek minősül-e, valamint arról, hogy a szerződéses kötelezettségek megoszlanak-e a piactér üzemeltetője és az áru vagy szolgáltatás értékesítője között, és ha igen, akkor hogyan.

A jogalkotó az online kereskedelemben kialakult visszaélés szerű, tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok ellen kíván fellépni a fogyasztók jogainak védelme érdekében.

A 373/2021. (VI. 30.) Korm. rendelet⁴⁴ (a továbbiakban Korm. rendelet) – Európai Uniós mintára – főleg azokkal a termékekkel foglalkozik, ahol a fizikai áru összekapcsolódik valamiféle digitális tartalommal vagy pedig kifejezetten digitális szolgáltatásokra vonatkozó szabályokat tartalmaz. A meglehetősen bonyolult szabályanyag 2022. év január 1-je óta hatályos. A Korm. rendelet a teljesítés szerződésszerűsége kapcsán elkülönítetten tartalmazza az általános követelményeket⁴⁵, az egyedi követelményeket digitális elemeket tartalmazó áru esetén⁴⁶ és az egyedi

---

40 45/2014. (II. 26.) Korm. rendelet 11. § (1) bek. a) – w) pontok

41 45/2014. (II. 26.) Korm. rendelet 11. § (1) bek. q) pont

42 Miskolczi Bodnár Péter: A fogyasztók tájékoztatása és a digitalizáció in Homicskó Árpád (szerk.): A digitalizáció hatása az egyes jogterületeken, Acta Cariliensia Conventorum Scientiarum Iuridico Politicarum XXIX. Budapest, 2020 193. old.

43 Az Fttv. 2. § j) pontja

44 373/2021. (VI. 30.) Korm. rendelet a fogyasztó és vállalkozás közötti, az áruk adásvételére, valamint a digitális tartalom szolgáltatására és digitális szolgáltatások nyújtására irányuló szerződések részletes szabályairól

45 I. fejezet 3. pont

46 II. fejezet 5. pont

követelményeket digitális tartalom szolgáltatása vagy digitális szolgáltatás nyújtása esetén⁴⁷. Differenciált a hibás teljesítés⁴⁸ és a kellékszavatosság⁴⁹ szabályozása is. A jogszabály rendezi a digitális tartalom szolgáltatására vagy digitális szolgáltatás nyújtására irányuló szerződés megszüntetése esetén a vállalkozás és a fogyasztó kötelezettségeit és a digitális tartalom vagy a digitális szolgáltatás módosítását.

2022. május 28-án lépett hatályba az a 48/2020. (XII. 30.) ITM rendelet⁵⁰ (a továbbiakban: ITM rendelet), amely – többek között – az akciós árak feltüntetésével foglalkozik. Az ITM rendelet – meglehetősen nagy késéssel – most előírja azt, hogy kötelező feltüntetni az akciós ár előtt alkalmazott árat. Korábbi árként olyan árat kell közölni, melyet legalább 30 napon keresztül alkalmazott a kereskedő.⁵¹ A szabály azt célozza, hogy a fogyasztó valós képet alkothasson arról, hogy mekkora árkedvezményt kap.

Az adatvédelmi jogi jogalkotás kiegészül olyan garanciális szabályokkal, amelyek próbálják védeni a vásárlót az adathalászattal szemben.

A versenyjognak egy újabb szerepköre nyílik meg, mert úgy tűnik, hogy az adatvédelmi és versenyhatóság, az amelyik érdemben be tud avatkozni a fogyasztó, vásárló érdekében ezen a területen.

---

47 III. fejezet 9. pont

48 A vállalkozás és a fogyasztó közötti adásvételi szerződés hibás teljesítésének általános szabályait a II. fejezt 6. pontja, míg a digitális tartalom szolgáltatására vagy a digitális szolgáltatás nyújtására irányuló szerződés hibás teljesítésére vonatkozó rendelkezéseket a III. fejezet 10. pontja tartalmazza.

49 A vállalkozás és a fogyasztó közötti adásvételi szerződés tekintetében a kellékszavatosság általános szabályait a II. fejezt 7. pontja, míg a digitális tartalom szolgáltatására vagy a digitális szolgáltatás nyújtására irányuló szerződés esetén a kellékszavatossági rendelkezéseket a III. fejezet 11. pontja tartalmazza.

50 Az innovációért és technológiáért felelős miniszter 48/2020. (XII. 11.) ITM rendelete a termékek eladási ára és egységára, továbbá a szolgáltatások díja feltüntetésének részletes szabályairól szóló 4/2009. (I. 30.) NFGM–SZMM együttes rendelet módosításáról

51 A korábbi ár a vállalkozás által egy olyan időszakban alkalmazott legalacsonyabb árat jelenti, amely nem lehet rövidebb, mint az árcsökkentés alkalmazását megelőző harminc nap. [2/A § (2) bek.]

Kapcsolódó gazdasági tevékenység

A platformszolgáltatók megjelenése jelenti a legnagyobb újdonságot a kereskedelemhez kapcsolódó tevékenységek körében. A platform mind a kereskedőkkel, mind a vevőkkel kapcsolatban áll. A hirdetőktől kapott díjakból működtet egy információs rendszert, amelyből a leendő vásárlók tájékozódnak. A platform megfigyeli a fogyasztók kereséseit és ezen adatok alapján olyan képet alkot a fogyasztókról, amelyért a reklámozók újabb és újabb összeget hajlandók fizetni, mert ez az információ hatékonyabbá teszi marketing tevékenységüket. A platform – külön díjazásért – elsőbbséget biztosít bizonyos szolgáltatók hirdetéseinek. A platformszolgáltatóknak ez a tevékenysége képes befolyásolni a gazdaságot azáltal, hogy nem az információt kereső leendő vásárló számára legmegfelelőbb, hanem a platformszolgáltató számára legtöbb nyereséget biztosító gyártót és annak termékét mutatja be elsőként. Ismerve az internethasználók szokásait előre látható, hogy az ellenérték fejében előnyös pozícióba kerülő gyártók aránytalanul sok megrendeléshez jutnak.

Az elektronikus kereskedelem nem létezhet a fizetési tranzakciókat lehetővé tevő pénzügyi intézetek és a hitelesítő szolgáltatást nyújtók nélkül.

Az elektronikus kereskedelem terjedése lerövidíti a termék útját a gyártótól a vásárlóig. A platform fokozatosan kiszorítja a közvetítő kereskedelem egyéb szereplőit, mindenekelőtt a nagykereskedőket, különösen a kisebb méretű helyi disztribútorokat. A közvetítő kereskedelemből élők kénytelenek értéknövelt szolgáltatásokat is nyújtani, tanácsadással foglalkozni.

4. A változások környezeti hatásai

Sokféle következménye lesz a változásoknak. A változások – környezetvédelmi szempontból – kétfélek.

Környezetvédelmi szempontból hátrányos az, hogy új raktárak létesülnek autópályák mellett, mezőgazdasági földterületeket foglalnak el, építőanyagot használnak fel. Nő a fuvarozás során megtett árukilométerek mennyisége, az áruszállító kamionok, teherautók jelentősen növelik a légszennyezést, rongálják az utakat.

Környezetvédelmi szempontból előnyös az, hogy a csomagküldő kereskedelem keretében nincs szükség boltra. Mivel a felek fizikailag nem találkoznak, így nem kell beruházni ingatlanba, megtakarítható annak a létesítménynek a fenntartása, fűtése, világítása, amelyben korábban az értékesítésre váró termékeket bemutatták és eladták. Nem ennyire előnyös az áruszállításból fakadó környezetterhelés alakulása. A raktárakból nem a boltokba, hanem a vevő lakására, átadó pontokba juttatják el a kért árut. Ez az eladó oldalán nem feltétlenül eredményezi a környezet kisebb károsítását, mivel sokszor nagy távolságból – nemegyszer más földrészről – történik a szállítás, amit valószínű nem ellensúlyoz az, hogy néhány étterem kerékpáros árukiszállítással próbálja többek között a környezetet védeni. A vevő oldalán a környezetterhelést csökkentő tényezőként tekinthetünk arra a jelenségre, hogy a vásárlónak vagy nem kell kimozdulnia, vagy csak az átadási pontig kell elmennie, ami elérhető a vásárlók számára nemcsak gépkocsival, hanem személyesen is. Ezen körülmények miatt a távértékesítés összességében kisebb környezetterheléssel jár, mint a bolti kereskedelem többi formája.

Az előnyök és hátrányok együttes értékelése kapcsán rögzíteni kell, hogy a környezetvédelmi szempontból kedvezőbb távértékesítés belátható időn belül nem szorítja ki, nem váltja fel a hagyományos értékesítést. Mivel a két rendszer egymás mellett létezik együttes tevékenységük növeli a környezetterhelést, bár a növekedés üteme lassul a környezeti szempontból valamivel kedvezőbb értékesítési formák térnyerése miatt. Minderre tekintettel a növekvő mennyiségű, kétcsatornás értékesítés a környezetvédelem szempontjából negatív tendenciát jelent. Ez annak ellenére is megállapítható, hogy a bolti kiválasztást mellőző, „házhozszállító” értékesítés a hagyományos értékesítésnél kisebb környezetterhelést jelent. Összességében tehát a mostani – a korábnál kedvezőbb – tendenciák ellenére a növekvő értékesítés a környezetvédelemre negatív hatást fog gyakorolni. A kereskedelmi tevékenységgel okozott környezetkárosítás növekedési ütemének csökkenése a távértékesítés infrastruktúrájának kiépülését és a hagyományos értékesítés visszaszorulását követően gyorsulhat fel.

5. Összegzés

Zárásként szeretnénk összegezni azt, hogy a kereskedelem korszakainak áttekintése cáfolja azt a definíciót, hogy a kereskedelem az eladó és a vevő közötti tulajdonátruházás.⁵²

Látjuk, hogy messze nemcsak az eladó és a kereskedő közötti kapcsolatáról van szó.

Nem csak tulajdonátruházás történik. A tulajdonjogon és a szerződések általános és különös normáin túl, a kereskedelmet szabályozza a polgári jog szellemi alkotásokkal foglalkozó része, a kereskedelmi jog, a fogyasztóvédelem, a versenyjog, a közigazgatási jog, az adatvédelem. A számos jogterület együtt, egymásra tekintettel szabályoz.

A joggal foglalkozók számára fontos tanulság az, hogy nem csak a kereskedelmi formák hatnak a kereskedelmet szabályozó jogi normákra, hanem az eladott áruk és érékesített szolgáltatások jellege (külföldi áruk, digitalizált tartalmak), a szerződő felek kapcsolatáról alkotott jogalkotói vélemény (mellérendeltség vagy fogyasztóvédelem), továbbá a kereskedelemhez szervesen tartozó számos egyéb gazdasági tevékenység és a jog között is van kapcsolat. Ezek együttesen változtatták meg a kereskedelmet, és a kereskedelemre vonatkozó joganyagot, és tették olyanná, amilyennek most látjuk. Egészen biztosan látványos változások várhatók a jövőben is, amelyek megértéséhez, működésük hatékonnyá tételéhez a felsorolt körülmények együttes figyelembevétele szükséges.

---

52 „Kereskedelemnek minősül minden értékkel bíró piacképes termék és szolgáltatás adásvétele” Kárpáti László – Lehota József: Kereskedelmi ismeretek Debreceni Egyetem Debrecen 2007. 9. old.

A FIGYELEM ALAPÚ PIACOK KÁROS HATÁSAINAK SZABÁLYOZÁSI CSÖKKENTÉSE

1. Bevezetés

A figyelempiaci szereplők olyan online platformok, amelyek emberi figyelem és adatok felhasználásával² az online térben reklámozóknak felületet kínálnak, illetve harmadik feleknek adnak el a felhasználók szokásait is megérteni segítő adatokat függetlenül attól, hogy milyen nem pénzért kínált szolgáltatással gyűjtik egybe az emberek figyelmét (pl. Facebook, Google, YouTube). Ezekben a figyelemkereskedőkben közös a platform alapúság és a zéró áras üzleti modell. Az ilyen zéró áras üzleti modellen alapuló adatvezérelt online szolgáltatások piaci értékét 2020-ra 300-320 milliárd EUR-ra becsülték.³ Az ENSZ adatai szerint ez a piac globálisan magasan koncentrált, mert a legnagyobb online platformok piaci kapitalizációja alapján az amerikai és kínai cégek 90%-ot tesznek ki, ebből amerikai vállalatok részesedése 70%, miközben az európai cégek aránya nem éri el

---

1 Egyetemi docens (KRE ÁJK, Infokommunikációs Jogi Tanszék)

2 Newman, John M.: Regulating Attention Markets, University of Miami Legal Studies Research Paper. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3423487# [2021.07.26.]

3 Hustinx, Peter (European Data Protection Supervisor): Preliminary Opinion of the European Data Protection Supervisor, Privacy and competitiveness in the age of big data, The interplay between data protection, competition law and consumer protection in the Digital Economy. https://edps.europa.eu/sites/default/files/publication/14-03-26_competition_law_big_data_en.pdf [2021.07.26.]; Lieshout, Marc: „The Value of Personal Data”, IFIP Advances in Information and Communication Technology, 2015.05. p. 26-38.

a 4%-ot.⁴ Az amerikai Google dominálja az EU-ban keresőmotorok és a mobil telefon operációs rendszerek piacát, a Facebook pedig meghatározó a közösségi média területén.⁵

A figyelem piacok működésének legfőbb kudarca, hogy hatalmas mennyiségű adat halmozódik fel amerikai magánpiaci szereplőknél. Jelen tanulmányban bemutatom, hogy ennek az adat-felhalmozódásnak milyen káros következményei vannak (2. pont). Kitérek arra, hogy az adatfelhalmozáshoz vezető körülmények mögött milyen piaci kudarcok húzódnak meg (3. pont), majd bemutatom az ezen kudarcok kezeléséhez igénybe vehető szabályozási eszközöket (fogyasztóvédelem: 4. pont; versenyjog 5. pont; adatvédelem: 6. pont; médiajog: 7. pont.)

2. Az online figyelem piacok működésének hátrányos következményei

Az európai adatok amerikai technológiai óriások kezében való felhalmozódása két fő hátrányos következménnyel jár.

Az egyik stratégiai, és súlyosan érinti az EU digitális szuverenitását.⁶ Az európai adatok 92%-át ugyanis amerikai vállalatok, az USA-ban kezelik. Ha adat az új olaj⁷ akkor, aki birtokolja őket, az jelentős hatalmat tudhat magának.⁸ Kína az adatvagyonát lényegében nemzeti stratégiai értéknek tekinti, teljes állami felügyelet érvényesül ezen a téren az egyéni jogok védelmének figyelmen kívül hagyásával, míg az USA-ban ezen a téren

---

4 United Nations: Digital Economy Report 2019. <https://unctad.org/web-flyer/digital-economy-report-2019> [2021.07.26.] p. 23.

5 *European Commission: Inception impact assessment on the Ex ante regulatory instrument, 2020.*

6 Fleming, Sean: What is digital sovereignty and why is Europe so interested in it? World Economic Forum, <https://www.weforum.org/agenda/2021/03/europe-digital-sovereignty/> [2021.07.26.]

7 The Economist Newspaper Limited: The world's most valuable resource is no longer oil, but data. <https://www.economist.com/leaders/2017/05/06/the-worlds-most-valuable-resource-is-no-longer-oil-but-data> [2021.07.26.]

8 Candelon, François – Reeves, Martin: The New Digital World: Hegemony or Harmony? <https://www.bcg.com/publications/2017/strategy-globalization-new-digital-world-hegemony-harmony> [2021.07.26.]

is a magánszféráé a döntő szerep jelentős piaci koncentrátság mellett.⁹ Az amerikai technológiai óriások zéró áras üzleti modellje az európai adatvagyon az USA-ba szívja,¹⁰ amely nem csak további üzletszerzésre használható fel. Az EU Adatstratégiája is kifejezetten megerősíti, hogy az európai adatvagyon elszívása „azzal a kockázattal jár, hogy az uniós polgárok és vállalkozások adataihoz olyan harmadik országbeli joghatóságok férnek hozzá, amelyek nincsenek összhangban az EU adatvédelmi keretével.”¹¹ Az Európai Bíróság 2020 júliusában hozott ítélete¹² is megerősíti ezeket az aggodalmakat. Ebben az ítéletében az Európai Bíróság kinyilvánította, hogy az EU-USA adatvédelmi pajzs keretrendszere már nem érvényes mechanizmus az EU adatvédelmi követelményeinek való megfelelés érdekében, amikor személyes adatokat továbbítanak az Európai Unióból az Egyesült Államokba. Az Európai Bíróság szerint ugyanis nem biztosított az EU általános adatvédelmi rendelet (GDPR¹³) és az EU Alapjogi Charta által személyes adatok vonatkozásában rögzített védelmi szint, mert az EU adatok jogosultjainak nem áll rendelkezésre hatékony védelmi mechanizmus, ha az amerikai felhasználás sérti az EU jogában létező és elismert jogait, például az adataik amerikai kormányzati felhasználása esetén. Kérdés, hogy az Európai Bíróság már említett 2020. júliusi ítélete végre véget vet-e az európai adatvagyon USA-ba hurcolásának.¹⁴

---

9 European Commission: Communication from the Commission to European Parliament, European Council, the Council, the European Economic and Social Committee, the Committee of the Regions, A European strategy for data, Brussels. 19.2.2020 COM (2020) 66 final. p. 3.

10 Chaire Castex de Cyberstrategie: Les flux de données en Europe, massivement captés par les États-Unis. <https://www.cyberstrategie.org/?q=fr/media-gallery/detail/666/750> [2021. 07. 26.]

11 Bizottság Közleménye: Európai adatstratégia, COM/2020/66 final, p. 10.

12 C311/18, Data Protection Commissioner kontra Facebook Ireland Ltd ECLI:EU:C:2020:559

13 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet: GDPR), OJ L 119, 2016. 05. 04., pp. 1–88.

14 Humphries, Conor: EU-U.S. data flows could face „massive disrupt-

A Facebook esetében ez átmenetileg meg is történhet (melynek esetére a Facebook az európai profilok felfüggesztésével fenyegetett)¹⁵ viszont hosszú távon egy EU-s alapjogi aggályokat kiküszöbölő EU-USA adatozási megállapodás hatálya alatt ugyanúgy folytatódhat az amerikai technológiai óriások adatfelhalmozása.

Az EU digitális kitettsége tehát elvben az alapjogi aggályok kiküszöbölése miatt csökkenhet, ugyanakkor az európai adatvagyon magánkézben való felhalmozódása továbbra is felvet egy második aggályt, amely az adatok jövőbeli technológiai fejlesztésekhez, versenyhez szükséges szabad hozzáférhetőségéből fakad. Az adatok ugyanis nem versengő jóságok, ezért ugyanazon adatokat többen is felhasználhatják anélkül, hogy az értéke ezzel csökkenne. Ha azonban kizárólag nagyvállalatok birtokában vannak az adatok, akkor az negatív következményekkel járhat az adatgazdaságra nézve.¹⁶ Az EU Adatstratégiája kifejezetten is elismeri, hogy *„jelenleg a világ adatainak nagy részét néhány technológiai nagyvállalat birtokolja. Ez visszafoghatja az adatvezérelt vállalkozások megjelenését, növekedését és innovációját az EU-ban.”*¹⁷ Ez különösen is a mesterséges intelligencia (MI) kifejlesztése és felhasználása terén folytatott nagy nemzetközi versenyfutásban bizonyul károsnak.¹⁸ Az adatok ugyanis mennyiségi és minőségi szempontból is

---

tion’ - Irish regulator. <https://www.reuters.com/business/media-telecom/eu-us-data-flows-could-face-massive-disruption-irish-regulator-2021-02-25/> [2021.07.26.]

15 Sauron, Jean-Luc: Digital regulation: Have competition policy tools failed? *Concurrences* N° 1-2021, Art. N° 98507, pp. 2-3.

16 BEREC: Report on the Data Economy BoR (19) 106, 13 June 2019, https://berec.europa.eu/eng/document_register/subject_matter/berec/reports/8599-berec-report-on-the-data-economy [2021.07.26.] p. 10.; Hoofnagle, Chris Jay – Whittington, Jan: Free: Accounting for the Costs of the Internet’s Most Popular Price. 61 *UCLA L. Rev.* 606., 2014. p. 635.

17 Bizottság Közleménye: Európai adatstratégia, COM/2020/66 final, p. 3.

18 Tóth András: Mesterséges intelligencia szabályozásának paradoxonja és egyes jogi vonatkozásainak alapvető kérdései, *Infokommunikáció és jog* 2019/2., pp. 3-9.; Communication from the Commission to European Parliament, European Council, the Council, the European Economic and Social Committee, the Committee of the Regions on Artificial Intelligence for Europe, Brussels, 25.4.2018 COM(2018) 237 final. p. 1.

meghatározóak az MI működése szempontjából.¹⁹ Nem véletlen, hogy a mesterséges intelligenciába, mint a jövő technológiájába való beruházás terén is megelőzi az EU-t (7%) az USA és a Kína is (együtt 80%-ot tesznek ki).²⁰ Az EU adatstratégiája egyfajta harmadik utas megoldásként az adatok szabad áramlása és védelme (GDPR, ePrivacy rendelet²¹) mellett teszi le a voksát. Ezen jól ismert adatvédelmi szabályozáson túl az adatok szabad EU-n belüli áramlása biztosítása érdekében az EU eddigi és előirányzott intézkedései az alábbi területeket érintették:

- nem személyes adatok szabad áramlását biztosító adatlokalizációs előírások tilalmazása,²²
- a közzféra adatainak megnyitását²³
- a közzféra védett adatai felhasználásának harmonizált szabályozását, az európai adatterek közös szabályainak meghatározását és az önkéntes adatfelkínálást (ún. adataltruizmus) (Data Governance Act javaslat)²⁴
- a piaci szereplők közti (B2B) adatmegosztás szabályozása (Adattörvény

19 Az MI megbízható működése szempontjából kritikus, hogy az adatok teljes körűek és relevánsak legyenek, különben fennáll az emberi jogok sérülésének veszélye (diszkrimináció, egészség) lásd.: European Commission: White Paper on Artificial Intelligence – A European approach to excellence and trust, Brussels, 19.2.2020 COM(2020)65 final. p. 19.

20 European Investment Bank: Artificial intelligence, blockchain and the future of Europe, How disruptive technologies create opportunities for a green and digital economy. <https://www.eib.org/en/publications/artificial-intelligence-blockchain-and-the-future-of-europe-report> [2021.07.26.]

21 Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council concerning the respect for private life and the protection of personal data in electronic communications and repealing Directive 2002/58/EC (Regulation on Privacy and Electronic Communications) COM/2017/010 final - 2017/03 (COD)

22 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1807 rendelete a nem személyes adatok Európai Unióban való szabad áramlásának keretéről *OJ L 303*, 28.11.2018, pp. 59–68.

23 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1024 irányelve (2019. június 20.) a nyílt hozzáférésű adatokról és a közzféra információinak további felhasználásáról *HL L 172*, 26.6.2019, pp. 56–83.

24 European data governance (Data Governance Act), Brussels, 25.11.2020 COM(2020) 767 final 2020/0340 (COD)

tervezet)²⁵

- a technológiai nagyvállalatok adatvagyonával való gazdálkodás (Digital Market Act javaslat).²⁶

Fenti kezdeményezések egyrészt az európai adatvagyon alternatív (technológiai óriások adatvagyonja melletti) módszerekkel való megteremtését célozzák, másrészt a technológiai óriások adatvagyonával való gazdálkodást érintené.²⁷ Ezek az európai intézkedések mintegy adottságként fogadják el a figyelem kereskedők zéró áras üzleti modelljének legfőbb káros következményét, az európai adatok néhány technológiai óriás kezében való felhalmozódását, azt igyekeznek ellensúlyozni, ahelyett, hogy a károsodásra vezető folyamat gyökerét ragadnák meg.

3. Az online figyelem piacok főbb kudarcainak gyökerei

Az online figyelem piacok platform alapúak. A platformok interakciókat biztosítanak a különböző oldalai (a kereslet és kínálat) között és ez lehetőséget ad számukra, hogy akár mindkét oldaltól ellenszolgáltatást szedjenek be. A platformok lehetnek kettő vagy több (multi) oldalúak attól függően, hogy hányféle csoport közötti interakciót teremtenek meg, de közös bennük, hogy a hálózati hatás és a méretgazdaságosság kiaknázására épülnek.²⁸ A platform oldalainak keresletét a hálózati hatás köti össze: a magasabb kereslet további keresletet és kínálatot is bevon. A hálózati hatás egy ún.

---

25 European Commission: Data Act & amended rules on the legal protection of databases. https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/13045-Data-Act-including-the-review-of-the-Directive-96-9-EC-on-the-legal-protection-of-databases-_en [2021. 07. 26.]

26 Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on contestable and fair markets in the digital sector (Digital Markets Act) Brussels, 15.12.2020 COM(2020) 842 final 2020/0374.

27 Haus, Florian C – Weusthof, Anna-Lena: The digital Markets Act – a Gatekeeper’s nightmare? *Wirtschaft und Wettbewerb* Nr.06, 04.06.2021., p. 321.

28 Capobianco, Antonio – Nyeső Anita: Challenges for Competition Law Enforcement and Policy in the Digital Economy. *Journal of European Competition Law & Practice*, Volume 9, Issue 1, 1 January 2018. p. 20.

externália, amelyről akkor beszélünk, ha az érintettek közötti tranzakció hatásai harmadik felet is érintenek, akár pozitív akár negatív irányban és amely lehet közvetlen és közvetett. Közvetlen (keresleti) hálózati hatásról beszélünk, amikor a hatás az adott platformot használók tekintetében jelentkezik (pl. ha sokan használják ugyanazt a közösségi médiát, akkor egyre növekvő számban tudnak egymást között adatot cserélni, amely tovább növeli a platform vonzerejét). A hálózati hatás pedig közvetett (kínálati), amikor a többlethasználát által generált adatok a szolgáltatás további fejlesztését teszik lehetővé. Például mikor egy operációs rendszer növekvő népszerűsége azokat a fejlesztőket is vonzza, akik az adott operációs rendszerre írnak alkalmazásokat. A hálózati hatás piaci hatalmat hozhat létre, hiszen minél többen használják a platformot, annál vonzóbb lesz mások számára is, amely további befektetést és ezáltal felhasználót bír kapcsolódásra, melynek eredményeként létrejöhet egyfajta „hólabda hatás”, amely egy adott ponton átbillenve (tipping point) a platformot egyeduralkodóvá teheti.²⁹ Amikor a méretgazdaságosság és hálózati hatás kombinációjaként egyetlen vállalkozás javára billen az egész piac (tipping), akkor a verseny a piacért és már nem a piacon folyik.³⁰ Ebben az esetben a piaci hatalom tartósan is fennállhat, miként a technológiai óriások példája is mutatja. Ez azért figyelemre méltó, mert ezek a cégek szellemi tulajdont képező innovációiknak köszönhetően tettek szert piaci hatalomra.³¹ Ezzel kapcsolatban ki kell térni a Schumpeteri versenyelméletre, amely szerint a szellemi tulajdont létrehozó beruházás jutalma a monopol pozíció, amely biztosítja a szellemi tulajdon létrehozásába való befektetés megtérülését.³² A Schumpeteri dinamikus versenyelmélet szerint az ilyen innovatív piacokon az új piacra lépők hamar letaszítják a trónról a korábbi nyertese-

---

29 Capobianco, Antonio – Nyeső Anita im. p 22.

30 Stigler Center News: Stigler Committee on Digital Platforms Final Report <https://chicagobooth.edu/research/stigler/news-and-media/committee-on-digital-platforms-final-report> [2021.07.26.]

31 Waked, Diana I.: Antitrust as Public Interest Law: Redistribution, Equity and Social Justice, *The Antitrust Bulletin* 2020 Vol. 65(I) p. 98.

32 Shelanski, Howard A. – Sidak, J. Gregory: Antitrust Divestiture in Network Industries, *The University of Chicago Law Review*, Volume 68 Winter 2001 Number 1., p. 5.

ket. Ugyanakkor éppen a technológiai óriások szolgáltatnak arra példát, hogy a Schumpeteri versenyelmélet az innovációkkal jellemzett piacokon megdőlni látszik, hiszen a technológiai óriások piaci hatalma évtizedes távlatban töretlen.³³ Emiatt fontos, hogy az ilyen piacokon a szabályozás biztosítsa az innovatív piaci szereplők számára a szabad belépés feltételeit. Ezért hangsúlyozza az IMF is, hogy a digitális piacokon az interoperabilitás biztosítása és adathordozhatóság a verseny élénkítésének fontos eszköze³⁴ és ezekkel a DMA javaslat³⁵ is számol.

Különbséget lehet tenni kétoldalú tranzakciós és nem tranzakciós platformok között.³⁶ Kétoldalú nem tranzakciós platform például a médiaszolgáltató, ahol a két oldal között ugyan van interakció, de nincsen észlelhető tranzakció, ezért a platform két oldala nem ugyanazért a szolgáltatásért fizet. A médiapiacra a televíziós csatorna versenyben van például a nyomtatott sajtótermékkel a hirdetőkért, de nem versenyez ugyanazon előfizetőkért. Ebben az esetben a platform felhasználói az értékes tartalomért a hirdetőket a felhasználók figyelmének eléréseért fizetnek a platformnak. A tranzakciós kétoldalú piacok esetében (mint amilyen a kártyás fizetés, online piacterek vagy a megosztási alapú gazdaság platformjai, pl. Airbnb, Uber) a két oldal között észlelhető tranzakció van, hiszen ugyanaz a termék/szolgáltatás szerepel mindkét piacon. Ekkor a platformon keresztül csak egy tranzakció zajlik le ezért a platformon keresztül bonyolított tranzakcióért elvileg csak egyszer kérhető díj, csak a platform egyik oldalától (kivéve, ha a platform a másik oldalnak kifejezetten nyújt valamilyen szolgáltatást, pl. házhozszállítás). Az adatvezérelt vagy figyelem piacok online platformjai (Google, Facebook) is nem tranzakciós

---

33 Gal, Michal – Petit, Nicolas: Radical Restorative Remedies for Digital Markets, Berkeley Technology Law Journal, Vol. 37, No. 1, 2021.

34 Georgieva, Kristalina – Díez, Federico J. – Duval, Romain – Schwarz, Daniel: Rising Market Power, A Threat to the Recovery? <https://blogs.imf.org/2021/03/15/rising-market-power-a-threat-to-the-recovery/> [2021. 03.15.]

35 Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on contestable and fair markets in the digital sector (Digital Markets Act) Brussels, 15.12.2020 COM(2020) 842 final 2020/0374

36 Capobianco, Antonio – Nyeső Anita im. p. 23.

kétoldalú piacok, ahol a platform a felhasználóknak tartalmat, élményt kínál a hirdetőknak pedig felületet a reklámozásra a szolgáltatással egybe-egyejtött felhasználók számára. A tranzakciós platform két oldala között azonban legalább kétszeres összefüggés van, amelynek hiánya az online figyelem piacok esetében rámutat a legfőbb piaci kudarcokra.

Az egyik a felhasználók által fizetett díj és a hirdetési bevételek közötti összefüggésre vonatkozik.³⁷ Ez a fizetés a figyelem piacokon a felhasználó a személyes adataival történik.³⁸ A figyelem piacokon az adatok ahhoz kellene, hogy célzottabb reklámok révén több figyelem legyen leköt-hető.³⁹ A figyelem elérése a bejutás kulcsa az emberek értelmébe.⁴⁰ Aki a figyelemmel rendelkezik, az irányítani is tudja, más emberre, termékre, témára.⁴¹ Az online figyelem piacokon ezért a személyes adat átadás mér-tékének összhangban kell(ene) állni a hirdetési oldal bevételi sikerével. Ez az összefüggés azonban az online figyelem piacokon két okból nem tud megvalósulni. Egyrésztől van egy információs aszimmetria miatti piaci kudarc, amely mögött az ingyenesség hamis illúziója (ún. eltérített racionalitás)⁴² és az adatcsere tranzakciók nyilvánosság elől való elrejtése miatt a felhasználók nincsenek tisztában az átadott személyes adataik valós értékével. Miközben a közvélemény kutatások szerint⁴³ a felhasználók

---

37 Evans, David S.: The Economics of Attention Markets. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3044858 [2021.07.26.]; Wu, Tim: Blind Spot: The Attention Economy and the Law, *Antitrust Law Journal*, Vol. 82, https://scholarship.law.columbia.edu/faculty_scholarship/2029/ p. 771.

38 Autorité de la Concurrence – Bundeskartellamt: Competition Law and Data. https://www.bundeskartellamt.de/SharedDocs/Publikation/DE/Berichte/Big%20Data%20Papier.pdf;jsessionid=7D382B502DD692F06FDE-86ADCF55234E.1_cid390?__blob=publicationFile&v=2 p. 3.

39 Newman, John M. im. p. 25.

40 Hendricks, Vincent F. – Vestergaard, Mads: Correction to: Reality Lost. In: *Reality Lost*. Springer, 2019. p. 6.

41 Hendricks, Vincent F. – Vestergaard, Mads im. p. 6.

42 Duque, Omar Vásquez – Hoffmann, Jörg: Can data exploitation be properly addressed by competition law? A note of caution. February 2021, *Concurrences* N° 1-2021, Art. N° 98791, p. 76.

43 Special Eurobarometer 359: Attitudes on Data Protection and Electronic Identity in the European Union című Európai Unió kiadvány magyar

aggódnak a személyes adataik sorsa miatt, közben nem igazán törődnek az adataik védelmével. (privacy paradox)⁴⁴ Ez részben arra vezethető vissza, hogy fentiek miatt nem látják annak súlyát a tranzakcióban. Nem véletlen, hogy az online figyelemkereskedők a megszerzett adatok tovább adását még titoktartási klauzulákkal is védik.⁴⁵ Sok esetben a cégek a felhasználók kifejezett tudta nélkül osztják meg harmadik felekkel az adataikat.⁴⁶ A német versenyhatóság Facebook-al szembeni döntése is kiemeli, hogy a fogyasztók nem tudtak arról, hogy a Facebook kizsákmányolja őket és az adataikat Facebook-tól független Internet használat során is megszerzi a cég.⁴⁷ A másik ok, ami miatt az adat-kizsákmányolás megvalósulhat, visszavezethető arra, hogy a figyelem piacokon a hirdető azért fizetnek a reklámfelületek értékesítőinek, hogy a vevői korlátos erőforrásnak minősülő figyelem rájuk irányuljon.⁴⁸ A figyelemért ezért kiélezett harc folyik sokszor tisztességtelen eszköz felhasználásával (ún. figyelem lopás,⁴⁹ mint amilyen lentiek az infinitive scrolling vagy az ún. dark pattern, amelyekről lentebb részletesen is lesz szó).

Ezt a fentiek miatt két okból is létező kizsákmányoló hatást csak tovább fokozza a platform hálózati hatás és méretgazdaságosság miatti megke-
rülhetlenné válása. Ebben az esetben pedig már az adatvédelmi elvek is

---

nyelvű összefoglalója (Az adatvédelemről és az elektronikus személyazonosságról alkotott nézetek az Európai Unióban) https://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_359_fact_hu_hu.pdf [2021.01.01.]

44 Duque, Omar Vásquez – Hoffmann, Jörg im. p. 79.

45 Lásd Hoofnagle, Chris Jay – Whittington, Jan im. p. 634.

46 Tene, Omer – Polonetsky, Jules: „Big Data for All: Privacy and User Control in the Age of Analytics” *Northwestern Journal of Technology and Intellectual Property*, Volume 11, Issue 5, 2013., p. 261.; Elvy, Stacy-Ann: „Paying for privacy and the personal data economy”, *Columbia Law Review*, Vol. 117 No. 6.

47 Bundeskartellamt: Bundeskartellamt prohibits Facebook from combining user data from different sources. https://www.bundeskartellamt.de/SharedDocs/Meldung/EN/Pressemitteilungen/2019/07_02_2019_Facebook.html [2021. 07. 27.]

48 Hámori Balázs: A figyelem ökonómiája, *Közgazdasági Szemle*, LXVIII. évf., 2021. január. p. 102.

49 Wu, Tim im. p. 8.

sérülhetnek, hiszen a „*take it or leave it*” hatás⁵⁰ miatt az adatvédelmileg tudatosabb felhasználóknak sincsen más választásuk, minthogy részt vesznek az adat-kizsákmányolásban vagy kimaradnak a szolgáltatásból. Másrészt erre is visszavezethető a már említett privacy paradox, mert miközben a felhasználók többsége egyáltalán nem örül annak az üzleti modellnek, ahogyan az „ingyenes” szolgáltatásokat vehet igénybe az online térben, közben nyilván a többségnek nincs is más választása, minthogy elfogadja ezt a helyzetet.

A másik összefüggés a tartalom és reklám egyensúlyával kapcsolatos. A fogyasztók ugyanis tisztában vannak azzal, hogy a hirdetés szűkösen rendelkezésre álló jószágot kér tőlük, ezért joggal tartanak igényt kompenzációra, mert számukra a reklám legtöbbször időrablás.⁵¹ A tartalom és reklám egészséges arányának felbomlása ezért termékminőség romláshoz vezet, amely csak torzult versenyben nem eredményezi a platform felhasználóinak a lemorzsolódását, miként ez az online figyelem piacok példája mutatja.

Fentiek miatt a felhasználó sokkal többet „fizethet” az online figyelempiacokon annál, mint amit kap, hiszen kétszeres kizsákmányolás alá eshet. Egyrésztől sokkal több adatot adhat át a szükségesnél, mert az információs aszimmetria miatt nincsen tisztában az átadott személyes adat valós értékével, illetve azokat tisztességtelen eszközökkel csalják ki tőle. Másrésztől versenynyomás és vonatkozó szabályozás hiányában sokkal több figyelem elterelő (néhol időrabló) reklámot kell elviselnie. Fenti problémák komplex fogyasztóvédelmi (ingyenesség hamis állítása, tisztességtelen kereskedelmi eszközök) versenyjogi (adat-kizsákmányolás felszámolása) adatvédelmi (annak biztosítása, hogy a felhasználók személyes adat átadás nélkül is élvezhessék az „ingyenes” szolgáltatásokat) és média-jogi jellegű (reklám és tartalom helyes aránya) beavatkozást igényelnek.

---

50 Lieshout, Marc: im. p. 34.; Lypalo, Dzhuliia: Can Competition Protect Privacy? An Analysis Based on the German Facebook Case, World Competition, Vol. 44, Issue 2, p. 215.

51 Hámori Balázs im.

4. Fogyasztóvédelem

Az adat-kizsákmányolás mögött fentiek szerint nem kizárólag a piaci verseny hiányából fakadó piaci kudarc áll.⁵²

Egyrésztől léteznek a figyelmet tisztességtelen eszközökkel megszerző taktikák. Ilyen például addiktív, függést okozó megoldások alkalmazása, mint amilyen az „félkarú rabló hatás”, amikor görgetéssel frissül a lap, „nem lehet tudni mit dob a gép” és ez arra sarkallja a felhasználót, hogy újfent görgessen vagyis dedikálja minél több idejét és figyelmét a platformnak (infinite scrolling).⁵³ Szintén tisztességtelen a *dark pattern*-nek nevezett módszer, amelyre egy példa, mikor a fogyasztói hozzájárulást a személyes adat kiadására olyan grafikus megoldással csalják ki, mintha a beleegyezésen kívül nem lenne más lehetősége a felhasználónak (lehet választani az OK és a Tudjon Meg Többet között, és az OK grafikusan még ki is van emelve). Ilyen megoldást alkalmazott például a Facebook a felhasználók telefonszámának megszerzésére, amely tovább segítette a céget a felhasználók társadalmi kapcsolatainak feltérképezésében.⁵⁴ Az amerikai Szenátus előtt van egy másik republikánus törvényjavaslat, amely meg is tiltaná az ilyen megtévesztő design elemek alkalmazását.⁵⁵

---

52 Duque, Omar Vásquez – Hoffmann, Jörg im. p. 76.

53 Muldrew, Edward: The secret design tool which Social Media apps are using to create addiction. <https://www.medium.com/swlh/the-secret-design-tools-which-social-media-apps-are-using-to-create-addiction-e6a502ccb79f> [2021.07. 27.]

54 U.S. Sen. Warner, Mark R.: Potential Policy Proposals for Regulation of Social Media and Technology Firms, White Paper (DRAFT) https://www.warner.senate.gov/public/_cache/files/d/3/d32c2f17-cc76-4e11-8aa9-897eb3c90d16/65A7C5D983F899DAAE5AA21F57BAD944.social-media-regulation-proposals.pdf [2021. 07. 27.] p. 17.

55 U.S. Sen. Warner, Mark R.: Senators Introduce Bipartisan Legislation to Ban Manipulative 'Dark Patterns'. www.warner.senate.gov/public/index.cfm/2019/4/senators-introduce-bipartisan-legislation-to-ban-manipulative-dark-patterns [2021. 07. 27.]

Kalifornia Állam is tiltaná⁵⁶ az FTC pedig rendszeresen fellép ellene.⁵⁷ Az ilyen tisztességtelen eszközök elleni fellépésre kínál lehetőséget az EU-ban a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról szóló irányelv.⁵⁸

Másrésről alaptól létezik egy információs aszimmetriára visszavezethető kudarc is, amely viszont további szabályozást indukál.⁵⁹ Emögött az ingyenesség illúziója húzódik meg, illetve az ingyenesség látszatának keltése, melynek eredménye, hogy a felhasználókban nem tudatosul, hogy az ingyenesnek gondolt szolgáltatásért valójában fizetnek. A fogyasztókban az ingyenesség azt a látszatot kelti, hogy az ilyen szolgáltatást kínáló cégeknek nem is kell az „ingyenesen” kínált szolgáltatásuk költségeit kitermelni.⁶⁰ Anderson szerint a fogyasztók egyenesen azt képzelik, hogy az online tér a cégek működésének alap fundamentumait is megváltoztatja.⁶¹ A valóság azonban az, hogy az online cégek mögött emberek, épületek, számítógépek, mindezekkel járó komoly költségek állnak.⁶² Az adatcse-re-megállapodások titkossága mellett az ingyenesség illúziójából is fakad

---

56 Akhtar, Allana: California is banning companies from using ‚dark patterns’, a sneaky website design that makes things like canceling a subscription frustratingly difficult, <https://www.businessinsider.com/what-are-dark-patterns-2021-3> [2021.03.16.]

57 Pegoraro, Rob: FTC’s case against Vizio illuminates terrible tech industry habit. <https://www.finance.yahoo.com/news/vizio-ftc-fine-212747576.html?guccounter=1> [2021.07.27.] <https://www.ftc.gov/news-events/press-releases/2021/10/ftc-ramp-enforcement-against-illegal-dark-patterns-trick-or-trap> [2021.11.02.]

58 A belső piacon az üzleti vállalkozások fogyasztókkal szemben folytatott tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatairól, valamint a 84/450/EKG tanácsi irányelv, a 97/7/EK, a 98/27/EK és a 2002/65/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvek, valamint a 2006/2004/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet módosításáról szóló, az Európai Parlament és a Tanács 2005/29/EK Irányelve, 2005. május 11.

59 erről részletesen lásd: Tóth, András: Az elektronikus hírközlés és média gazdasági szabályozásának alapjai és versenyjogi vonatkozásai. HVG-Orac, 2008.

60 Lásd Hoofnagle, Chris Jay – Whittington, Jan im. p. 620.

61 hivatkozza: Hoofnagle, Chris Jay – Whittington, Jan im. p. 620.

62 Lásd Hoofnagle, Chris Jay – Whittington, Jan im. p. 621.

az információs aszimmetria, mint piaci kudarc, amelynek eredménye, hogy a felhasználókat az online figyelemkereskedők a tipping hiányában is ki tudják zsákmányolni. Az ingyenesség hamis illúzióját az online platformok kifejezett ingyenességet sulykoló kereskedelmi kommunikációja csak erősítheti. Ennek fényében értékelendő szimbolikus felkiáltójelként a magyar versenyhatóság Facebook-ra kiszabott milliárdos bírsága mint-hogy a döntést a bíróság megsemmisítette⁶³) az ingyenesség állítása miatt, mert azzal elaltatta a felhasználókban az adataik átadásához, mint ügyleti döntéshez szükséges megfontoltságot és körültekintést.⁶⁴ Egy Booking-al szembeni magyar versenyhatósági döntés kapcsán ki is mondta a bíróság, hogy Az átlagos fogyasztóban ugyanis az ingyenesség lehetősége olyan kedvező képet generál, mely arra ösztönzi, hogy tovább ne vizsgálódjon.⁶⁵

Az ingyenesség hamis illúziója teljesen elaltatja a felhasználó éberségét, amely az adatvédelmi önrendelkezéshez nélkülözhetetlenül szükséges volna. Az ingyenesség hamis illúziójának felszámolása ennek az adatvédelmi önrendelkezésnek a szükséges, de nem elégséges feltétele. Mindez rámutat a fogyasztóvédelem és az adatvédelem összefüggésére. Az adatvédelmi önrendelkezés szintjét az sem emeli, hogy a felhasználóknak el kell fogadniuk az adatvédelmi szabályzatot, mert ezek gyakran olyan hosszan és bonyolultan vannak megfogalmazva, hogy a legtöbb fogyasztó számára nehézséget okoz a megértésük vagy egyszerűen sajnálják az időt az elolvasásukra.⁶⁶ Egyes kutatások szerint éves szinten több mint 200 órát is igénybe venne, ha egy átlagfogyasztó minden ilyen online tranzakciós

63 lsd. Fővárosi törvényszék 105.K.701.043/2020/14

64 Gazdasági Versenyhivatal: 1,2 milliárd Ft bírságot szabott ki a Gazdasági Versenyhivatal a Facebook-ra. https://www.gvh.hu/sajtoszoba/sajtokozlemenyek/2019_es_sajtokozlemenyek/12-milliard-ft-birsagot-szabott-ki-a-gazdasagi-versenyhivatal-a-facebook-ra [2021. 07. 27.]

65 106.K.705.404/2020/23., 2021. szeptember 29.-i ítélet (VJ/17-109/2018. sz. Booking ügyben) 89. pont

66 OECD: Big Data: Bringing Competition Policy to the Digital Era DAF/COMP/M(2016)14, [https://one.oecd.org/document/DAF/COMP\(2016\)14/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DAF/COMP(2016)14/en/pdf) [2021. 07. 27.] 88. pont; Botta, Marco – Wiedemann, Klaus: Exploitative Conducts in Digital Markets: Time for a Discussion after the Facebook Decision, *Journal of European Competition Law & Practice*, Volume 10, Issue 8, <https://doi.org/10.1093/jeclap/lpz064> p. 476.

helyzetben gondosan végigolvasná ezeket a tájékoztatásokat.⁶⁷ Ez is arra utal, hogy ezek az eszközök valójában alkalmatlanok a fogyasztói információs aszimmetria csökkentésére, ezért sürgeti az OECD is a valós, fogyasztókat védő, tájékozott döntéshozatalt előmozdító megoldások bevezetését.⁶⁸ A NAIH egy 2015-ös határozatában⁶⁹ megállapította, hogy a bonyolult adatkezeléshez kapcsolódó hozzájárulás kapcsán a tájékoztatás módját a tartalomhoz kell igazítani. A tájékoztatónak a NAIH szerint strukturáltnak, könnyen áttekinthetőnek kell lennie, amelyet elsődlegesen a szöveg megfelelő szintű tördelésével, felsorolások alkalmazásával lehet elérni.

Az információs aszimmetriára, mint piaci kudarcra megoldást a zéró áras üzleti modell átalakítása jelentene annak érdekében, hogy az adatvédelmileg tudatosabb felhasználóknak legalább legyen döntési szabadsága abban, hogy pénzért vagy személyes adatokért kívánják-e igénybe venni az online platformok szolgáltatásait. Erről részletesen lentebb az adatvédelmi részben lesz szó.

5. Versenyjog

A felhasználók tisztességtelen eszközökkel zajló adat-kizsákmányolását fokozza, ha a platform dominánssá válása esetén a felhasználónak nincs is más választása, mint elfogadni ezt a helyzetet, különben a szolgáltatásból való kimaradást kockáztatja. Ebben az esetben felmerül a kizsákmányoló erőfölénnyel való visszaélés versenyjogi tilalmának alkalmazhatósága.

A kizsákmányoló erőfölénnyel való visszaélésnek az alábbi három esete lehetséges. Túlzó árazás, amely a konkrét esetben a túlzott mennyiségű személyes adat átadás kikényszerítése formájában valósulhat meg. A diszkriminatív árképzés, amikor például algoritmusok segítségével zajlik a domináns szolgáltató különböző fogyasztóinak ár szempontjából való megkülönböztetése.⁷⁰ A harmadik típust pedig a tisztességtelen kereskedelmi feltételek alkalmazása jelenti például, amikor az adatvédelmi feltételek

---

67 Lásd OECD im.

68 Lásd OECD im.

69 NAIH/2015/2201/17/H. sz. határozat.

70 Erről részletesen lásd: Tóth András: A mesterséges intelligencia versenyjogi vonatkozásai. p. 465-489.

bizonyulnak versenyjogi szempontból tisztességtelennek. Ideértve azt az esetet is, amikor a domináns platform egyoldalúan kényszeríti ki az adatvédelmi feltételek felhasználóra nézve hátrányos változását, előidézve ezzel a szolgáltatás minőségének romlását.⁷¹ Ezen három kizsákmányolás típus közül a harmadikra van példa a versenyjogi gyakorlatban az online figyelempiacokat illetően.

A német versenyhatóság 2016-ban azért indított eljárást a Facebook ellen erőfölénnyel való visszaélés miatt, mert úgy vélte, hogy a közösségi média nem ad megfelelő információt a felhasználónak személyes adataik sorsáról. A hatóság kizsákmányoló visszaélésnek minősítette a Facebook azon gyakorlatát, hogy a platform szolgáltatásainak igénybevétele csak úgy lehetséges, ha a felhasználó – egyébként tudtán kívül, amely körülménynek a versenyhatóság jelentőséget is tulajdonított – ahhoz is hozzájárul, hogy a Facebook hozzájusson böngészési adataihoz, amelyek Facebookon kívüli oldalak látogatásából adódnak. A hatóság a német bíróságok azon gyakorlatára hivatkozott, amely szerint egy szerződési feltétel, amely a vonatkozó jog szerint jogsértő, erőfölénnyel való visszaélést valósít meg, ha a szerződéses kikötés megtételére az erőfölényes pozíció adott lehetőséget, az lényegében arra tekintettel és abból fakadt.⁷² Ez az első eset, amikor az adatvédelmi jog megsértése erőfölénnyel való visszaéléses eljárást eredményezett. Nem váratlan ugyanakkor a német hatóság erre vonatkozó következtetése, mert a francia hatósággal közösen publikált tanulmányukban 2016-ban már úgy foglaltak állást, hogy ha az erőfölényes adatvédelmi jogsértést követ el, és a kettő között (az erőfölényes pozíció és az adatvédelmi jogsértés) szoros összefüggés van, akkor az erőfölénnyel való visszaélését alapoz meg.⁷³ A német versenyhatóság eltiltotta a Facebook-ot ezeknek a szolgáltatási feltételek az alkalmazásától, amely révén a felhasználók hozzájárulnak ahhoz, hogy a Facebook személyes adatokat gyűjtsön harmadik felek webhelyeiről és alkalmazásokból majd hozzárendeli őket az egyes felhasználókhoz.

---

71 Botta, Marco – Wiedemann, Klaus im. p. 466.

72 German Federal Court of Justice (*Bundesgerichtshof*), *VBL vs. Gegenwert*, KZR 61/11. <http://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/list.py?Gericht=bgh&Art==en&Datum=Aktuell&Sort=12288>. [2018. június 21.]

73 Autorité de la Concurrence – Bundeskartellamt, im. p. 25.

Fontos, hogy a német hatóság nem az EU, hanem német versenyjogot alkalmazza. Az 1/2003/EK rendelet 3. cikk (2) bekezdése amúgy megengedi a szigorúbb nemzeti jogalkalmazást az erőfölénnyel való visszaélés kapcsán. Kérdés, szigorúbb megítélésről van-e szó, hiszen az európai versenyjogi gyakorlattól sem idegen, hogy erőfölénnyel való visszaélés valósuljon meg olyan esetben, mikor a domináns szereplő valamely más szabályozással él vissza és ezzel versenyellenes hatást idéz elő.⁷⁴

A versenyjog adatvédelmi szabályok betartásának kikényszerítésére használata az EU Adatvédelmi Biztosa ajánlásával is összhangban vannak,⁷⁵ de végső soron az EU Bíróság fogja felette kimondani az ítéletet, mert a német bíróság az ügyet előzetes döntéshozatalra utalta.⁷⁶ Az EUMSZ 7. cikke is az EU intézményeire a különböző politikák összehangolásának a követelményét telepíti. A 16. cikk (1) bekezdése pedig rögzíti, hogy mindenkinek joga van a rá vonatkozó személyes adatok védelméhez. Ebben az összefüggésben, ha a versenyjog az adatkezelés minőségének rontására reagál (miként fenti német döntés), akkor az felfogható lenne az adatvédelmi politika és jogok támogatásának is.⁷⁷

Az EU Bíróság ítélete fogja tehát eldönteni, hogy a versenyjog használható lesz-e a jövőben az adat-kizsákmányolás szankcionálására és ezáltal megelőzésére. A DMA javaslat ebben a vonatkozásban csak a kapuőrök különböző szolgáltatásaiból származó adatok kumulációját tiltja (5.a cikk), a felhasználók további adataihoz való hozzáféréshez szükséges jóváhagyás kérdését a javaslat kifejezetten a GDPR körébe utalja. (11. cikk (2) bekezdés). Mivel az adat-kizsákmányolás gyökere információs aszimmetriában gyökeredző piaci kudarcra vezethető vissza, ezért a ver-

---

74 C-457/10 *AstraZeneca vs. Commission*, ECLI:EU:C:2012:770.

75 Hustinx, Peter (European Data Protection Supervisor) im.

76 Stolton, Samuel: German legal dispute over Facebook data use sent to European Court of Justice, <https://www.euractiv.com/section/data-protection/news/german-legal-dispute-over-facebook-data-use-sent-to-european-court-of-justice/> [2021.03.24.]

77 Kuner, Christopher – Cate, Fred H. – Millard, Christopher – Svantesson, Dan Jerker B. – Lynskey, Orla: When two worlds collide: the interface between competition law and data protection. *International Data Privacy Law*, 2014, Vol. 4, No., 4., p. 248.

senyjog helyett hatékonyabb lehet annak szabályozási kezelése,⁷⁸ amelyre a következő pontban térek ki.

6. Adatvédelem

HOOFNAGLE és WHITTINGTON szerint is a jelenlegi szabályozási rendszer lényegében szemet huny a személyes adatokra épülő kereskedelmi üzleti modellje felett és semmi nem akadályozza meg ezeket a cégeket abban, hogy az adatvédelemhez való jog semmibe vétele mellett szerezzenek meg értékes információkat a felhasználókról.⁷⁹ Az európai felhasználók többsége nem véletlenül kifogásolja, hogy csak személyes adatokért cserébe kap „ingyen” online szolgáltatásokat.⁸⁰ HOOFNAGLE és WHITTINGTON egyenesen amellett érvelnek, hogy az egész üzleti modellt, ami erre épül, át kell alakítani.⁸¹ Friedman ugyanerre az ingyenesség valójában valótlan látszata miatt jut és ő ezért az egész ingyenességre épülő üzleti modellt betiltaná.⁸² EVANS szerint viszont a fogyasztók tudják, hogy az adatvezérelt gazdaságban az élményekért (pl. közösségi média, e-mail, ingyenes video streaming, online kereső) személyes adatot kell átadniuk és ez olyan, mint egy off-line újság esetében az előfizetési díj.⁸³ A személyes adat átadás tehát EVANS szerint az élményhez való hozzájutás ellenértéke. Álláspontom szerint nem is ezzel van gond, hanem azzal, hogy a személyes adat átadás kapcsán nem érvényesülnek jelenleg az adatvédelmi elvek.

A GDPR ugyanis kifejezetten rögzíti, hogy a természetes személyek számára biztosítani kell, hogy saját személyes adataik felett maguk rendelkezzenek.⁸⁴ A figyelem piacokon azonban ez az önrendelkezési jog sérül, hiszen a „*take it or leave it*” hatás miatt azok a felhasználók, akiket

---

78 Duque, Omar Vásquez – Hoffmann, Jörg im. pp. 75-82.

79 Lásd Hoofnagle, Chris Jay – Whittington, Jan im. p. 609.

80 Adatvédelmi Eurobarometer 2015. https://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_431_en.pdf [2021.01.01.]

81 Lásd Hoofnagle, Chris Jay – Whittington, Jan im. p. 610.

82 Lásd Friedman, A. David: „Free Offers: A New Look”, *New Mexico Law Review*, Vol.38, No. 49. pp. 68-69.

83 lásd Evans, David S. im. p. 2.

84 lásd GDPR 7. preambulum-bekezdés

aggaszt személyes adataik sorsa, nekik sincs más választásuk, mint a figyelemkereskedő feltételeit elfogadni, ha részesülni akarnak az általuk kínált szolgáltatásokból, máskülönben kimaradnak. Az adatvédelem degradálódásába nem lehet azért beletörődni, mert ez az online szolgáltatások ellenértéke.⁸⁵ Ezen a „*take it or leave it*” hatásból kényszerhelyzetben fentiek szerint az sem segít, hogy el kell fogadni az adatvédelmi szabályzatot. BOTTA és WIEDEMANN javasolja erre az esetre a kétszeres megerősítést, hogy a felhasználó kapjon e-mail-t az adatvédelmi beállításokról és azt még egyszer fogadja el, vagy a választott beállítások csak bizonyos ideig lennének érvényesek, ezért azokat lejárat után kötelezően meg kellene újítani.⁸⁶ A „*take it or leave it*” hatás miatt azon ezen javaslatok sem átütőek.

HOOFNAGLE és WHITTINGTON szerint, ha az ingyenesen kínált szolgáltatásokért a cégek pénzt kezdenének el szedni, akkor a magánszféráért aggódok ezeket a szolgáltatásokat reklámok és nyomon követés nélkül élvezhetnék.⁸⁷ BOTTA és WIEDEMANN is arra jut, hogy biztosítani kellene a felhasználóknak, hogy személyre szabott reklámokért cserébe vagy havi díjért veszik-e igénybe az online figyelemkereskedők szolgáltatásait.⁸⁸ A brit versenyhatóság tanulmánya⁸⁹ is felveti, hogy az online platformoknak biztosítaniuk kellene a felhasználóknak annak választását, hogy kívánnak-e személyre szabott reklámokat kapni vagy sem, és ekkor csak általános reklámozással szembesülnének. Ennek a választási lehetőségnek a felajánlása az adatokkal való önrendelkezés fényében szükségszerűnek tűnik.

Az adattal fizetés üzleti modelljét ismeri el a szabályozás szintjén az EU 2019/770 irányelve a digitális tartalom szolgáltatására és digitális szolgáltatások nyújtására irányuló szerződések egyes vonatkozásairól.⁹⁰

---

85 miként erre utal: Botta, Marco – Wiedemann, Klaus im. p. 466.

86 Botta, Marco – Wiedemann, Klaus im. p. 476.

87 Lásd Hoofnagle, Chris Jay – Whittington, Jan im. p. 662.

88 Botta, Marco – Wiedemann, Klaus im. p. 475.

89 CMA: Online platforms and digital advertising Market study final report 1 July 2020., pp. 386-387.

90 A digitális tartalom szolgáltatásra és digitális szolgáltatások nyújtására irányuló szerződések egyes vonatkozásairól szóló, az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/770. Irányelve, OJ L 136, 22.5.2019. pp. 1–27. (a továbbiakban: EU 2019/770 irányelv)

Ez az irányelv biztosítékok kínál azon szerződésekre, amelyek keretében a kereskedő a fogyasztónak digitális tartalmat szolgáltat vagy digitális szolgáltatást nyújt, illetve erre kötelezettséget vállal, a fogyasztó pedig személyes adatokat ad át, illetve erre kötelezettséget vállal.⁹¹ Bár az EU 2019/770 irányelv azokra a helyzetekre nem alkalmazandó, amikor a fogyasztó, anélkül hogy szerződést kötött volna a kereskedővel, csak azért kénytelen reklámokat megtekinteni, hogy hozzáférhessen egy digitális tartalomhoz vagy egy digitális szolgáltatáshoz, a tagállamok azonban továbbra is szabadon dönthetnek úgy, hogy kiterjesztik ezen irányelv alkalmazását az irányelv hatálya alá nem tartozó ilyen helyzetekre, illetve egyébként szabályozzák e helyzeteket.⁹² Az irányelv 8. cikk (1) bekezdés b) pontja értelmében a digitális szolgáltatásnak meg kell felelni a nyilvánosan tett kereskedői kijelentésekből fakadó fogyasztói elvárásoknak. Így tehát egy ingyenes kijelentés azt eredményezi, hogy azért cserébe személyes adat sem szedhető be.⁹³

Felmerül, hogy a személyes adatok átadásától elzárkózó felhasználónak nyújtott szolgáltatás a továbbiakban maradhat-e ingyenes, megvalósulhat-e pénzbeli fizetési kötelezettség nélkül. Ennek erős indikáció vannak, hiszen az online figyelemkereskedők szolgáltatásai eleve ingyenesen indultak,⁹⁴ és gyűjtöttek egybe hatalmas felhasználói tömeget. Csak miután dominánsná váltak emelték meg a reklámok arányát.⁹⁵ Erre figyelemmel az adatvédelmi jog gyakorlásának ingyenesnek kellene lennie abban az értelemben, hogy az adatok átadásától elzárkózás esetén is továbbra is díjfizetés nélkül férhessen a szolgáltatásokhoz a felhasználó. Ez a megoldás abból a szempontból is előnyös, hogy az EU Adatvédelmi Biztos szerint

---

91 EU 2019/770 irányelv, 24. preambulum bekezdés

92 EU 2019/770 irányelv, 25. preambulum-bekezdés

93 lásd ebben a tekintetben a Gazdasági Versenyhivatal Facebookkal szembeni elmarasztaló döntését az ingyenesség megtévesztő állítása miatt. Gazdasági Versenyhivatal im.

94 Ráadásul például a Facebook indulásakor kevesebb reklámot is jelentetett meg, mint az akkor piacvezető versenytárs MySpace, majd csak annak piacról való kiesése után emelte fel a reklámok arányát a mai egyes vélemények szerinti kizsákmányoló monopol szintre. Lásd Wu, Tim im.

95 Wu, Tim im. p. 22.

az adatvédelmi jog gyakorlása nem lehet pénzzel fizetés alternatívája.⁹⁶ Amennyiben az általános reklámozásból mégsem volna a szolgáltatás díjfizetés nélkül biztosítható, akkor viszont felmerül, hogy lehet-e az adattal fizetés mellett bevezetni a pénzzel való fizetést. Ebben az esetben az adattal fizetés a pénzzel fizetés alternatívája lesz, amely az EU Adatvédelmi Biztosa szerint ez ellentétes az adatvédelem szellemiségével, mert a személyes adatok védelme alapvető jog, és ezért a személyes adatok nem tekinthetők árunak.⁹⁷ Valójában az adattal való fizetés már most is zajlik, de mivel rejtetten, ezért az adat-kizsákmányolás melegágya. Ebből következően az adattal való fizetés elismerése éppen az adatvédelem szintjét növelheti, mert biztosítja a választás lehetőségét az adatjogosultak számára, hogy a személyre szabott reklámokat vagy az adataik védelmét tartják többre. Főleg, hogy vannak olyan felhasználók, akik pozitívként értékelik a személyre szabott reklámokat.⁹⁸ Ettől még a személyes adatok átadásának mértékét és intenzitását is szabályozni kellene. Egyrészt mert a figyelemkereskedők piaci hatalma miatt a kizsákmányolásnak nincsen versenypiaci gátja (a fogyasztó nem tud emiatt más szolgáltatóra váltani), másfelől ezt a kizsákmányolást segíti, hogy a felhasználók nincsenek is tisztában az átadott személyes adataik valós értékével. Ez utóbbin minden bizonnyal segít, ha a személyes adattal fizető fogyasztók is látják, hogy mi a pénzbeli ellenértéke a szolgáltatásoknak. A személyes adat átadás mértékét és intenzitását szintén olyan transzparenciát biztosító szabályokkal lehetne kordában tartani, mint amilyen a korábban hivatkozott jól strukturált, lényegre törő adatkezelési tájékoztatás, akár kettős jóváhagyási protokollal, illetve a beleegyezés bizonyos időközönként való megújításának kötelezettségével. Ezen a területen alapvetően a GDPR-t kellene innovatív módon működtetni, különös tekintettel a *privacy by design* elvre. Lényeges, hogy azok a felhasználók, akik személyes adat átadás fejében veszik igénybe az online szolgáltatásokat, azok számára is legyen

---

96 Buttarelli, Giovanni (European Data Protection Supervisor): Opinion 4/2017 of the European Data Protection Supervisor https://edps.europa.eu/sites/edp/files/publication/17-03-14_opinion_digital_content_en.pdf [2021. 07. 27.]

97 Buttarelli, Giovanni (European Data Protection Supervisor) im.

98 lásd Evans, David S. im. pp. 26-27.; Botta, Marco – Wiedemann, Klaus im. p. 475.

világos, hogy milyen körben és milyen mértékű adatátadást követelnek meg tőlük, hogy tájékozott beleegyezésen alapuló döntést hozhassanak.

Fenti javaslat (az adattal való fizetés lehetőségének megteremtése) egyúttal feloldaná a *privacy paradox*-ot is. Mint arról volt szó, a *privacy paradox* egyfelől arra vezethető vissza, hogy a bár felhasználók aggódnak az adataikért mégsem igazán tesznek azok védelméért. Ezen segíthet, ha az adattal fizetés alternatívájaként megjelenő pénzzel fizetés ráirányítja a figyelmet az adatátadás jelentőségére. Másfelől, a pénzzel fizetés alternatívája megteremti a lehetőségét az adatok magasabb védelmének így biztosítva, hogy az adatkezelési feltételek megfontolásának valóban legyen tétje.

7. Médiajog

Az előfizetési díj (online figyelem piacokon az átadott adatok mértéke) mellett a platform vonzerejét a reklám és tartalom helyes aránya is adja. Versenyhelyzetben az egymással versengő médiumok a reklámok és tartalom helyes arányát maguk állítják be annak érdekében, hogy a felhasználók megfelelő színvonalúnak találják a szolgáltatást és ne morzsolódjanak le, mert az hátrányosa hatna a hirdetési bevételekre.⁹⁹ Versenyhelyzet hiányában, mint a szűkös erőforrásokkal (frekvenciákkal) gazdálkodó rádió és televízió esetében, pedig a médiaszabályozás rögzíti a reklámok és a tartalom arányát.¹⁰⁰ Mivel a figyelem piacokon a verseny fenti adat-kiszákmányolásra vezető okok miatt torzult, ezért a szűkös erőforrásokkal gazdálkodó médiapiacok mintájára, (médiajogi) szabályozás útján kell a reklámok és tartalom arányát rögzíteni. Ennek oka, hogy ha a piaci verseny nem kényszeríti ki a tartalom és reklám helyes arányát, akkor nő az információ-szennyezés, melynek eredményeként eltömődnek az információs csatornák. Emiatt pedig egyre komolyabb erőfeszítésbe kerül az értékes információk kiszűrése, ami rontja a döntéshozatal minőségét (a helyes információk megtalálásnak nehézségei miatt),¹⁰¹ amit negatív externáliaként jogilag kezelni szükséges, hiszen hátrányosan érinti az

---

99 Wu, Tim im. p. 19.

100 lásd Newman, John M. im. p. 47.

101 lásd Hámori Balázs im. pp. 105-107.

alkotmányos jelentőségű tájékozódáshoz való jogot. EVANS szerint attól, hogy egyes felhasználók időrablásként élik meg a reklámokat, addig másoknak az hasznos lehet, így szerinte létrejön egy teljes köz szempontjából kiegyenlített helyzet.¹⁰² Ez a megközelítés viszont nem ad választ a reklám és tartalom helyes arányának felborulására. Josh Hawley republikánus szenátor például előterjesztett egy jogalkotási javaslatot, amely előírná a figyelemkereskedők számára, hogy minden felhasználó idejét napi harminc percre korlátozzák.¹⁰³ Ennél felhasználókat felnőttbkként kezelő megoldás is elképzelhető, a létező médiaszabályozás mintájára. Például meg lehetne határozni az egy görgetéssel elérhető tartalom és reklám arányát vagy a reklám képernyő méretéhez viszonyított maximális arányát, streamelt tartalomnál pedig azt minimális időegységet, amelyen belül rögzítésre kerül a kötelezően megtekintendő reklám hossza.

8. Összegzés

A figyelempiacok működésének legfőbb kudarca, hogy hatalmas mennyiségű adat halmozódik fel amerikai magánpiaci szereplőknél. Ebből két további két hátrányos következmény adódik. Az egyik stratégiai, és súlyosan érinti az EU digitális szuverenitását. Bár az EU digitális kitétsége elvben az alapjogi aggályok kiküszöbölése miatt csökkenhet, az európai adatvagyon magánkézben való felhalmozódása továbbra is felvet egy második aggályt, amely az adatok jövőbeli technológiai fejlesztésekhez, versenyhez szükséges szabad hozzáférhetőségéből fakad. Ez utóbbi terén az EU eddigi és tervezett intézkedései az európai adatvagyon alternatív (technológiai óriások adatvagyonára melletti) módszerekkel való megteremtését célozzák, másrészt a technológiai óriások adatvagyonával való gazdálkodást érintené. Ezek az európai intézkedések mintegy adottságként fogadják el a figyelem kereskedők zéró áras üzleti modelljének legfőbb káros következményét, az európai adatok néhány technológiai óriás kezében való felhalmozódását, azt igyekeznek ellensúlyozni, ahelyett,

---

102 lásd Evans, David S. im. pp. 26-27.

103 Stewart, Emily: Josh Hawley's Bill to Limit Your Twitter Time to 30 Minutes a Day, Explained. www.vox.com/recode/2019/7/31/20748732/josh-hawley-smart-act-social-media-addiction [2021. 07. 27.]

hogy a károsodásra vezető folyamat gyökerét ragadnák meg. Ehhez a gyökeres probléma kezeléshez pedig segítséget nyújt az online figyelem piacok kudarcainak azonosítása.

Az adatvezérelt vagy figyelem piacok online platformjai (Google, Facebook) is nem tranzakciós piacok, ahol a platform a felhasználóknak tartalmat, élményt kínál a hirdetőknak pedig felületet a reklámozásra az így egybegyűjtött felhasználók számára. A nem tranzakciós platform két oldala között legalább kétszeres összefüggésnek kellene érvényesülnie. Ezek hiánya pedig rámutat a szabályozási kezelés irányára is.

Az egyik a felhasználók által fizetett díj és a hirdetési bevételek közötti összefüggésre vonatkozik. Ez az összefüggés azonban egyrészt az online figyelem piacokon fennálló információs aszimmetriára visszavezethető piaci kudarc miatt nem tud megvalósulni. Másrészt a figyelemért ezért kiélezett harc folyik sokszor tisztességtelen eszközök felhasználásával. Ezen okokból létező adat-kizsákmányolást ráadásul tovább fokozza a platform hálózati hatás és méretgazdaságosság miatti megkerülhetetlenné válása.

Az adatkizsákmányolás mögött fentiek szerint nem kizárólag a piaci verseny hiányából fakadó piaci kudarc áll,¹⁰⁴ hanem alapból létezik egy információs aszimmetriára visszavezethető kudarc is, amely ugyanúgy szabályozást indukál.¹⁰⁵ A tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmára van szabályozás, amelyet a területen megfelelően működtetni kell.

A másik az összefüggés a platform két oldala között a tartalom és reklám egyensúlyából fakad, amely az online figyelem piacokon torzult verseny miatt szintén felborul.

A két összefüggés felborulása miatt a felhasználó sokkal több adatot adhat át a szükségesnél, illetve sokkal több figyelem elterelő reklámot kell elviselnie. Ezt pedig csak komplex fogyasztóvédelmi (ingyenesség hamis állítása, tisztességtelen kereskedelmi eszközök) versenyjogi (adat-kizsákmányolás felszámolása) adatvédelmi (annak biztosítása, hogy a felhasználók személyes adat átadás nélkül is élvezhessék az „ingyenes” szolgáltatásokat) és médiajogi jellegű (reklám és tartalom helyes ará-

---

104 Duque, Omar Vásquez – Hoffmann, Jörg im. p. 76.

105 erről részletesen lásd: Tóth András: Az elektronikus hírközlés és média gazdasági szabályozásának alapjai és versenyjogi vonatkozásai.

nya) szabályozással lehet felszámolni. Az információs aszimmetria és az adat-kizsákmányolás felszámolása olyan szabályozás kialakításának irányába mutat, amely lehetővé teszi, hogy az európai felhasználók eldönthessék, hogy pénzzel vagy adattal fizetnek-e a jövőben az online figyelemkereskedők szolgáltatásaiért.

